I. BERHIN

NSV LIIDU AJALUGU

X KLASSILE

A-30627

I. B. BERHIN

NSV LIIDU AJALUGU

SOTSIALISMIAJASTU

ÕPIK X KLASSILE

5., PARANDATUD TRÜKK

KIRJASTUS «VALGUS» · TALLINN 1970

9(N)2
B37

Originaali tiitel:

И. Б. Берхин
ИСТОРИЯ СССР
ЭПОХА СОЦИАЛИЗМА
Учебное пособие для 9-го класса
Под редакцией чл.-корр. АН СССР М. П. Кима
Утверждено Министерством просвещения РСФСР
Издательство «Просвещение»
Москва 1970

Ajalooõpikute avalikul konkursil ergutuspreemiaga autasustatud.

Sissejuhatuse kirjutanud M. P. Kim.

Metoodiliselt redigeerinud, kirjanduse nimekirjad koostanud ja osa dokumentaalset materjali valinud Vene NFSV teeneline õpetaja J. M. Berdnikova.

Vene keelest tõlkinud
E. Jaanvärk, K. Kala, E. Tarvel ja E. Õpik.

Kunstiliselt kujundanud E. Tali.

Tõlge kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

SISSEJUHATUS.

Käesolevas raamatus esitatakse kokkuvõtlikult meie kodumaa Oktoobrijärgse, *nõukogude epohhi* ajaloo süstemaatiline kursus. See epohh hõlmab veidi üle poole sajandi, kuid tema tähtsus on määratu suur.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni valmistas ette ühiskonna kogu varasem arenemine. Oktoobrirevolutsioon viis Venemaa töötavate ja ekspluateeritavate hulkade vabadusvõitluse mõisnike ja kapitalistide vastu võidukale lõpule. Kukutanud ekspluataatorite võimu, kehtestas Oktoobrirevolutsioon Venemaal proletariaadi diktatuuri ja juhtis meie maa sotsialismi teele. Oktoobrirevolutsiooni võiduga toimus järsk murrang Venemaa ja kogu inimkonna saatuses. Maailm lõhenes kaheks süsteemiks — kapitalistlikuks ja sotsialistlikuks. Oktoobrirevolutsioon rajas aluse inimkonna üleminekule kapitalismilt sotsialismile, alustas *kommunistliku ühiskondliku formatsiooni* kroonikat.

Leninliku partei ja nõukogude rahva algatus avaldab muutumatult määratu suurt mõju vabastusliikumisele kogu maailmas. Juba Oktoobrirevolutsiooni perioodil hoogustus tema vahetul mõjul Euroopas ja Aasias kapitalistlike maade proletaarlaste ja koloniate rõhutud rahvaste revolutsiooniline võitlus. Edaspidi tugevnes sotsialismi sünnimaa mõju maailma arenemisele sedamööda, kuidas arenes sotsialistlik kord NSV Liidus ning kuidas kindlustus tema võimsus. NSV Liidu revolutsioonilise mõju kasvuga, nõukogude rahva suure vabastava missiooniga on seotud sotsialistliku revolutsiooni edusammud reas Euroopa, Aasia ja Ladina-Ameerika maades pärast Teist maailmasõda, koloniaalsüsteemi lagunemine ning ekspluateeritavate hulkade vabastusliikumise tõus käesoleval epohhil kõigil kontinentidel.

Nõukogude rahvas täitis Kommunistliku Partei juhtimisel auga maailma sotsialistliku ümberkujundamise

algataja osa. Ta rajas tee sotsialismile kõigi rahvaste jaoks. «Nõukogude rahva ennastsalgava töö ning Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei teoreetilise ja praktilise tegevuse tulemusena on **inimkond saanud reaalselt eksisteeriva sotsialistliku ühiskonna ja kogemuste najal kontrollitud teaduse sotsialismi ehitamise kohta. Magistraaltee sotsialismi juurde on rajatud.** Seda teed mööda sammuvad juba paljud rahvad ja varem või hiljem asuvad sellele teele kõik rahvad.» [1]

Nõukogudemaa käis läbi pika võitluste ning saavutuste tee. See oli raske ja kangelaslik teekond.

Nõukogude riigi eksisteerimise esimestest päevadest peale pidasid vana maailma reaktsioonilised jõud — sise- ja välisvaenlased — tema vastu ägedat võitlust. Nad tegid kõik, et lämmatada töö vabariik juba hällis ning taastada ekspluataatorlik kord. Peaaegu kolme aastakümne jooksul oli Nõukogude Liit *ainsaks sotsialistlikuks riigiks maailmas* ja tema vastu olid pidevalt suunatud vaenuliku kapitalistliku ümbruse ägedad rünnakud.

Sotsialistliku ülesehitustöö raskusi süvendas maa minevikult pärandiks saadud *sotsiaal-majanduslik, tehniline ja kultuuriline mahajäämus.* Pealegi sammus nõukogude rahvas oma eesmärgi poole tundmatut teed mööda, tal puudusid riigivalitsemise ja ülesehitustöö kogemused.

Näis uskumatuna, et Venemaa suudab mahajäämusest välja rabelda. Kuid toimus «vene ime» — lühikese ajaga tegi meie kodumaa hiiglasliku hüppe sajanditemahajäämusest progressi, sotsialismi poole.

Sotsialism võitis NSV Liidus seepärast, et ta kujunes kõige laiemate Kommunistliku Partei poolt innustatavate ja suunatavate *rahvahulkade teadliku loomingu ürituseks.*

Oktoobrirevolutsioon, vabastanud töötajad ekspluateerimisest ja poliitilisest õigusetusest, äratas nad ajaloolisele loomingule. Revolutsioon tegi rahva oma saatuse täielikuks peremeheks ning lõi seega võimsa materiaalse ja moraalse stiimuli rahva ennastsalgavaks tööks ja aktiivseks osavõtuks riigi valitsemisest. Nõukogude kord avas tegevusvälja rahvatalentidele, keda kapitalism varem oli lasknud halastamatult hääbuda. Pidades sotsialismi ülesehitamist oma eluülesandeks,

---

[1] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongress, III kd., Tallinn, 1963, lk. 224—225.

pühendasid töölised ja talupojad sellele kogu oma jõu. Selle ülesehitustöö edusammude nimel loobusid nad paljust ning tõid ohvreid.

Nõukogude rahva maailmaajalooliste võitude otsustavaks tingimuseks on see, et teda *juhib suure Lenini poolt loodud Kommunistlik Partei.* Eesrindliku teooriaga relvastatud ja lahingutes karastatud kommunistide leninlik partei viib rahvast ainuõiget teed mööda ihaldatud eesmärgile — kommunismile. Lenini juhtimisel töötas partei välja riigi sotsialistliku ümberkujundamise plaani. Kõige keerulisemates rahvusvahelistes ja sisepoliitilistes tingimustes, kõhklejaid ja kapitulante oma teelt kõrvale heites, uskumatuid raskusi ületades tagas Kommunistlik Partei NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise leninliku plaani elluviimise.

Nõukogude sotsialistlik kord tõestas tegelikkuses kogu maailmale oma tõelist progressiivsust ja võitmatut jõudu. Ta pidas vastu kõigile karmidele katsumustele, sealhulgas imperialistide poolt pealesurutud kahe kõige raskema sõja katsumustele.

Eriti ränk oli sõda fašistliku Saksamaa vastu, kuna kaalul oli Nõukogudemaa ja kõigi sotsialismi saavutuste saatus. Tugev ja julm vaenlane kavatses hävitada Nõukogude riigi ning orjastada meie maa rahvad. Sõja algus oli dramaatiline, kuid nõukogude rahvas ei löönud vankuma. Kommunistliku Partei kutsel tõusis rahvas Suureks Isamaasõjaks ja saavutas fašistlike anastajate üle elu ja surma peale peetavais lahinguis maailmaajaloolise võidu. Nõukogude Liit väljus sõjast poliitiliselt ja moraalselt veelgi tugevamana. Tohutult oli kasvanud NSV Liidu rahvusvaheline autoriteet, suurenes tema osatähtsus maailma areenil.

Nõukogude Liidu võit sõjas hitlerliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani vastu avaldas otsustavat mõju rahvusvahelise olukorra põhjalikule muutumisele: Euroopas ja Aasias tekkisid rahvademokraatiamaad, kujunes sotsialismi maailmasüsteem. See oli uus võimas löök imperialismi positsioonidele, uus suur teetähis inimkonna üleminekul kapitalismilt sotsialismile.

Sotsialismi maailmasüsteemi kujunemisega väljus Nõukogudemaa teda ümbritsevast kapitalismirõngast. Sotsialismi võit NSV Liidus on *täielik ja lõplik.*

Olles üles ehitanud arenenud sotsialistliku ühiskonna, alustas nõukogude rahvas *kommunismi laiahaardelist ehitamist.* Kommunistlik Partei relvastas rahva loova töö programmiga uuel etapil. Ajaloolisel

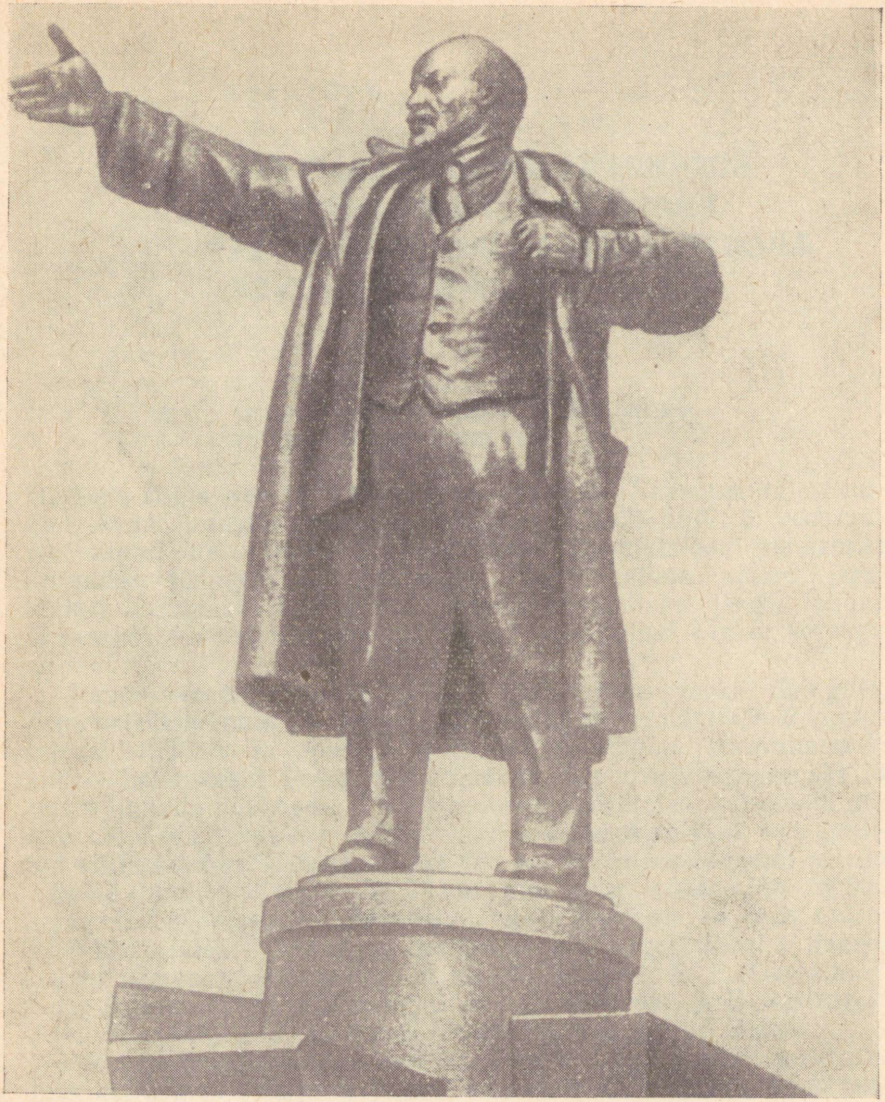
XXII kongressil (1961. aastal) võttis NLKP vastu oma uue programmi — kommunismi ehitamise programmi.

Kommunistlikus ülesehitustöös teostab Nõukogude riik kõigutamatult ja otsustavalt rahupoliitikat, juhindudes erineva ühiskondliku korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlikust põhimõttest. Rahu ja kommunismi rajamine on lahutamatud.

Nõukogude ühiskonna ajaloos eristame kolme põhiperioodi: 1) kapitalismilt sotsialismile ülemineku periood (aastad 1917—1937); 2) sotsialistliku ülesehitustöö lõpuleviimise, arenenud sotsialistliku ühiskonna loomise periood (aastad 1938—1958); 3) kommunismi laiahaardelise ehitamise periood (alates 1959. aastast).

Seda periodiseeringut on kasutatud käesolevas õpikus. Nimetatud kolmele perioodile vastavad raamatu kolm põhiosa.

Õpik tutvustab õpilasi NSV Liidu ajaloo nõukogude epohhi tähtsamate arenemisetappide ning sündmustega.

SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRI-REVOLUTSIOONI VÕIT JA SOTSIALISMI ÜLESEHITAMINE NSV LIIDUS (1917—1937).

VENEMAA ÜLEMINEKUPERIOODIL KODANLIK-DEMOKRAATLIKULT REVOLUTSIOONILT SOTSIALISTLIKULE REVOLUTSIOONILE.

§ 1. LENINLIK VÕITLUSPLAAN SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI VÕIDU EEST.

Olukord riigis pärast Veebruarirevolutsiooni. Venemaa rahvahulgad, keda innustas bolševike partei, teostasid 1917. a. veebruaris *kodanlik-demokraatliku revolutsiooni.* Revolutsiooni puhkemist kiirendas Esimene maailmasõda. Ühel maailma ajaloo järskudest kurvidest, V. I. Lenini kujuka väljenduse järgi, lendas Romanovite monarhia vere ja poriga määrdunud vanker korraga uppi.

Revolutsiooniga võitsid töötajad endale sõna-, trüki-, ühingute, demonstratsioonide ja koosolekute vabaduse. Enamikus linnades tekkisid *tööliste ja soldatite saadikute nõukogud.* Rahvahulkade survel kehtestasid Petrogradi, Moskva, Ivanovo-Voznessenski ja teiste linnade nõukogud oma otsustega ettevõtetes kaheksatunnilise tööpäeva. Töölised valisid vabriku-tehasekomiteed, kes juhtisid võitlust ettevõtjatega. *Bolševike partei väljus põranda alt* ja alustas avalikku tegevust. Tollal kuulus parteisse ligi 24 000 inimest. Legaalselt hakati välja anda «Pravdat» ja teisi bolševistlikke ajalehti. Vanglast, asumiselt ja emigratsioonist naasid partei silmapaistvad tegelased: A. S. Bubnov, F. E. Dzeržinski, S. V. Kossior, V. V. Kuibõšev, G. K. Ordžonikidze, J. E. Rudzutak, J. M. Sverdlov, J. V. Stalin, S. G. Šaumjan ja paljud teised.

Veebruarirevolutsioon pani lainetama kogu Venemaa. Revolutsioon äratas aktiivsele poliitilisele elule elanikkonna laiad hulgad. Kõrvuti töölistega lülitusid liikumisse miljonid talupojad, sõdurid ja käsitöölised. Määratu väikekodanluse laine haaras ajutiselt endaga kaasa proletariaadi, nakatas ta usaldusliku suhtumisega kodanlusse ja kodanluse poliitikasse, samuti menševike ja esseeride kokkuleppeparteidesse. Sõja-aastail oli tunduvalt muutunud töölisklassi koosseis. Suurem osa kõige eesrindlikumaid töölisi mobiliseeriti armeesse. Proletariaadi read täienesid tunduvalt talupoegade, käsitööliste ja isegi kodanluse keskkihtidest pärinevate inimeste arvel. Nende põhjuste tõttu kahanes proletariaadi teadlikkus ja organiseeritus. See ilmnes nõukogude valimiste ajal, kui suurema osa saadikumandaatidest said menševike

ja esseeride väikekodanlikud parteid. Vaid vähestes linnades (Ivanovo-Voznessensk, Orehhovo-Zujevo, Jekaterinburg ja rida teisi) võitsid valimistel bolševikud.

Tollal oleksid nõukogud, keda toetasid töölised ja sõdurid, võinud võtta kogu võimu riigis enda kätte ning moodustada oma valitsuse. Kuid nõukogudes enamuses olevad menševike ja esseeride parteid seda ei teinud. Kuna Venemaal toimus kodanlik revolutsioon, siis pidi nende arvates võim kuuluma kodanlusele. Seepärast nad ei seganud kodanlikke kadettide ja oktobristide parteisid Ajutise Valitsuse moodustamisel eesotsas vürst G. J. Lvoviga, vaid isegi loovutasid vabatahtlikult võimu sellele valitsusele.

Selle tagajärjel kujunes Venemaal *kaksikvõim*. Samaaegselt eksisteerisid tööliste ja soldatite saadikute nõukogud kui proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatliku diktatuuri organid ning Ajutine Valitsus kui kodanluse diktatuuri organ. Jõud oli nõukogude poolel, kuna neid toetasid töölised ja sõdurid, kuid võim oli Ajutise Valitsuse käes. Kujunes olukord, mille kohta vürst Lvov ütles, et tema poolt juhitav Ajutine Valitsus «oli võimuks ilma jõuta, sellal kui tööliste saadikute nõukogu oli jõuks ilma võimuta».

Laiad rahvahulgad suhtusid esialgu usaldavalt Ajutisse Valitsusse, keda toetasid nõukogud. Nad lootsid, et see valitsus lõpetab sõja, annab talupoegadele maad, kehtestab kaheksatunnilise tööpäeva, likvideerib rahvusliku rõhumise ning võitleb nälja ja laosega.

Kuid kodanlik Ajutine Valitsus ajas kodanluse ja mõisnike huvides rahvavastast poliitikat. Ta jätkas kuritegelikku imperialistlikku sõda ja jäi truuks lepingutele, mis tsaarivalitsus oli sõlminud kodanlik-mõisnikliku Venemaa sõjaliste liitlastega. Armee ja rahva enda poole võitmiseks kuulutas valitsus, et sõda peetakse «revolutsiooni kaitsmise» nimel. Menševike ja esseeride parteid toetasid seda võltsteesi «revolutsioonilisest kaitsesõjast» ja aitasid kodanlusel rahvahulki petta.

Mõisnike maaomand jäi puutumata ja Ajutine Valitsus kaitses seda kõigiti. See oli kasulik ka kodanlusele, sest 60% mõisamaadest oli panditud pankades ning paljud kapitalistid olid ise suurmaavaldajad. Ajutine Valitsus pettis talupoegi kokkuleplaste toetusel, väites, et maaküsimuse lahendab Asutav Kogu, mille kokkukutsumine lükkub edasi sõja lõpuni.

Valitsus ei seadustanud kaheksatunnilist tööpäeva, ei võidelnud elukalliduse ega spekulatsiooniga. See tabas rängasti töölisi ja kõiki töötajaid. Ei likvideeritud rahvuslikku rõhumist. Asi piirdus sellega, et kaotati juutide paiknemise piirjoon, usutunnistuse kitsendused ning anti mittevenelastele õigus saada ametikohta riigiasutustes.

Kodanlik valitsus säilitas peaaegu puutumatuna tsaariaegse

riigivõimuaparaadi, tehes selles vaid tähtsusetuid muudatusi. Nii määrati tsaari kuberneride asemele valitsuse komissarid, politsei nimetati ümber miilitsaks jne. Venemaad ei kuulutatud vabariigiks. Kodanlus ja mõisnikud lootsid veel, et neil õnnestub taastada monarhia.

Ajutise Valitsuse selline poliitika oli leppimatus vastuolus töötajate huvidega ning maa saatusega tervikuna.

Venemaa vajas sotsialistlikku revolutsiooni. Ainult sotsialistlik revolutsioon, proletariaadi diktatuur võis lahendada põhilised vastuolud maa elus ja rahuldada rahva taotlused. Sotsialistliku revolutsiooni vajalikkus tulenes Venemaa, imperialismiahela kõige nõrgema lüli kogu ühiskondliku arenemise käigust.

Ainult proletariaadi diktatuur võis Venemaa välja kiskuda sõjast, konfiskeerida mõisamaad ja anda need talurahva kasutusse, muuta vabrikud ja tehased kogu rahva omanduseks, ületada majandusliku laose ja majanduselu täieliku kokkuvarisemise ohu. Ainult proletariaadi diktatuur võis teha lõpu rahvuslikule rõhumisele ja rahvaste ebavõrdsusele.

Venemaal oli olemas ühiskondlik jõud, kes oli eluliselt huvitatud sotsialistlikust revolutsioonist ja kes oli suuteline seda läbi viima. Selliseks jõuks oli eelkõige *proletariaat*, kes oli omandanud suuri klassilahingute kogemusi 1905.—1907. a. revolutsioonis ja Veebruarirevolutsioonis. Proletariaadi liitlasteks olid paljumiljonilised *kehvtalurahva* hulgad. Lenini poolt loodud ja Lenini juhtimisel tegutsev bolševike partei, kes oli relvastatud marksismileninismi teadusliku teooriaga ning karastatud revolutsioonilahinguis, oli võimeline organiseerima ja juhtima töölisklassi ning kõigi töötajate võitlust kapitalismi kukutamiseks.

Seepärast oli sotsialistlik revolutsioon Venemaal mitte ainult vajalik, vaid ka võimalik. Just sellepärast kutsus Lenin juba oma esimestes Veebruarirevolutsiooniga seotud esinemistes töölisklassi üles võitlusele sotsialistliku revolutsiooni eest.

V. I. Lenini Aprilliteesid. 3. aprillil 1917. a.[1] jõudis V. I. Lenin koos rühma vene revolutsiooniliste emigrantidega Šveitsist Venemaale. Petrogradi Soome vaksalis tervitasid Leninit vaimustuse ja armastusega kümned tuhanded töölised, sõdurid ja madrused. Vaksaliesisel väljakul pidas Lenin soomusautolt kõne, milles ta kutsus töölisi ja sõdureid võitlusse proletaarse revolutsiooni võidu eest.

4. aprillil esines Lenin bolševike koosolekul ettekandega, milles ta esitas partei võitlusplaani sotsialistliku revolutsiooni eest. 7. aprillil avaldati ettekande teesid «Pravdas». *Need olid geniaalsed Aprilliteesid.*

Aprilliteesides püstitas Lenin partei ja töölisklassi peaülesandena *ülemineku kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsia-*

---

[1] Kuni 1918. aasta 1. veebruarini on kuupäevad antud vana kalendri järgi.

listlikule revolutsioonile. Sotsialistliku revolutsiooni pidi teostama proletariaat liidus külakehvistuga, kes moodustas talurahva enamiku. Keskmike suhtes, kes oma majandusliku seisundi poolest kõikusid proletariaadi ja kodanluse vahel, oli ülesandeks neutraliseerida nende kõhklused ja tõmmata nad kaasa revolutsiooni poolele.

Lenin paljastas kodanliku valitsuse rahvavaenulikku iseloomu ja kuulutas: «Mitte mingit toetust Ajutisele Valitsusele.» *Ta püstitas ajaloolise ülesande — tööliskiass peab kätte võitma poliitilise võimu ja kehtestama proletariaadi diktatuuri.*

1905.—1907. aasta ja 1917. aasta revolutsioonides rahvahulkade revolutsioonilise loominguna tekkinud nõukogude kogemuse alusel tuli Vladimir Iljitš järeldusele, et proletariaadi diktatuuri parimaks vormiks on tööliste, sõdatite ja talupoegade saadikute *nõukogude vabariik.* Tööliste ja kõigi töötajate poolt valitavad nõukogud tagavad kõige laiemate rahvahulkade aktiivse osavõtu riigivalitsemisest. Seepärast püstitas Lenin loosungi «Kogu võim nõukogudele!». See loosung tähendas kaksikvõimu likvideerimist ja nõukogude ainuvõimu kehtestamist, uut tüüpi riigi organiseerimist, vana riigimasina hävitamist ja uue nõukogude riigiaparaadi loomist, proletariaadi diktatuuri kehtestamist nõukogude vormis.

Lenin arvas siis, et kujunenud olukorras on võimalik võimu üleminek nõukogudele *rahulikul teel.* Selleks oli vaja, et nõukogud lakkaksid toetamast Ajutist Valitsust, mis põhjustaks viimase viivitamatu languse. Võtnud kogu võimu enda kätte, pidid nõukogud moodustama nõukogude valitsuse. Kuna tollal olid nõukogudes enamuses menševikud ja esseerid, siis oleks ka valitsus moodustatud nende parteide esindajatest. Menševike ja esseeride parteid olid oma loomult kodanlusega kokkuleppe parteid, sellepärast ei võinud nad anda rahvale rahu ja leiba ega võtta mõisnikelt ära maa ning kapitalistidelt vabrikud ja tehased. Oma rahvavaenuliku poliitikaga oleksid nad end peagi rahva ees paljastanud. See oleks bolševike parteile andnud võimaluse saavutada rahulikul teel enamus nõukogudes ja moodustada oma juhtimisel nõukogude valitsus. See olekski tähendanud proletariaadi diktatuuri kehtestamist rahulikul teel.

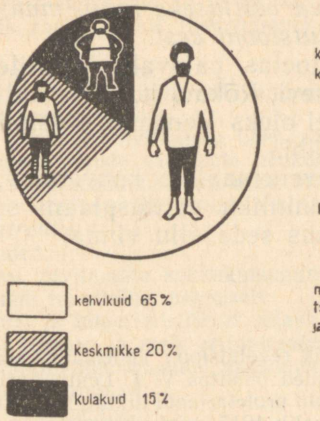
Lenin näitas, et võimu üleminek nõukogudele rahulikul teel oleks olnud võimalik seetõttu, et mitte ühelgi ekspluataatorlikul klassil, mitte ühelgi kodanlikul parteil ei olnud tollal reaalset jõudu, et takistada nõukogudel võimu enda kätte võtmist. «Relvad rahva käes,» kirjutas Lenin, «rahva vastu väljastpoolt suunatud vägivalla puudumine — selles oli asja *tuum.* See avas ja kindlustaski kogu revolutsioonile rahuliku edasiarenemise tee.»[1]

Ühtlasi pidas Lenin silmas, et olukord riigis võib järsult muutuda ning proletariaadil tuleb, relv käes, kukutada kodanluse ülevõim. Seepärast pöördus Lenin tööliste poole üleskutsega luua Punakaardi ja töölismiilitsa salku, relvastuda, õppida relvi käsitsema ja olla vajaduse korral valmis võimu haarama relvastatud ülestõusu teel.

[1] V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 164—165.

Venemaa elanikkonna klassikoosseis.

Talurahva sotsiaalne koosseis.

Põllumajanduslike maade jaotus (protsentides).

Aprilliteesides räägiti, et jätkuv sõda on endiselt imperialistlik röövsõda. Lenin kutsus parteid kannatlikult ja visalt rahvahulkadele selgitama «revolutsioonilise kaitsesõjaluse» võltsiseloomu ning kõige leppimatumalt võitlema menševike ja esseeridega, kes teadlikult petsid rahvahulki selle loosungiga. Lenin näitas, et kuritegeliku imperialistliku sõja lõpetamiseks on vaja likvideerida kodanluse ülevõim ja kehtestada proletariaadi diktatuur.

Majanduslikul alal püstitas Lenin järgmised nõudmised: *tasuta konfiskeerida mõisamaad, natsionaliseerida kogu maa,* suurtest mõisatest luua mustermajandeid sulaste saadikute nõukogude kontrolli all, ühendada kõik pangad riigis üheks üldrahvuslikuks pangaks ja kehtestada selle üle tööliste saadikute nõukogu kontroll, *kehtestada tööliste saadikute nõukogude kontroll ühiskondliku tootmise ja saaduste jaotamise üle.* Ainult need abinõud võisid päästa riigi majanduslikust katastroofist ja luua kindla aluse majanduselu sotsialistlikuks ümberkujundamiseks.

Aprilliteesides püstitati ka siseparteilisi ülesandeid: viivitamatult kokku kutsuda partei kongress ja vastu võtta uus programm. *Lenin tegi ettepaneku nimetada partei Kommunistlikuks Parteiks.* Selles nimetuses on teaduslikult õigesti kindlaks määratud partei lõppeesmärk — kommunistliku ühiskonna rajamine. Vladimir Iljitš tegi samuti ettepaneku III, Kommunistliku Internatsionaali loomiseks.

Lenini teeside ajalooline tähtsus seisab selles, et nad selgitasid põhjalikult keerulist olukorda, mis oli tekkinud Venemaal pärast Veebruarirevolutsiooni, *määrasid kindlaks konkreetsed, teadus-*

likult põhjendatud teed võitluseks rahu, maa, tõelise demokraatia ja sotsialistliku revolutsiooni eest.

Bolševike partei toetas palavalt Aprilliteese. Mõnede partei tegelaste — Kamenevi, Rõkovi jt. katse halvustada Lenini teese ning tõestada, nagu ei oleks Venemaa sotsialistlikuks revolutsiooniks valmis, kukkus läbi.

Bolševike VII ülevenemaaline konverents, mis toimus aprilli lõpus, kiitis heaks leninliku võitlusplaani sotsialistliku revolutsiooni eest. Partei asus seda ellu viima.

KÜSIMUSI.

1. Miks oli sotsialistlik revolutsioon Venemaal vajalik ja võimalik?
2. Missugused ülesanded püstitas V. I. Lenin Aprilliteesides?
3. Kuidas kujutas Lenin proletariaadi diktatuuri rahulikku kehtestamist Venemaal ja miks oli see võimalik 1917. aasta kevadel?
4. Milles seisab Aprilliteeside ajalooline tähtsus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

V. I. Lenini Aprilliteesidest.

1. Meie suhtumises sõjasse, mis Venemaa poolt jääb ka uue valitsuse, Lvovi ja Ko valitsuse ajal kahtlemata imperialistlikuks röövsõjaks selle valitsuse kapitalistliku iseloomu tõttu, ei ole lubatud vähimaidki järeleandmisi «revolutsioonilisele kaitsesõjalusele».

Revolutsiooniliseks sõjaks, mis tõesti õigustaks revolutsioonilist kaitsesõjalust, võib klassiteadlik proletariaat anda oma nõusoleku ainult tingimusel, kui: a) võim läheb üle proletariaadi ja temaga liituva talurahva kõige kehvema osa kätte; b) loobutakse kõigist anneksioonidest tegelikult, mitte aga sõnades; c) tegelikult lüüakse täielikult lahku kõigist kapitali huvidest...

2. Käesoleva momendi iseärasus Venemaal seisab *üleminekus* revolutsiooni esimeselt etapilt, mis seetõttu, et proletariaat ei olnud küllalt teadlik ega organiseeritud, andis võimu kodanlusele, — revolutsiooni *teisele* etapile, mis peab andma võimu proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte...

3. Mitte mingit toetust Ajutisele Valitsusele, kõigi tema lubaduste täieliku valelikkuse selgitamine, eriti anneksioonidest loobumise suhtes. Lubamatu ja illusioone tekitava «nõudmise» asemel, et *see* valitsus, kapitalistide valitsus, *lakkaks* olemast imperialistlik, — selle paljastamine.

4. ...Selgitada rahvahulkadele, et tööliste saadikute nõukogu on ainus *võimalik* revolutsioonilise valitsuse vorm ja et sellepärast, niikaua kui *see* valitsus allub kodanluse mõjule, saab meie ülesandeks olla ainult rahvahulkade taktika vigade kannatlik, süstemaatiline, visa ja eriti rahvahulkade praktilistele vajadustele kohandatud *selgitamine.*

Niikaua kui oleme vähemuses, kritiseerime ja selgitame vigu, propageerides ühtlasi kogu riigivõimu tööliste saadikute nõukogude kätte ülemineku vajadust, et rahvahulgad vabaneksid oma vigadest kogemuste varal.

5. Mitte parlamentaarne vabariik — tööliste saadikute nõukogudelt selle juurde tagasipöördumine oleks samm tagasi —, vaid tööliste, sulaste ja talupoegade saadikute nõukogude vabariik üle kogu maa, alt kuni üles.

Politsei, sõjaväe ja bürokraatia kaotamine.[1]

Ühelegi ametnikule ei tohi maksta kõrgemat palka kui hea töölise kesk-

[1] S. o. alalise sõjaväe asendamine rahva üldise relvastamisega.

mine töötasu, kusjuures kõik ametnikud on valitavad ja igal ajal tagandatavad.

6. Agraarprogrammis raskuspunkti ülekandmine sulaste saadikute nõukogudele.

Kõigi mõisamaade konfiskeerimine.

Kogu maa natsionaliseerimine riigis, selle andmine sulaste ja talupoegade saadikute kohalike nõukogude käsutusse...

7. Kogu maa kõigi pankade viivitamatu ühendamine üheks üldrahvalikuks pangaks ja selle allutamine tööliste saadikute nõukogude kontrollile.

8. Mitte sotsialismi «sisseseadmine» kui meie *otsene* ülesanne, vaid ainult ühiskondliku tootmise ja saaduste jaotamise viivitamatu allutamine tööliste saadikute nõukogude *kontrollile.*

9. Parteilised ülesanded:

a) partei kongressi viivitamatu kokkukutsumine;

b) partei programmi muutmine, peamiselt:

1) imperialismist ja imperialistlikust sõjast,

2) suhtumisest riigisse ja *meie* «riigi-kommuuni»[1] nõudmine,

3) iganenud miinimumprogrammi parandamine;

c) partei nimetuse muutmine[2].

10. Internatsionaali uuendamine...

V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 3—6.

§ 2. REVOLUTSIOONI ARENEMINE KAKSIKVÕIMU TINGIMUSTES.

Bolševike võitlus rahvahulkade pärast. Võtnud kursi sotsialistlikule revolutsioonile, tegi bolševike partei rahvahulkades suurt poliitilist tööd loosungi all *«Kogu võim nõukogudele!»*.

Vabrikutes ja tehastes, tööliste ühiselamutes, sõdurite kasarmutes, laevastiku ekipaažides ja talupoegade kokkutulekutel seigitasid bolševikud kannatlikult ja visalt toimuvate sündmuste mõtet, paljastasid Ajutise Valitsuse rahvavastast poliitikat, menševike ja esseeride kokkuleplust, selgitasid oma partei loosungeid ja poliitikat. Väga sageli esines miitingutel Lenin. Teda kuulasid Putilovi, Obuhhovi, Torutehase ja teiste pealinna ettevõtete töölised, Petrogradi garnisoni väeosade sõdurid.

Päevast päeva kandsid bolševistliku tõe sõna rahva hulka üle 40 ajalehe ja ajakirja, mida partei andis välja vene ja teiste Venemaa rahvaste keeltes. Väga populaarne oli tööliste hulgas «Pravda», milles peaaegu iga päev avaldati Lenini artikleid.

Bolševike partei aitas igati kaasa vabriku-tehasekomiteede ning ametiühingute kasvule ja püüdis tugevdada oma mõju nendes töölisklassi massiorganisatsioonides. 1917. a. suvel juhtisid bolševikud juba enamikku Petrogradi ja Moskva ametiühingutest. Eriti kiiresti kasvas partei mõju vabriku-tehasekomiteedes. Palju tähele-

---

[1] S. o. niisuguse riigi, mille algkuju andis Pariisi Kommuun.

[2] «Sotsiaaldemokraatia» asemel, mille ametlikud juhid *kogu* maailmas on reetnud sotsialismi, minnes üle kodanluse poolele («kaitsesõjalased» ja kõhklevad «kautskistid»), tuleb parteid nimetada *Kommunistlikuks Parteiks.*

panu pühendati töölisnoorsoo kaasatõmbamisele revolutsioonilisse võitlusse. Suvel tekkisid paljudes tööstuslinnades sotsialistlikud noorsoo-organisatsioonid, mida juhtisid bolševikud. Linnades moodustati relvastatud töölistest Punakaardi salku, samuti töölismiilitsa salku.

Sõdurite poliitiliseks kasvatamiseks ja ühtekoondamiseks moodustati bolševike partei Keskkomitee ja paljude kohalike komiteede juurde sõjaväelised organisatsioonid. Need korraldasid sõjaväeosades miitinguid, moodustasid parteirakukesi ja valitavaid sõdurite komiteesid ning levitasid bolševistlikke ajalehti. Partei suunas agitaatoreid, propagandiste ja organisaatoreid ka maale, et tõmmata oma poolele töötavat talurahvast, koondada külakehvistut töölisklassi ümber.

Elu kinnitas iga päev bolševike nõudmiste õigsust ja töörahvas kuulas üha tähelepanelikumalt bolševike häält. Rahvahulkade olukord järjest halvenes. Iga päevaga kasvas rahulolematus Ajutise Valitsuse poliitikaga. Ikka aktiivsemalt tõusid töölised, sõdurid ja talupojad võitlusele kodanliku valitsuse vastu, nõukogude võimu eest.

Ajutise Valitsuse aprillikriis. Tööliste ja sõdurite esimene suur väljaastumine valitsuse poliitika vastu toimus 1917. aasta aprillis. 19. aprillil avaldati ajalehtedes välisminister Miljukovi noot, mille ta äsja oli saatnud Venemaa liitlastele maailmasõjas. Noodis kõneldi Ajutise Valitsuse taotlusest jätkata sõda kuni võiduka lõpuni ja varjatud kujul tunnistati anneksioonide (võõraste territooriumide hõivamise) ja kontributsioonide vajalikkust. See noot tekitas rahvahulkades äärmist pahameelt. Petrogradis algasid stiihilised demonstratsioonid. 21. aprillil tuli bolševike partei Keskkomitee üleskutsel tänavaile üle saja tuhande töölise ja sõduri loosungite all: «Kogu võim nõukogudele!», «Maha sõda!», «Maha vallutuspoliitika!». Rahvahulkade suuri väljaastumisi toimus ka teistes linnades. See näitas, et usaldus Ajutise Valitsuse vastu oli löönud tugevasti kõikuma. Kõigile sai selgeks, silmanähtavalt selgeks, kirjutas Lenin, et valitsus ei või püsima jääda. Nõukogud võisid (ja pidid) võtma võimu enda kätte ilma vähimagi vastupanuta kellegi poolt. Kuid menševike-esseeride liidrid, reetes rahva huve, ei lasknud võimul üle minna nõukogudele. Nad päästsid kodanlaste ja mõisnike kokkuvariseva valitsuse, sõlmides sellega sobingu. 5. mail moodustati koalitsiooniline Ajutine Valitsus eesotsas sellesama vürst Lvoviga. Sellesse valitsusse kuulus kümme ministrit-kapitalisti ning viis ministrit menševike ja esseeride parteidest. *Koalitsioonivalitsus jätkas eelmise valitsuse rahvavastast poliitikat.*

Töörahva võitlus laienes. Suvel toimusid suured majanduslikud streigid Sormovos, Bakuus, Donbassis, Uraalis, Petrogradi ja Moskva raudteesõlmedes ning teistes kohtades. Töölised nõudsid kaheksatunnilise tööpäeva kehtestamist, palga tõstmist,

töötingimuste parandamist. Tugevnes ka talurahvaliikumine, eriti kesk-mustmullakubermangudes, Volgamaal ja Ukrainas. Laienes rõhutud mittevene rahvaste võitlus Ajutise Valitsuse kolonisaatorliku poliitika vastu.

I nõukogude kongress. Ignoreerides rahvahulkade nõudmisi, jätkasid menševike ja esseeride liidrid blokis kodanlusega oma hukatuslikku poliitikat ja toetasid Ajutist Valitsust. Seda näitas selgesti I ülevenemaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress, mis toimus 1917. a. juunis. Kongressist võttis osa üle tuhande delegaadi. Nende hulgas oli ainult 105 bolševikku. Valdava enamuse delegaatidest moodustasid menševikud ja esseerid. Nende parteide juhid taotlesid, et kongress kiidaks heaks kodanlusega kokkuleppimise poliitika ja toetaks ettevalmistatavat Vene vägede pealetungi rindel.

Õigustades oma osavõttu koalitsioonivalitsusest, kinnitasid menševikud ja esseerid, et Venemaal ei ole ühtki parteid, kes üksinda oleks valmis võtma võimu enda kätte.

Lenin paljastas selle väära teesi.

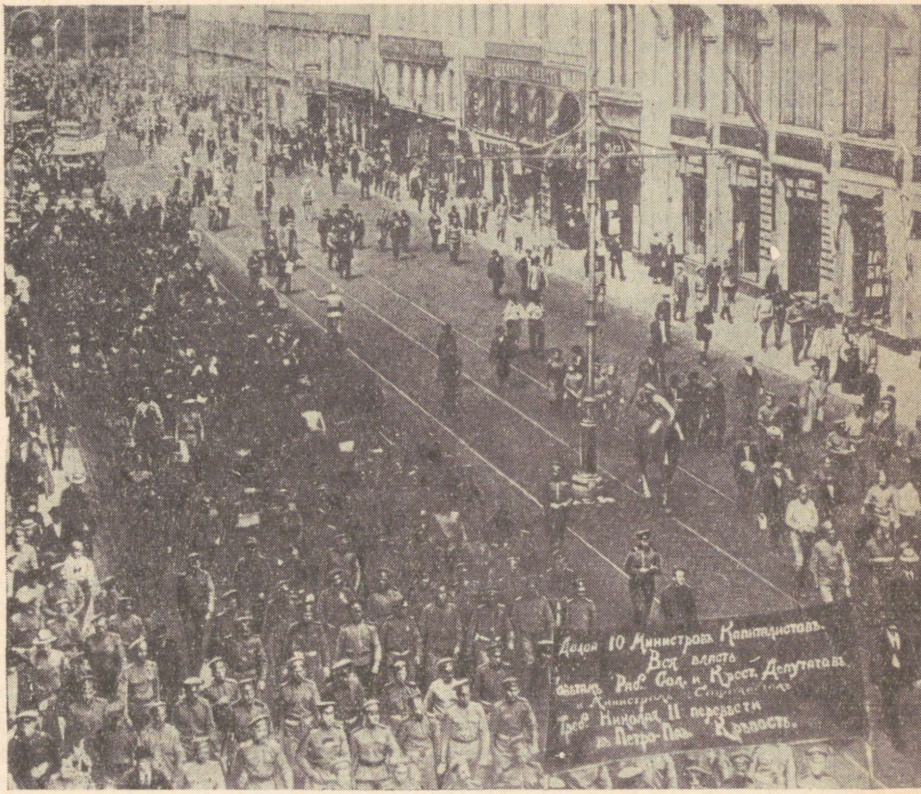
«On niisugune partei!» deklareeris ta kongressil. «... meie partei ei keeldu sellest: iga silmapilk on ta valmis võtma võimu tervenisti enda kätte.»[1] Lenin näitas, et koalitsioonivalitsus viib maa katastroofini. *Venemaad võib päästa ainult täielik lahkulöömine kapitalistidest ja võimu üleminek nõukogudele.*

Kasutades oma enamust kongressil, saavutasid menševikud ja esseerid, et võeti vastu resolutsioon, mis kiitis heaks nende koalitsiooni kodanlusega ja Ajutise Valitsuse poliitika. Kongress valis Keskkomitee, kus enamus kuulus menševikele ja esseeridele.

Juunidemonstratsioon. Samal ajal kui toimus nõukogude kongress, algasid Petrogradi tööliste hulgas rahutused. Nende põhjusteks olid nälg, elukallidus ja rahulolematus Ajutise Valitsuse poliitikaga. Püüdes liikumisele anda organiseeritud iseloomu, kutsus bolševike partei Keskkomitee Petrogradi töölisi ja sõdureid üles rahulikule demonstratsioonile loosungi all «Kogu võim nõukogudele!». Pealinna töörahvas toetas palavalt seda üleskutset. Kuid menševike ja esseeride liidrid surusid kongressil läbi resolutsiooni, mis keelas demonstratsiooni. See kutsus esile pealinna tööliste niivõrd tugeva pahameele, et nõukogude kongress oli sunnitud määrama demonstratsiooni 18. juunile. Menševike ja esseeride liidrid lootsid, et rahvahulgad lähevad demonstratsioonile loosungitega, mis avaldavad usaldust Ajutisele Valitsusele ja toetust rindel algavale pealetungile.

Ent kokkuleplased arvestasid valesti. 18. juunil tulid 500 000 Petrogradi töölist ja sõdurit tänavale bolševistlike loosungitega: «Kogu võim nõukogudele!», «Maha kümme ministrit-kapitalisti!»,

[1] V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 6.

Petrogradi garnisoni revolutsiooniliste väeosade demonstratsioon 18. juunil 1917. a.

«Maha pealetungipoliitika!», «Tööliskontroll tootmise ja toodangu jaotamise üle!» jt. See oli revolutsiooniliste hulkade grandioosne poliitiline demonstratsioon. Võimsad demonstratsioonid bolševistlike loosungite all toimusid 18.—25. juunini paljudes Venemaa tööstuslinnades. *Need näitasid rahvahulkade revolutsioonilise aktiivsuse määratu suurt tõusu, rahva edasist koondumist bolševike partei ümber.* Ikka ilmsemaks muutus töörahva usaldamatus Ajutise Valitsuse ja kodanlusega kokkuleppimise poliitika vastu, mida ajasid menševikud ja esseerid.

KÜSIMUSI.

1. Mida tegi bolševike partei rahvahulkade organiseerimiseks ja poliitiliseks kasvatamiseks 1917. a. kevadel?
2. Missugustel põhjustel tekkis Ajutise Valitsuse aprillikriis ja millega see lõppes?
3. Missuguste loosungite all toimus juunidemonstratsioon? Mida see näitas?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Tehase «Vene Renault» tööliste koosoleku resolutsioon.

20. aprillil 1917. a.

Meie, tehase «Vene Renault» töölised, arutanud erakorralisel üldkoosolekul 20. aprillil kell 4 päeval praegust poliitilist olukorda, mille on esile kutsunud imperialistlikku poliitikat tunnistav Ajutise Valitsuse noot, nõuame kõige kategoorilisemalt võimu kiiret üleandmist Ajutiselt Valitsuselt tööliste ja soldatite saadikute nõukogule ja deklareerime, et toetame niisugust võimu kogu oma jõuga.

2. Sõduri kiri bolševistliku ajalehe «Soldatskaja Pravda» toimetusele.

Seltsimees toimetaja! Siinjuures annan oma tühise panuse 3 rbl. 75 kop., sest, lugedes juba revolutsioonipäevast alates teie ajalehte, sain ma aru, et üksnes nii, nagu teie ajaleht kirjutab, ei lase me revolutsiooni käest ära. Ja omalt poolt olen valmis kuni viimse veretilgani kaitsma parteid, mis seisab ajalehe «Soldatskaja Pravda» poolel, kuigi peaksin kaalule panema oma elu. Ja arvan, et iga teadlik sõdur, kes on pärit kehvikute hulgast, on valmis seda tegema. Elagu «Soldatskaja Pravda» ja sm. Lenin!

Üksikroodu sõdur *K. Denissov.*

§ 3. KAKSIKVÕIMU LÕPP.

Pealetungi nurjumine rindel. 18. juunil sundis Ajutine Valitsus Vene armeed asuma pealetungile Edelarindel. Selle pealetungiga täitis Ajutine Valitsus mitte ainult liitlaste nõudmist, kellest tema sõltuvus iga päevaga suurenes, vaid ka sisemaise kontrrevolutsiooni poolt kavandatud plaani. Kodanlus oli arvamisel, et pealetungi õnnestumine toob peale sõjalise edu kaasa ka valitsuse positsiooni kindlustumise. Kuid pealetung nurjus. See maksis Vene sõjaväele 60 000 uut ohvrit.

Ajutine Valitsus kasutas pealetungi rindel selleks, et piirata demokraatlikke vabadusi riigis ja tugevdada repressioonipoliitikat. Võimud hakkasid ette valmistama revolutsiooniliselt meelestatud garnisoni eemaldamist pealinnast. Tugevdati võitlust kasvava talurahvaliikumisega.

Üha enam tõstis pead kontrrevolutsiooniline kodanlus. Kapitalistid sulgesid ettevõtteid ja vallandasid töölisi. Üksnes maist juulini suleti 439 tehast ja vabrikut ning vallandati peaaegu sada tuhat töölist. Linnades suurenes nälg. Kodanlus püüdis tõusvat revolutsiooni lämmatada «nälja kondise käega», nagu küüniliselt teatas Moskva suurimaid vabrikante Rjabušinski.

Juulidemonstratsioon. Revolutsiooniline liikumine riigis kasvas iga päevaga. Streigid Uraalis, Donbassis ja tööstuslikus keskrajoonis omandasid eredalt poliitilise iseloomu. Paljude ettevõtete töölised võtsid vastu resolutsioone, milles nõuti võimu üleandmist nõukogudele, ning kehtestasid kontrolli tootmise üle.

Revolutsioon laienes ka maal. Juulis haaras talurahvaliikumine 43 kubermangu. Talupojad haarasid enda kätte mõisamaid.

Eriti kiire oli revolutsiooniline tõus pealinnas. Juba juuni lõpust peale peeti Petrogradis tormilisi miitinguid, kus töölised protesteerisid pealetungi vastu rindel ja repressioonipoliitika vastu. Sõdurid olid nördinud Ajutise Valitsuse kavatsusest saata Petrogradi garnisoni revolutsioonilised sõdurid rindele. 3. juulil otsustasid 1. kuulipildurite polgu sõdurid oma miitingul organiseerida relvastatud demonstratsiooni. Polgu esindajad läksid vabrikutesse ja tehastesse, sõjaväeosadesse ja Kroonlinna madruste juurde üleskutsega võtta osa väljaastumisest. Kuulipildurite üleskutse sai kõikjal palava toetuse osaliseks. Samal päeval algasid Petrogradis stiihilised demonstratsioonid, mis ähvardasid muutuda relvastatud ülestõusuks.

Bolševike partei Keskkomitee püüdis pealinna töölisi ja sõdureid tagasi hoida enneaegsest väljaastumisest. Kuid rahvahulgad tulid juba tänavaile. Seepärast otsustasid bolševikud asuda demonstratsiooni etteotsa ning anda sellele rahulik ja organiseeritud iseloom loosungi all «Kogu võim nõukogudele!».

4. juulil tuli Petrogradi tänavaile bolševistlike loosungite all üle 500 000 töölise, sõduri ja madruse. *See kujunes võimsaks üleskutseks nõukogudele teha lõpp kaksikvõimule ja võtta võim enda kätte.* Ent nõukogude menševikest ja esseeridest juhid tulid toime uue reetmisega. Nad leppisid Ajutise Valitsusega kokku demonstrantide tulistamise kohta. Nende teadmisel ja heakskiidul avasid kasakad ja junkrud mitmes linnaosas pööningutelt ja katustelt kuulipildujatule demonstrantide pihta. Umbes 400 inimest sai surma või haavata.

Kaksikvõimu lõpp. Pärast demonstratsiooni tulistamist hakkas kodanlik valitsus koos nõukogude menševistlik-esseerliku Kesktäitevkomiteega jälitama bolševike parteid, keda Lenin just neil päevil uhkusega oli iseloomustanud kui «meie ajastu mõistust, au ja südametunnistust».

Võimud organiseerisid partei Keskkomitee ja «Pravda» trükikoja ruumide rüüstamise ning keelasid «Pravda» väljaandmise. Areteeriti palju silmapaistvaid bolševikke. Töölise-kommunisti Voinovi tapsid junkrud elajalikult üksnes selle eest, et ta jagas möödakäijatele bolševistlikku ajalehte «Listok Pravdõ».

Nõukogude kokkuleplaslik Kesktäitevkomitee kuulutas bolševikud «revolutsiooni reetjateks», kuid kontrrevolutsioonilise Ajutise Valitsuse, mille etteotsa neil päevil sai esseer Kerenski, «revolutsiooni päästmise» valitsuseks. Sellega anti kontrrevolutsioonile vabad käed arveteõiendamiseks bolševike parteiga.

Võimud andsid käsu Lenini areteerimiseks ja kohtu alla andmiseks, süüdistades teda «riigi reetmises». Kõikjal korraldati otsinguid, et teda vahistada ja tappa. Mõned päevad varjas Vladimir Iljitš ennast Petrogradis, kuid sõitis siis Keskkomitee otsusel

pealinnast ära ja asus Sestroretski töölise-bolševiku N. A. Jemeljanovi abiga elama onni Razlivi jaama lähedal.

Ajutine Valitsus hakkas massiliselt vahistama revolutsioonilisi töölisi ja sõdureid. Ta otsustas laiali saata kõik juulidemonstratsioonist osavõtnud sõjaväeosad, seadis sisse välikohtud, taastas surmanuhtluse rindel, saatis karistussalku Nižni Novgorodi, Rjazani, Tveri, Tsaritsõnisse ja Helsingisse, et maha suruda rahutusi tööliste ja sõdurite hulgas.

Nii lahenes juulikriis menševike ja esseeride reetlikkuse tõttu kontrrevolutsioonilise kodanluse kasuks. *Kaksikvõim lõppes. Kehtestati kontrrevolutsiooniline diktatuur.* Menševistlik-esseerlikud nõukogud muutusid selle diktatuuri jõuetuks ripatsiks. «Faktiliselt on praegu Venemaal peamiseks riigivõimuks sõjaväeline diktatuur,»[1] kirjutas Lenin 1917. a. juulis.

Revolutsiooni arenemise rahulik periood on lõppenud. Uutes tingimustes ei olnud enam teostatav võimu üleminek nõukogudele rahulikul teel. Orientatsioon kodanlik-demokraatliku revolutsiooni rahulikule ülekasvamisele sotsialistlikuks revolutsiooniks ei vastanud olukorrale, mis oli kujunenud pärast juulisündmusi. Võitluses sotsialistliku revolutsiooni eest vajas partei uut taktikat. Selle töötas välja V. I. Lenin.

Viibides ise põranda all, jätkas Lenin partei tegevuse juhtimist. Juulis kirjutas ta rea artikleid, milles andis olukorra sügava analüüsi ja kavandas partei taktika uutes tingimustes. *Lenin näitas, et pärast juulisündmusi on võimu üleminek nõukogudele võimalik ainult relvastatud ülestõusu tulemusel.* Sealjuures ei saanud tulla kõne alla võimu üleminek menševistlik-esseerlikele nõukogudele, mille liidrid olid end määrinud lõmitamisega kontrrevolutsioonilise kodanluse ees. Lenin pani ette ajutiselt loobuda loosungist «Kogu võim nõukogudele!». See ei tähendanud lahtiütlemist nõukogude vabariigist kui proletariaadi diktatuuri riigivormist. Lenin kirjutas siis: «Küsimuse all ei ole siin nõukogud üldse, vaid võitlus *praeguse* kontrrevolutsiooni vastu ja *praeguste* nõukogude reetlikkuse vastu.»[2]

VSDT(b)P VI kongress. Lenini poolt kavandatud uue taktika kinnitas partei VI kongress, mis töötas poollegaalselt Petrogradis 26. juulist kuni 3. augustini 1917. a. Selleks ajaks oli partei ridades 240 000 kommunisti. Varjates ennast Razlivis, juhtis Vladimir Iljitš kongressi oma võitluskaaslaste kaudu. Lenini juhtnöörid olid aluseks kongressil vastuvõetud otsustele.

Kongressil arutati Lenini kodanliku kohtu ette ilmumise küsimust. Mõned delegaadid avaldasid arvamust, et Lenin võiks ilmuda kohtu ette tingimusel, et garanteeritakse tema julgeolek. Kongress lükkas selle ettepaneku tagasi, sest oli selge, et kontr-

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 157.
[2] Sealsamas, lk. 170.

V. I. Lenin grimmi ja parukaga. 1917. aasta august.

revolutsiooniline Ajutine Valitsus kavatses Leniniga arveid õiendada juba enne kohtuistungit.

Kongress arutas läbi VSDT(b)P Keskkomitee poliitilise ja organisatsioonilise aruande, mis esitati J. V. Stalini ja J. M. Sverdlovi poolt. Arutati veel Venemaa poliitilist ja majanduslikku olukorda, partei ja ametiühingute vahekorda, noorsooühingute küsimust ja muud. Kongress kiitis heaks leninliku kursi sotsialistlikule revolutsioonile ning andis otsustava vastulöögi Preobraženski ja Buhharini kapitulantlikele väljaastumistele, mis eitasid sotsialistliku revolutsiooni võidu võimalikkust Venemaal. Arvestades uut olukorda ja juhindudes Lenini juhtnööridest, *loobus kongress ajutiselt loosungist «Kogu võim nõukogudele!»*. Kongress tunnistas, et ainult võiduka relvastatud ülestõusu teel võib likvideerida kodanluse diktatuuri ja kehtestada proletariaadi diktatuuri bolševike poolt juhitavate nõukogude kujul. Sellega võeti *kurss relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele.*

Kongress asus seisukohal, et ainsateks vahenditeks, mis suudaksid päästa Venemaa lähenevast majanduslikust katastroofist, on võimu üleminek proletariaadi kätte ning pankade, suurtööstuse ja transpordi natsionaliseerimine, tõelise tööliskontrolli sisseseadmine tootmise ja toodete jaotamise üle, mõisnike maade konfiskeerimine ja kogu maa natsionaliseerimine.

Kongressi resolutsioonis «Noorsooühingutest» tehti parteiorga-

nisatsioonidele ettepanek igati kaasa aidata sotsialistlike noorsooorganisatsioonide moodustamisele ja töölisnoorsugu kaasa tõmmata revolutsioonilisse võitlusse.

Kongress pöördus manifestiga tööliste, sõdurite ja talupoegade poole, kutsudes neid valmistuma otsustavaks lahinguks kodanliku diktatuuriga.

Oma ajaloolise kongressi otsuseid ellu viies asusid bolševikud relvastatud ülestõusu ette valmistama.

KÜSIMUSI.

1. Millised olid juulikriisi tekkimise põhjused?
2. Miks tähendasid juulisündmused kaksikvõimu lõppemist?
3. Millise uue taktika võitluseks sotsialistliku revolutsiooni eest töötas Lenin partei jaoks välja pärast juulisündmusi?
3. Milliseid küsimusi arutas bolševike partei VI kongress ja milles seisab selle kongressi ajalooline tähtsus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

VSDT(b)P VI kongressi manifestist.

12. augustil 1917. a.

Kerenski kuulutab välja loosungi: «Hävitada täielikult bolševikud» ja saadab «vene rahva nimel» telegrammi Wilhelm Hohenzollerni ja Nikolai Romanovi lähemale sugulasele, Inglise kuningale George'ile. Revolutsiooni loosung «Rahu hurtsikutele, sõda lossidele» asendatakse loosungiga «Rahu lossidele, sõda hurtsikutele».

Kuid kontrrevolutsioon pühitseb oma võitu liiga vara. Püssikuulidega ei saa näljaseid toita. Kasakanuudiga ei saa pühkida emade ja naiste pisaraid. Lingu ja võllaga ei saa kuivatada kannatuste merd. Täägiga ei saa rahustada rahvaid. Kindralite pealekäratamisega ei saa peatada tööstuse lagunemist.

Ajaloo maa-alused jõud töötavad edasi. Rahvahulkades kasvab rahulolematus. Talupojad vajavad maad, töölised vajavad leiba, nii ühed kui teised vajavad rahu. Kogu maakeral lendavad juba tormikuulutajad.

Valmistuge uuteks lahinguteks, meie võitlusseltsimehed! Kindlalt, mehiselt ja rahulikult, laskmata ennast kiskuda provokatsiooni ohvriks, koguge jõudusid, rivistuge võitluskolonnidesse! Partei lipu alla, proletaarlased ja soldatid! Meie lipu alla, rõhutud maarahvas!

Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste (bolševike) Partei VI kongress.
NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa (1898—1924), lk. 394—395.

§ 4. KORNILOVI MÄSSU PURUSTAMINE. NÕUKOGUDE BOLŠEVISEERUMINE.

Sõjaline vandenõu revolutsiooni vastu. Kontrrevolutsioon ei rahuldunud veel sellega, et ta oli saavutanud juulipäevil kaksikvõimu likvideerimise enda kasuks. Ta mõistis, et revolutsiooni jõud ei ole purustatud, et bolševike partei eksisteerib ja rahvahulkade rahulolematus kasvab. Soovides kindlustada oma ülevõimu ja viia sõda võiduka lõpuni, organiseeris kodanlus sõjalise vandenõu. Vandenõulased kavatsesid kehtestada avaliku sõjaväelise diktatuuri, purustada bolševike partei, likvideerida nõukogud ja teised töölisklassi massiorganisatsioonid, koondada kõik reaktsioonilised jõud ja lõpptulemusena restaureerida monarhia. Vandenõu organiseerijaks oli kadettide partei — kontrrevolutsioonilise kodanluse peamine partei.

Vandenõulaste peamiseks löögijõuks oli reaktsiooniline ohvitserkond eesotsas sõjavägede ülemjuhataja kindral Korniloviga. Tema peakorter Mogiljovis oli kontrrevolutsiooni pesa, kus põimiti monarhistliku vandenõu niidid ja valmistati ette sõjakäiku Petrogradi vastu.

Kornilovit toetasid aktiivselt Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistid. Nad nägid temas jõudu, kes suudaks purustada Venemaal areneva sotsialistliku revolutsiooni ja kindlustada Venemaa edasist osavõttu sõjast.

Kornilov kutsus rindelt ära 3. ratsaväekorpuse, nn. «metsiku diviisi»[1], ja saatis selle 25. augustil Petrogradi peale. Sellest sõjakäigust võttis osa ka Inglise soomusdivisjon. Kornilovi väes leidus inglise ja prantsuse ohvitsere, kes olid ümber riietatud Vene sõjaväe vormi. Et hõlpsamini täide viia oma kontrrevolutsioonilist plaani, loovutas Kornilov 21. augustil Riia sakslastele; seega avas ta neile juurdepääsu Petrogradile, kuid vastutuse püüdis veeretada bolševikele ja revolutsioonilistele sõduritele, süüdistades neid valelikult «rinde laostamises».

Kornilov nõudis, et talle antaks üle kogu võim. Ent Kerenski ei tahtnud võimu käest anda, ta ihaldas ise Venemaa diktaatoriks saada. Peale selle kartis ta, et Kornilovi vastu võitlusse astunud rahvahulgad pühivad minema ka Ajutise Valitsuse, kui see kindrali vandenõu avalikult toetab. Kerenski kuulutas Kornilovi mässajaks, tagandas ta ülemjuhataja kohalt ja andis käsu tema vahistamiseks

Kornilovi mässu purustamine. Kuid Ajutine Valitsus ei kavatsenud astuda tõsisesse võitlusse Kornilovi kontrrevolutsiooniga, sest tal ei olnud selleks jõudugi. *Kornilovi mässu purustasid töölised ja sõdurid bolševike partei juhtimisel.*

---

[1] «Metsik diviis» formeeriti maailmasõja ajal Põhja-Kaukaasia mägirahvaste vabatahtlikest.

Mõne päeva jooksul moodustasid bolševikud Petrogradis võimsa revolutsioonilise löögijõu töölistest, punakaartlastest, revolutsioonilistest sõduritest ja madrustest. Kümned tuhanded töölised, keda innustasid bolševikud, kaevasid Petrogradi ümber kaevikuid ja püstitasid traattõkkeid. Pealinn muutus ligipääsmatuks kindluseks. 8000 Putilovi tehase töölist asus lahingupositsioonidele Pulkovo all.

Paljudes tööstuslinnades ja raudteejaamades moodustati bolševike juhtimisel revolutsioonilised komiteed võitluseks korniilovlastega. Minski revolutsiooniline komitee organiseeris Läänerinde revolutsioonilistest sõduritest erisalku, kes võtsid kontrolli alla tähtsamad raudteejaamad. Raudteetöölised lõhkusid Kornilovi ešelonide liikumisteel tammi, tõkestades nii vägedel edasipääsu.

Sajad korniilovlaste väeosadesse läkitatud agitaatorid selgitasid sõduritele mässuliste kindralite kontrrevolutsioonilisi plaane. Bolševike agitatsiooni mõjul hakkasid sõdurid ja kasakad üle minema tööliste poolele. Petrogradi sõjakäigu juhatajal kindral Krõmovil tuli põgeneda oma sõdurite eest, kes nõudsid tema vahistamist. Veendunud Kornilovi avantüüri nurjumises, laskis ta end maha.

Kornilovi mässu purustamisega algas revolutsiooni uus tõus. Rahvahulkade esirinnas sammus bolševike partei, kelle mõju riigis oli tohutult kasvanud.

Nõukogude bolševiseerumine. Korniilovluse vastu suunatud võitluse ärevatel päevadel kujunesid tööliste ja sõdurite saadikute nõukogud revolutsiooniliste jõudude koondamise ja organiseerimise keskusteks. Paljude nõukogude etteotsa asusid bolševikud. Kiirenes nõukogude bolševiseerumine. 31. augustil võttis Petrogradi Nõukogu vastu bolševistliku resolutsiooni «Võimust». Petrogradi Nõukogu esseerlik-menševistlik presiidium tagandati, juhtimine läks üle bolševikele. 5. septembril tuli bolševike poolele üle Moskva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu. Septembri esimesel poolel läksid tähtsamate tööstuslinnade nõukogud juba koos bolševikega.

Nõukogud hakkasid aktiivselt ette valmistama relvastatud ülestõusu Ajutise Valitsuse vastu. Mitmel pool võtsid nõukogud võimu enda kätte, muutudes revolutsioonilisteks võimuorganiteks. Pärast Kornilovi mässu mahasurumist *esitas bolševike partei uuesti loosungi «Kogu võim nõukogudele!»*. Nüüd ei tähendanud see loosung enam orienteerumist revolutsiooni rahulikule arenemisele, vaid üleskutset relvastatud ülestõusuks kodanluse võimu vastu ja proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks bolševike juhtimisel tegutsevate nõukogude kujul.

Uue Kornilovi mässu ettevalmistamine. Niisuguses olukorras püüdis Ajutine Valitsus rahvahulki eemale tõmmata revolutsiconist, võitlusest nõukogude võimu eest. 1. septembril 1917. a. kuulutati Venemaa vabariigiks. Samal ajal suunas Ajutine Valitsus

kõik oma jõupingutused uue Kornilovi mässu ettevalmistamisele. Rinnetel formeeriti löögipataljone «ustavatest» sõduritest ja polkusid Georgi risti kavaleridest, relvastati junkrute ja lipnike koole jne. Valitsus kavatses Petrogradi ära anda sakslastele. Kodanlus oli valmis loovutama vaenlasele kas või kogu maa, et ainult mitte lasta võita sotsialistlikul revolutsioonil.

Venemaad ähvardas oht kaotada rahvuslik sõltumatus. *Riiki päästa võis ainult sotsialistlik revolutsioon.*

KÜSIMUSI.

1. Millist eesmärki taotles Kornilovi mäss?
2. Miks Kornilovi mäss nurjus?
3. Millal ja miks püstitas bolševike partei uuesti loosungi «Kogu võim nõukogudele!» ja mida see loosung nüüd tähendas?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Kogu töörahvale, kõigile Petrogradi töölistele ja sõduritele.

VSDT(b)P Keskkomitee lendlehest 27. augustil 1917. a.

Kontrrevolutsioon läheneb Petrogradile. Revolutsiooni äraandja, rahvavaenlane Kornilov toob Petrogradi peale vägesid, keda ta on petnud. Kogu kodanlus eesotsas kadettide parteiga, kes lakkamatult on töölisi ja sõdureid laimuga üle külvanud, tervitab nüüd reetjat ja äraandjat ning on valmis kogu südamest aplodeerima, kui Kornilov Petrogradi tänavaid tööliste ja revolutsiooniliste sõdurite verega niisutab, kui ta pimestatud ja petetud inimeste kätega lämmatab proletaarlaste, talupoegade ja sõdurite revolutsiooni...

Ajutine Valitsus lagunes juba Kornilovi kontrrevolutsiooni esimese liigutuse juures. See valitsus ei suutnud täita oma esimest ja otsest ülesannet: purustada juurteni kindrallik-kodanlik kontrrevolutsioon...

Rahva päästmise, revolutsiooni päästmise võib tagada ainult kõigi proletaarlaste ja sõdurite endi revolutsiooniline energia. Üksnes oma jõudu, oma distsiplineeritust, oma organiseeritust võime me usaldada...

Petrogradi elanikud! Kutsume teid üles kõige otsustavamale võitlusele kontrrevolutsiooniga! Petrogradi selja taga seisab kogu revolutsiooniline Venemaa...

Sõdurid ja töölised! Vennalikus liidus, ühendatuina veebruaripäevade verega, näidake korniilovlastele, et mitte korniilovid ei lämmata revolutsiooni, vaid revolutsioon murrab ja pühib maapinnalt kodanliku kontrrevolutsiooni mässukatsed...

Te suutsite kukutada tsarismi — tõestage, et teie ei lepi mõisnike ja kodanluse teenri Kornilovi valitsemisega.

2. Vendade Bromley'de tehase tööliste nõudmine.

Vendade Bromley'de tehase tööliste üldkoosolek, arutanud käesolevat olukorda, võttis vastu otsuse: kontrrevolutsioonilised tumedad jõud eesotsas kindral Korniloviga on välja kuulutanud sõjakäigu revolutsiooni ja kõigi tema saavutuste vastu. Sõjaväeline klikk kambas suurkodanlusega on tõstnud mässu,

reetnud Venemaa ja vabaduse. Meie, Moskva töölisproletariaadi esindajad, kes alati on valvel seisnud revolutsiooni eest, meie, Bromley'de tehase töölised kui revolutsioonilise proletariaadi ühise pere liikmed, nõuame, et kiiresti relvastataks töölised, et kiiresti antaks välja relvad tööliste Punakaardi kui tõeliselt revolutsioonilise armee formeerimiseks.

Moskva, 31. augustil 1917. a.

Juhataja *Leonov.*
Sekretär *Iss. Potolovski.*

§ 5. REVOLUTSIOON ON KÜPS.

Majandusliku katastroofi oht. Majanduslik olukord riigis *halvenes* iga päevaga *katastroofiliselt.* Võrreldes 1916. aastaga väheneb tööstuse kogutoodang 1917. aastal 36,5%. Paljud ettevõtete omanikud lõpetasid sihilikult tootmise ja vallandasid töölised, et nälja abil murda nende revolutsioonilist vaimu. 1917. aasta märtsist kuni novembrini suleti enam kui 800 ettevõtet ja vallandati 170 000 töölist. Kapitalistid varjasid tooraine- ja kütusevarusid, desorganiseerisid transpordi tööd.

Võrreldes 1913. aastaga oli tööliste reaalpalk 1917. aastal langenud peaaegu kaks korda. Seninägematu ulatuse omandas spekulatsioon. Laiatarbekaupade hinnad tõusid maist kuni augustini kahekordseks. Rubla väärtus langes. Pidevalt vähenes Petrogradi, Moskva ja teiste linnade varustamine leiva ja muude toiduainetega. Toitlusraskusi suurendas korralagedus transpordis. Nälg koputas iga töölisperekonna uksele.

Venemaa sõltuvus välismaisest imperialismist suurenes. Ajutise Valitsuse ajal kasvas riigivõlg välisriikidele kahekordseks, ulatudes tohutu summa — 16 miljardi rublani. «Venemaad ähvardab vältimatu katastroof,» kirjutas V. I. Lenin 1917. aasta septembris. Maa päästmiseks oli tarvis läbi viia mõisnike maade konfiskeerimine, natsionaliseerida maa, pangad ja suurtööstus, sisse seada tööliskontroll tootmise ja toodete jaotamise üle, väljuda sõjast revolutsioonilisel teel, s. t. astuda esimesed sammud sotsialismi suunas. Kuid seda oli võimalik teostada üksnes pärast kodanluse võimu kukutamist ja proletariaadi diktatuuri kehtestamist.

Töölisklass tugevdab võitlust sotsialistliku revolutsiooni eest. Kasvava revolutsioonilise liikumise avangardis sammus *töölisklass.* Sügisel laienes streigiliikumine riigis veelgi. Septembri lõpul viisid raudteelased läbi kolmepäevase üldstreigi ja saavutasid oma nõudmiste osalise rahuldamise.

Bakuu naftatöölised sundisid ettevõtjaid sõlmima nendega kollektiivlepingu. Uraalis streikis septembris üle 100 000 töölise. Oktoobris streikis 300 000 tekstiilitöölist Ivanovo-Voznessenski, Šuja, Kinešma, Kovrovi ja teiste tööstusliku keskrajooni linnade ettevõtetes. Vabrikud läksid tegelikult tööliste kontrolli alla. Streikijad nõudsid kogu võimu üleminekut nõukogudele.

Sügisel omandas streigiliikumine avaliku revolutsioonilise võitluse iseloomu. Sagenesid juhused, mil töölised tagandasid ette-

võtete administratsiooni ja seadsid sisse oma kontrolli tootmise üle. Paljudes metallurgiatehastes Lõuna-Venemaal ja Donbassi kaevandustes võtsid töölised tootmise juhtimise enda kätte.

Streigivõitluse organiseerijateks ja juhtijateks olid ametiühingud, mille ridadesse oli ühinenud juba üle 2 miljoni töölise. Suurem osa ametiühingutest ja vabriku-tehasekomiteedest joondus sel ajal bolševike järgi.

Bolševike partei ridades oli sügisel *ligikaudu 350 000 inimest.* Menševike ja esseeride parteisid õõnestasid samal ajal lahkhelid ja need hakkasid lagunema. Töölised lahkusid nendest parteidest massiliselt, nende ajalehtede tiraaž langes ühtesoodu. ««Vperjodi» eest raha keegi anda ei taha,» rääkisid töölised menševike häälekandja kohta. Esseeride parteis eraldus revolutsiooniliselt meelestatud talurahva survel rühm pahempoolseid esseere, kes astusid välja kodanlusega kokkuleppimise poliitika vastu. *Proletaarsed rahvahulgad läksid üle bolševike poolele.*

Kasvab talurahva ülestõus. Laostuvates külades tõusis üha kõrgemale talurahvaliikumise laine. Talupoegade võitluses mõisnike vastu tugevdas bolševike partei oma juhtivat osa. Partei läkitas sadu revolutsioonilisi töölisi ja sõdureid Petrogradist, Moskvast ja teistest tööstuskeskustest maale — tööle talupoegade hulgas.

Esseeride mõju talupoegadele langes tunduvalt. Talupojad veendusid tegelikkuses, et esseeridest ministrid mitte ainult ei taha neile anda mõisnike maid, vaid hoopis kaitsevad mõisnikke ja saadavad üha sagedamini maale karistussalku.

Samal ajal *kasvas bolševike mõju talupoegade hulgas.* Väga suurt osa etendas sealjuures asjaolu, et Lenin ja teised bolševikud toetasid kindlalt talurahva nõudmisi maa küsimuses, mis oli kirjapandud 1917. aasta mais toimunud I ülevenemaalise talurahva nõukogude kongressi delegaatidele antud juhendites. Nendes nõudmistes nähti ette mõisnike maade konfiskeerimist, eraomanduse tühistamist maale, võrdsustavat maajaotust kas sööjate või töövõimeliste isikute arvu järgi jne. Elu õpetas talupoegi mõistma, et üksnes bolševike partei võib päästa neid sõjast, et ainult see partei suudab kukutada mõisnikud ja on valmis andma talupoegadele maad.

1917. aasta sügisel haaras talurahvaliikumine üheksa kümnendikku Venemaa Euroopa-osa maakondadest. Kui mais registreeriti 152 mõisate rüüstamise juhtumit, siis septembris oli neid juba 958.

Talupoegade väljaastumised kasvasid üle mõisnike, kohalike võimude ja Ajutise Valitsuse vastu suunatud ülestõusudeks. V. I. Lenin kirjutas: «Pole kahtlust, et Venemaal on revolutsioonis saabunud murrangu moment... kasvab *talurahva ülestõus.*»[1]

Sõdurid ja madrused tulevad üle sotsialistliku revolutsiooni poolele. Põhjalik murrang toimus ka sõdurite ja madruste meel-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 54.

suses. Nad olid sõjast väsinud ega tahtnud enam sõdida ekspluataatorlike klasside huvide eest. Sõjaväes sagenes deserteerimine. Sõdurid ja madrused vihkasid kindraleid ja ohvitsere, kellest paljud paljastasid end lõplikult osavõtuga Kornilovi mässust. Sõdurid ja madrused veendusid üha enam menševike ja esseeride müüdavuses, ajasid neid roodu- ja polgukomiteedest minema ning valisid sinna bolševikke. Ikka sagedamini võeti sõdurite miitingutel vastu resolutsioone, milles avaldati umbusaldust Ajutisele Valitsusele ja nõuti kogu võimu üleandmist nõukogudele.

Sügisel olid sõdurid ja madrused juba enamikus bolševike poolel. Eriti tugev oli bolševike mõju otsustavatel rinnetel — Põhja- ja Läänerindel, samuti Balti mere laevastikus. Valdav enamik tagalagarnisonide ja tagavaraväeosade sõdureid toetas samuti bolševike parteid.

Rahvusliku vabadusliikumise tõus. Venemaa ääremaadel teravnes rõhutud rahvaste võitlus rahvusliku võrdõiguslikkuse eest. Järgides vene proletariaadi ja kehvtalurahva eeskuju, tugevdasid töölised ja talupojad sügisel kõigil rahvuslikel aladel võitlust vene ja kohaliku kodanluse ning mõisnike vastu. Kaasani, Minski ja Kiievi kubermangus omandas talurahvaliikumine suure ulatuse. Mitmel pool hakkasid talurahva väljaastumised üle kasvama relvastatud võitluseks. Taškendis läks võim üle nõukogule. Ajutine Valitsus saatis sinna karistussalga, kes relva jõul taastas kodanluse võimu.

Rõhutud mittevene rahvaste võitlust pidurdasid kodanliknatsionalistlikud organisatsioonid, mis pärast Veebruarirevolutsiooni olid tekkinud Ukrainas, Valgevenemaal, Baltimaadel, Krimmis ja mujal. Need Ukraina Keskraada taolised rahvavastased organisatsioonid taotlesid osalist autonoomiat kodanliku Vene riigi piirides. Algul püüdsid nad töörahvahulki «üldrahvuslike» huvide loosungi all enda poole meelitada. Mida rohkem aga teravnesid klassivastuolud ja kasvas töörahva revolutsiooniline võitlus, seda avalikumalt hakkasid need natsionalistlikud organisatsioonid üle minema kontrrevolutsiooni leeri ja koos vene kapitalistide ning mõisnikega võitlema oma rahvaste revolutsioonilise liikumise vastu.

Kriis on küps. Riigis jõudis kätte *üldine revolutsiooniline kriis.* Olid olemas kõik revolutsioonilise situatsiooni tunnused, mis tingimata peab eelnema revolutsioonile. Venemaal tekkis «ülemkihi kriis», s. t. kujunes selline olukord, mille juures valitsevad klassid ei võinud enam valitseda endist viisi, aga «alamkihid», s. t. töötavad hulgad, ei tahtnud enam elada endist viisi. Rahvahulkade olukord halvenes pidevalt, nende revolutsioonilises aktiivsuses toimus aga järsk tõus. Riigis leidus ka ühiskondlik jõud, kes oli suuteline muutma revolutsioonilist situatsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks. *Proletariaat, enamik maakehvistust, vähemalt pooled sõduritest ja madrustest olid koondunud suure Lenini poolt loodud bolše-*

vike partei ümber ja olid valmis asuma rünnakule kapitalismi vastu. «Kriis on küps,» kirjutas Lenin 1917. aasta sügisel. «Kaalule on pandud kogu Vene revolutsiooni tulevik.»[1]

KÜSIMUSI.

1. Mis andis tunnistust majandusliku katastroofi lähenemisest Venemaal?
2. Milliseid abinõusid võitluseks läheneva katastroofiga pani ette V. I. Lenin?
3. Mis iseloomustas revolutsioonilise situatsiooni olemasolu Venemaal 1917. aasta sügisel?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Putilovi tehase tööliste üldkoosoleku resolutsioonist.

11. oktoobril 1917. a.

Meie, Putilovi tehase töölised, olles 11. oktoobril k. a. kogunenud üldkoosolekule ja kuulanud ära erinevaid poliitilisi suundi esindavate kõnelejate ettekanded, võtsime vastu seltsimeeste bolševike resolutsiooni.

1. Meie, Putilovi tehase töölised nõuame kogu võimu üleandmist Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogule.
2. Nõuame kõigil rinnetel vaherahu.
3. Nõuame, et kõigile sõdivatele riikidele tehtaks ettepanek sõlmida rahu demokraatlikel alustel
4. Nõuame mõisnike, kabineti-, udelli- ja kirikumaade viivitamatut üleandmist talurahva maakomiteedele.
5. Nõuame viivitamata kontrolli sisseseadmist tootmise üle.
6. Nõuame viivitamata ülevenemaalise nõukogude kongressi kokkukutsumist.
7. Nõuame, et otsekohe vabastataks kõik vangistatud maakomiteede liikmed, kes on kinni võetud valitsuse komissaride poolt.
8. Nõuame, et vabastataks kõik, kes 3.—5. juuli poliitiliste sündmuste pärast vaevlevad vabariigi vanglates.
9. Protesteerime Petrogradi garnisoni vägede väljaviimise vastu: nõuame, et Petrogradi garnison relvastataks kõigi relvaliikidega, samuti nõuame kogu revolutsioonilise töölisklassi relvastamist, et tagasi tõrjuda revolutsiooni sisevaenlast, kuid niisama ka välisvaenlast — Saksa keisrit.
10. Ja ühineme täielikult Nõukogu kõigi otsustega.

Küsimusi I peatüki kordamiseks.

1. Miks sai Venemaal sotsialistlik revolutsioon vältimatuks ja võimalikuks?
2. Millise plaani kavandas V. I. Lenin üleminekuks kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile?
3. Milles seisab bolševike partei VI kongressi ajalooline tähtsus?
4. Millised faktid andsid tunnistust sellest, et 1917. aasta sügiseks oli Venemaal küpsenud üldrahvalik revolutsiooniline kriis?
5. Kuidas muutus loosungi «Kogu võim nõukogudele!» sisu 1917. aastal?

Mida lugeda.

V. Bontš-Brujevitš, Mälestusi Leninist, Tallinn, 1969.
V. Koževnikov, Koidule vastu, Tallinn, 1963.
M. Solohhov, Vaikne Don (igasuguses väljaandes).

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 60.

SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI VÕIT JA PROLETARIAADI DIKTATUURI KEHTESTAMINE VENEMAAL.

§ 6. RELVASTATUD OKTOOBRIÜLESTÕUS.

Relvastatud ülestõusu leninlik plaan. 1917. aasta sügisel kujunesid Venemaal välja kõik tingimused võidukaks relvastatud ülestõusuks. Lenin juhtis õigel ajal partei tähelepanu vajadusele kiirendada ülestõusu ettevalmistamist. Augustis lahkus Lenin oma onnist Razlivi jaama lähedal ning asus Helsingisse, septembri keskel aga Viiburisse, kust ta jätkas partei tegevuse juhtimist ning relvastatud ülestõusu ettevalmistamist.

Septembri keskpaigas kirjutas Lenin oma ajaloolised kirjad Keskkomiteele: «Bolševikud peavad võtma võimu» ning «Marksism ja ülestõus». Vladimir Iljitš kirjutas: «Saanud enamuse mõlemas pealinnade tööliste ja soldatite saadikute nõukogus, võivad bolševikud võtta ja *peavad* võtma riigivõimu enda kätte.»[1] Ta näitas, et kõik ülestõusu võiduks vajalikud tingimused on olemas. Ülestõusuga ei tohtinud enam viivitada, sest Ajutine Valitsus valmistus Petrogradi sakslastele ära andma, Saksamaaga separaatrahu sõlmima ning saksa tääkide abiga läheneva sotsialistliku revolutsiooni jõude purustama. 1. oktoobril kutsus Lenin oma kirjas Keskkomiteele ning Petrogradi ja Moskva bolševikkudele uuesti üles viivitamatult ülestõusu organiseerima.

Partei Keskkomitee otsusel sõitis Lenin 7. oktoobril illegaalselt Soomest Petrogradi ning asus kogu ülestõusu ettevalmistustööd juhtima. Järgmisel päeval kirjutas ta artikli «Eemalseisja nõuanded», milles esitas relvastatud ülestõusu läbiviimise konkreetse plaani. Lenin soovitas organiseerida üheaegselt ootamatu rünnak tööliskvartalitest Petrogradi kesklinna ning Soome, Tallinna ja Kroonlinna revolutsiooniliste võitlussalkade pealetung, viia rünnakule kogu laevastik, luua revolutsioonijõudude hiiglasuur ülekaal kontrrevolutsiooni jõudude üle. Ta soovitas ühendada tööliste, revolutsiooniliste sõjaväeosade ning laevastiku jõud, võtta ja hoida iga hinna eest enda käes telefon, telegraaf, raudteejaamad, sillad; luua kõige energilisematest elementidest — «löögimeestest», töölisnoortest, parimatest madrustest — väikesed võit-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 1.

lussalgad kõigi tähtsamate punktide vallutamiseks. Nende salkade lipukirjaks pidi olema «Võit või surm».

Need Lenini näpunäited said aluseks partei kogu tegevusele relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Relvastatud ülestõusu eelõhtul. 10. oktoobril 1917. a. toimus VSDT(b)P Keskkomitee ajalooline istung, kus Lenin esines ettekandega käesolevast momendist. Keskkomitee võttis vastu leninliku resolutsiooni, mis tegi parteiorganisatsioonidele ülesandeks lahendada kõik praktilised küsimused sellest eeldusest lähtudes, et *relvastatud ülestõus on vältimatu ning et aeg selleks on täiesti küps.* Leninliku resolutsiooni vastu hääletasid Zinovjev ja Kamenev, kes ei uskunud ülestõusu edukusse. Poliitiliseks juhtimiseks moodustas Keskkomitee Poliitbüroo eesotsas Leniniga.

Keskkomitee resolutsioon oli kogu parteile võitlusprogrammiks. Keskkomitee näpunäitel moodustas Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee *Sõja-revolutsioonikomitee,* mis kujunes relvastatud ülestõusu tegeliku ettevalmistamise legaalseks staabiks. Sõja-revolutsioonikomitee esimeheks määrati N. I. Podvoiski, sekretäriks V. A. Antonov-Ovsejenko.

16. oktoobril toimus bolševike partei Keskkomitee laiendatud istung, kus Lenin esines kõnega, põhjendades ja kaitstes 10. oktoobri resolutsiooni. Kamenev ja Zinovjev tegid uuesti ettepaneku relvastatud ülestõus edasi lükata. Keskkomitee lükkas nende ettepaneku tagasi. Vastu võeti V. I. Lenini resolutsioon. 16. oktoobril moodustas Keskkomitee relvastatud ülestõusu juhtimiseks Sõja-revolutsioonikeskuse, kuhu kuulusid A. S. Bubnov, F. E. Dzeržinski, J. M. Sverdlov, J. V. Stalin ja M. S. Uritski. Keskkomitee Sõja-revolutsioonikeskus juhtis Petrogradi Nõukogu Sõja-revolutsioonikomiteed.

Ööl vastu 18. oktoobrit viis Lenin läbi bolševike sõjaväelise organisatsiooni juhtide ja Sõja-revolutsioonikomitee liikmete nõupidamise. Ta juhtis tähelepanu vajadusele ülestõus sõjatehniliselt hoolikalt ette valmistada. Sel eesmärgil saatis Keskkomitee oma esindajad Donbassi, Uraali, Kroonlinna, Saraatovisse, Edelarindele ja mujale. Oktoobris toimusid kõikjal bolševike parteikonverentsid, nõukogude kongressid ja vabriku-tehasekomiteede konverentsid, kus igakülgselt arutati relvastatud ülestõusu ettevalmistamise küsimust. Kõikjal loodi bolševike juhtimisel Punakaardi salku. Oktoobris oli üle maa 62 linnas ligi 200 000 punakaartlast. Revolutsiooni peajõud olid Petrogradis. Oktoobrikuu teisel poolel oli siin ligi 23 000 relvastatud punakaartlast. Bolševike poolel oli rõhuv enamik Peterburi töölisi, garnisoni sõdureid ja Balti laevastiku madruseid. Bolševike Petrogradi organisatsiooni ridadesse kuulus umbes 50 000 partei liiget. «Milline tohutu jõud on revolutsioonil,» ütles V. I. Lenin. «Praegu on kõige tähtsam juhtida teda nii, et võita.»

Punakaartlased Oktoobripäevil Smolnõi juures.

18. oktoobril, kui ülestõusu ettevalmistamine oli täies hoos, avaldasid Kamenev ja Zinovjev poolmenševistlikus ajalehes teadaande, et nad pole nõus Keskkomitee otsusega ülestõusu küsimuses. Sellega reetsid nad vaenlasele partei otsuse teostada relvastatud ülestõus, mida peeti saladuses. See oli ennekuulmatu äraandmine. V. I. Lenin nõudis mõlema streigimurdja viivitamatut väljaheitmist parteist.

Ajutine Valitsus, keda oli sellega hoiatatud ettevalmistatava ülestõusu eest, mobiliseeris hoogsamalt kontrrevolutsioonilisi jõude ülestõusu mahasurumiseks. Kuid see ei suutnud ära hoida kodanliku diktatuuri vältimatut hävingut.

Bolševikud koondasid Keskkomitee ja Lenini juhtimisel revolutsioonijõude vana maailma ründamiseks. Sõja-revolutsioonikomitee määras komissarid kõigisse polkudesse, sõjatehastesse ja sõjaväeladudesse ning Petropavlovskaja kindlusesse. Komissaridbolševikud koondasid partei ümber tööliste ja sõdurite hulki. Igale Punakaardi salgale, revolutsioonilisele polgule ja sõjalaevale anti konkreetne lahinguülesanne vastavalt ülestõusu plaanile.

Relvastatud ülestõusu võit Petrogradis. Ajutine Valitsus otsustas bolševike käest initsiatiivi ära kiskuda ning revolutsioonile hoop anda. Kontrrevolutsioon alustas oma rünnakut 24. oktoobril kell 6 hommikul, tehes katset hävitada bolševike partei keskhäälekandja «Rabotši Putj», mis ilmus «Pravda» asemel. Kuid bolševikud suutsid revolutsiooniliste sõdurite abiga oma ajalehte kaitsta.

24. oktoobri hommikul otsustati Keskkomitee istungil teha J. M. Sverdlovile ülesandeks jälgida valitsuse tegevust, A. S. Bubnovile raudteid, F. E. Dzeržinskile posti ja telegraafi. V. P. Nogin saadeti Moskvasse. Varsti toimus bolševike Petrogradi komitee istung aktiivi osavõtul. Istungil otsustati viivitamata alustada relvastatud ülestõusu.

Kuid Trotski, kes oli sel ajal Petrogradi Nõukogu esimees, tegi ettepaneku mitte välja astuda, kuni II ülevenemaaline nõukogude kongress pole lahendanud võimu küsimust. Kongress pidi algama 25. oktoobril. Trotski seisukoht ohustas revolutsiooni võidu võimalusi.

V. I. Lenin, kes varjas end salakorteris, sai sellest teada ning kirjutas 24. oktoobri õhtul Keskkomiteele ja parteiaktiivile kirja, milles ta tegi ettepaneku alustada otsekohe relvastatud ülestõusu ning kukutada kodanlik Ajutine Valitsus. Revolutsiooni juht nõudis: «... Mingil juhul ei tohi jätta võimu Kerenski ja kompanii kätte 25-ndani, mitte mingil tingimusel; küsimus tuleb otsustada tingimata täna õhtul või öösi.»[1] Kiri lõppes ähvardava hoiatusega: «Väljaastumisega viivitamine on niisama hea kui surm.»

Lenin otsustas lahkuda salakorterist ning siirdus sidemehe, soome töölise Eino Rahja saatel Smolnõisse, kus asus partei Keskkomitee ning ülestõusu staap — Sõja-revolutsioonikomitee. Eluga riskides *jõudis Vladimir Iljitš Smolnõisse ning asus otsekohe relvastatud ülestõusu juhtima.*

Lenin kutsus enda juurde tehaste ja vabrikute, polgukomiteede ja Punakaardi salkade esindajad ning andis neile selged juhendid ülestõusu organiseerimiseks. Vahetpidamata siirdusid Smolnõist linna kõigisse rajoonidesse sidemehed, et edasi anda Lenini ja Sõja-revolutsioonikomitee instruktsioone.

Tegutsema hakkasid revolutsiooni võimsad jõud — Punakaardi salgad, garnisoni polgud, Balti laevastiku sõjalaevad. Sõja-revolutsioonikomitee käskis ristleja «Aurora» raadiojaama kaudu sõjavägedel, kes kaitsesid Petrogradi lähiseid, mitte lasta pealinna ühtki väeosa, kes võiks tulla Ajutisele Valitsusele appi.

Ülestõus arenes kiiresti ja edukalt. 24. oktoobri päeval ja ööl vastu 25. oktoobrit vallutasid tööliste, sõdurite ja madruste salgad Neeva sillad, raudteejaamad, telegraafi, peapostkontori, elektrijaamad, Riigipanga ja paljud valitsusasutused. 25. oktoobri hommikuks oli võim Petrogradi Nõukogude Sõja-revolutsioonikomitee käes. Ajutise Valitsuse juht Kerenski põgenes Talvepaleest Ameerika autos, lootes, et tal õnnestub rindelt saata vägesid revolutsioonilise Petrogradi vastu. Võimust ilmajäänud Ajutine Valitsus varjas ennast palees junkrute ja löögipataljonide kaitse all, oodates kasakaväeosade päralejõudmist.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 207.

РАБОЧІЙ и СОЛДАТЪ

Сегодня открывается Всероссійскій Съѣздъ.

Къ Гражданамъ Россіи!

Временное Правительство низложено. Государственная власть перешла въ руки органа Петроградскаго Совѣта Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ—Военно-Революціоннаго Комитета, стоящаго во главѣ Петроградскаго пролетаріата и гарнизона.

Дѣло, за которое боролся народъ: немедленное предложеніе демократическаго мира, отмѣна помѣщичьей собственности на землю, рабочій контроль надъ производствомъ, созданіе Совѣтскаго правительства—это дѣло обезпечено.

Да здравствуетъ революція солдатъ, рабочихъ и крестьянъ!

Военно-Революціонный Комитетъ при Петроградскомъ Совѣтѣ Рабочихъ и Солдатскихъ Депутатовъ

25. oktoobril (7. novembril) kell 10 hommikul avaldati V. I. Lenini poolt kirjutatud üleskutse «Venemaa kodanikele!», milles teatati Ajutise Valitsuse kukutamisest ja võimu üleminekust Petrogradi Nõukogu Sõja-revolutsioonikomiteele.

Üleskutse innustas töölisi ja kiirendas kogu maal revolutsiooni võitu.

25. oktoobri päeval toimus Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu erakorraline istung. Seal esines Lenin, keda koosolijad vaimustusega tervitasid.

«Tööliste ja talupoegade revolutsioon, mille vajalikkusest kogu aeg kõnelesid bolševikud, on teostunud...

Nüüdsest peale saabub uus ajajärk Venemaa ajaloos, ja käesolev kolmas Vene revolutsioon peab lõpptulemusena viima sotsialismi võidule,»[1] ütles Lenin ettenägelikult. Nõukogu võttis tema ettekande põhjal vastu resolutsiooni, milles ta palavalt tervitas kodanluse diktatuuri vastu toimunud võidukat relvastatud ülestõusu.

Ülestõus arenes Petrogradis samal ajal edukalt edasi. Revolutsiooni jõud kasvasid pidevalt. Punakaartlaste arv ulatus 25. oktoobril 40 000-ni. Kroonlinnast, Tallinnast ja Helsingist tulid sõjalaevad ja mitmed tuhanded Balti mere laevastiku revolutsioonilised madrused, keda saatis Tsentrobalt[2].

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 211.

[2] Tsentrobalt — Balti Mere Laevastiku Keskkomitee, mille eesotsas seisis madrus-bolševik P. J. Dõbenko.

25. oktoobri õhtuks viisid punakaartlaste, madruste ja revolutsiooniliste sõdurite salgad lõpule Talvepalee piiramise. Verevalamise vältimiseks esitas Sõja-revolutsioonikomitee Ajutisele Valitsusele ultimaatumi alla anda. Vastust aga ei tulnud. Kell 9.40 õhtul kuulutas kahuripauk ristlejalt «Aurora» tormijooksu algust Talvepaleele.

«See oli revolutsiooni kangelaslik hetk, tore ja unustamatu,» kirjutas oma mälestustes Sõja-revolutsioonikomitee esimees N. I. Podvoiski. «Kõigist ümbruskonna tänavatest, lähemate nurkade tagant tormasid punakaartlaste, madruste ja sõdurite ahelikud nagu ähvardavad ja kurjakuulutavad varjud, millele ööpimeduses heitsid helki kahvatu, suitsust ähmastatud valgus ning lasud, mis sähvatasid nagu verised välgud. Nad komistasid, kukkusid ning tõusid uuesti, kuid ei katkestanud hetkekski oma rajuhoo taolist tormilist voolu... Õhus hõljus pidev võidukas «hurraa», mis oli kohutav ning kaasakiskuv, ühendades kogu mitmepalgelist rahvamassi. Ta summutas kuulipildujate ja püsside lakkamatu kuiva ragina. Üks silmapilk — ja nii barrikaadid kui ka kaitsjad ja ründajad sulasid kokku üheksainsaks tumedaks massiks, mis kees nagu vulkaan, järgmisel hetkel aga oli võidukas hurraahüüe juba teisel pool barrikaade. Inimvool valgus juba palee välistrepile, sissepääsudesse ja treppidele...»

26. oktoobril kell 2.10 öösel oli Talvepalee vallutatud. Kodanliku Ajutise Valitsuse liikmed areteeriti ning suleti Petropavlovskaja kindlusesse.

Relvastatud ülestõus pealinnas oli võitnud. Võim läks Sõja-revolutsioonikomitee kätte, kes andis selle üle II ülevenemaalisele nõukogude kongressile.

KÜSIMUSI.

1. Miks arvas Lenin, et 1917. aasta sügisel olid olemas kõik tingimused relvastatud ülestõusu edukaks läbiviimiseks kodanluse diktatuuri vastu?
2. Millise konkreetse plaani relvastatud ülestõusu läbiviimiseks kavandas oma kirjades V. I. Lenin?
3. Kuidas teostati relvastatud ülestõusu leninlik plaan?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. V. I. Lenini kirjast «Marksism ja ülestõus» VSDT(b)P Keskkomiteele.

13.—14. septembril 1917. a.

«Et ülestõus oleks edukas, peab ta toetuma mitte vandenõule, mitte parteile, vaid eesrindlikule klassile. Seda esiteks. Ülestõus peab toetuma *rahva revolutsioonilisele vaimustusele.* Seda teiseks. Ülestõus peab toetuma sellisele *pöördepunktile* kasvava revolutsiooni ajaloos, kus rahva esiridade aktiivsus on kõige suurem, kus *kõikumised* vaenlaste ridades ja *revolutsiooni nõrkade, poolikute, ebakindlate sõprade ridades* on kõige tugevamad. Seda kolmandaks. Nende kolme tingimuse poolest erinebki *marksism* ülestõusu küsimuse käsitlemisel *blankismist.*

Kui aga on olemas need tingimused, siis mitte suhtuda ülestõususse kui *kunstisse* tähendab reeta marksism ja reeta revolutsioon.

Et aga suhtuda ülestõususse marksistlikult, s. o. kui kunstisse, peame ühtlasi hetkegi kaotamata organiseerima ülestõususalkade *staabi*, jaotama jõud, suunama ustavad polgud kõige tähtsamatesse punktidesse, ümber piirama Aleksandrinka, vallutama Petropavlovka, areteerima kindralstaabi ja valitsuse, saatma junkrute ja metsiku diviisi vastu niisugused väesalgad, kes on ennemini valmis hukkuma kui laskma vaenlasel tungida linna keskustesse; peame mobiliseerima relvastatud töölisi, kutsuma neid üles meeleheitlikule viimasele võitlusele, vallutama kohe telegraafi ja telefoni, paigutama *oma* ülestõusu staabi telefonikeskjaama juurde, ühendama sellega telefoni kaudu kõik tehased, kõik polgud, kõik relvastatud võitluse punktid jne.

Kõik see on esitatud muidugi näitena, ainult selle *illustreerimiseks*, et käesoleval momendil ei saa jääda truuks marksismile, jääda truuks revolutsioonile, *suhtumata ülestõususse kui kunstisse.*

V.I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 4—9.

2. Smolnõi suurel ööl.

A. V. Lunatšarski.

Kogu Smolnõi on heledasti valgustatud. Erutatud rahvahulk kihas kõigis tema koridorides. Elu pulbitses kõigis tema tubades, kuid kõige suurem inimvool, tõeline möllav torm on ülemise korruse koridori nurgas: seal, kus kõige tagumises toas oli koos Sõja-revolutsioonikomitee.

Ma ei saa ilma hämmastuseta meenutada seda jahmatamapanevat tööd ning pean Sõja-revolutsioonikomitee tegevust Oktoobripäevil üheks selliseks inimenergia avalduseks, mis tõendab, millised ammendamatud tagavarad on seda energiat revolutsioonilises südames ja milleks ta on suuteline, kui teda kutsub revolutsiooni kõuehääl...

Vladimir Iljitš tunneb ennast nagu kala vees, on lõbus, töötab väsimatult ning jõudis juba kuskil nurgas kirjutada need uue võimu dekreedid, mis muutuvad kunagi — seda me teame juba praegu — meie sajandi ajaloo kõige tähendusrikkamateks lehekülgedeks.

Lisan neile põgusatele joontele veel oma mälestused Rahvakomissaride Nõukogu esimesest määramisest. See toimus mingis Smolnõi toakeses, kus palitud ja mütsid olid visatud toolidele ning kõik tunglesid halvasti valgustatud laua ümber. Me valisime uuendatud Venemaa juhte...

Lenin elas hämmastava vaimse tasakaaluga sisse ülesannete täitmisse ning asus nende kallale nii, nagu vilunud tüürimees haarab kinni ookeanihiiglase roolirattast.

§ 7. TEINE ÜLEVENEMAALINE NÕUKOGUDE KONGRESS.

Venemaa kuulutamine Nõukogude vabariigiks. 25. oktoobril kell 10.40 õhtul avati Smolnõis II ülevenemaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress. 673 delegaadist olid 390 bolševikud ja 179 pahempoolsed esseerid. Parempoolsed esseerid ja menševikud, kes jäid vähemusse, lahkusid demonstratiivselt kongressilt.

Delegaadid tervitasid tormiliste rõõmuhüüetega sõnumit Talvepalee vallutamisest ja Ajutise Valitsuse areteerimisest. Otsekohe selle järel võttis kongress piiritu vaimustusega vastu Lenini poolt kirjutatud ajaloolise üleskutse «Töölistele, soldatitele ja talupoegadele!». Leninit sellel istungil ei olnud, sest ta juhtis ülestõusu.

Üleskutse luges ette A. V. Lunatšarski. *Kongress kuulutas* selle dokumendiga *Venemaa tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude vabariigiks ning formuleeris nõukogude võimu tegevusprogrammi.*

Rahudekreet. Nõukogude kongressi teine ja viimane istung toimus 26. oktoobri õhtul. Sellele istungile tuli esmakordselt V. I. Lenin, keda delegaadid vaimustusega tervitasid. Ta esines ettekandega rahust.

«Kui Lenin ilmus tribüünile,» meenutab kongressi delegaat A. A. Andrejev, «tõusis kogu saalitäis rahvast püsti ning nihkus tribüüni poole, kus Lenin seisis. Ta ei saanud lõppematu aplausi ning hüüete «Elagu Lenin!» pärast kaua kõnet alustada.

Istungisaalis toimus midagi uskumatut. Aplaus segunes rõõmuhüüetega. Siin polnud ainuüksi kongressi delegaadid, vaid saal täitus otsast otsani Smolnõis olevate tööliste, sõdurite ja madrustega. Inimesed tõusid aknalaudadele, sammaste eenditele ja toolidele, et aga näha Leninit, kes seisis tribüünil. Õhus lendasid mütsid, sonid, madrusemütsid, välkusid ülestõstetud vintpüssid. Niiviisi, püsti seistes, kuulas kongress Lenini ettekannet rahust.»

Lenini ettekanne oli napisõnaline. Lenin näitas, et rahuküsimus on kaasajal terav ja valus küsimus. Lenin luges ette tema poolt kirjutatud rahudekreedi projekti. Kongressi delegaadid kiitsid oma sõnavõttudes selle projekti palavalt heaks ning kongress kinnitas dekreedi üksmeelselt. Nõukogude võim tegi selle dekreediga kõigile sõdivatele rahvastele ja nende valitsustele ettepaneku alustada läbirääkimisi, et sõlmida õiglane, demokraatlik rahu ilma anneksioonideta ja kontributsioonideta. Kõigile sõdivatele riikidele tehti ettepanek sõlmida otsekohe kolmeks kuuks vaherahu, et selle aja jooksul lõpule viia rahuläbirääkimised. Dekreet nägi ette saladiplomaatia kaotamise, salalepingute avaldamise ning nende viivitamatu tühistamise.

Rahudekreet paljastas kogu inimkonna ees Esimese maailmasõja röövelliku iseloomu ning oli võimsaks rahuüleskutseks kõigi maade rahvastele. Selle dekreediga kuulutas kongress välja Nõukogude riigi ja kapitalistlike maade *rahuliku kooseksisteerimise* printsiibi.[1]

II ülevenemaaline nõukogude kongress heiskas rahulipu ning ühtlasi kutsus sõdureid kaevikutes üles valvsusele ja kindlameelsusele revolutsiooni kaitsmisel imperialistide kallalekippumiste vastu, kuni Nõukogude valitsus pole saavutanud demokraatliku

[1] Rahulik kooseksisteerimine eeldab erineva ühiskondliku ja riikliku korraga riikide loobumist sõjast nende vahel tekkivate tüliküsimuste ja konfliktide lahendamise vahendina, mittevahelesegamist üksteise siseasjadesse, suurte ja väikeste riikide suveräänsuse, sõltumatuse ning territoriaalse terviklikkuse austamist, majandus- ja kultuurisidemete arendamist, rahulikku võistlust majanduselus. Erineva ühiskondliku ja poliitilise korraga maade vahel käib paratamatult nüüd ja edaspidi leppimatu ideoloogiline võitlus, kuid see ei tohi viia sõjani.

rahu sõlmimist. Võitnud sotsialistliku revoiutsiooni kaitsmine imperialistlike kiskjate eest kujunes nõukogude võimu üheks kõige tähtsamaks ülesandeks. «Nüüd, alates 25. oktoobrist 1917, me oleme kaitsesõjalased,» [1] ütles Lenin.

Maadekreet. II nõukogude kongress kinnitas ajaloolise maadekreedi, mille oli samuti kirjutanud V. I. Lenin, kes kandis ka dekreedi bolševike partei nimel kongressile ette. Dekreet kuulutas välja mõisnike *maaomandiõiguse viivitamatu tühistamise ilma tasumaksmiseta* ning mõisate, udelli-, kloostri- ja kirikumaade üleandmise koos kogu inventari ja hoonetega valdade maakomiteede ja maakondade talurahva saadikute nõukogude käsutusse. Seadus kuulutas välja *eraomanduse kaotamise maale, maapõuevaradele, metsadele ja veele,* s. t. *nende natsionaliseerimise.* Vastavalt talupoegade soovile keelati maa ost-müük ning rentimine. Palgatööd ei lubatud maaharimisel kasutada, kehtestati võrdsustav maakasutamine — maa jaotati sööjate või töötegijate arvu järgi.

Maadekreet likvideeris seega feodaal-pärisorjuslikud igandid külas ning hävitas mõisaorjuse. Dekreet andis ka kapitalistlikule omandile tugeva hoobi, kuna ta võttis kodanluselt maa ära ning konfiskeeris pankadele panditud mõisad. Maa natsionaliseerimine aitas hiljem talupoegadel üle saada oma sajanditepikkustest eraomaniku harjumustest ning kergendas neil seega üleminekut kollektiivsele põlluharimisele.

Nõukogude valitsuse moodustamine. II nõukogude kongressil moodustati bolševike partei esindajatest esimene Nõukogude valitsus — Rahvakomissaride Nõukogu (RKN). *Rahvakomissaride Nõukogu esimeheks kinnitas kongress V. I. Lenini.* Valiti Nõukogude Kesktäitevkomitee, mille koosseisu kuulus 101 inimest (neist 62 bolševikku ja 29 pahempoolset esseeri) [2].

II ülevenemaalisel nõukogude kongressil oli suur *ajalooline tähtsus.* Kongress seadustas võimu ülemineku riigis nõukogude kätte. Ta tugines sealjuures relvastatud ülestõusu võidule Petrogradis. Kongress kuulutas Venemaa Nõukogude vabariigiks,

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 44.

[2] Pahempoolsed esseerid võtsid revolutsioonilise talurahva survel osa Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist ning II ülevenemaalise nõukogude kongressi tööst. Nad olid väikekodanlikud revolutsionäärid, neil polnud järjekindlat revolutsioonilist joont ning neil esines alatasa kõikumisi. II nõukogude kongressil nõudsid nad «ühtse sotsialistliku» valitsuse moodustamist bolševikest, menševikest, pahem- ja parempoolsetest esseeridest ning keeldusid astumast Rahvakomissaride Nõukogu koosseisu. Kuid pahempoolsete esseeride esindajad valiti Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee koosseisu. Kui 1917. aasta novembris ülevenemaaline talupoegade saadikute kongress avaldas toetust V. I. Lenini poolt juhitud Nõukogude valitsusele, muutsid pahempoolsed esseerid, kes püüdsid säilitada oma mõju talurahva hulkadele, oma seisukohta. Nad sõlmisid bolševikega kokkuleppe, et nende esindajad lähevad Rahvakomissaride Nõukogu koosseisu. Juhtimine ja enamus valitsuses jäi bolševike partei kätte.

määras kindlaks Nõukogude riigi tegevusprogrammi, võttis vastu rahu- ja maadekreedi, moodustas esimese töölis-talurahva valitsuse maailma ajaloos.

Nõukogude võim rahuldab rahva põhilised nõudmised. Revolutsioonist sündinud Nõukogude riik asus oma olemasolu esimestest päevadest peale täitma rahva põhilisi nõudmisi. Nõukogude võimu esimesed leninlikud dekreedid rahuldasid rahva lootused rahule ja maale.

Maadekreedi järgi sai talurahvas nõukogude võimult tasuta 150 miljonit tiinu maad, mis enne revolutsiooni oli kuulunud mõisnikele, kodanlusele, kloostritele ja tsaariperekonnale. Talupojad vabanesid iga-aastasest rendi maksmisest ning maa ostukuludest, kokku enam kui 700 miljoni kuldrubla ulatuses, ning samuti 3 miljardi suurusest võlast Talurahva Maapangale. Talupoegadele anti üle mõisainventari rohkem kui 300 miljoni rubla väärtuses.

Nõukogude valitsus rahuldas otsekohe töölisklassi kõige tähtsamad nõudmised, mille eest ta oli aastakümneid võidelnud: 29. oktoobril seadustati 8-tunniline tööpäev, alla 18 aasta vanustele isikutele aga 6-tunniline tööpäev. Detsembris anti välja dekreedid sotsiaalkindlustuse kohta, mis nägid ette töölistele toetuse maksmise töötaoleku ja haiguse korral, naistöölistele sünnituse korral ning imetavatele emadele, samuti nende tööpäeva lühendamise 6 tunnini.

Revolutsioon hävitas rahvusliku rõhumise. 2. novembril 1917. a. avaldati ajalooline «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon», mis kuulutas vana häbiväärse rahvaste üksteise vastu ässitamise poliitika likvideerituks ning asendatuks «Venemaa rahvaste vabatahtliku ja ausa liidu» poliitikaga. Deklaratsioonis olid esitatud nõukogude võimu rahvuspoliitika põhiprintsiibid — *Venemaa rahvaste võrdsus ja suveräänsus, nende õigus vabale enesemääramisele* kuni lahkulöömiseni ja iseseisvate riikide moodustamiseni. Varem kehtinud rahvuslikud ja rahvuslik-religioossed eesõigused ja kitsendused tühistati. Venemaa territooriumil elavad suured ja väikesed rahvad said võrdsed õigused. Rahvuspoliitika tegelikuks juhtimiseks moodustati Rahvusasjade Rahvakomissariaat. 1917. aasta detsembris tunnistas Nõukogude valitsus Ukraina ja Soome riiklikku sõltumatust, tühistas kõik mittevõrdõiguslikud lepingud, mis tsaarivalitsus oli sõlminud Türgi, Pärsia ja Hiinaga.

Nõukogude võim näitas niisiis oma üritustega, töölisklassi ja kõigi töötajate põhiliste nõudmiste rahuldamisega, et tal on tõeliselt rahvalik iseloom. See aitas kaasa nõukogude võimu kiirele levimisele kogu maal ning aitas koondada tema ümber kogu töötavat rahvast.

KÜSIMUSI.

1. Millise tegevusprogrammi kavandas Nõukogude riigile II nõukogude kongress?
2. Milline on rahudekreedi ja maadekreedi sisu ja tähtsus?
3. Milles seisab II ülevenemaalise nõukogude kongressi ajalooline tähtsus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Töölistele, soldatitele ja talupoegadele!

II ülevenemaalise nõukogude kongressi läkitusest.

...Toetudes tööliste, soldatite ja talupoegade määratu suure enamuse tahtele, toetudes Petrogradis toimunud tööliste ja garnisoni võidukale ülestõusule, võtab kongress võimu enda kätte.

Ajutine Valitsus on kukutatud...

Nõukogude võim pakub viivitamatut demokraatlikku rahu kõigile rahvastele ja viivitamatut vaherahu kõigil rindeil. Ta kindlustab mõisa-, udelli- ja kloostrimaade tasuta üleandmise talurahva komiteede käsutusse, kaitseb soldati õigusi, demokratiseerides täielikult sõjaväe, seab sisse tööliskontrolli tootmise üle, kindlustab Asutava Kogu õigeaegse kokkukutsumise, kannab hoolt selle eest, et varustada linna leivaga ja küla esmajärguliste tarbeesemetega, kindlustab kõigile Venemaal elavatele rahvustele tõelise enesemääramise õiguse.

Kongress otsustab: kogu võim kohapeal läheb tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte, kes peavadki kindlustama tõelise revolutsioonilise korra.

Kongress kutsub soldateid kaevikuis üles valvsusele ja kindlameelsusele. Nõukogude kongress on veendunud, et revolutsiooniline armee suudab kaitsta revolutsiooni igasuguste imperialismi kallalekippumiste vastu, kuni uus valitsus saavutab demokraatliku rahu sõlmimise, mida ta pakub otseselt kõigile rahvastele...

Elagu revolutsioon!

Ülevenemaaline Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogude Kongress.
Talupoegade nõukogude delegaadid.
V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 219—220.

§ 8. NÕUKOGUDE VÕIMU VÕIDUKÄIK.

Sotsialistliku revolutsiooni võit rindel. Nõukogude vabariigi saatus sõltus paljuski sõjaväe seisukohast, mille ridades olid miljonid sõdurisinelitesse riietatud töölised ja talupojad. Kontrrevolutsioon püüdis sõjaväge ära kasutada revolutsiooni vastu. Esimese taolise katse tegi Kerenski, kes oli põgenenud Põhjarinde piirkonda. Ta saatis pealinna peale kindral Krasnovi kasakaväeosad ning oli 29. oktoobril linnast 20 versta kaugusel. Samal ajal moodustasid menševikud ja esseerid koos kadettidega Petrogradis nõukogude võimu vastu võitlemiseks kontrrevolutsioonilise «Kodumaa ja Revolutsiooni Päästmise Komitee». Selle juhtimisel alustasid ohvitserid ja junkrud 29. oktoobril mässu, püüdes Kerenskil ja Krasnovil aidata linna vallutada. Punakaartlased surusid mässu juba samal päeval maha.

Kerenski ja Krasnovi vägedega asusid võitlema Petrogradi töölised, madrused ja sõdurid. 31. oktoobril läksid revolutsioonilised väesalgad pealetungile Pulkovo kõrgendike juures ning paiskasid kasakad tagasi. Kerenski põgenes. Krasnov areteeriti, kuid lasti hiljem vabaks, uskudes tema lubadust mitte võidelda nõukogude võimu vastu. Kuid Krasnov murdis reetlikult oma «kindrali ausõna».

Peagi läks rõhuv enamik Põhjarinde sõdureid üle sotsialistliku revolutsiooni poolele.

Kontrrevolutsiooni katse kasutada Läänerinde vägesid võitluseks nõukogude võimu vastu kukkus samuti läbi. Mogiljovis asus Vene sõjaväe kõrgema ülemjuhataja kindral Duhhonini peakorter. Siia hakkasid kokku valguma endised ministrid ja kodanlike parteide juhid. Duhhonin keeldus allumast Nõukogude valitsuse käsule alustada Saksa väejuhatusega viivitamata vaherahuläbirääkimisi ning alustas mässu. Nõukogude valitsus tagandas Duhhonini ning määras ülemjuhatajaks bolševik N. V. Krõlenko. Mässu saadeti maha suruma revolutsiooniliste sõdurite ja madruste salgad Krõlenko juhtimisel. 20. novembril hõivasid nad peakorteri. Läänerinde sõdurid toetasid innukalt sotsialistlikku revolutsiooni. Järk-järgult läksid nõukogude võimu poolele üle sõdurite hulgad ka teistel rinnetel. Balti laevastiku madrused toetasid revolutsiooni aktiivselt.

Kontrrevolutsiooni katsed purustada Nõukogude vabariiki sõjaväe jõududega kukkusid läbi.

Relvastatud ülestõusu võit Moskvas. 25. oktoobril moodustati Moskvas ülestõusu juhtimiseks parteikeskus. Sinna kuulusid M. F. Vladimirski, O. A. Pjatnitski, J. M. Jaroslavski, V. N. Podbelski ja teised. Tööliste Saadikute Nõukogu ja Soldatite Saadikute Nõukogu ühisel istungil (Moskvas eksisteerisid nad eraldi) moodustati 25. oktoobri õhtul Sõja-revolutsioonikomitee. Kuid see tegutses kõhklevalt ega suutnud ülestõusu oskuslikult juhtida. Sõja-revolutsioonikomiteesse kuuluvad menševikud takistasid ülestõusu läbiviimist. Üksikud bolševikud, kes olid komitee liikmed, asusid kõhkleval seisukohal.

Selle asemel, et otsustavalt välja astuda, pidas Sõja-revolutsioonikomitee kaks päeva läbirääkimisi Moskva sõjaväeringkonna ülema polkovnik Rjabtseviga, kes püüdis aega võita kontrrevolutsiooniliste jõudude saabumiseni. 28. oktoobri hommikul õnnestus Rjabtsevil pettusega Kremlisse sisse viia junkrud, kes lasksid seal asunud bolševistlikult meelestatud sõdurid maha. See kuritegu tekitas üldist nördimust. Töölised kuulutasid välja üldstreigi ning haarasid relvad. Kaasani raudtee tagavarateedel leiti vagunid 40 000 vintpüssiga. Need jaotati ruttu laiali Punakaardi salkadele. Padruneid saadi laskemoonaladudest. Ülestõus haaras kõik Moskva rajoonid.

Piiritu mehisusega võttis relvastatud ülestõusust osa töölisnoorsugu. Paljud noored kangelased andsid oma elu võitluses nõukogude võimu eest.

Ühes lahingus lõppesid punakaartlastel padrunid. Dorogomilovo revolutsioonikomitee ja Noorsooühingu liige Mitrofan Šlomin pakkus ennast laskemoona tooma. Tal õnnestus jõuda Moskva Nõukoguni ja saada padruneid. Tagasiteel jäi tema auto tule alla. Šlominil ei õnnestunud läbi murda. Junkrud pidasid auto kinni ning lasksid noore kangelase maha. Ostoženko tänava barrikaadidel langesid kangelastena viieteistkümneaastane Michelsoni tehase tööline Andrejev, üks Töölisnoorsoo Ühingu organisaatoreid Ljusja Lissinova ja teised.

Lenin saatis Moskva töölistele Petrogradist appi üle kahe tuhande punakaartlase ja madruse. Vladimirist, Aleksandrovist ja Kovrovist saabus kahe tuhande meheline tööliste võitlussalk M. V. Frunze juhtimisel. 1. novembri õhtuks oli punakaartlaste käes peaaegu kogu Moskva. Kreml piirati sisse ning seda tulistati suurtükkidest. 3. novembri koidikul panid Kremlis asuvad junkrud relvad maha. Relvastatud ülestõus Moskvas oli võitnud.

Nõukogude võimu kehtestamisel Petrogradis ja Moskvas oli otsustav tähtsus revolutsiooni võidu seisukohalt kogu riigis. Kesk-Venemaa suurtes tööstuslinnades haarasid nõukogud kiiresti võimu. Paljudes linnades (Ivanovo-Voznessenskis, Vladimiris, Nižni Novgorodis, Tveris, Jaroslavlis, Jekaterinburgis, Permis jt.) toimus see rahulikul teel. Novembri lõpuks oli nõukogude võim kehtestatud 28 Euroopa-Venemaa kubermangulinnas.

Sotsialistliku revolutsiooni võit rahvuslikes piirkondades. Sotsialistlik revolutsioon arenes ulatuslikult kogu Venemaal, sealhulgas ka ääremaadel, rahvuslikes piirkondades. Vene proletariaat tuli appi nende piirkondade töölistele ja talupoegadele.

29.—31. oktoobril võitis Kiievis relvastatud ülestõus bolševike juhtimisel ning kuulutati välja nõukogude võim. Kuid kodanlik Keskraada kutsus rindelt Kiievisse endale ustavad väeosad, võttis revolutsioonilistelt salkadelt relvad ära ning kuulutas 1. novembril välja oma võimu kogu Ukrainas.

Ukraina töölised astusid bolševike juhtimisel võitlusse kontrrevolutsioonilise Raada vastu. Harkovis puhkes ülestõus ning võim läks üle revolutsioonikomitee kätte, mida juhtis bolševik Artjom (F. A. Sergejev). 11. detsembril avati siin Ukraina nõukogude I kongress, mis kuulutas Ukraina nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks, moodustas Nõukogude valitsuse ning tunnistas vajalikuks sõlmida vennalik liit Nõukogude Venemaaga. 1918. aasta jaanuari keskpaigaks oli nõukogude võim võitnud enamikus Ukraina linnades. 15. jaanuaril algas Kiievis relvastatud ülestõus kontrrevolutsioonilise Raada vastu. Ülestõusu kandvaks jõuks olid tehase «Arsenal» töölised.

VNFSV Rahvakomissaride Nõukogu tunnustas Ukraina Nõukogude valitsust ning otsustas talle viivitamatult abi anda võitluses kontrrevolutsiooni vastu. Ukraina ajutiseks erakorraliseks komissariks määrati G. K. Ordžonikidze. Nõukogude väed, keda toetasid ukraina punakaartlased, läksid üle pealetungile. 24. jaanuaril tungisid nad Kiievisse, appi verest tühjaks jooksvatele ülestõusnud töölistele. Kolm päeva kestnud visas võitluses purustati Keskraada väed. Ukraina vabariigi nõukogude valitsus siirdus Kiievisse. Ukrainas kehtestati nõukogude võim.

Nõukogude võim võitis kiiresti ka Valgevenemaal, Eestis ja Läti okupeerimata osas. Töötajate enamik toetas siin bolševistlikke nõukogusid. Niipea kui saadi teada ülestõusu võidust Petrogradis, võtsid Minski, Mogiljovi, Gomeli, Tallinna, Dvinski (Daugavpilsi) ja teiste Valgevenemaa ning Baltimaade linnade nõukogud võimu enda kätte. Lääne- ja Põhjarinde sõdurid aitasid töölistel kontrrevolutsioonijõude kiiresti purustada.

Rasketes tingimustes toimus võitlus nõukogude võimu kehtestamise eest Kesk-Aasias ja Kasahstanis, kus tööstus oli nõrgalt arenenud ning proletariaat väikesearvuline. Rõhuv enamik töötajaid olid siin harimatud ning mahajäänud. Vaimulikkonnal, feodaalaadlil ning sugukondlikul ülemkihil oli elanikkonna hulgas suur mõju.

28. oktoobril 1917. a. algas Taškendis raudteetööliste ning revolutsiooniliste sõdurite eestvõttel relvastatud ülestõus. Ägedad lahingud kestsid neli päeva. Ülestõusnutele tulid appi punakaartlaste salgad teistest linnadest. Ülestõus lõppes võidukalt ning võim läks Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu kätte. Novembri teisel poolel toimus Taškendis tööliste, soldatite ja talurahva saadikute nõukogude kraikongress, kus moodustati Turkestani krai Rahvakomissaride Nõukogu bolševik F. I. Kolessovi juhtimisel.

Samal ajal moodustasid Kesk-Aasia ja Kasahstani kodanlik-feodaalsed natsionalistlikud organisatsioonid Kokandis oma kontrrevolutsioonilise võimuorgani, moodustasid basmatšide relvastatud bandesid ning asusid ründama Taškenti. Visa võitlus kestis 1918. aasta veebruarini ning lõppes kontrrevolutsiooniliste natsionalistlike organisatsioonide purustamisega. 1918. aasta jaanuaris kehtestati nõukogude võim Pišpekis (Frunzes) ning seejärel kogu Kirgiisias. 1918. aasta alguses võitis nõukogude võim Kasahstanis.

Taga-Kaukaasias kehtestati nõukogude võim otsekohe ainult suures tööstuskeskuses Bakuus. 31. oktoobril kuulutati Bakuu Nõukogu kõrgemaks võimuorganiks linnas ning naftatööstusrajoonis. Nurjus kontrrevolutsiooni katse kukutada 1918. aasta märtsis Bakuu Nõukogu võim. 25. aprillil valis Nõukogu Bakuu kubermangu Rahvakomissaride Nõukogu eesotsas S. G. Šaumjaniga. See nõukogude võimu organ läks ajalukku Bakuu Kommuuni nime all. Ülejäänud Taga-Kaukaasia territooriumil kehtestati kodanlik-natsionalistlike parteide — gruusia menševike, armeenia dašnak-

kide ja aserbaidžaani mussavatistide diktatuur. Nad astusid sobingusse saksa-türgi imperialistidega, kes tungisid peagi Taga-Kaukaasiasse.

Kasakate kontrrevolutsiooni purustamine. Äge võitlus kontrrevolutsiooni vastu arenes Donil, Kubanimaal, Põhja-Kaukaasias ja Lõuna-Uraalis — seal, kus elasid kasakad. Siia põgenesid südamaalt ja peakorterist tsaari kindralid ja ohvitserid, kõik nõukogude võimu kõige õelamad vaenlased. Nad moodustasid valgekaartlaste salkadest niinimetatud «vabatahtlike» armee, mida juhatas algul kindral Kornilov ning hiljem Denikin.

Doni kasakaataman Kaledin vallutas Rostovi ja Taganrogi ning hakkas ette valmistama sealetungi Donbassile. Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide imperialistid toetasid Kaledinit relvastuse, laskemoona ja rahaga. Lõuna-Uraalis alustas Nõukogude-vastast mässu Orenburgi kasakaataman Dutov. Ta vallutas Orenburgi ning katkestas Nõukogude Venemaa ühenduse Turkestaniga. Kubanimaal juhtis nõukogude võimu vastast võitlust kontrrevolutsiooniline Kubani raada. Nende Nõukogude-vastaste mässude peamiseks toeks olid rikkad kasakad.

Kasakate kontrrevolutsiooni vastu alustasid bolševike juhtimisel võitlust Rostovi, Taganrogi, Orenburgi ja teiste linnade töölised, töötavad kasakad ning kehvistu. Nõukogude valitsus saatis neile appi Punakaardi salku.

Kõigepealt suruti maha Dutovi mäss. Punakaardi väeosad murdsid kontrrevolutsioonilise kasakate visa vastupanu ning jõudsid 17. jaanuaril 1918 Orenburgi, Dutovi «pealinna» alla. See innustas Orenburgi töölisi ning nad alustasid samal päeval ülestõusu. Ühiselt tegutsedes vabastasid punakaartlased ja töölised Orenburgi. Duutovlaste banded, kes olid teistest Lõuna-Uraali linnadest välja pekstud, põgenesid Uralski poole.

Donil arenes edukalt võitlus Kaledini vastu. Tema vastu astusid välja kasakad-rindemehed, kes moodustasid revolutsioonikomitee kasakate F. Podtjolkovi ja M. Krivošlõkovi juhtimisel. 19. jaanuaril 1918 alustasid ülestõusu Taganrogi töölised. Nad kihutasid kaledinlased minema ning taastasid linnas nõukogude võimu. Rostovi ja Novotšerkasski pärast käisid visad võitlused. Punakaardi salkade, mida juhtis V. A. Antonov-Ovsejenko, ning ülestõusnud tööliste ühise võitluse tulemusena vabastati Rostov Doni ääres 24. veebruaril valgekaartlastest. Kahe päeva pärast vallutati Novotšerkassk, Doni kasakaväe piirkonna «pealinn». Kaledinlased löödi puruks, Kaledin ise laskis enda pisut enne seda maha, Donii kehtestati nõukogude võim. Märtsi keskpaigaks võitis nõukogude võim Kubanimaal ja kogu Põhja-Kaukaasias.

Niisiis, lühikese ajaga, 25. oktoobrist 1917 kuni 1918. aasta märtsikuuni, *levis nõukogude võim peaaegu kogu Venemaa territooriumil ning saavutas täieliku võidu sisemaise kontrrevolut-*

siooni jõudude üle. Lenin nimetas seda «... võidukäigu, triumfikäigu periood, mille tegi läbi proletariaadi diktatuur ja nõukogude võim, kui ta võitis kindlalt, otsustavalt ja jäädavalt enda poole Venemaa töörahva ja ekspluateeritavate hiiglasuured hulgad...» [1].

KÜSIMUSI.

1. Miks võitis nõukogude võim Kesk-Venemaal kiiresti?
2. Millised raskused olid revolutsioonil rahvuslikes piirkondades?
3. Miks puhkes kasakate aladel eriti terav klassivõitlus?
4. Millist perioodi Nõukogudemaa ajaloos nimetas Lenin nõukogude võimu võidukäiguks ning milles on selle tähtsus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. I üleukrainalise nõukogude kongressi resolutsioonist võimu organiseerimise kohta Ukrainas.

12. (25.) detsembril 1917. a.

Üleukrainaline nõukogude kongress otsustab:

Võim Ukraina vabariigi territooriumil kuulub nüüdsest peale ainuüksi tööliste, soldatite ja talurahva saadikute nõukogudele...

Ukraina kuulutatakse tööliste, soldatite ja talurahva saadikute nõukogude vabariigiks.

Ukraina Ajutisele Kesktäitevkomiteele tehakse ülesandeks viibimata laiendada Ukraina vabariigi territooriumile kõik Föderatsiooni töölis-talurahva valitsuse dekreedid ja korraldused, millel on kogu Föderatsiooni kohta käiv tähtsus: dekreet maa kohta, tööliskontrolli kohta tootmises ning armee täieliku demokratiseerimise kohta, kuulutada kehtetuks kõik Raada korraldused, mis ta on välja andnud ja mis ta välja annab...

Kooskõlastada täies ulatuses Ukraina töölis-talurahva valitsuse ning Vene Föderatsiooni töölis-talurahva valitsuse ja Venemaa ülejäänud osade valitsuste eesmärgid ja tegevus, mis on hädavajalik Vene Föderatsiooni kõigi rahvaste tööliste ja talupoegade huvides...

Kõige lähemal ajal kutsuda kokku II üleukrainaline tööliste, soldatite ja talurahva saadikute kongress töölis-talurahva võimu edasiseks laiendamiseks ja süvendamiseks Ukrainas.

2. Bakuu Nõukogu üleskutsest võimu ülemineku kohta nõukogudele.

4. (17.) novembril 1917. a.

Kodanikud!

Petrogradi revolutsiooniline proletariaat ja garnison kuulutasid Kerenski ja Konovalovi kodanliku koalitsioonivalitsuse kukutatuks ning tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress kuulutas välja uue rahvakomissaride valitsuse eesotsas Leniniga...

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 150—151.

Kõik, kes soovivad rahvale head ning rahu ja korra kiiret jaluleseadmist kurnatud ja piinatud maal, peavad viibimata ning otsustavalt asuma uue, rahvakomissaride valitsuse poolele, mida juhib Lenin.

Bakuu Tööliste ja Soldatite Saadikute laiendatud Nõukogu otsustas, et Bakuus peab võim tervenisti minema Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu kätte. Seda otsust tehes tugineb Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Bakuu proletariaadi ja Bakuu garnisoni kindlale tahtele ja teadlikule toetusele...

Bakuu rajooni Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee esimees

S. G. Saumjan.

§ 9. NÕUKOGUDE RIIGI ÜLESEHITAMINE.

Nõukogude riik — sotsialismi ülesehitamise peamine tööriist. Olles kukutanud kodanluse võimu, kehtestas Venemaa proletariaat oma diktatuuri, s. t. muutus *valitsevaks klassiks.* Suure Lenini poolt loodud *bolševike partei muutus valitsevaks parteiks*, Nõukogude riigi juhtivaks ja suunavaks jõuks.

Nõukogude võim asus oma olemasolu esimestest päevadest peale lahendama peamist ja põhilist ülesannet, mille nimel ta loodigi — sotsialismi ülesehitamist. Selleks et üles ehitada sotsialistlik ühiskond, oli vaja likvideerida tootmisvahendite kapitalistlik omandus ning kehtestada ühiskondlik omandus, kaotada inimese ekspluateerimine inimese poolt, aidata talupoegadel üle minna sotsialismi teele. Oli vaja luua võimas tööstus ja kollektiivne suurpõllumajandus, viia läbi kultuurirevolutsioon. Sellepärast kujuneski Nõukogude riigi kõige tähtsamaks funktsiooniks *organisatsioonilis-majanduslik ning kultuurilis-kasvatuslik tegevus.*

Nende ülesannete lahendamisel põrkas proletariaadi diktatuur kokku ekspluataatorlike klasside ägeda vastupanuga. Vaenlased mitte ainult ei püüdnud takistada sotsialistlikku ülesehitustööd, vaid tegid meeleheitlikke jõupingutusi nõukogude võimu kukutamiseks ja oma võimu taastamiseks. Nõukogude riik oli sunnitud ekspluataatorlike klasside vastupanu halastamatult maha suruma.

Nõukogude võim pidi maad valvsalt kaitsma välisvaenlaste eest, imperialistide eest, kes püüdsid sõjalise interventsiooni, majandusliku blokaadi ning teiste vahenditega kägistada tööliste ja talupoegade riiki. Maa kaitsmine, tema sõltumatuse säilitamine muutus proletariaadi diktatuuri üheks kõige tähtsamaks funktsiooniks.

Niisiis, Nõukogude riik muutus oma sünnihetkest peale töölisklassi peamiseks tööriistaks uue ühiskonna ülesehitamisel, täites kolme väga tähtsat funktsiooni: organisatsioonilis-majanduslikku, kultuurilis-kasvatuslikku ning ekspluataatorite vastupanu mahasurumise, maa kaitse funktsiooni.

Proletariaadi diktatuur, kes pidi need uued ülesanded teostama, ei saanud kasutada vana riigiaparaati (haldusorganeid,

sõjaväge, kohut jne.), mis oli töötajate allasurumise aparaadiks ekspluataatorliku vähemuse poolt. Seepärast oli vaja *vana riigiaparaat lammutada ning asendada uuega.*

Uue riigiaparaadi ülesehitamine. Vana riigiaparaadi lammutamine algas kodanliku Ajutise Valitsuse kukutamisega, ministeeriumide, Senati, Sinodi ja teiste endise võimu keskhaldusorganite likvideerimisega. Nende asemel loodi uued riigi keskorganid: Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee peamise seadusandliku organina, Rahvakomissaride Nõukogu keskse täidesaatva organina. Vanade ministeeriumide asemele loodi uued organid, mis juhtisid üksikuid riigivalitsemise harusid — rahvakomissariaadid (siseasjade, põllumajanduse, töö, rahanduse, kaubanduse ja tööstuse, hariduse, välisasjade, sõja- ja mereasjanduse jt. rahvakomissariaadid).

Bolševike partei suunas nendesse organitesse juhtivale tööle silmapaistvaid revolutsionääre. Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee esimeheks valiti J. M. Sverdlov. Siseasjade Rahvakomissariaati juhtis endine bolševike fraktsiooni saadik IV Riigiduumas G. I. Petrovski. Rahvusasjade rahvakomissariks oli J. V. Stalin, rahanduse rahvakomissariks sai V. R. Menžinski, hariduse rahvakomissariks A. V. Lunatšarski. Loodi sõja- ja mereasjanduse komitee, kuhu kuulusid V. A. Antonov-Ovsejenko, N. V. Krõlenko ja P. J. Dõbenko.

Riigivalitsemise keskorganite rajamine toimus terava võitluse olukorras ametnike sabotaaži vastu, kes keeldusid koostööst nõukogude võimuga. Rahvakomissarid, kes saabusid endistesse ministeeriumidesse organiseerima rahvakomissariaatide tööd, leidsid eest tühjad toad, lukustatud ja võtmeteta lauad ning kapid.

Saboteerijad arvasid, et nõukogude võim ei suuda ilma nende abita riiki valitseda ning variseb mõne päeva pärast kokku. Kuid nad eksisid rängalt. Lenin kirjutas: «...meil on olemas «imevahend» selleks, et otsekohe, ühel hoobil *kümnekordistada* oma riigiaparaati, vahend, mida kunagi pole olnud ega saagi olla ühelgi kapitalistlikul riigil. See imevahend on töörahva kaasatõmbamine, kehvikute kaasatõmbamine igapäevasele tööle riigi valitsemisel.»[1] Kommunistlik Partei kasutas selle imevahendi oivaliselt ära, ta värbas riigiaparaati kõige teadlikumaid töölisi. Siseasjade Rahvakomissariaat moodustati Putilovi tehase tööliste aktiivsel osavõtul. Välisasjade Rahvakomissariaadi organiseerimisest võtsid osa Siemens-Schuckerti tehase töölised ning Balti laevastiku madrused jne.

Nõukogude valitsus võttis tarvitusele otsustavad abinõud ametnike ja kodanlike spetsialistide sabotaaži mahasurumiseks. Saboteerijad kuulutati rahvavaenlasteks. Kõik ausad teenistujad läksid üle nõukogude võimu poolele. Sisemaise kontrrevolutsiooni

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 88.

Vabatahtlike registreerimine Punaarmeesse

ägeda vastupanu mahasurumiseks moodustati 7. detsembril 1917. a. Kontrrevolutsiooni ja Sabotaaži Vastu Võitlemise Ülevenemaaline Erakorraline Komisjon (Vetšeka) eesotsas F. E. Dzeržinskiga. V. I. Lenini määratluse järgi *muutus Vetšeka meie peamiseks löögirelvaks nõukogude võimu vastaste loendamatute vandenõude ja kallalekippumiste vastu.*

Nõukogude riik likvideeris vana kohtu ning kogu endise kohtuasutuste süsteemi, mis teenis kodanluse ja mõisnike huve. Moodustati uued kohtuorganid (kohalikud kohtud ja revolutsioonilised tribunalid), mis olid nõukogude poolt valitavad ning mille ülesandeks oli kaitsta revolutsioonilist seaduslikkust ning tööliste ja talupoegade huve. Likvideeriti kodanlik miilits ning loodi nõukogulik, tööliste ja talurahva miilits.

Punaarmee loomine. Rahu ei olnud veel sõlmitud. Venemaa oli ikka sõjaseisukorras Saksamaa ja tema liitlastega. Seepärast ei tohtinud enne uue sõjaväe loomist vana armeed likvideerida. Kuid Nõukogude riik asus otsekohe sõjaväe otsustava demokratiseerimise teele. Ta likvideeris sõjaväes kõik aukraadid ja aunimetused, kehtestas kogu juhtiva koosseisu ning ametiisikute valitavuse. Ühtlasi tehti ettevalmistusi uue sõjaväe, Punaarmee moodustamiseks.

15. jaanuaril 1918. a. kirjutas V. I. Lenin alla dekreedile «Töö-

liste-talupoegade Punaarmee organiseerimisest» ning 29. jaanuaril sõja-merelaevastiku loomise dekreedile. Punaarmee loodi vabatahtlikkuse põhimõttel töötavate klasside kõige teadlikumatest elementidest, kes olid valmis andma oma jõu ja elu Nõukogude vabariigi kaitsmisel. Punaarmee ridadesse astujad pidid esitama sõjaväekomiteede või bolševistlike parteiorganisatsioonide ning teiste nõukogude võimu platvormil seisvate organisatsioonide soovitused.

Nõukogude ülesehitustöö kohtadel. Igal pool tagandati ametist endise Ajutise Valitsuse kubermangu- ja maakonnakomissarid. Kogu võim läks üle nõukogudele. 5. novembril 1917. a. pöördus V. I. Lenin Venemaa töötajate poole üleskutsega: «Seltsimehed töötajad! Pidage meeles, et *teie ise* valitsete nüüd riiki... *Teie* nõukogud on nüüdsest peale riigivõimuorganid, täievolilised, otsustavad organid.

Koonduge oma nõukogude ümber. Tugevdage neid. Võtke asi käsile ise altpoolt, kedagi ootamata.» [1]

Venemaa töölised ning kõik töötajad reageerisid elavalt oma juhi üleskutsele. Nad võtsid osa vanade võimuorganite likvideerimisest ning tugevdasid igati nõukogusid.

Nõukogude ülesehitamine arenes laialdaselt ka maal. Paljudes maakondades ja kubermangudes olid olnud iseseisvad talurahva saadikute nõukogud, mis liitusid nüüd tööliste ja soldatite saadikute nõukogudega ühtseks võimuorganiks. Järk-järgult likvideeriti linnavolikogud ning semstvoasutused. Nende funktsioonid läksid üle nõukogudele.

Asutava Kogu valimised ning tema laialisaatmine. Kontrrevolutsioon püüdis Nõukogude riigi ülesehitamist nurja ajada ning hakkas nõudma Asutava Kogu kokkukutsumist, lootes seal võita enamust ning Asutava Kogu abiga likvideerida nõukogude võim.

Enne Oktoobrirevolutsiooni võimul olnud kodanlikud ja väikekodanlikud parteid, kes ei tahtnud rahuldada rahva põhilisi nõudmisi rahu, maa ja 8-tunnilise tööpäeva suhtes, deklareerisid valelikult, et seda võib teha ainult Asutav Kogu. Asutava Kogu valimised lükati edasi maailmasõja lõpuni. Seepärast olid talurahva laiade hulkade ning tööliste mahajäänud kihtide teatud lootused seotud Asutava Koguga.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu, mis rahuldas lühikese ajaga rahva põhilised nõudmised, kadus vajadus Asutava Kogu järele. Kuna aga Asutava Kogu mõte oli veel töötajate hulgas populaarne, viis Nõukogude valitsus läbi Asutava Kogu valimised.

Valimised toimusid 1917. aasta novembris, kui paljudes linnades, eriti aga maal, polnud veel kindlustunud nõukogude võim ning talurahva hulgad tundsid halvasti ajalooIist rahu- ja maadekreeti. Valimised viidi pealegi läbi vananenud valimisnime-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 271.

kirjade järgi, mis olid koostatud enne Oktoobrirevolutsiooni. Nii näiteks hääletasid valijad ühtse esseeride partei nimekirja järgi. Vahepeal aga oli see partei lõhenenud parempoolseteks esseerideks, revolutsiooni ägedateks vaenlasteks, ning pahempoolseteks esseerideks, kes sel ajal toetasid nõukogude võimu. Seepärast ei väljendanud valimiste käik rahvahulkade tõelist meeleolu. Formaalselt võitsid valimistel esseerid.

5. jaanuaril 1918. a. avas Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee esimees J. M. Sverdlov Asutava Kogu. Ta luges ette ning esitas saadikutele kinnitamiseks «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni», mille oli kirjutanud Lenin ning kinnitanud Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee. Deklaratsioonis esitati Nõukogude riigi tähtsad seadused, mis olid juba vastu võetud — seadused nõukogude võimu, maa, rahu ja tööliskontrolli kohta. Deklaratsioon kuulutas proletaarse revolutsiooni peamiseks ülesandeks hävitada inimese igasugune ekspluateerimine inimese poolt ning üles ehitada sotsialism.

Asutava Kogu kontrrevolutsiooniline enamus hoidus ajaloolise deklaratsiooni arutamisest, keeldus tunnustamast nõukogude võimu ja tema dekreete. Asutav Kogu näitas sellega avalikult oma vaenulikkust sotsialistliku revolutsiooni ja rahva vastu. Bolševistlik fraktsioon häbimärgistas Lenini ettepanekul spetsiaalses deklaratsioonis kontrrevolutsionääre ning lahkus Asutavast Kogust. Koos bolševikega lahkusid ka pahempoolsed esseerid. 6. jaanuaril saadeti Asutav Kogu Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreediga laiali. Tööliste, sõdurite ja talupoegade laiad hulgad kiitsid selle dekreedi heaks. Asutava Kogu idee kaotas oma aupaiste rahvahulkade silmis.

III ülevenemaaline nõukogude kongress. 10. jaanuaril avati Tauria palees III ülevenemaaline tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kongress. Kongress kuulas ära J. M. Sverdlovi aruandekõne Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee tegevusest ning V. I. Lenini aruandekõne Rahvakomissaride Nõukogu tegevusest. Kongressi delegaadid kiitsid palavalt heaks Nõukogude valitsuse poliitika ning kinnitasid «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni».

Ajalooline tähtsus oli otsusel kujundada vabariik ümber Vene Nõukogude Föderatiivseks Sotsialistlikuks Vabariigiks (VNFSV) Venemaa rahvaste vabatahtliku liidu alusel. VNFSV moodustamine aitas tugevdada usaldust Nõukogude riigi rahvaste vahel ning varem mahajäänud rahvusi majanduslikult ja kultuuriliselt edasi viia.

Samal ajal toimus Petrogradis III ülevenemaaline talurahva saadikute kongress. Kongress võttis vastu otsuse liituda III ülevenemaalise tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõuko-

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

gude kongressiga. See ühinemine toimus 13. jaanuaril. Sellega viidi lõpule tööliste ja talupoegade nõukogude ühendamine, mis kujukalt demonstreeris *töölisklassi ja talurahva liidu* kui Nõukogude riigi aluse tugevnemist.

KÜSIMUSI.

1. Miks on proletariaadi diktatuur sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise peamiseks tööriistaks?
2. Kuidas toimus vana riigiaparaadi lammutamine ning nõukoguliku riigiaparaadi rajamine?
3. Milline on «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» sisu ja ajalooline tähtsus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

«Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioonist».

Vastu võetud III ülevenemaalise nõukogude kongressi poolt.

3. (16.) jaanuaril 1918. a.

I.

1. Venemaa kuulutatakse tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude vabariigiks. Kogu võim keskuses ja kohapeal kuulub neile nõukogudele.
2. Venemaa Nõukogude Vabariik asutatakse vabade rahvaste vaba liidu alusel nõukogude rahvusvabariikide föderatsioonina.

II.

Seades oma põhiülesandeks kaotada igasugune inimese ekspluateerimine inimese poolt, kõrvaldada täielikult ühiskonna jagunemine klassideks, suruda halastamatult maha ekspluateerijate vastupanu, luua ühiskonna sotsialistlik organisatsioon ja saavutada sotsialismi võit kõigis maades, otsustab III ülevenemaaline tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kongress järgnevalt:

1. Maaeraomandus kaotatakse. Kogu maa kuulutatakse rahva ühisvaraks, mis antakse töötajatele üle ilma mingi väljaostuta, võrdsustava maakasutuse põhimõttel.

Kõik metsad, maapõuevarad ja üleriikliku tähtsusega veekogud, samuti kogu elus ja eluta inventar, eeskujulikud mõisad ning põllumajanduslikud ettevõtted kuulutatakse rahva omandiks.

2. Kinnitatakse tööliskontrolli ja Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu kohta käiv nõukogude seadus, mille eesmärgiks on kindlustada töörahva võim ekspluateerijate üle ja mis on esimeseks sammuks vabrikute, tehaste, kaevanduste, raudteede ning muude tootmis- ja transpordivahendite täielikul üleminekul tööliste ja talupoegade nõukogude vabariigi omanduseks.

Esimeseks hoobiks rahvusvahelisele panga- ja finantskapitalile peab III nõukogude kongress nõukogude seadust tsaarivalitsuse, mõisnike ja kodanluse poolt tehtud laenude annulleerimise (tühistamise) kohta ja avaldab veendumust, et nõukogude võim käib kindlalt seda teed, kuni tööliste rahvusvaheline ülestõus on kapitali ikke üle täieliku võidu saavutanud.

3. Kinnitatakse kõigi pankade üleminek tööliste ja talupoegade riigi omanduseks, mis on üheks tingimuseks, et töörahva hulgad võiksid vabaneda kapitali ikkest.

4. Ühiskonna parasiitlike kihtide hävitamise ning majanduse organiseerimise otstarbel kehtestatakse üldine töökohustus.

5. Selleks et kindlustada töötava rahva hulkadele kogu võimutäius ja kõrvaldada igasugune ekspluateerijate võimu taastamise võimalus, dekreteeritakse töötava rahva relvastamine, tööliste ja talupoegade sotsialistliku Punaarmee moodustamine ning varakate klasside täielik desarmeerimine.

III.

1. Väljendades kindlat otsust kiskuda inimkond finantskapitali ja imperialismi küüsist, kes praeguses kõigist sõdadest kõige kuritegelikumas sõjas on maakera üle ujutanud verega, ühineb III nõukogude kongress täielikult nõukogude võimu poolt teostatava poliitikaga... saavutada revolutsiooniliste abinõudega iga hinna eest demokraatlik rahu rahvaste vahel, ilma anneksioonideta ja kontributsioonideta, rahvuste vaba enesemääramise alusel.

2. Samal eesmärgil nõuab III nõukogude kongress tungivalt täielikku lahtiütlemist kodanliku tsivilisatsiooni barbaarsest poliitikast, mis on rajanud vähestest väljavalitud rahvustest ekspluataatorite heaolu sadade miljonite Aasia, üldse asumaade ja väikeriikide tööinimeste orjastamisele...

IV.

III ülevenemaaline tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kongress on seisukohal, et nüüd, kus rahvas peab viimast otsustavat võitlust oma ekspluateerijate vastu, ei pea ekspluateerijail olema kohta üheski võimuorganis. Võim peab kuuluma tervenisti ja ainuüksi töötava rahva hulkadele ja nende täievolilisele esindusele — tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogudele...

§ 10. SOTSIALISTLIKU MAJANDUSE JA KULTUURI ÜLESEHITAMISE ALGUS.

Sotsialistlike ümberkorralduste algus majanduses. Olles kätte võitnud poliitilise võimu, suunas Venemaa proletariaat oma peamised jõupingutused *sotsialistliku majanduse* ülesehitamisele.

Selles osas oli esimeseks ülesandeks asendada tööstuses kodanlik omandus tootmisvahenditele sotsialistliku ühiskondliku omandusega.

14. novembril *kehtestati* kõigis ettevõtetes, kus oli palgatöölisi, *tööliskontroll* tootmise ja jaotamise üle. Kontrolli teostasid valitavad organid — vabriku-tehasekomiteed. Nad kontrollisid täidetavate tellimuste õigsust ja otstarbekohasust, tööjõu kasutamist, ettevõtete finantstegevust jne. Tööliskontrolli ülesandeks oli võidelda sabotaaži vastu, tootmise desorganiseerimise vastu kapitalistide poolt, õpetada töölisi tootmist juhtima, valmistada nende hulgast ette vilunud majandusmehi. Kõik see pidi ette valmistama tööstuse järkjärgulist natsionaliseerimist.

Kapitalistid suhtusid tööliskontrolli vaenulikult. Nad tugevdasid sabotaaži, desorganiseerisid meelega tootmist, sulgesid vabrikuid ja tehaseid. Sellepärast pidi Nõukogude valitsus kiirendama ettevõtete *natsionaliseerimist*. 17. novembril 1917. a. natsionali-

Natsionaliseeritud Likino manufaktuuri töölised. 1917. aasta detsember.

seeriti esimesena Likino manufaktuur (Orehhovo-Zujevo lähedal), mille omanik keeldus tööliskontrollile allumast. 1917. aasta lõpul — 1918. aasta alguses natsionaliseeriti sadu tööstusettevõtteid. See oli V. I. Lenini väljenduse järgi «punakaartlik rünnak kapitalile». Nõukogude riik võttis enda kätte ka raudtee- ja veetranspordi.

Natsionaliseeritud ettevõtete juhtimine ning rahvamajanduse reguleerimine tehti ülesandeks Kõrgemale Rahvamajanduse Nõukogule [1] ning oblastite, kubermangude ja maakondade rahvamajanduse nõukogudele.

Nõukogude võim võttis otsekohe enda kätte *Riigipanga* ning natsionaliseeris detsembrikuus kõik erapangad. Sellega võttis ta kodanluse käest ära võimsa majandusliku hoova. Sotsialistlik ülesehitustöö sai endale finantseerimise allika.

1918. aasta jaanuaris annulleeris Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee kõik tsaarivalitsuse ja Ajutise Valitsuse poolt tehtud riigilaenud, kogusummas umbes 42 miljardi rubla ulatuses, sellest ligikaudu 16 miljardit välislaene. Riik pääses vajadusest maksta iga aasta üle 400 miljoni rubla ainuüksi protsentidena nende orjastavate laenude pealt.

Aprillikuus seadis Nõukogude valitsus sisse *väliskaubanduse*

[1] Kõrgem Rahvamajanduse Nõukogu moodustati 2. detsembril 1917. a.

riikliku monopoli. Kaubavahetuse õigus välismaaga anti ainult riiklikele organisatsioonidele. See abinõu aitas kaitsta meie tööstust välismaise konkurentsi eest. Nõukogude riik omandas tähtsa akumulatsiooniallika majanduse arendamise tarbeks. Maa majanduslik sõltumatus tugevnes.

Teostatud abinõude tulemusena murti riigis kapitalistlik majandussüsteem ning rajati sotsialistlik kord.

Seisuslik-feodaalsete igandite likvideerimine. Oktoobrirevolutsiooni ajaks olid riigis säilinud väga tugevad feodalismi igandid: mõisnike maavaldus, seisuslik kord, kiriku seisund riigikirikuna, naise mittevõrdõiguslikkus. Neid igandeid likvideerimata ei saanud minna sotsialismile. Oktoobrirevolutsioon lahendas selle ülesande kiiresti.

Mõisnike maavaldus ning muud feodaalsed igandid maavalduse ja maakasutuse alal likvideeriti II nõukogude kongressi maadekreediga ning nõukogude võimu järgnevate üritustega. Seisuslik kord likvideeriti Venemaal Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreediga 10. novembrist 1917. a. «Seisuste ja tsiviilauastmete kaotamise kohta». Endised seisuslikud nimetused — aadlikud, kaupmehed, linnakodanikud jt. — kaotati ning kehtestati üldine nimetus «Venemaa vabariigi kodanik».

Kirik lahutati riigist ning kool kirikust. Usk ja kirik kuulutati kodanike eraasjaks, kõik kiriku eesõigused kaotati. Seati sisse kodanlik abielu ning vastsündinute kodanlik registreerimine. Nõukogude riik vabastas naise, tegi ta mehega täiesti võrdõiguslikuks kõigil riikliku, ühiskondliku, majandus- ja kultuurielu aladel. «...mitte ükski riik ja mitte ükski demokraatlik seadusandlus,» märkis V. I. Lenin, «ei ole teinud naise heaks pooltki seda, mida on teinud nõukogude võim juba oma olemasolu esimestel kuudel.» [1]

Feodaalsete seisuslike igandite likvideerimine aitas töötajate kõige laiemaid hulki kaasa tõmmata sotsialistlikku ülesehitustöösse.

Esimesed sammud sotsialistliku kultuuri rajamisel. Nõukogude võim otsustas teha hariduse, teaduse ja kultuuri kogu rahva varaks. «Varem lõi kogu inimmõistus, kogu tema geenius ainult selleks, et anda ühtedele kõik tehnika ja kultuuri hüved, teised aga jätta ilma kõige hädavajalikumast — haridusest ja arengust. Nüüd aga,» ütles Lenin 1918. aasta jaanuaris, «saavad kõik tehnikaimed, kõik kultuurisaavutused rahva ühisvaraks...» [2]

Kultuurialast ülesehitustööd juhtis Hariduse Rahvakomissariaat. Partei suunas Hariduse Rahvakomissariaati juhtivale tööle silmapaistvad parteitegelased, kõrgesti haritud kommunistid —

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 23—24.
[2] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 442.

A. V. Lunatšarski, N. K. Krupskaja, marksistliku ajaloolase M. N. Pokrovski ja teised.

Kultuuri ülesehitamine algas sõja, laose ja nälja tingimustes. Vana intelligentsi hulgas toimus lõhenemine. Tema paremad esindajad toetasid Oktoobrirevolutsiooni ning läksid vaimustusega rahva teenistusse, nõukogude võimu teenistusse. Intelligentsi ladvik, kes oli kodanlusega tihedasti seotud, asus vaenulikule positsioonile ning astus Nõukogude-vastase võitluse teele. Suur osa intelligentsist ei võtnud kohe kindlat seisukohta ning kõhkles. Menševikud ja esseerid, kel oli mõju osa intelligentsi hulgas, õhutasid teda võitlema proletariaadi diktatuuri vastu.

Ületades suuri raskusi, ehitas Nõukogude valitsus üles kultuurielu. Väga suurt tähelepanu pöörati haridusele, võitlusele kirjaoskamatuse vastu. Kirjaoskamatul maal, ütles Lenin, ei saa kommunistlikku ühiskonda üles ehitada. Aga Venemaal oli üle $^2/_3$ elanikkonnast kirjaoskamatu.

Mõni päev pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu avaldas Hariduse Rahvakomissariaat läkituse, milles ta püstitas ülesande saavutada kõige lühema aja jooksul elanikkonna üldine kirjaoskus koolikohustuse ning tasuta õpetuse sisseseadmise teel. Hariduse Rahvakomissariaadi alluvusse läksid kõik koolid, sealhulgas ka erakoolid. Proletaarne riik kaotas õppemaksu. Seati sisse segakool poistele ja tütarlastele. Koolis lõpetati usuõpetuse õpetamine. Kehtestati uus ortograafia, mis kergendas märksa vene keele omandamist.

Nõukogude riik kandis suuresti hoolt rahvakooliõpetaja eest. 1917. aasta lõpul tõsteti tunduvalt õpetajate palka; nende hulgas arenes ulatuslik poliitiline kasvatustöö.

Nõukogude riik muutis kõik kultuurikolded — koolid, klubid, raamatukogud, teatrid, muuseumid, maaligaleriid — rahva ühisvaraks ning võimaldas sinna vaba sissepääsu kõigile töötajatele. Maal arenes uute koolimajade, klubide, lugemistarede ja raamatukogude ehitamine töötajate aktiivsel toetusel.

Revolutsioon äratas rahvas suure teadmiste- ja kultuurijanu, avas tee rahvatalentidele, keda kapitalism varem maha sõtkus ja lämmatas.

Nõukogude riik sulges kodanlikud ajalehed, kes tegid kontrrevolutsioonilist agitatsiooni ja propagandat ning ässitasid rahvast. Suures tiraažis hakati välja andma sadu nõukogude ajalehti, mis etendasid tähtsat osa töörahva hulkade poliitilisel kasvatamisel. Loodi Riiklik Kirjastus ning mitmeid teisi kirjastusi, mis andsid rahva jaoks välja poliitilist, teaduslikku ning ilukirjandust.

Võeti tarvitusele otsustavaid abinõusid selleks, et tõmmata teadlasi kaasa majanduse ja kultuuri taaselustamisele. Vene teaduse parimad esindajad — I. V. Mitšurin, K. A. Timirjazev, K. E. Tsiolkovski, I. M. Gubkin ja paljud teised toetasid palavalt

nõukogude võimu. I. V. Mitšurin kirjutas: «Ma võtsin Oktoobrirevolutsiooni vastu tarvilikuna, oma õigluse ning vältimatuse poolest ajalooliselt paratamatuna ning pöördusin otsekohe kõigi ausate põllumajanduse spetsialistide poole üleskutsega minna nõukogude võimu poolele ning sammuda tingimusteta tööliskiassi ja tema partei teed mööda.»

Paljud teadlased asusid kõhkleval, mõned aga isegi vaenulikul positsioonil. Kuid juba 1918. aasta märtsis pakkus Venemaa Teaduste Akadeemia nõukogude võimule oma teeneid maa loodusvarade uurimisel. Seoses sellega kirjutas V. I. Lenin «Teadusliktehniliste tööde plaani visandid», milles ta esitas Akadeemiale ülesande koostada võimalikult kiiresti tööstuse reorganiseerimise ning maa majandusliku arendamise plaan, pöörates tähelepanu elektrifitseerimisele. Nende näpunäidete põhjal arenes ulatuslik teaduslik töö.

KÜSIMUSI.

1. Mispärast oli poliitilise võimu kättevõitmine proletariaadi poolt esimeseks eeltingimuseks sotsialistliku majanduse loomisel?
2. Milliseid sotsialistlikke ümberkorraldusi teostas Nõukogude riik majanduses oma eksisteerimise esimestel kuudel?
3. Millised feodalismi ja seisusliku korra igandid likvideeris nõukogude võim?
4. Iseloomustage nõukogude võimu esimesi üritusi kultuuri ülesehitamise alal.

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. RKN otsus 17. novembrist 1917. a. Likino manufaktuuri osaühingu vabriku natsionaliseerimise kohta.

Rahvakomissaride Nõukogu, olles seisukohal, et sulgeda Likino manufaktuuri osaühingu A. V. Smirnovi vabrikut, kes täidab sõjaväe tellimusi ning rahuldab kõige vaesemate tarbijate vajadusi, on lubamatu, et vabriku asjade käigu uurimise materjalid osutavad kuritahtlikkuse avaldumisele ettevõtja poolt, kes ilmselt püüab korraldada tööliste lokauti ning tootmist saboteerida, ning et rahvamajanduse, tarbijate laiade hulkade ning 4000 töölise ja nende perekondade huvides on hädavajalik nimetatud vabrik käiku lasta, otsustab:

1) Likino manufaktuuri osaühingu A. V. Smirnovi vabrik Likino alevi lähedal Vladimiri kubermangus koos kõigi seal asuvate materjalide, toorainete ja kõige muuga kuulutada Venemaa Vabariigi omandiks.
2) Tema juhtimise organiseerimine teha ülesandeks töö rahvakomissarile.
3) Käesolev otsus lugeda kehtivaks allakirjutamise päevast alates.

2. Rahvakomissaride Nõukogu dekreedist südametunnistuse vabaduse, kiriklike ning usuühingute kohta.

20. jaanuaril (2. veebruaril) 1918. a.

1. Kirik lahutatakse riigist.
3. Iga kodanik võib tunnistada ükskõik millist usku või olla mitteusklik. Kaotatakse igasugused õiguste kitsendused, mis on seotud ükskõik milliste religioossete uskumustega või religioossete uskumuste puudumisega.

Märkus. Kõigist ametlikest dokumentidest kaotatakse igasugune kodanike usundilise kuuluvuse või kuulumatuse märkimine.

8. Perekonnaseisuakte peetakse eranditult tsiviilvõimu poolt: abielude ja sündide registreerimise osakondade poolt.

9. Kool lahutatakse kirikust.

Usuõpetuse õpetamine on keelatud kõigis riiklikes ja ühiskondlikes ning ka eraõppeasutustes, kus õpetatakse üldhariduslikke aineid...

§ 11. BRESTI RAHU.

Rahu on Nõukogude vabariigile eluliselt vajalik. Pärast seda kui II ülevenemaaline nõukogude kongress oli vastu võtnud leninliku rahudekreedi, võitles Nõukogude valitsus visalt maailmasõja lõpetamise ning üldise demokraatliku rahu sõlmimise eest.

Rahu sõlmimine oli nõukogude võimule siis elu ja surma küsimus. Meie maa edasine osavõtt sõjast oleks paratamatult viinud Nõukogude vabariigi purustamiseni Saksa imperialismi röövellike sõjajõudude poolt. Rahu oli hädavajalik selleks, et kindlustada nõukogude võimu, purustada kodanluse meeleheitlik vastupanu siseriigis, asuda sotsialistlike ümberkorralduste läbiviimisele, luua uus armee. Lenin kirjutas, et *rahu on peaasi.*

Nõukogude valitsuse võitlus rahu eest vastas kõigi maade töötajate põhihuvidele, kes olid verisest sõjast ära vaevatud. Nad kiitsid palavalt heaks II ülevenemaalise nõukogude kongressi rahudekreedi.

Nõukogude valitsus pöördus korduvalt kõigi sõdivate maade poole ettepanekuga lõpetada sõjategevus ning alustada rahuläbirääkimisi. Kuid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsused püüdsid Venemaad sundida sõda jätkama. Nad arvestasid, et Venemaa osavõtt sõjast viib nõukogude võimu hukkumisele. Imperialistid kartsid ühtlasi, et Nõukogude Venemaa lahkumine sõjast tugevdab teiste maade töötajate rahupüüet. Seepärast jätsid nad vastamata kõik Nõukogude valitsuse läkitused rahu sõlmimise kohta. «Just inglise-prantsuse ja ameerika kodanlus ei võtnud meie ettepanekut vastu,» kirjutas Lenin, «just tema keeldus isegi rääkimast meiega üleüldise rahu üle! Just *tema* käitus reetlikult kõigi rahvaste huvide suhtes, just tema venitas imperialistlikku tapatalgut!» [1]

Saksamaa oli nõus pidama rahuläbirääkimisi, lootes Venemaaga rahu sõlmides kergendada oma sõjalist ja toitlusolukorda. Kuid ühtlasi kavatses ta soodsate tingimuste korral üritada uut kallaletungi Nõukogude vabariigile.

Võitlus rahu sõlmimise ümber. 1917. aasta novembris algasid Brest-Litovskis rahuläbirääkimised Nõukogude Venemaa ja Saksa bloki (Saksamaa, Austria-Ungari, Bulgaaria ja Türgi) vahel.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 46—47.

2. (15.) detsembril saavutati kokkulepe vaherahu sõlmimise kohta. Nädal aega hiljem algasid seal uuesti läbirääkimised rahulepingu sõlmimise asjus. Meie delegatsioon tegi ettepaneku pidada läbirääkimisi Nõukogude rahudekreedi alusel, s. o. sõlmida rahu ilma anneksioonide ja kontributsioonideta. Saksa imperialistid esitasid rasked, röövellikud rahutingimused, mis nägid ette, et Saksamaa anastab Poola, Leedu, osa Eestit, Lätit, Valgevenemaad ja teisi Venemaa koosseisu kuuluvaid alasid.

V. I. Lenin oli otsustavalt rahu allakirjutamise poolt sakslaste esitatud tingimustel. Ta lähtus sellest, et maa ei suutnud isegi revolutsioonilist sõda pidada, sest töölised ja talupojad olid kohutavalt väsinud sõjast, mis oli kestnud peaaegu neli aastat; vana armee oli lagunenud, uut polnud veel loodud ning tema organiseerimiseks oli vaja aega. Seepärast oleks sõja jätkamine viinud paratamatult nõukogude võimu hukkumisele. Polnud juhuslik, et sisemine kontrrevolutsioon, keda toetasid Antandi imperialistid, astus välja rahu sõlmimise vastu ning oli sõja jätkamise poolt. Lenin rõhutas, et sõlmides rahu, saab maa hingetõmbeaega sotsialistliku revolutsiooni edasiseks arendamiseks ning nõukogude võimu tugevdamiseks.

Osa kommuniste eesotsas Buhhariniga (nad nimetasid end «pahempoolseteks kommunistideks») oli otsustavalt Lenini seisukoha vastu ning kutsus üles «revolutsioonilisele sõjale» Saksamaa vastu. Trotski, kes oli Nõukogude delegatsiooni juhiks rahuläbirääkimistel, oli samuti rahu sõlmimise vastu, väites, et sakslased ei suutvat peale tungida ega tungigi peale. Ta püstitas äärmiselt ohtliku loosungi: «Ei rahu ega sõda, vaid sõjavägi laiali saata.»

Kujunes väga raske ja ohtlik olukord. Seisukord halvenes veelgi, kui Trotski vastuseks sakslaste ultimatiivsele nõudmisele rahulepingu allakirjutamise kohta teatas, et Nõukogude Venemaa lepingut alla ei kirjuta, sõdima ei hakka ning saadab armee laiali. See oli Trotski poolt reetmine, kuna tal oli Nõukogude valitsuse juhi V. I. Lenini otsene direktiiv rahuleping alla kirjutada, kui Saksa delegatsioon seda nõuab ultimatiivses vormis.

Sotsialistlik isamaa on hädaohus. Saksa väejuhatus kasutas olukorda, et Trotski keeldus rahulepingut alla kirjutamast, rikkus reetlikult vaherahu tingimusi ning saatis 18. veebruaril oma väed pealetungile. Vana lagunenud Vene armee ei suutnud vaenlasele vastupanu osutada. Saksa väed tungisid meie maale.

Leninil õnnestus suure vaevaga murda trotskistide ja buhharinlaste vastupanu. 18. veebruaril võttis partei Keskkomitee vastu Lenini ettepaneku rahu allakirjutamise kohta. Berliini saadeti telegramm, et Nõukogude valitsus on nõus Saksamaa rahutingimustega. Kuid keiserlik Saksamaa esitas uued, veel raskemad tingimused ning ilmselt ei kiirustanud rahu sõlmimisega. Saksa väed jätkasid pealetungi Petrogradile, tungisid Ukrainasse ja

Valgevenemaale, anastasid kogu Leedu ja Eesti ning likvideerisid seal nõukogude võimu. Meie maa kohal rippus surmaoht.

21. veebruaril 1918. a. teatas Lenin valitsuse nimel, et sotsialistlik isamaa on hädaohus, ning kutsus üles organiseerima vastulööki saksa imperialistidele. Nõukogude vabariiki asusid kaitsma Petrogradi, Moskva ja teiste tööstuskeskuste töölised. Igal pool moodustati Punaarmee väeosi, need saadeti rindele võitlema pealetungivate Saksa vägede vastu. Need olid Punaarmee sünni päevad. Sellest ajast tähistatakse meie maal iga aasta ühte neist päevadest, 23. veebruari, Nõukogude armee päevana.

Saksa intervendid, kes tungisid Petrogradi, Ukraina ja Valgevenemaa suunas, said otsustava vastulöögi. See sundis Saksa valitsust nõustuma sellega, et uuesti alustataks rahuläbirääkimisi.

Bresti rahuleping. Kasutades Nõukogude Venemaa nõrkust, sundis Saksamaa talle peale röövelliku rahulepingu, mis kirjutati alla Brestis 3. märtsil 1918. a. Bresti rahulepingu järgi lahutati Nõukogude riigist Soome, Leedu, Läti, Eesti, Ukraina, osa Valgevenemaad, Ardagani, Karsi ja Batumi linnad. Nõukogude võim pidi demobiliseerima oma sõjaväe ja laevastiku. Augustis oli Nõukogude Venemaa sunnitud lisaks Bresti lepingule alla kirjutama lepingule majandusküsimustes, mille järgi Saksamaale maksti 2,5 miljardit marka kontributsiooni.

Rahuküsimuse lõplikuks lahendamiseks kutsuti kokku partei VII kongress, mis toimus 6.—8. märtsil 1918. a.

«Pahempoolsete kommunistide» vastuseisust hoolimata pidas kongress vajalikuks kinnitada Bresti rahuleping. VII kongressil nimetati VSDT(b)P ümber Venemaa Kommunistlikuks (bolševike) Parteiks (VK(b)P).

14. märtsil algas Moskvas nõukogude erakorraline IV kongress Bresti rahulepingu ratifitseerimiseks (kinnitamiseks). Ettekandega esines V. I. Lenin. Rahulepingu kinnitamise vastu astusid välja menševikud, parem- ja pahempoolsed esseerid ning parteidistsipliini rikkuvad «pahempoolsed kommunistid». Kuid kongress kinnitas Bresti rahu rõhuva häälteenamusega. Pahempoolsed esseerid lahkusid protesti märgiks Bresti rahulepingu sõlmimise vastu 1918. aasta märtsis Nõukogude valitsuse koosseisust. Trotski lahkus välisasjade rahvakomissari kohalt. Tema asemele nimetati G. V. Tšitšerin.

Saksa väed olid okupeerinud Baltimaad ja Soome, see ohustas Petrogradi. Ühtlasi peeti vajalikuks pealinn lähemale viia maa tähtsamatele majanduspiirkondadele. Seepärast otsustati Nõukogude riigi pealinn viia Petrogradist üle Moskvasse. 11.—12. märtsil siirdus Nõukogude valitsus eesotsas V. I. Leniniga Moskvasse.

Bresti rahu sõlmimine oli Lenini poolt juhitud Nõukogude valitsuse tark ja ettenägelik samm. Lenin ütles: «Me ei toonud tookord ohvriks põhilisi huvisid, me tõime ohvriks teisejärgulised

huvid ja säilitasime põhilised.»[1] Nõukogude valitsus võitis rahu sõlmimisega *rahulikku hingetõmbeaega vabariigi kindlustamiseks*, Punaarmee loomiseks ning majanduslikule ülesehitustööle asumiseks. Ühtlasi oli Bresti rahul suur rahvusvaheline tähtsus. See oli Nõukogude vabariigi poolt tõsine panus võitlusse *üldise rahu* eest.

KÜSIMUSI.

1. Miks oli rahu sõlmimine Nõukogude riigile eluliselt vajalik?
2. Milline võitlus toimus parteis rahu sõlmimise küsimuses?
3. Missugustel tingimustel sõlmiti Bresti rahu?
4. Milline tähtsus oli Bresti rahu sõlmimisel Nõukogude vabariigile?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Dekreedist «Sotsialistlik isamaa on hädaohus».

Et päästa kurnatud, piinatud maa uutest sõjalistest katsumustest, olime valmis tooma väga suure ohvri ja teatasime sakslastele, et me oleme nõus nende rahutingimustele alla kirjutama ... Täites kõigi maade kapitalistide ülesannet, *tahab saksa militarism kägistada vene ja ukraina töölisi ja talupoegi, anda maa tagasi mõisnikele, vabrikud ja tehased — pankureile, võimu — monarhiale.* Saksa kindralid tahavad kehtima panna oma «korra» Petrogradis ja Kiievis. *Nõukogude Sotsialistlik Vabariik on väga suures hädaohus* ... Rahvakomissaride Nõukogu otsustab: 1) *Kõik meie riigi jõud ja ressursid antakse tervenisti revolutsioonilise kaitse otstarbeks.* 2) *Kõigile nõukogudele ning revolutsioonilistele organisatsioonidele tehakse kohustuseks kaitsta iga positsiooni viimse veretilgani.* 3) ... taganemisel lõhkuda raudteed, õhku lasta ja põletada raudteehooned; kogu veerev koosseis — vagunid ja vedurid — saata viivitamata ida suunas sisemaale 4) Kõik vilja- ja üldse toiduainete tagavarad, samuti igasugune väärtuslik vara, mida ähvardab vaenlase kätte sattumise oht, tuleb tingimata hävitada ... 5) Petrogradi, Kiievi ja kõigi uue rinde joonel asuvate asulate ja külade töölised ja talupojad peavad mobiliseerima pataljone kaevikute kaevamiseks sõjaasjanduse spetsialistide juhtimisel. 6) *Punakaartlaste valve all tuleb neisse pataljonidesse lülitada kõik töövõimelised kodanliku klassi liikmed, mehed ja naised; vastuhakkajad aga maha lasta* ... 8) *Vaenlase agendid, spekulandid, rüüstajad, huligaanid, kontrrevolutsioonilised agitaatorid, Saksa salakuulajad lastakse maha kuriteo kohal* ...

21. veebruaril 1918. a.
Petrograd.

Rahvakomissaride Nõukogu.

§ 12. SOTSIALISTLIKU MAJANDUSE ALUSTE RAJAMISE LENINLIK PLAAN.

Lenin nõukogude majanduse iseloomust. Olles sõlminud Bresti rahu ning kätte võitnud rahuliku hingetõmbeaja, sai Nõukogude riik võimaluse koondada oma jõud rahulikule majanduslikule ülesehitustööle.

1918. aasta märtsis ja aprillis kirjutas Lenin suurepärase töö

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 405.

«Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded», milles ta töötas välja Nõukogude riigi majanduspoliitika alused ning kavandas *sotsialistliku majanduse ülesehitamise konkreetse plaani.*

Iseloomustades Nõukogude Venemaa majandust, rõhutas Lenin tema *ülemineku-iseloomu* kapitalismi ja sotsialismi vahel, viie erineva ühiskondlik-majandusliku tootmisvormi eksisteerimist: 1) patriarhaalne, s. o. suurel määral naturaalne, turuga mitteseotud talumajandus; 2) väikekaubatootmine (siia kuulus enamik talumajandeid, mis olid turuga seotud, ning kodukäsitöö); 3) eramajanduslik kapitalism (eratööstus ja -kaubandus, kulakute majapidamised); 4) riigikapitalism (riigi poolt kontrollitavad kapitalistlikud ettevõtted, kodanlik kooperatsioon); 5) sotsialism (riiklikud ettevõtted, kolhoosid). Sel ajal domineeris maa majanduses väikekaubatootmine.

Selleks et rajada sotsialismi majanduslikku vundamenti, tuli see *mitmesektorilisus* likvideerida ning muuta sotsialistlik tootmisviis maa majanduses ainsaks ning jagamatult valitsevaks. Selle ülesande lahendamine nõudis palju aega. Kuigi suurkodanlus oli suurelt osalt juba likvideeritud, oli riigis siiski veel olemas majanduslik baas kapitalismielementide kasvuks. Niisuguseks baasiks oli väikekaubatootmisel põhinev talumajapidamine, mis sünnitas stiihiliselt külakodanlust (kulaklust).

Väiketalupoegi-kaubatootjaid oli vaja viia sotsialismi teele nende järkjärgulise koopereerimise kaudu.

Sotsialistliku ülesehitustöö peamised ülesanded 1918. aasta kevadel. Töötades välja sotsialismi aluste ülesehitamise programmi, seadis Lenin esiplaanile ülesande organiseerida kõige *rangemat arvestust ja kontrolli* tootmise ja jaotamise üle, võitlust viljaga ja tööstuskaupadega spekuleerimise vastu, võitlust looderdamise, logelemise, töö- ja riikliku distsipliini rikkumise ning ühiskondliku omandi riisumise vastu.

Lenin kutsus üles riiklikes ettevõtetes kiiremini normaalset tööd korraldama, organiseerima seal kõige rangemat kontrolli, tugevdama töödistsipliini, *suurendama tööviljakust.*

Lenin õpetas, et ühiskondliku tööviljakuse tõstmisel on otsustav tähtsus sotsialismi võidule kapitalismi üle. Nii nagu kapitalism võitis feodalismi sellega, et lõi kõrgema tööviljakuse, nii võib sotsialism võita kapitalismi lõplikult ainult siis, kui ta saavutab kõrgema ühiskondliku tööviljakuse kui kapitalismi ajal ning kindlustab sellega ühiskonnale rohkem materiaalseid hüvesid ning töötajatele kõrgema elatustaseme.

Lenin näitas kätte teed ja abinõud, millega võis kõrget tööviljakust saavutada. Sellisteks abinõudeks ta pidas: 1) rasketööstuse kiirendatud eelisarendamist, maa elektrifitseerimist, kindlat tehnilist progressi rahvamajanduses; 2) töötajate üldharidusliku

ning kultuurilise ja tehnilise taseme pidevat tõstmist, nende tööoskuse täiustamist; 3) kindla riikliku ja töödistsipliini loomist ettevõtetes nii kasvatus- ja veenmisvahenditega kui ka sunnivahenditega distsipliinirikkujate suhtes; 4) tööliste ja töötajate isikliku materiaalse huvitatuse igakülgset suurendamist tööviljakuse kindla kasvu vastu, sotsialistliku tasumaksmise printsiibi järjekindlat teostamist vastavalt töölise poolt kulutatud töö hulgale ja kvaliteedile.

Vladimir Iljitš näitas, et sotsialism annab esmakordselt või-

V. I. Lenin ja J. M. Sverdlov K. Marxi ja F. Engelsi mälestussamba avamisel Moskvas.

maluse kasutada võistlust laialdaselt ning massilises ulatuses, aitab miljonitel töötajatel päevavalgele tuua oma võimeid ja andeid, sest rahvas on talentide ammendamatu allikas. Ta õpetas, et sellepärast on nüüd, mil töölisklass on võimule tulnud, meie ülesandeks organiseerida võistlust, muuta ta avalikuks, tutvustada ajakirjanduses eesrindlike ettevõtete kollektiivide edusamme, nende edusammude põhjusi ja majandamismeetodeid; samal ajal paljastades loodreid, töödistsipliini ja riikliku distsipliini rikkujaid, ühiskondliku omandi riisujaid.

Lenin soovitas tööstuse kiirema taastamise eesmärgil õigesti organiseerida tööd, kehtestada sotsialistlike ettevõtete juhtimisel range ainujuhtimise põhimõte, tõmmata spetsialiste kaasa tootmise organiseerimisele, teostada kõige rangemat kokkuhoidu ressursside kulutamisel, majandada ökonoomselt ja säästlikult.

Selline oli sotsialistliku majanduse ülesehitamise plaani peasisu, mille Lenin kavandas 1918. aasta kevadel. Aprillis kiitsid leninliku plaani heaks Kommunistliku Partei Keskkomitee ning Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee.

Sotsialistliku tööstuse rajamine. 1918. aasta kevadel ja suvel tegeles Nõukogude riik sotsialistliku majanduse ülesehitamisega. Lenini initsiatiivil algas Volhovi ja Sviri hüdroelektrijaamade ning Šatura turbaküttega elektrijaama ehitamine. Algas rea teiste elektrijaamade, sealhulgas Dnepri hüdroelektrijaama (Dneprogessi) projekteerimine. Tehti ettevalmistustöid Volga—Doni kanali ning Turkestani niisutussüsteemide rajamiseks. Kevadel asuti koostama maa majandusliku arendamise esimest perspektiivplaani.

Natsionaliseeritud ettevõtete töölised võitlesid töödistsipliini tugevdamise ning tööviljakuse tõstmise eest. Putilovi tehase töölised kirjutasid 1918. aasta maikuus: «Revolutsioonile on tarvis vedureid, on tarvis meie rakkus käte tööd ning me pingutame kogu jõudu, me ergutame väheteadlikke ja laisku; me pühendame tööaja ainult tööle.» Kommunistid olid kõrge tööviljakuse ning töö- ja riikliku distsipliini eest peetava võitluse eestvedajad.

Eesrindlike ettevõtete kollektiivid kehtestasid omal algatusel ettevõtetes kindlad sisekorrareeglid. Nii talitasid näiteks Brjanski veduriehitustehase töölised, kes töötasid välja «Ajutise sisekorra reeglid», millele V. I. Lenin andis kõrge hinnangu.

Partei ja valitsus suunasid majanduslikule tööle töölisklassi parimaid esindajaid ning tõmbasid oskuslikult kaasa vanu spetsialiste. Tugevnesid juhtivad majandusorganid — Kõrgem Rahvamajanduse Nõukogu ning kohalikud rahvamajanduse nõukogud. See võimaldas Nõukogude valitsusel asuda tervete tööstusharude natsionaliseerimisele. Maikuus natsionaliseeriti suhkrutööstus, juunis naftatööstus. *28. juunil 1918. a. võttis Rahvakomissaride*

Nõukogu vastu dekreedi kõigi suuremate ettevõtete ning eraraudteede natsionaliseerimise kohta. Augustikuu lõpuks oli natsionaliseeritud üle kolme tuhande suure tööstusettevõtte. Sotsialistlik sektor laienes. See aitas kindlustada proletariaadi diktatuuri.

KÜSIMUSI.

1. Millised sotsiaal-majanduslikud tootmisvormid esinesid meie maa majanduselus 1918. aasta kevadel?
2. Millised peamised ülesanded kavandas V. I. Lenin sotsialistliku majanduse ülesehitamise alal oma töös «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded»?
3. Miks pidas Lenin tööviljakuse järjekindlat kasvu sotsialismi võidu peamiseks tingimuseks kapitalismi üle? Milliste abinõudega soovitas ta tööviljakust tõsta?
4. Mida tehti 1918. aasta kevadel ja suvel sotsialismi aluste ülesehitamise leninliku plaani elluviimiseks?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Brjanski tehase (Bežitsas) «Ajutistest sisekorra reeglitest».

1) Ükskõik milline korraldus, mis käib korra ja tööde käigu kohta, jõustub tehases sel juhul, kui ta on antud tehase direktori poolt või tsehhides tsehhiülema poolt. Igasugused korraldused, mis tulevad tootmise eest vastutavate isikute, s. o. tehase direktori ning tsehhide ja osakondade ülemate teadmata, ei kuulu täitmisele...

3) Järelevalve ning vastutus tööde teostamise eest lasub juhatajatel.

5) Isikud, kes on leitud süüdi olevat vastutegutsemises töö õigele ning produktiivsele kulgemisele, langevad karistuse alla, mille ulatus määratakse kindlaks tehase juhtkonna ning tehasekomitee poolt ühiselt; korduvatel juhtudel võib karistuse määr ulatuda vallandamiseni.

7) Tehases olevatele töölistele ja teenistujatele makstakse ainult töö eest. Isikud, kes ei tööta, ei saa ka palka.

11) Tehasesse tööleminek on lubatud selleks määratud ajal ning selleks määratud väravast vastavate lubadega, mis on tehase administratsiooni poolt alla kirjutatud. Tehase administratsiooni teadmata väljaantud load aga loetakse kehtetuks.

§ 13. SOTSIALISTLIKU REVOLUTSIOONI ARENEMINE KÜLAS. ESIMENE NÕUKOGUDE KONSTITUTSIOON.

Agraarrevolutsioon ning klassivõitluse teravnemine maal. Oma ülesehitustööd külas alustas nõukogude võim mõisnike maavalduse likvideerimisest ning maa jaotamisest talupoegade vahel. *Kogu talurahvas* toetas neid revolutsioonilisi üritusi.

1917. aasta lõpul ning 1918. aasta alguses viis nõukogude võim talupoegade aktiivsel osavõtul läbi mõisate konfiskeerimise koos elusa ja eluta inventariga. Mõned mõisad muudeti *sovhoosideks.* Mõisates, kus varem olid elanud silmapaistvad vene kultuuritegelased, loodi muuseumid, näiteks L. N. Tolstoi muuseum Jasnaja

Poljanas. Enamiku mõisate maad ning nende inventar anti üle talupoegadele.

1918. aasta kevadel, kui lumi oli põldudelt sulanud, algas maa jagamine. Sel ajal oli võitlus kehvikute ja kulakute vahel järsult teravnenud. Kehvikud nõudsid eranditult kõigi maade üldist ümberjaotamist — nii endiste mõisamaade, talupoegade jaosmaade kui ka nende maade, mis kulakud olid enda kätte kiskunud külakogukonnalt või ostnud mõisnikelt. Kehviktalupojad nõudsid kõigi maade jaotamist söödjate arvu järgi. Kulakud olid otsustavalt kogu maa ümberjaotamise vastu. Nad püüdsid säilitada kõik nende käes olevad maad ja haarata endale ka suurema osa mõisamaadest. Seepärast tegid kulakud ettepaneku jaotada ainult mõisamaad ning sealjuures majapidamiste loomade arvu järgi; loomi aga oli neil mitu korda rohkem kui kehvikutel.

Enamikus kubermangudes viidi jaotamine läbi kehvtalurahva huvides. Kuid paljudes kohtades võtsid kulakud mõisnikelt äravõetud maad enda kätte. See on seletatav sellega, et üksikutes kubermangudes juhtisid maakomiteede tööd pahempoolsed esseerid. Ka paljudes küla- ja vallanõukogudes istusid esseerid, kes kaitsesid kulakute huve. Kulakutest-külakurnajatest jagusaamiseks oli kehvtalupoegadel vaja proletaarse linna abi ning nad pöördusidki tööliste poole. Kostroma kubermangu Soligalitši maakonna kehvtalupojad kirjutasid: «Seltsimehed bolševikud, saatke meile inimesi, kes tunnevad teie programmi ja kes on nii tugevad, et suudaksid võidelda kulakute vastu. Saatke nad ruttu kohale, sest on vaja hakata uut elu ehitama, aga meil istuvad peaaegu kõigis organisatsioonides kulakud.»

Võitlus vilja eest on võitlus sotsialismi eest. Samal ajal teravnes seoses viljavarumisega järsult võitlus kulakutega. 1918. aasta kevadel kannatasid tööstuslinnad väga tõsiste toitlusraskuste all. Kulakutel oli suuri viljatagavarasid, kuid nad keeldusid riigile kindlaksmääratud hindadega vilja müümast. Kulakud püüdsid nõukogude võimu näljaga sundida loobuma kehvtalurahva toetamisest. Ainult kulakute vastupanu murdes võis näljast jagu saada, päästa töölised ning kehvikud, päästa sotsialistlik revolutsioon. *Võitlus vilja eest on võitlus sotsialismi eest*, ütles Lenin.

1918. aasta mais võttis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee vastu dekreedid, mis kehtestasid riigis *toitlusdiktatuuri*. Vilja omanikud olid kohustatud kõik vilja ülejäägid peale seemnevilja ning oma tarviduse andma riigile kindlaksmääratud hindadega. Vilja varjajad kuulutati rahvavaenlasteks ning anti kohtu alla. Toitlusasjanduse juhtimine riigis tehti ülesandeks Toitlusasjade Rahvakomissariaadile ning tema kohalikele organitele. Toitlusasjade Rahvakomissariaadile anti erakorralised volitused kuni relvastatud jõu kasutamiseni kulakute vastu, juhul kui nad osutavad viljaülejääkide võõrandamisel vastupanu.

VK(b)P Keskkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu suunasid

vilja tootvatesse kubermangudesse viljavarumise ning väljaveo organiseerimiseks silmapaistvaid partei- ja riigiaparaadi töötajaid. Tähtsat osa etendas toitlusasjanduse organiseerimisel toitlusasjade rahvakomissar A. D. Tsjurupa.

Kommunistlik Partei mobiliseeris tööliskiassi võitlusse vilja eest. Lenin pöördus maikuus Petrogradi tööliste poole kirjaga, milles ta kutsus neid üles organiseerima massilist sõjakäiku maale viljaga spekuleerijate ning kulakute vastu. Ainult eesrindlike tööliste massiline liikumine võib riigi ja revolutsiooni päästa, kirjutas Lenin. Umbes 30 000 eesrindlikku töölist organiseeriti toitlussalkadesse ning saadeti maale. Nad surusid maha kulakute sabotaaži viljavarumisel, organiseerisid kehvtalurahvast, tegid suurt selgitustööd töötava talurahva hulgas, kindlustasid nõukogude võimu organeid kohapeal.

Kehvikute komiteed. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus asusid külakehvistut organiseerima ja koondasid teda võitlusele kulakluse vastu. 11. juunil 1918. a. võttis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee vastu dekreedi, mille alusel loodi igal pool valdades ja külades kehvikute komiteed. Neid valisid kehvikud ja keskmikud.

Kehvikute komiteede loomine tähendas uut etappi sotsialistliku revolutsiooni arendamisel külas. Kehvikute komiteede abil murti kulakute sabotaaž viljavarumisel ning riik sai vilja tööstuskeskuste ja Punaarmee varustamiseks. Kümned miljonid puudad vilja, mis oli kulakutelt ära võetud, jaotati kehviktalurahvale. Kehvikute komiteed aitasid konfiskeeritud mõisamaid ja inventari jaotada kehvikute huvides. Kulakutelt võeti ära mitte ainult need maad, mis nad olid haaranud enda kätte mõisate jagamisel, vaid ka umbes 50 miljonit hektarit sellest 80 miljonist hektarist, mis kulakute valduses oli olnud enne revolutsiooni; neilt võeti ära osa inventari ja loomi ning jaotati kehvikutele ja vähese jõukusega keskmikkudele. Kulakute varanduse võõrandamise tulemusel vähenes kulakluse erikaal kolmekordselt.

Tohutu hulk kehvtalurahvast, kes oli saanud mõisnike ja kulakute maad, inventari ja loomi, hakkas tõusma keskmike tasemele. Kehvikute komiteed aitasid luua põllumajanduslikke kommuune ja artelle ning kindlustada tööliskiassi liitu kesktalurahvaga. Kehvikute komiteed ajasid kulakud ja nende sabarakud kohalikest nõukogudest välja, saatsid tihtilugu laiali nõukogud, kus valitses kulakute meelevald, viisid läbi uued valimised, mõnikord aga täitsid ise kohalike võimuorganite funktsioone. *Kehvikute komiteed olid proletariaadi diktatuuri tugipunktideks külas.* Nad lähendasid kehv- ja kesktalupoegade laiu hulki ning kindlustasid sellega nõukogude võimu positsiooni külas. Kui kehvikute komiteed olid oma ülesande täitnud, likvideeriti nad 1918. aasta lõpul.

Esimene Nõukogude konstitutsioon. Esimene Nõukogude konstitutsioon, mille kinnitas V ülevenemaaline nõukogude kongress

Vene NFSV Konstitutsiooni esimene väljaanne.

10. juulil 1918. a., fikseeris seadusandlikult sotsialistliku revolutsiooni ajaloolised saavutused tema esimese kaheksa arenemiskuu jooksul. Konstitutsiooni projekti töötas välja konstitutsioonikomisjon J. M. Sverdlovi eesistumisel ning V. I. Lenini osavõtul ja tema näpunäidete põhjal. «Maailmas pole varem olnud selliseid konstitutsioone nagu meie oma,» märkis Lenin. «Selles on kirja pandud kogemused, mida proletaarsed massid on omandanud ekspluataatorite vastu võitlemisel ja organiseerimistöös nii meie maal kui ka kogu maailmas.»[1]

Konstitutsiooni esimese osa moodustas ajalooline «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioon». Osas «Konstitutsiooni üldised põhimõtted» fikseeriti riigis seadusandlikult nõukogude võimu kujul kehtestatud proletariaadi diktatuur, mille eesmärgiks oli lõplikult maha suruda kodanlus, kaotada inimese ekspluateerimine inimese poolt ning ehitada üles sotsialism. Samuti fikseeriti *vabariigi föderatiivne riiklik korraldus*. Konstitutsioon seadustas töötajate poolt kättevõidetud demokraatlikud vabadused: südametunnistuse-, sõna-, koosolekute ja ühingute vabaduse. Konstitutsioonis oli kirjutatud, et töö on vabariigi kõigi kodanike

[1] V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 127—128.

kohus — «kes ei tee tööd, ei pea ka sööma». Kõik vabariigi kodanikud olid kohustatud kaitsma Oktoobrirevolutsiooni saavutusi, kaitsma sotsialistlikku isamaad. Konstitutsioon kehtestas üldise sõjaväekohustuse. Kuid õigus Nõukogudemaad relvaga kaitsta anti ainult töötajatele.

Nõukogude võimuorganite struktuur. Konstitutsioon määras kindlaks, et VNFSV kõrgeimaks riigivõimuorganiks on ülevenemaaline tööliste, talupoegade, punaarmeelaste ja kasakate saadikute nõukogude kongress, aga kongressi istungjärkude vaheajal Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee, kelle valis kongress ja kes vastutas tema ees. Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee moodustas VNFSV valitsuse — Rahvakomissaride Nõukogu. Oblastites, kubermangudes, maakondades ja valdades olid kõrgemateks võimuorganiteks vastavad nõukogude kongressid, nende istungjärkude vaheaegadel aga täitevkomiteed. Alamastme võimuorganiteks olid küla- ja linnanõukogud, mis valiti otseselt valijate poolt, ning nende täitevkomiteed.

Valimissüsteem. Õiguse valida (aktiivse valimisõiguse) ning õiguse olla valitud nõukogudesse (passiivse valimisõiguse) andis konstitutsioon kõigile täisealistele töötajatele, sõltumata nende rahvuslikust ja rassilisest kuuluvusest, soost, haridusest ja suhtumisest religiooni. Valimisõigusest jäeti ilma ekspluataatorlikud ja vaenulikud elemendid, isikud, kes kasutasid palgatööd kasusaamise eesmärgil või elasid mittetöisest tulust; mungad, kirikute ja usukultuste teenijad ning endised tsaaripolitsei ametnikud.

Et tagada töölisklassile nõukogudes juhtivat positsiooni tingimustes, kus talupoegade-valijate arv ületas mitu korda töölistevalijate arvu ning kulakute mõju maal oli veel tugev, kindlustas konstitutsioon töölistele mõningad eesõigused talupoegadega võrreldes. Maakondade, kubermangude ning ülevenemaalistel nõukogude kongressidel oli esindusnorm linnadest ja töölisasulatest viis korda suurem kui maakohtadest. Nõukogude valimised toimusid lahtisel hääletamisel. Valijatel oli õigus neid saadikuid, kes nende usaldust ei õigustanud, ära kutsuda ja ümber valida.

Sellised olid esimese Nõukogude konstitutsiooni peamised seisukohad. Ta oli kõige demokraatlikum konstitutsioon maailmas. Kõik seniajani eksisteerinud konstitutsioonid, ütles Lenin, kaitsesid ekspluataatorlike klasside huve, ainult Nõukogude konstitutsioon teenib töötajaid ning on võimsaks relvaks nende võitluses sotsialismi teostamise eest.

KÜSIMUSI.

1. Miks teravnes 1918. aasta kevadel klassivõitlus külas järsult?
2. Millised abinõud võttis Nõukogude riik tarvitusele selleks, et varustada maad viljaga?
3. Milleks moodustati kehvikute komiteed ja millist osa nad etendasid?
4. Millal võeti vastu esimene Nõukogude konstitutsioon ning millised üldised põhimõtted ta välja kuulutas?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreedist külakehvistu organiseerimise ja varustamise kohta.

11. juunil 1918. a.

§ 1. Kõikjal asutatakse kehvikute valla- ja külakomiteed, mis organiseeritakse kohalike tööliste ja talupoegade saadikute nõukogude poolt toitlusorganite osavõtul ning Toitlusasjade Rahvakomissariaadi ja Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee üldjuhtimisel...

§ 2. Kehvikute valla- ja külakomiteesid võivad valida ning sinna valitud saada küla kõik kohalikud ja sissetulnud elanikud, ilma igasuguste kitsendusteta, välja arvatud tuntud kulakud ja rikkad ning peremehed, kel on vilja või muude toiduainete ülejääke, kaubandus- või tööstusettevõtteid, kes kasutavad sulaste tööjõudu või palgatööd jms. ...

§ 3. Kehvikute valla- ja külakomiteede tegevussfääri kuulub:
1) Vilja, esmajärguliste tarbeesemete ning põllutööriistade jaotamine.
2) Abi osutamine kohalikele toitlusorganitele viljaülejääkide äravõtmisel kulakutelt ja rikastelt...

2. Moskva kubermangu Bogorodski maakonna Uspenski küla kehvikute komitee otsus 30. oktoobrist 1918. a. vabrikantide majade konfiskeerimise kohta koolide rajamiseks.

Kuulati ära: Panfilovite majade rekvireerimise kohta koolide jaoks.
Otsustati: Komitee istungil otsustati Bogorodski maakonna rahvaharidusosakonnale teatavaks teha, et Uspenski küla kehvikute komitee rekvireeris vabrikantide, vendade Panfilovite majad koolide jaoks.

§ 14. SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI MAAILMAAJALOOLINE TÄHTSUS.

Oktoobrirevolutsiooni iseloom ja liikumapanevad jõud. Oktoobrirevolutsioon oli esimene võidukas proletaarne revolutsioon inimkonna ajaloos. *Oma iseloomult oli ta sotsialistlik revolutsioon.* Tema võidu tulemusena kukutati kodanluse ja mõisnike diktatuur ning loodi nõukogude sotsialistlik riik, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise peamine tööriist.

Oma olemasolu esimestest päevadest peale hakkas Nõukogude riik ellu viima sotsialistlikke ümberkorraldusi majanduses, asendama kodanlikku eraomandust tootmisvahenditele ühiskondliku omandusega tootmisvahenditele. Majanduses loodi sotsialistlik tootmisvorm.

Proletariaadi diktatuur likvideeris otsustavalt ja jäägitult feodalismi ja seisusliku korra igandid, mis olid meie maal säilinud veel kuni 1917. aastani. Sellega täitis Oktoobrirevolutsioon ülesanded, mida oleks pidanud lahendama juba kodanlik-demokraatlik revolutsioon. V. I. Lenin märkis: «Me lahendasime kodanlik-demokraatliku revolutsiooni küsimused käigu pealt, möödaminnes, oma peamise ja tõelise, *proletaarselt* revolutsioonilise, sotsialistliku töö «kõrvalsaadusena».»[1]

Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni peamiseks ja otsustavaks liikumapanevaks jõuks oli Venemaa töölisklass, eesrindlik, kõige revolutsioonilisem ja organiseeritum klass, kes oli rohkem kui teised klassid huvitatud sotsialistliku revolutsiooni võidust.

Töölisklass polnud mitte ainult sotsialistliku revolutsiooni peamine liikumapanev jõud, vaid ka tema hegemoon. *Proletariaadi liitlasena astus välja külakehvistu.* Proletariaat tõmbas enda poole ka suure osa keskmikest ning sõdurite mitmemiljonilised hulgad. See kindlustas sotsialistliku revolutsiooni edu. Töölisklassi võitlus kodanluse ja mõisnike vastu, talurahva võitlus maa eest, rõhutud rahvaste võitlus oma vabastamise eest, sõdurite ning kogu töötava rahva võitlus imperialistliku sõja vastu — kõik need revolutsioonilised rahvahulgad olid lõppkokkuvõttes suunatud ühise vaenlase, kodanluse ja mõisnike diktatuuri vastu. See otsustaski kodanluse ja mõisnike diktatuuri saatuse — see kukutati töölisklassi ning tema ümber koondunud töötava talurahva rõhuva enamuse poolt.

Sotsialistliku revolutsiooni võidu põhjused. Sotsialistlik revolutsioon võitis Venemaal suhteliselt lühikese ajaga. Sotsialistliku revolutsiooni edu oli tingitud eelkõige sellest, et Venemaal olid valminud majanduslikud ja poliitilised eeldused tema iäbiviimiseks. Venemaa oli imperialismiahela kõige *nõrgemaks lüliks,* kus klassi-, rahvuslikud ja poliitilised vastuolud olid muutunud äärmiselt teravaks.

Klassijõudude vahekord riigis oli sotsialistliku revolutsiooni eelõhtul kujunenud erakordselt soodsaks. Kodanlus, kes oli võimul 1917. aasta märtsist oktoobrini, ajas rahvavastast sotsiaalse ning rahvusliku rõhumise poliitikat ja jätkas imperialistlikku sõda. Seepärast ei olnud kodanlikul Ajutisel Valitsusel tööliste ega töötavate talupoegade toetust. Menševike ja esseeride väikekodanlikud kokkuleppeparteid astusid blokki kodanlusega ning läksid üle kontrrevolutsiooni poolele, paljastades end sellega rahva silmis. Töölisklassi rõhuv enamik lõi menševikest ja esseeridest lahku ning koondus bolševike partei kui ainsa tõeliselt revolutsioonilise partei ümber. Enamik töötavat talurahvast läks kaasa töölisklassi ja tema parteiga, pidades neid ainsaks jõuks, kes suudab rahuldada sajanditepikkusi lootusi maale ja vabadusele. Paljumiljoniline sõdurite mass, mis koosnes peamiselt sõdurisinelitesse

[1] V. I. Lenin, Teosed. 33. kd., lk. 32.

riietatud talupoegadest, oli väsinud sõjast, mille lõppu ta ei näinud. Ta pööras selja menševike ja esseeride parteidele ning läks oma enamikus Lenini partei järel, kes näitas ainuõiget väljapääsu sõjast.

Nii kujunes välja võimas ühiskondlik jõud — tööliste ja talupoegade liit töölisklassi juhtimisel —, mis viiski Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidule.

Tööliste ja talupoegade liidu oli loonud ning seda juhtis bolševike partei, kes oli relvastatud eesrindliku revolutsioonilise teooriaga, ühiskonna arenemise seaduste tundmisega. Partei ühendas tööliste, talupoegade, sõdurite ja rõhutud rahvaste võitluse ühtseks revolutsiooniliseks liikumiseks. Partei valis otsustavaks väljaastumiseks kõige õigema tee ja kõige sobivama momendi, viis töölised, sõdurid ja talupojad revolutsioonilisele tormijooksule ekspluataatorliku korra vastu.

Asjaolu, et bolševike partei eesotsas V. I. Leniniga juhtis rahvahulkade revolutsioonilist võitlust, oli sotsialistliku revolutsiooni kiire võidu otsustavaks tingimuseks Venemaal.

Oktoobrirevolutsiooni võidu seisukohalt oli tohutu suure tähtsusega see fakt, et revolutsioon algas imperialistliku sõja haripunktil. Tähtsamad kodanlikud riigid, kes olid jagunenud kahte vaenulikku leeri ning kelle käed olid seotud omavahelise sõjaga, ei saanud Vene revolutsiooni vastu aktiivselt välja astuda.

Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus. Sotsialistlik revolutsioon Venemaal oli pöördepunktiks inimkonna ajaloos. *Ta pani aluse uuele ajastule inimkonna ajaloos, sotsialismi ja kommunismi võidu ajastule.* Oktoobrirevolutsioon murdis läbi imperialismi rinde, kukutas kodanluse ja mõisnike võimu Venemaal — ühel kõige suuremal kapitalistlikul maal — ning kehtestas esimest korda ajaloos kindla tööliste võimu, proletariaadi diktatuuri. Ta purustas vana rõhumise riigiaparaadi ning lõi nõukogude korra, kõige eesrindlikuma ja demokraatlikuma korra maailmas, uut tüüpi riigi, Nõukogude sotsialistliku riigi ning uut tüüpi demokraatia — demokraatia töötajatele.

Oktoobrirevolutsioon purustas vana sotsiaal-majandusliku korra, mis pidurdas tootlike jõudude arenemist, päästis maa ähvardavast majanduslikust katastroofist ja lõi vajalikud eeldused meie kodumaa muutmiseks võimsaks ja õitsvaks maaks.

Oktoobrirevolutsioon kiskus Venemaa välja imperialistlikust sõjast, päästis maa ähvardavast rahvuslikust katastroofist, rahvusliku sõltumatuse ja riikliku iseseisvuse kaotusest, päästis meie rahvad ohust saada orjastatud välismaise kapitali poolt.

Oktoobrirevolutsioon ekspropriieeris ekspropriaatorid ja hävitas sellega majandusliku baasi, millele ekspluateerimise ja sotsiaalse ebaõigluse süsteem tugines, ning juhtis meie kodumaa sotsialismi ehitamise helgele teele.

Sotsialistliku revolutsiooni võit Venemaal süvendas *kapitalismisüsteemi üldkriisi,* mis oli tekkinud Esimese maailmasõja perioodil, ning kergendas sellega proletariaadil ja rõhutud rahvastel uute hoopide andmist imperialismile. Nõukogude sotsialistlik kord kujunes ekspluateeritavate hulkade vabastusliikumise kantsiks sotsiaalse ja rahvusliku rõhumise vastu. Oktoobrirevolutsioon innustas maailma töötajaid võitlusele imperialismi vastu. Tema otsesel mõjul arenes kapitalistlikes maades võimas revolutsiooniline liikumine.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu ning tema mõjul tekkisid paljudes maades tööliskiassi revolutsioonilise liikumise baasil *kommunistlikud parteid,* kes pidasid oma eeskujuks suure Lenini poolt loodud bolševike parteid. 1919. aastal ühinesid nad Kolmandaks, Kommunistlikuks Internatsionaaliks.

Nõukogude riigi revolutsioonilisel väljumisel sõjast ning tema poolt väljakuulutatud *rahu ja rahvastevahelise koostöö poliitikal* oli maailmaajalooline tähtsus. «Rahvusvahelisel areenil tekkis esmakordselt riik, kes kuulutas välja ülla rahuloosungi ja hakkas rahvaste ning maade vahelistes suhetes ellu viima uusi põhimõtteid. Inimkond sai kindla kantsi oma võitluses vallutussõdade vastu, rahu ja rahvaste julgeoleku eest.» [1]

Oktoobrirevolutsioon purustas rahvusliku ja koloniaalse rõhumise ahelad ning vabastas sellest Venemaa rahvad. See avaldas tohutu suurt mõju kogu maailma rõhutud rahvastele ning kutsus nende hulgas esile võimsa rahvusliku vabastusliikumise koloniaalorjuse vastu. Sellega pandi *alus kogu imperialismi koloniaalsüsteemi sügavale kriisile.*

Suure Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus seisab ka selles, et ta oli klassikaline proletaarne revolutsioon, mille põhijooned on kordunud ning peavad korduma teiste maade sotsialistlikes revolutsioonides.

Venemaal toimunud sotsialistliku revolutsiooni tulemusena *tõhenes maailm kaheks süsteemiks* — kapitalistlikuks ja sotsialistlikuks. Nende kahe süsteemi võitlus määrab 1917. aastast alates kogu maailma ajaloo arenemiskäigu.

KÜSIMUSI.

1. Missugused on Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni iselcom ja liikumapanevad jõud?
2. Millistest põhjustest oli tingitud Oktoobrirevolutsiooni kiire võit?
3. Miks sai sotsialistlik revolutsioon Venemaal uue ajastu alguseks inimkonna ajaloos?
4. Milline tähtsus oli Oktoobrirevolutsioonil meie maa ajaloolisele saatusele?

---

[1] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongress, III kd., Tallinn, 1963, lk. 220.

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Silmapaistvad progressiivse avalikkuse esindajad Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailmaajaloolisest tähtsusest.

«Oktoobrirevolutsioon oli signaaliks proletariaadi väljaastumistele kõigis maakera paikades. Oktoobrirevolutsiooni mõjul alustasid Jaapani töölised ja talupojad 1918. a. tuntud riisimässu. See liikumine, mis sai Jaapani nüüdse revolutsioonilise liikumise lähtekohaks, sündis selle laine harjal, mille oli esile kutsunud Oktoober.»

Sen Katajama.

«Ajalugu õpetab, et kui tee sotsialismile muutub kergemaks, siis selle eest oleme me tänu võlgu Suurele Sotsialistlikule Oktoobrirevolutsioonile, Nõukogude Liidu töötajate kangelaslikkusele ning ennastsalgavusele, kes panid ajalooratta kiiremini pöörlema...»

Maurice Thorez.

«Neil päevil, kui vene proletaarlased ja talupojad esimestena maailma ajaloos ründasid tsarismikindlust, mõistis saksa töölisklass, milliseks kolossaalseks ajalooliseks sammuks maailma revolutsioonilises töölisliikumises oli Vene revolutsiooni võit, Punaarmee moodustamine ja bolševismi suured ideed.»

Ernst Thälmann.

«...Venemaa sotsialistliku revolutsiooni eeskuju ja õppetunnid avaldasid tõsist mõju kogu Uue Maailma rõhutud rahvahulkade majandusliku ja poliitilise võitluse arenemisele.»

William Foster.

«Niisugused kogemused, nagu Vene omad, on väga tähtsad. Nad realiseeruvad, osutades paratamatult oma mõju kõigele.»

Henri Barbusse.

«...Kui Euroopas leidub veel õigluse sõpru, siis peavad nad aupaklikult kummardama selle revolutsiooni ees, mis pärast nii paljusid sajandeid tegi esimese katse anda maailmale võim, mida juhib rahvas ise ja rahva heaks.»

Anatole France.

«...Teie kannate uue päeva leeki, ideaali leeki, mis on tegelikkuses kindlalt juurdunud, ning on olemas terved hulgad noori jõude, kes suudavad seda teostada. Me näeme oma Lääne hämarusest, kuidas Idas haarab võimsalt puhkev uus koit uue ajastu avaraid horisonte. Tervitus tõusvale päikesele!»

Romain Rolland.

Küsimusi II peatüki kordamiseks.

1. Millise relvastatud ülestõusu plaani kavandas V. I. Lenin ja kuidas see teostati Oktoobrirevolutsiooni käigus?
2. Milles seisab II ülevenemaalise nõukogude kongressi tähtsus?
3. Milline periood on meie maa ajalukku läinud nimetuse all «Nõukogude võimu võidukäik»? Milles seisab selle perioodi tähtsus?
4. Miks purustati vana ning loodi uus, nõukogude riigiaparaat?
5. Kuidas kujunes majanduselus sotsialistlik tootmisvorm?
6. Milles seisab Bresti rahu tähtsus noore Nõukogude vabariigi saatuse seisukohalt?
7. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus.

Mida lugeda.

John Reed, 10 päeva, mis vapustasid maailma, Tallinn, 1958.
N. Pogodin, Inimene relvaga (Kolm näidendit, Tallinn, 1960).

NÕUKOGUDEMAA IMPERIALISTLIKU SÕJALISE INTERVENTSIOONI JA KODUSÕJA AASTAIL (1918—1920).

§ 15. SÕJALISE INTERVENTSIOONI JA KODUSÕJA ALGUS.

Imperialistide rõõvellik kallaletung Nõukogude Venemaale. 1918. aasta kevadel ja suvel tungis rahvusvaheline imperialism rõõvellikult kallale Nõukogude Venemaale.

Imperialistid tahtsid hävitada maailma esimest tööliste ja talupoegade sotsialistlikku riiki, et «kustutada sotsialistliku revolutsiooni tulekahju, mis on alanud meil ja üha rohkem ähvardab üle kanduda kogu maailmale»[1]. Nad lootsid, et neil õnnestub taastada kodanluse diktatuur Venemaal, anda kapitalistidele tagasi nõukogude võimu poolt natsionaliseeritud vabrikud ja tehased ning kätte saada annulleeritud laenud. Nad lootsid endist viisi rõõvida meie maad ja tahtsid ta muuta kapitalistlike suurriikide koloniaalripatsiks.

Kuni kestis maailmasõda, ei saanud Antandi riigid rakendada suuri sõjajõude võitluseks Nõukogude vabariigi vastu. Seepärast organiseerisid imperialistid kõrvuti oma vägede saatmisega Venemaal sisemise kontrrevolutsiooni jõude, keda nad varustasid relvastuse ja lahingumoonaga. Kõik revolutsiooni vaenlased läksid meeleldi välismaise imperialismi teenistusse, kuna nende katsed lämmatada Nõukogude vabariik 1917. aasta lõpul ja 1918. aasta alguses oma jõududega olid läbi kukkunud. Kukutatud ekspluataatorid tervitasid palavalt intervente ja liitusid nendega ühiseks võitluseks nõukogude võimu vastu.

Kui ei oleks olnud välismaist sõjalist interventsiooni, siis ei oleks sisemine kontrrevolutsioon suutnud uuesti alustada kodusõda ja pidada seda kolme aasta vältel. «... kõik teavad,» kirjutas Lenin, «et meile tungisid kallale valgekaartlased läänes, lõunas, idas ainult Antandi abi tõttu ...»[2]

Sel kombel ühinesid 1918. aasta suvel võitluseks Nõukogude riigi vastu kaks jõudu — rahvusvaheline imperialism, kes organiseeris sõjalise interventsiooni, ja sisemine kontrrevolutsioon. See päästiski valla kodusõja.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 37.
[2] V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 48.

Nõukogude vabariik rinnete rõngas. Juba 1917. a. detsembris sõlmisid Inglismaa ja Prantsusmaa kokkuleppe Venemaa lõunaosa interventsioonitsoonideks jaotamise kohta. Inglise tsooni kuulusid Põhja- ja Taga-Kaukaasia ning Kesk-Aasia, Prantsuse tsooni Ukraina ja Krimm. Samal ajal bojaarıde Rumeenia, kelle selja taga seisis imperialistlik Prantsusmaa, okupeeris Bessaraabia.

1918. aasta märtsis maabusid Murmanskis Inglise ja Prantsuse ning seejärel ka Ameerika väed. Augustis maabusid intervendid Arhangelskis. Ühendatud jõududega kukutasid intervendid ja kontrrevolutsionäärid Põhjas nõukogude võimu ja kehtestasid julma okupatsioonirežiimi. Üle 50 000 inimese heideti vanglasse ja üle 4000 lasti maha. Intervendid röövisid ohjeldamatult piirkonna rikkusi.

Samaaegselt algas Jaapani-Ameerika interventsioon Kaug-Idas.

Selleks et leida ettekäänet interventsiooniks, tapsid jaapani agendid ööl vastu 5. aprilli Vladivostokis kaks oma kaasmaalast, hommikul aga maabusid seal Jaapani väed, kes hõivasid linna «välismaa alamate elu ja omandi kaitsmise» ettekäändel. Samal päeval maabus seal ka Inglise dessant.

1918. aasta augusti keskel saabus Vladivostokki Ameerika ekspeditsioonikorpus ja liikus Nõukogudemaa sisealadele. Sügiseks likvideerisid intervendid ja valgekaartlased nõukogude võimu Kaug-Ida territooriumil.

Inglise imperialistid saatsid oma väed ka Kesk-Aasiasse. Nende toetusel organiseerisid kohalikud kodanlikud natsionalistid, esseerid ja menševikud Nõukogude-vastaseid mässe Ašhabadis, Krasnovodskis ja mujal, kukutasid seal nõukogude võimu ja moodustasid kontrrevolutsioonilise Taga-Kaspia valitsuse. Augustis jõudsid Inglise väed Bakuusse. Bakuu Kommuun lämmatati. Kommuuni juhid — bolševikud S. G. Šaumjan, P. A. Džaparidze, I. V. Malõgin, I. T. Fioletov, M. Azizbekov ja teised viidi Bakuust Turkmeeniasse ja lasti 20. septembril maha. 26 Bakuu komissari kuritegelik tapmine oli inglise imperialistide alatu ja häbiväärne roim.

Sise-Venemaal kasutasid Antandi imperialistid võitluses nõukogude võimu vastu eelkõige Austria-Ungari armee kuuekümnetuhandelist tšehhidest ja slovakkidest koosnevat korpust, kes olid maailmasõja ajal sattunud Venemaale sõjavangi või vabatahtlikult Venemaa poolele üle tulnud.

Pärast Bresti rahu sõlmimist lubas Nõukogude valitsus tšehhidel-slovakkidel Vladivostoki kaudu Prantsusmaale evakueeruda. Antandi esindajad provotseerisid aga korpuse reaktsioonilise juhtkonna ja tšehhi kodanluse liidrite abil sõdureid Nõukogude-vastasele mässule. Mäss algas 25. mail ja haaras peagi hiiglasuure territooriumi Pensast kuni Vladivostokini, mida mööda liikusid tšehhide-slovakkide korpuse ešelonid. Ameerika Ühendriikidest saabus mässajatele üle 100 000 vintpüssi ja muud relvastust. Tšehhide-slovakkide mäss oli Lenini ütluse järgi imperialistliku maailma Nõukogude-vastane rünnak.

Kommunisti mahalaskmine inglise interventide poolt.

See alatu interventsiooniakt kutsus kõikjal esile teravat hukkamõistu, sealhulgas ka tunduva osa tšehhide-slovakkide hulgas. Üle kuue tuhande sõduri tuli juba enne mässu algust meie poolele üle ja ligi kolm tuhat sõdurit keeldusid mässust osa võtmast, paljud neist astusid Punaarmeesse.

Tšehhide-slovakkide mässule järgnesid kulakute ülestõusud Volgamaal, Uraalis ja Siberis. Nende mässudega läks kaasa ka osa keskmiktalupoegi, kes ei olnud rahul toitlusdiktatuuriga ning uskusid esseeride ja menševike Nõukogude-vastast agitatsiooni. Kogu territooriumil Volgast kuni Vladivostokini kukutati nõukogude võim. Samaaras moodustasid menševikud ja esseerid endistest Asutava Kogu liikmetest kontrrevolutsioonilise «valitsuse» (Komutš). Samasugused «valitsused» tekkisid Omskis ja Jekaterinburgis (Sverdlovskis). Nad andsid kapitalistidele tagasi vabrikud ja tehased ning mõisnikele maa, töölistele aga kehtestasid 10-tunnilise tööpäeva. Linnades ja külades määratsesid karistussalgad. Valgekaartlikud «valitsused» formeerisid armeesid võitluseks nõukogude võimu vastu.

Saksa imperialistid omakorda haarasid Baltimaad, suurema osa Valgevenemaast, Ukraina, Krimmi ja Gruusia. Seal likvideeriti nõukogude võim ning taastati kodanluse ja mõisnike võim. Ukraina hetmaniks määrasid nad endise tsaariarmee kindrali suurmõisnik Skoropadski. Donimaal panid intervendid võimule

kindral Krasnovi, kelle kasakkonna kontrrevolutsiooniline ülemkiht valis atamaniks.

Nõukogude vabariik oli rinnete rõngas, olles ära lõigatud oma peamistest toidu-, toor- ja kütteainerajoonidest. Ta elas üle uskumatuid raskusi. Nälg piinas töölisi. Tooraine ja kütuse puuduse tõttu enamik ettevõtteid seisis.

Kuritegelik kallaletung V. I. Leninile. Rasket olukorda riigis kasutasid esseerid ja menševikud, kes pidasid interventidega salajast sidet kontrrevolutsiooniliste vandenõude ja kulaklike mässude organiseerimiseks.

Juulis organiseerisid esseerid Nõukogude-vastased mässud 23 Kesk-Venemaa linnas — Jaroslavlis, Rõbinskis, Muromis jm. Pahempoolsed esseerid alustasid Moskvas mässu. Et provotseerida sõda Saksamaaga, tapsid nad Saksa saadiku Mirbachi.

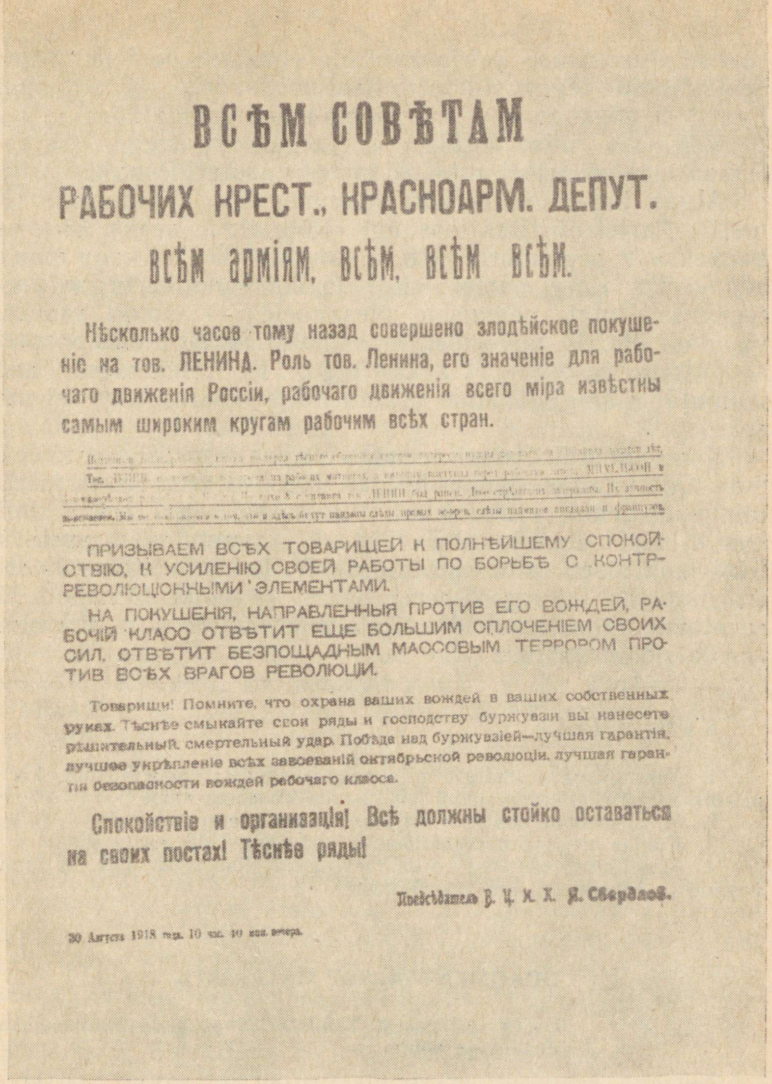
Esseeride terroristlikud jõugud organiseerisid rea kallaletunge nõukogude võimu ja Kommunistliku Partei juhtidele. Esseer Kaplan tulistas 30. augustil 1918. a. Michelsoni tehase õues (nüüd Vladimir Iljitši nimeline tehas) Moskvas Vladimir Iljitši momendil, kui ta väljus tsehhist pärast esinemist tööliste miitingul. Lenin sai kahe mürgitatud kuuliga raskesti haavata.

Esseeride poolt organiseeritud kuritegelik kallaletung revolutsiooni suurele juhile vapustas kogu maad ja kutsus rahva hulgas esile äärmise pahameele. Rohkearvulistel koosolekutel ja miitingutel nõudsid töölised ja kõik töötajad halastamatut arveteõiendamist nõukogude võimu verivaenlastega. 5. septembril 1918. a. võttis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee vastu otsuse kehtestada revolutsiooni vaenlaste vastu punane terror: kõik isikud, kes olid seotud valgekaartlike organisatsioonidega või võtsid osa vandenõudest ja mässudest, kuulusid mahalaskmisele.

Sügava rahutuse ja murega jälgisid nõukogude inimesed Lenini tervislikku seisundit. Kogu maalt saabusid Vladimir Iljitši aadressil kaastundetelegrammid, kus sooviti kõige kiiremat tervenemist. Lenini tugev organism sai surmaohust võitu. 17. septembril võis Vladimir Iljitš nõukogude rahva suureks rõõmuks taas tööle asuda.

Nõukogude riigi kaitse organiseerimine. Edukaks võitluseks interventide ja sisemise kontrrevolutsiooniga oli vaja luua massiline regulaararmee. Vabatahtlikkuse alusel ei olnud niisugust armeed võimalik luua. Seepärast asus Nõukogude riik mai lõpus armeed komplekteerima tööliste ja töötavate talupoegade mobiliseerimise teel. Mobilisatsioon kulges suure eduga. Punaarmee lahingutegevust juhtis Vabariigi Revolutsiooniline Sõjanõukogu, mis loodi 1918. aasta septembris.

Punaarmee komandöride ettevalmistamiseks tööliste ja töötavate talupoegade hulgast loodi laialdane kursuste võrk. Punaarmee loomisele ja väljaõpetamisele tõmmati kaasa tuhandeid vana armee ohvitsere. Enamik nendest teenis ausalt nõukogude võimu,

ВСѢМ СОВѢТАМ

РАБОЧИХ КРЕСТ., КРАСНОАРМ. ДЕПУТ.

ВСѢМ АРМІЯМ, ВСѢМ, ВСѢМ ВСѢМ.

Нѣсколько часов тому назад совершено злодѣйское покушеніе на тов. ЛЕНИНА. Роль тов. Ленина, его значеніе для рабочаго движенія Россіи, рабочаго движенія всего міра извѣстны самым широким кругам рабочим всѣх стран.

ПРИЗЫВАЕМ ВСѢХ ТОВАРИЩЕЙ К ПОЛНѢЙШЕМУ СПОКОЙСТВІЮ, К УСИЛЕНІЮ СВОЕЙ РАБОТЫ ПО БОРЬБѢ С КОНТР-РЕВОЛЮЦІОННЫМИ ЭЛЕМЕНТАМИ.

НА ПОКУШЕНІЯ, НАПРАВЛЕННЫЙ ПРОТИВ ЕГО ВОЖДЕЙ, РАБОЧІЙ КЛАСС ОТВѢТИТ ЕЩЕ БОЛЬШИМ СПЛОЧЕНІЕМ СВОИХ СИЛ, ОТВѢТИТ БЕЗПОЩАДНЫМ МАССОВЫМ ТЕРРОРОМ ПРОТИВ ВСѢХ ВРАГОВ РЕВОЛЮЦІИ.

Товарищи! Помните, что охрана ваших вождей в ваших собственных руках. Тѣснѣе смыкайте свои ряды и господству буржуазіи вы нанесете рѣшительный, смертельный удар. Побѣда над буржуазіей—лучшая гарантія, лучшее укрѣпленіе всѣх завоеваній октябрьской революціи, лучшая гарантія безопасности вождей рабочаго класса.

Спокойствіе и организація! Всѣ должны стойко оставаться на своих постах! Тѣснѣе ряды!

Предсѣдатель В. Ц. И. К. Я. Свердлов.

30 Августа 1918 года. 10 час. 40 мин. вечера.

Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee teadaanne mõrtsukalikust atentaadist V. I. Leninile.

paljud edutati kõrgetele juhtivatele ametikohtadele ning etendasid suurt osa interventide ja valgekaartlaste purustamises. Nende hulgas olid I. I. Vatsetis [1], A. I. Jegorov, S. S. Kamenev, D. M. Karbõšev, A. P. Nikolajev, M. N. Tuhhatševski, B. M. Šapošnikov ja teised. Kuid vanade ohvitseride hulgas leidus ka niisuguseid, kes

[1] I. I. Vatsetis oli vabariigi relvastatud jõudude esimene ülemjuhataja.

reetsid Punaarmee ja jooksid üle vaenlase poolele. Sõjaväeliste spetsialistide tegevust kontrollisid *komissarid* — Kommunistliku Partei ja nõukogude võimu täievolilised esindajad.

Võitluses interventide ja valgekaartlastega väljapaistnud Punaarmee võitlejate autasustamiseks asutati Punalipu orden.

Algas tagala ümberkorraldamine sõja vajadusteks. Kommunistlik Partei püstitas loosungi «Kõik rinde heaks, kõik vabariigi kaitseks». 2. septembril 1918. a. kuulutas ÜKTK kogu maa *ühtseks sõjaleeriks*. Kõigi partei-, riigi- ja ühiskondlike organisatsioonide tegevus allutati peamisele ülesandele — võidu saavutamisele vaenlase üle. 30. novembril moodustati *Tööliste-Talupoegade Kaitsenõukogu eesotsas V. I. Leniniga.* Kaitsenõukogule anti kogu võimutäius kõigi jõudude ja vahendite mobiliseerimisel maa kaitseks.

Kommunistlik Partei arendas hiiglaslikku selgitustööd linna ja maa töötava elanikkonna hulgas. Moskva ettevõtetes ja asutustes toimusid Lenini ettepanekul regulaarselt igal reedel miitingud, kus esinesid Keskkomitee liikmed ja vastutavad parteitöötajad. Süstemaatiliselt esines miitingutel V. I. Lenin. Kommunistlik Partei innustas ja organiseeris töölisi ja kõiki töötajaid õiglasele revolutsioonilisele vabadussõjale interventide ning sisemise kontrrevolutsiooni vastu.

KÜSIMUSI.

1. Missugused eesmärgid olid rahvusvahelisel imperialismil, kui ta organiseeris sõjalise interventsiooni Nõukogude Venemaa vastu?
2. Miks sisemine kontrrevolutsioon ühines interventidega?
3. Kuidas arenes interventsioon ja kodusõda 1918. aasta suvel?
4. Missugused abinõud võttis tarvitusele Nõukogude riik, et tagada interventide ja valgekaartlaste purustamist?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

ÜKTK määrusest Tööliste-Talupoegade Kaitsenõukogu moodustamise kohta.

30. novembril 1918. a.

...Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreediga 2. septembrist s. a. on Nõukogude vabariik kuulutatud sõjaleeriks.

See määrus tuleb nüüd ellu viia kõigil majandusliku tegevuse ja riigijuhtimise aladel.

Armeed on vaja kindlustada varustusega ja selleks on vaja tõsta tööviljakust. Armeed ja laevastikku, samuti Moskvat, Petrogradi ja kõiki teisi formeerimise ja töö keskusi on vaja kindlustada toiduainetega.

Mitte ainult armees ja laevastikus, vaid ka toiduainetega varustamises ja transpordis tuleb kehtestada sõjaväeline režiim, s. o. karmi töödistsipliini režiim, mis vastab maa olukorrale, mille imperialismibandiidid sundisid muutma sõjaleeriks...

Sel eesmärgil otsustab nõukogude Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee asutada Tööliste-Talupoegade Kaitsenõukogu sm. Lenini kui Rahvakomissaride Nõukogu esimehe juhtimisel...

Kaitsenõukogule antakse kogu võimutäius maa jõudude ja vahendite mobiliseerimiseks kaitse huvides. Kõigile ametkondadele ja asutustele, nii kesk- kui ka kohalikele, kõigile kodanikele on Kaitsenõukogu määrused vastuvaidlematult kohustuslikud...

§ 16. ÄHVARDAV KAHEKSATEISTKÜMNES AASTA.

Revolutsiooni saatus otsustati idas. 1918. aasta suvel ja sügisel kujunes suurim oht vabariigile maa idaosas, kus tšehhide-slovakkide ja valgekaartlaste väed haarasid hiiglasuure territooriumi ja vallutasid tähtsad linnad Volgal — Samaara, Simbirski, Kaasani ja teised, ähvardades maa elulisi keskusi ja kodumaa pealinna Moskvat. *Idarindel otsustati revolutsiooni saatus.*

1918. aasta juulis loodi Idarinne, mis ühendas kõik Nõukogude väed, kes tegutsesid interventide ja valgekaartlaste vastu Volga ümbruses, Uraalis ja Siberis. Rindejuhatajaks oli S. S. Kamenev. Rinde koosseisu kuulus viis armeed, mille tuumiku moodustasid Uraali, Volgamaa ning Kesk-Venemaa töölistest ja kommunistidest loodud polgud. 30. diviisi polgud olid moodustatud Lõuna-Uraali tööliste salkadest. Töölise-kommunisti V. K. Blücheri juhtimisel sooritasid need salgad kangelasliku 1500 kilomeetri pikkuse retke vaenlase tagalas — Orenburgist ja Beloretski ringkonna tehastest Krasnoufimski rajooni, et ühineda Punaarmeega. Selle legendaarse retke eest autasustati Blücherit esimesena vabariigis Punalipu ordeniga.

Juuli lõpul kuulutas Kommunistliku Partei Keskkomitee välja kommunistide mobilisatsiooni Idarindele. Mobilisatsiooni toetasid palavalt kõik parteiorganisatsioonid. Üle kahe tuhande parima kommunisti saatis rindele Moskva, üle 800 kommunisti Petrograd. 1918. aasta lõpul oli Idarindel ligi 25 000 kommunisti. Juhtivale poliitilisele tööle Idarinde armeedesse saatis Keskkomitee niisuguseid suurte võimetega organisaatoreid nagu V. V. Kuibõšev, S. I. Gussev, P. K. Šternberg, F. I. Gološtšokin ja teised.

V. I. Lenin jälgis isiklikult täienduste saatmist Idarindele. Sinna saadeti kümneid tuhandeid punaarmeelasi ja suur hulk relvastust. Loodi Volga sõjaflotill, mille täienduseks Lenini käsul saadeti sõjalaevu Balti laevastikust.

Augusti keskel läksid Idarinde väed üle pealetungile. Otsustavad lahingud toimusid Kaasani all. Lahingute haripunktil saabus ärev teade atentaadist Vladimir Iljitšile. Esseeride poolt toimepandud kuritegu tekitas Punaarmee võitlejates äärmist viha. Arendades oma pealetungi, hõivasid Nõukogude väed 10. septembril Kaasani, 12. septembril aga vabastati Lenini sünnilinn Simbirsk. Leninile saadetud telegrammis kirjutasid võitlejad: «Kallis Vladi-

mir Iljitš! Teie sünnilinna vabastamine on vastus ühe Teie haava eest, aga teise eest tuleb Samaara!» V. I. Lenin vastas tänutelegrammiga ja sooja tervitusega. Innustatud Lenini tervitusest, tugevdasid Nõukogude väed vaenlasele antavaid lööke ja hõivasid 7. oktoobril Samaara. Ülestõusnud töölised aitasid Punaarmee väeosadel linna vallutada. Lahingutes Samaara pärast paistis silma Nikolajevski brigaad, mida juhtis andekas komandör V. I. Tšapajev.

Koos isadega sõdisid Idarindel vapralt noored töölised, kes olid pärit mitmetest linnadest. Bugulma all sõdis kangelaslikult Neveli polk, mis koosnes tervenisti Petrogradi töölisnoortest. Poigu komissariks oli noor tööline kommunistlik noor Aleksander Kondratjev. Ühes raskes lahingus heitis ta kuulipilduja taha ja hakkas tulega katma poigu taandumist uutele positsioonidele. Raskesti haavatuna jätkas Kondratjev tulistamist. Kui padrunid lõppesid, haaras ta revolvri ja laskis maha neli valgekaartlast. Viimase kuuli laskis kangelane endale südamesse, hüüdes: «Kommunistlikud noored ei anna ennast vangi!» Üks Leningradi prospektidest kannab Aleksander Kondratjevi nime.

Volgamaa ja Uraali töölised ning talupojad tervitasid rõõmuga pealetungivat Punaarmeed. Tuhandete kaupa astusid nad vabatahtlikult Punaarmee ridadesse võitluseks valgekaartliku diktatuuri terroristliku režiimi vastu.

Kindlus Volgal. Ägedad lahingud toimusid Lõunarindel, Tsaritsõni rajoonis, kus alustas pealetungi Krasnovi Doni kasakaarmee, mis oli loodud ja relvastatud saksa okupantide abiga. Tsaritsõn takistas kontrrevolutsiooniliste jõudude ühinemist, kes tegutsesid maa ida- ja lõunaosas. Põhja-Kaukaasia sõjaväeringkonna Sõjanõukogu juhtimisel, kuhu kuulusid J. V. Stalin, K. J. Vorošilov ja S. K. Minin, loodi Tsaritsõnis lühikese ajaga linna kaitsvatest hajutatud salkadest võitlusvõimelised üksused, mis koondati hiljem 10. armeeks. Nende selgroo moodustasid Ukraina metallistide ja kaevurite salgad ning Doni revolutsioonilised kasakad, kes olid saksa okupantide survel taandunud Tsaritsõni juurde. Linna kaitses ratsabrigaad, mis oli loodud S. M. Budjonnõi poolt Donil tegutsenud partisanisalkadest, ja üle 10 000 Tsaritsõni töölise parteiorganisatsiooni juhtimisel. Kohalikes tehastes ehitati ja remonditi kümneid soomusronge ning soomusautosid ja valati sadu suurtükke.

1918. aastal ründasid Krasnovi väed kaks korda Tsaritsõnit. Augustis ja oktoobris jõudsid kasakabanded vahetult linnani. Kuid Tsaritsõni kaitsjad lõid vaenlase pealetungi tagasi. «Sureme, kuid ei loovuta linna!» oli nõukogude sõjameeste deviisiks. Nad muutsid Tsaritsõni ligipääsmatuks kindluseks Volgal. Olles valged oma kangelasliku kaitsega välja kurnanud, läksid 10. armee võitlejad üle vastupealetungile ja paiskasid purustatud vaenlase väeosad Doni taha. Nendes lahingutes paistis silma Rogožki-Simonovski

polk, mis peaaegu tervenisti koosnes Moskva tehaste — Gužoni tehase (nüüd «Sirp ja Vasar») ning «Dünamo» tehase töölistest.

«Raudne vool». Dramaatilised sündmused arenesid sel ajal Põhja-Kaukaasias. Seal alustas pealetungi Denikini tugevnenud «vabatahtlik» armee. Põhja-Kaukaasia nõukogude armee, tundes teravat puudust relvastusest ja laskemoonast, osutas vaenlasele visa vastupanu. Augusti keskpaigas õnnestus Denikinil vallutada Jekaterinodar (Krasnodar) ja seejärel ka Novorossiisk.

Osa Nõukogude vägesid (ligi 16 000 meest), kes pidasid lahinguid Tamani poolsaarel, osutus äralõigatuks Põhja-Kaukaasia armee peajõududest, kes taganesid Armaviri suunas. Need nõukogude väeosad ühendati Tamani armeeks. I. I. Matvejevi ja J. I. Kovtjuhhi juhtimisel sooritas Tamani armee legendaarse retke Musta mere rannikut mööda Tuapseni ja vallutas selle ootamatu öise löögiga. Siit liikusid Tamani armee võitlejad mööda mäekurusid Armaviri suunas. Peaaegu ilma laskemoona ja toiduaineteta, lüües valgekaartlastega ägedaid lahinguid, liikus Tamani armee ja koos temaga 20 000 põgenikku, kes läksid ära deniikinlaste eest. Ööl vastu 12. septembrit purustasid Tamani armee võitlejad kindral Pokrovski 15 000-mehelise väeosa ja ühinesid viie päeva pärast Põhja-Kaukaasia armee peajõududega. Varsti pärast seda nimetati Põhja-Kaukaasia armee ümber 11. armeeks. Tamani armee kangelaslikku retke on kirjeldatud A. Serafimovitši romaanis «Raudne vool».

Austria-saksa okupantide väljakihutamine. 1918. aasta kevadel käis sakslaste poolt okupeeritud Nõukogude territooriumil vabadussõda okupantide vastu. Suurima ulatuse võttis see võitlus Ukrainas. Siin arenes laialdane partisaniliikumine. Suurteks partisanisalkade organiseerijateks olid bolševikud Nikolai Štšors, Vassili Boženko, Grigori Kotovski ja paljud teised. Linnades organiseerisid töölised streike ja keeldusid töötamast okupantide heaks. Nii näiteks halvas ukraina raudteelaste üldstreik liikluse tervelt kuuks ajaks. Suvel puhkesid mitmes Ukraina rajoonis talupoegade ülestõusud.

Suure ulatuse võttis partisanisõda ka Valgevenemaal. Ainuüksi Minski ümbruses tegutses ligikaudu 25 partisanisalka. Visalt võitlesid töölised ja kehvikud okupantide vastu ka Baltimaades. Kuid Ukraina, Valgevenemaa ja Baltimaade rahvad vajasid Nõukogude Venemaa abi, sest oma jõududega ei suutnud nad okupantidest vabaneda.

1918. aasta novembris toimusid Saksamaal ja Austria-Ungaris kodanlikud revolutsioonid, mis kukutasid monarhistliku korra. Revolutsioonid tugevdasid käärimist meie territooriumil asuvates Saksa ja Austria vägedes. 11. novembril Saksamaa ja tema liitlased Esimeses maailmasõjas kapituleerusid. Tekkisid soodsad tingimused saksa-austria okupantide väljakihutamiseks Nõukogudemaalt.

7. novembriks 1918. a. väljaantud plakat.

Novembris annulleeris ÜKTK Bresti rööwrahu ja kutsus Ukraina, Valgevenemaa, Baltimaade ning teiste okupeeritud territooriumide rahwaid üles alustama wabadussõda saksa okupantide wastu. Loodi Ukraina rinne, mille moodustasid Punaarmee wäeosad ja kaks Ukraina diwiisi. Novembri teisel poolel läksid Ukraina rinde wäed üle üldpealetungile ja hakkasid ülestõusnud tööliste ja talupoegade toetusel saksa okupante wälja kihutama. Arendades pealetungi, hõiwasid Nõukogude wäed 5. weebruaril Kiievi. 1919. aasta märtsiks taastati peaaegu kogu Ukrainas nõukogude wõim, wälja arwatud Lõuna-Ukraina linnad, mis olid okupeeritud Antandi wägede poolt. Märtsis wõttis Ukraina nõukogude III kongress wastu Ukraina NSW Konstitutsiooni, mis oli koostatud WNFSW Konstitutsiooni eeskujul. Üleukrainalise Kesktäitewkomitee Presiidiumi esimeheks waliti wäljapaistew parteitöötaja G. I. Petrowski.

Saksa okupandid aeti wälja ka Walgewenemaa territooriumilt 1918. a. detsembris toimus Walgewenemaa Kommunistliku Partei I kongress, mis wõttis wastu otsuse Walgewene Nõukogude Sot-

sialistliku Vabariigi loomise kohta. 1. jaanuaril 1919. a. moodustati Valgevene vabariik. Kuu aja pärast kinnitas Valgevene NSV I nõukogude kongress vabariigi konstitutsiooni. Valgevene NSV Kesktäitevkomitee Presiidiumi esimeheks valiti bolševik A. F. Mjasnikov.

Baltimaade töötajate palvel tuli neile appi Punaarmee. Ühiselt kihutati välja okupandid ja kukutati reaktsioonilised kodanlikud valitsused, kes olid teeninud okupante. 29. novembril 1918. a. kuulutati välja Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Eesti Töörahva Kommuuni nime all, 16. detsembril — Leedu ja 17. detsembril Läti nõukogude sotsialistlikud vabariigid.

VNFSV valitsus tunnustas uusi nõukogude vabariike. Need vabariigid omakorda avaldasid soovi luua tihe föderatiivne side VNFSV-ga.

Sel ajal rippus Leedu ja Valgevenemaa kohal kallaletungi oht kodanlik-mõisnikliku Poola poolt. Et tugevdada oma jõude, ühinesid Leedu ja Valgevenemaa 1919. aasta veebruaris Leedu-Valgevene vabariigiks. Ühinenud vabariigi valitsuse juhiks valiti leedu bolševik V. Mickevičius-Kapsukas.

Kuid nõukogude võim Baltimaades ei eksisteerinud kaua. 1919. aasta jaanuari lõpus — veebruari alguses lämmatas sisemine kontrrevolutsioon imperialistide otsesel toetusel nõukogude võimu Eestis ja sama aasta mais Lätis. 1919. aasta kevadel vallutas Poola Vilniuse ja teised Leedu linnad. Baltimaades kehtestati kodanluse diktatuur.

Imperialistide interventsiooni tugevnemine. Esimese maailmasõja lõppedes tugevdasid imperialistid Nõukogude-vastast interventsiooni. 1918. aasta novembris-detsembris okupeerisid suured Prantsuse väeosad Krimmi, Odessa, Novorossiiski ja teised sadamad lõunas. Taga-Kaukaasiasse saadeti viis Inglise brigaadi. Mitmekordseks kasvas interventide vägede hulk Kaug-Idas ja Põhjas. Välismaiste vägede üldarv meie maal ulatus 300 000 meheni. Imperialistid varustasid Krasnovi ja Denikini valgekaartlikke armeesid relvastuse, laskemoona ja vormiriietusega. Krasnovi armee arendas pealetungi Voroneži suunas. 1919. aasta jaanuaris piiras ta kolmandat korda Tsaritsõnit. Siberis panid imperialistid Nõukogude vabariigi vastase võitluse etteotsa endise tsaariadmirali Koltšaki ning aitasid tal luua ja relvastada suure armee. Minnes üle pealetungile, vallutas Koltšak 25. detsembril Permi ja liikus edasi, et ühineda põhjast pealetungivate interventide ja valgekaartlaste vägedega ning anda koos nendega löök Moskvale.

Tekkis vabariigile äärmiselt ohtlik olukord, eriti lõunas. VK(b)P Keskkomitee võttis tarvitusele tähtsad abinõud Lõunarinde tugevdamiseks. Siia saadeti suur täiendus. 1919. aasta jaanuaris läksid Lõunarinde armeed üle otsustavale vastupealetungile Krasnovi kasakaarmee vastu, purustasid selle täielikult ja vabastasid osa Donimaast.

Edukalt arenes võitlus interventide vastu Ukrainas ja Krimmis. Rindel surus neile peale Punaarmee, tagalas algas partisaniliikumine. Põrandaalused bolševistlikud organisatsioonid tegid vastase vägede hulgas julget revolutsioonilist agitatsiooni. Odessa oblastikomitee lõi spetsiaalse «välismaise kolleegiumi» tööks prantsuse sõdurite ja madruste hulgas. Erakordse mehisusega tegid propagandat oblastikomitee sekretär I. Smirnov (põrandaaluse hüüdnimega Nikolai Lastotškin), M. Štilivker, prantsuse kommunist Jeanne Labourbe ja teised kartmatud kommunistid. Intervendid võtsid põrandaaluseid kinni ja lasksid pärast ebainimlikke piinamisi maha. Kuid välismaa sõdurid ja madrused veendusid üha enam, et neid saadeti Venemaale kuritegelikule avantüürile. Käärimine nende hulgas kasvas kiiresti. Prantsuse eskaadri laevadel algas ülestõus. Intervendid olid sunnitud maa lõunaosast lahkuma. Aprillis said kogu Ukraina ja Krimm nõukogude maaks.

Punaarmee ajas nurja Koltšaki katsed ühineda põhjast pealetungivate interventide ja valgekaartlaste vägedega. Koltšaki jõugud paisati Vjatka alt tagasi.

Kuid imperialistid ja sisemine kontrrevolutsioon ei kavatsenud lõpetada võitlust Nõukogude vabariigi vastu. Nad tegid palavikulisi ettevalmistusi suureks kombineeritud pealetungiks mitmest suunast korraga. Antandi riigid varustasid Koltšaki, Denikini ja Judenitši armeesid tohutu hulga relvastusega, avaldasid tugevat survet Rumeenia, Poola, Soome ja Eesti valitsustele eesmärgiga sundida neid sõdima Nõukogude Venemaa vastu. Inglise sõjalaevastik suundus Balti merele. Nõukogudemaad varitsev oht suurenes veelgi. Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus jätkasid kõigiti noore Nõukogude riigi kaitsevõime tugevdamist.

KÜSIMUSI.

1. Miks otsustati 1918. aasta suvel ja sügisel revolutsiooni saatus Idarindel? Missuguseid abinõusid rakendati Idarinde tugevdamiseks?
2. Millega on seletatav interventsiooni tugevnemine 1918. aasta lõpul ja kuidas see areneb?
3. Missugust edu saavutas Punaarmee võitluses interventide ja valgekaartlastega 1919. aasta kevadeks?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Volga sõjaflotilli meremeeste ja Samaara lennugrupi miitingul vastuvõetud resolutsioonist.

28. juulil 1918. a.

Silmas pidades ähvardavat hädaohtu töölisklassi verivaenlaste poolt, kes kisuvad lõhki Nõukogude vabariiki, tõukavad teda näljasurma jäisesse embusse, püüavad surmasõlmega lämmatada suurt Vene revolutsiooni ja tema saavutusi ... meie, tervitades Rahvakomissaride Nõukogu, teatame:

Meie, meremehed, kaitseme oma rinnaga vaba Venemaad ...
Me teatame, et pingutades oma jaksu ja jõudu võitluses kontrrevolutsiooniga, me peame kas võitma või surema!
... Tõuske, tõuske, kes te olete teotatud ja rüvetatud tsaaride ja kodanluse poolt! Tõuske, kõik õnnetud, tulge meie ridadesse ...

Saksa okupantide metsikused.

2. Petrokovski kooli inspektori ettekanne Jekaterinoslavi kubermangu maavalitsusele.

Teen Jekaterinoslavi kubermangu maavalitsusele teatavaks, et õppetöömulle usaldatud koolis on katkestatud, kuna karistusekspeditsiooni poolt on otse kooli uste ja akende ees üles poodud ja maha lastud mitu inimest, kelle laipu ei ole ära koristatud kolme päeva jooksul.
Pealegi ei saa õppetöö toimuda seetõttu, et kooli ruumides asub karistussalk ja neid kiiresti korda seada pole võimalik, kuna sinna (ruumidesse) on kantud palju prahti, lukud on rikutud jne.

5. novembril 1918. a.

Kooli inspektor Oleksijenko.

§ 17. VK(b)P VIII KONGRESS. JÕUDUDE EDASINE MOBILISEERIMINE VAENLASE PURUSTAMISEKS.

Kommunistliku Partei VIII kongress. 1919. aasta märtsis toimus Moskvas VK(b)P VIII kongress. Kongressi poolt vastuvõetud otsused määrasid kindlaks sotsialismi ehitamise tee Nõukogudemaal ja etendasid väga suurt osa võidu saavutamisel kodusõjas interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni üle.

Kongress arutas läbi ja kinnitas partei uue programmi, mis oli välja töötatud V. I. Lenini poolt. VSDTP II kongressil 1903. aastal vastuvõetud esimene programm oli proletariaadi diktatuuri võiduga Nõukogudemaal täielikult täidetud. *Partei teine programm määras kindlaks partei peaülesanded üleminekuperioodil kapitalismilt sotsialismile.*

Poliitika alal tegi programm ülesandeks igakülgselt kindlustada proletariaadi diktatuuri riiki — peamist vahendit uue ühiskonna ülesehitamisel. Programm nägi ette võimuorganite edasist lähendamist töötajate hulkadele, nõukogude, proletaarse demokraatia järjekindlat arendamist, kogu töötava elanikkonna järkjärgulist kaasatõmbamist riigi juhtimisele.

Majanduse valdkonnas seadis programm eesmärgiks lõpule viia kodanluse ekspropriieerimine, muuta tootmisvahendid ühiskonna omandiks, arendada kõigiti riigi tootlikke jõude, ühendada kogu riigi majanduslik tegevus ühtse üldriikliku plaani alusel, tugevdada töötajate seltsimehelikku distsipliini. Programm tegi ülesandeks kaasa tõmmata ja igakülgselt kasutada kodanlikke spetsialiste nõukogude võimu kontrolli all, arendada teadust ja viia ta lähemale tootmisele.

Põllumajanduses seati eesmärgiks luua sotsialistlik suurpõllumajandus. Selleks tuli rajada sovhoose, laialdaselt toetada talupoegade poolt vabatahtlikkuse alusel loodavaid kommuune, artelle ja maaharimise ühistuid. Kavandati tähtsad abinõud põllumajandusliku töö tootlikkuse suurendamiseks. Üheks põhiliseks kommunistliku ülesehitustöö ülesandeks, öeldi programmis, on linna ja maa vahelise vastandlikkuse likvideerimine.

Partei programmis olid kirja pandud konkreetsed ülesanded hariduse, tervishoiu ja teistel sotsialistliku ülesehitustöö aladel. Kõik see pidi kindlustama sotsialismi ülesehitamise meie maal.

Partei VIII kongress pööras suurt tähelepanu küsimusele suhtumisest kesktalurahvasse. Nõukogude võimu agraarpoliitika elluviimise tulemusena olid tohutud kehvtalurahva hulgad tõstetud keskmiku tasemele. Juba 1919. aastal moodustasid keskmikud üle 60% maaelanikkonnast. *Seepärast sõltus kodusõja tulemus sellest, kellega läheb kaasa keskmik.* Oli hädavajalik luua kindel liit keskmikuga.

Niisuguse liidu loomise võimalus tekkis 1918. aasta sügisel, kui keskmik kaldus järjest kindlamini nõukogude võimu poole. Kodusõja ajal veendus keskmik oma kogemuste varal, et valgekaartlased püüavad taastada mõisnike võimu, röövivad ja piinavad töötavat elanikkonda. Ja keskmik sai aru, et nõukogude võim on tema võim. Ta andis keskmikule maad ja kaitseb teda mõisnike eest, kes püüavad talupoegadelt seda maad ära võtta.

Seoses sellega, et keskmik asus nõukogude võimu aktiivse toetamise teele, püstitas Lenin 1918. aasta sügisel loosungi: «Osata saavutada kokkulepe kesktalupojaga, hetkekski loobumata kulaku vastu võitlemisest ja kindlasti toetudes ainult kehvtalurahvale — see on momendi ülesanne...»[1]

Partei VIII kongress kuulutas välja *ülemineku keskmiku neutraliseerimise poliitikalt temaga kindla liidu poliitikale.* Kongress juhtis tähelepanu sellele, et keskmikke tuleb kaasa tõmmata sotsialistlikule ülesehitustööle, lubamata nende suhtes vähimatki sundi. Ei tohi käsutada keskmikke, hoiatas Lenin.

Viies järjekindlalt ellu VIII kongressi otsuseid, lõi partei töölisklassi kindla sõjalis-poliitilise liidu töötava talurahvaga. See etendas otsustavat osa kodusõja lõpplahendusel. Keskmik läks, relv käes, võitlema nõukogude võimu eest. See kindlustas massilise Punaarmee loomise. 1919. aasta suvel oli Punaarmees juba 3 miljonit ja 1920. aastal üle 5 miljoni mehe.

Töölisklassi ja talurahva sõjalis-poliitilise liidu loomine andis võimaluse ka toitlusküsimuse lahendamiseks, mis oli üks kõige raskemaid küsimusi kodusõja aastail.

VK(b)P VIII kongress arutas küsimust sõjast ja kavandas abinõud, mille eesmärgiks oli tugevdada Punaarmeed, muuta ta

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 172.

tõeliselt regulaarseks, distsiplineeritud ja lahinguvõimeliseks armeeks.

VIII kongressi avamise päeval, 18. märtsil, toimusid Punasel väljakul varalahkunud ÜKTK esimehe J. M. Sverdlovi matused. V. I. Lenini ettepanekul valiti ÜKTK esimeheks M. I. Kalinin — väljapaistev bolševik, Tveri kubermangu talupoegade hulgast pärit metallitööline. Lenin võttis arvesse, et Kalinin, kes kehastas endas töölist ja talupoega, oskab teistest paremini kaasa aidata töölisklassi ja talurahva liidu kindlustamisele.

Proletariaadi diktatuuri süsteemi tugevdamine. 1919. aasta kevadeks saavutati töölisklassi ja töötava talurahva liidu alusel tõsist edu nõukogude võimu kindlustamisel. Kogu maal toimusid valla- ja külanõukogude ümbervalimised, mille käigus kulakud ja nende sabarakud kihutati nõukogudest välja. Ümbervalimised näitasid töötava talurahva usalduse tohutut kasvu Kommunistliku Partei ja nõukogude võimu vastu.

Paranes riigiaparaadi tegevus. Üha uusi tööliste ja talupoegade kihte tõmmati kaasa selle töösse. Erilist tähelepanu osutati toitlusaparaadi, samuti Vetšeka organite tugevdamisele. Kommunistlik Partei saatis sinna läbiproovitud ja ustavaid kommuniste. VK(b)P Keskkomitee kontrollis pidevalt Vetšeka organite tegevust, Tšekaa organite lahutamatus sidemes rahvaga nägi Lenin peamist tingimust nende edukaks tegevuseks Nõukogude-vastaste vandenõude paljastamisel.

Töötajate aktiivsel kaasabil õnnestus tšekistidel purustada riigis tegutsevad põrandaalused kontrrevolutsioonilised organisatsioonid («Venemaa Päästmise Liit» jt.). 1918. aasta sügisel paljastati välisriikide diplomaatiliste ja sõjaväeliste esindajate ohtlik vandenõu, mis oli ette valmistatud Inglismaa Moskva saatkonna juhi Lockharti poolt. Vandenõulaste eesmärgiks oli areteerida Nõukogude valitsus, tappa Lenin ja tuua Inglise väed Moskvasse.

Täites VK(b)P VIII kongressi otsuseid, rakendas Nõukogude valitsus rea tähtsaid abinõusid Punaarmee edasiseks tugevdamiseks ja tema lahinguvõime tõstmiseks. Formeeriti uusi väeosi ja väekoondisi, tugevdati igati Punaarmee relvastust. Poliitilise kasvatustöö parandamiseks armees ja laevastikus loodi Punaarmee Poliitiline Valitsus.

Kommunistlik Partei tugevdas ja laiendas järjekindlalt töölisklassi ja kõigi töötajate massiorganisatsioone. Erilist tähelepanu pöörati töölis- ja maanoorte kasvatamisele ning lähendamisele. 1918. aasta oktoobris toimus VK(b)P Keskkomitee initsiatiivil Moskvas I ülevenemaaline töölisnoorte organisatsioonide kongress, millel moodustati Venemaa Kommunistlik Noorsooühing (VKNÜ). Oma olemasolu esimestest päevadest peale oli Kommunistlik Noorsooühing partei võitlusabiliseks töölis- ja maanoorte mobiliseerimisel kodumaa kaitseks ning uue elu ehitamiseks.

Pärast kongressi võttis V. I. Lenin vastu grupi delegaate.

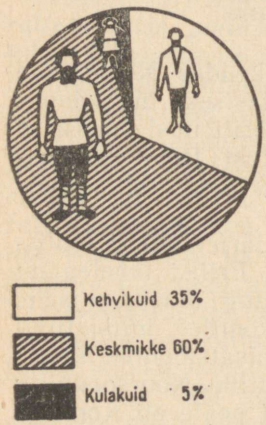
Suure huviga kuulas Lenin jutustust komsomoliorganisatsiooni tegevusest kohtadel. Vladimir Iljitš avaldas delegaatidele oma mõtteid Kommunistliku Noorsooühingu ülesannetest, rääkis sellest, et partei hakkab Kommunistlikku Noorsooühingut kõigiti abistama.

Nõukogude vabariikide sõjaline liit. Kodusõja ajal ähvardas kõiki nõukogude vabariike surmaoht. Selleks et saavutada võitu vaenlase üle ja kaitsta nõukogude võimu, oli vaja koondada kõik relvastatud jõud ja materiaalsed ressursid. Lenin näitas, et nõukogude vabariikide võidu hädavajalikuks tingimuseks on kõigi Punaarmee üksuste ühtne juhtimine ja kõigi vabariigi jõudude juhtimise range tsentralisatsioon.

1919. aasta mais tunnistas Keskkomitee pleenum vajalikuks allutada nõukogude vabariikide relvastatud jõud Punaarmee ülemjuhatusele. Seda otsust toetasid kõik vabariigid. Sellele toetudes andis VNFSV ÜKTK 1. juunil 1919. a. välja dekreedi, mis nägi ette kõigi vabariikide relvastatud jõudude allumise Punaarmee ühtsele ülemjuhatusele, samuti peeti vajalikuks majanduse juhtimise tähtsamate organite ühendamist. Nii loodi nõukogude vabariikide sõjaline liit, mis etendas väga suurt osa interventide ja valgekaartlaste purustamisel.

Üleminek sõjakommunismi poliitikale. Interventsioon, kodusõda ja majanduslik laos sundisid Nõukogude valitsust muutma oma majanduspoliitikat ja allutama selle täielikult sõjaaja ülesannetele.

Kodanluse majandusliku võimsuse murdmiseks ja selleks, et mobiliseerida kõik ressursid võidu saavutamiseks vaenlase üle, kiirendas Nõukogude riik järsult tööstuse natsionaliseerimise tempot, võttis enda kätte mitte ainult suur-, vaid ka kesk- ja kodusõja lõpuks isegi väiketööstuse. Kodanlus maksustati erakorralise maksuga 10 miljardi rubla suuruses summas. Kodanluselt võõrandati kinnisvara ja teda ennast sunniti kohustuslikult tööle. Sellega läks Nõukogude riik üle *otsustava pealetungi poliitikale kapitalistlike elementide kiireks väljatõrjumiseks.*

Talurahva sotsiaalne koosseis (1919. a.).

Tööstuse juhtimine oli rangelt tsentraliseeritud. Tehaste ja vabrikute kindlustamiseks tööjõuga seati sisse üldine töökohustus, laialdaselt viidi läbi elanikkonna töömobilisatsioone.

Äärmiselt raske teitlusolukord sundis Nõukogude riiki 1919. aasta jaanuaris sisse seadma *toiduainete andmise kohustuse.* Talupojad kohustusid riigile andma kõik teravilja ja teiste põllumajandussaaduste ülejäägid. Vastu andis riik talu-

poegadele tööstuskaupu, mis ainult osaliselt hüvitasid produktide väärtuse. Ülejäänud osa eest maksti paberrahaga, mille ostuvõime oli madal. Faktiliselt sai riik Lenini sõnade järgi osa toiduaineid talupoegadelt laenuks. Töötav talurahvas toetas toiduainete andmise kohustust, sest ta sai aru, et ilma leivata ei suuda Punaarmee sõdida ega suuda järelikult kaitsta nõukogude võimu, kes oli mõisnikud minema kihutanud ja talupoegadele maad andnud.

Koondanud enda kätte tööstus- ja toidukaubad, organiseeris riik ka nende jaotamist. Kauplemine tähtsamate kaupadega oli keelatud. Toiduaineid jaotati elanikkonnale kooperatsiooni kaudu, arvestades klassikuuluvust. Töölised said rohkem teistest linnaelanikkonna kihtidest, mittetöötajaid varustati tingimusel, kui nad täitsid töökohustust. Sellega rakendati põhimõtet: «Kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma.» Töölistele jaotati toiduaineid põhiliselt võrdsetel alustel.

Kasvavate sõjaliste kulutuste katteks oli riik sunnitud vahetpidamata suurendama paberraha väljalaset, mis viis selle ostuvõime langusele. Raha muutus väärtusetuks. Seepärast maksti töölistele ja teenistujatele töötasu natuuras — neile anti välja normtoiduained. Kaotati tasu korterite, kommunaalteenuste, transpordi, ajalehtede eest jne.

Niisiis teostas Nõukogude riik kodusõja aastail *erilist, erakorralist majanduspoliitikat*, mille üksikud elemendid (saaduste vahetamine linna ja maa vahel, kaubanduse asendamine organiseeritud jaotamisega, jaotamise võrdsustamine, tasu kaotamine riigi poolt elanikkonnale osutatavate teenuste eest) sarnanesid kommunismi põhimõtetega. Seepärast hakati seda majanduspoliitikat nimetama sõjakommunismiks.

Sõjakommunism oli tingitud laosest, kogu raske sõja olukorrast. See poliitika oli pealesunnitud, ajutise iseloomuga. Samal ajal märkis Lenin selle poliitika ajaloolist osa võidu saavutamisel interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni üle.

Tulevase kommunistliku ühiskonna suureks põhimõtteks on: «Igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi.» Inimeste võrdne seisund ühiskonnas, võrdsed töö- ja jaotuse tingimused, kõigi tarbeesemete tasuta jaotamine kommunismi ajal teostatakse tootlike jõudude ennenägematu õitsengu ja materiaalse külluse baasil, tingimustes, mil töö muutub iga inimese esimeseks eluliseks vajaduseks. Kodusõja aastail ei olnud selleks tingimusi.

KÜSIMUSI.

1. Milles seisis Kommunistliku Partei teise programmi ajalooline tähtsus?
2. Miks omandas küsimus keskmikust partei VIII kongressi töös keskse koha? Missuguse poliitika keskmiku suhtes kavandas kongress?
3. Iseloomustage sõjakommunismi poliitika olemust ja eesmärki.

1. Talupoeg Lenini juures Kremlis.

Vastuvõturuumi kogunes väga palju rahvast. Oodata tuli meil kaua. See oli täiesti ebaharilik nähtus, kuna Lenin võttis alati vastu määratud ajal. Võis ainult oletada, et teda peab kinni mingi edasilükkamatu riiklik asi, mõni erakordselt tähtis isik. Pool tundi, tund, poolteist tundi istusime me vastuvõtu ootel. Kabinetist kuuldub külastaja summutatud, rahulik hääl. Kes on küll see kõrge isik, kes on saanud nii pika vestluse osaliseks Leniniga? Viimaks avanes kabineti uks ja üldiseks imestuseks ei väljunud sellest mitte diplomaat ega ka mingi teine kõrgelseisev isik, vaid habetunud talumees lambanahkses poolkasukas ja viiskudega — tüüpiline kehviktalupoeg, missuguseid võis tol ajal Nõukogude Venemaal näha miljoneid.

«Vabandage,» ütles Lenin, kui ma sisenesin tema kabinetti, «see oli talupoeg Tambovi kandist, ma tahtsin teada, mida ta arvab elektrifitseerimisest, kooperatsioonist ja majanduspoliitikast. Ta rääkis niisuguseid huvitavaid asju, et ma unustasin aja hoopiski.»

(Ameerika ajakirjaniku A. Williamsi raamatust «Leninist ja Oktoobrirevolutsioonist».)

2. Rahvakomissaride Nõukogu dekreedist «Võõrandamisele kuuluva ja riigi käsutusse mineva teravilja ja loomasööda jaotamisest tootvate kubermangude vahel».

11. jaanuaril 1919. a.

Eesmärgiga kiiresti hankida vilja Punaarmee ja viljapuuduse all kannatavate rajoonide vajadusteks... kehtestatakse alljärgnev teravilja ja loomasööda ülejääkide riigi käsutusse võõrandamise kord.

1. Kogu riigi vajaduste rahuldamiseks tarvilik toidu- ja söödateravilja hulk, mis elanikkonnalt võõrandatakse, jaotatakse tootvate kubermangude vahel.

2. Kubermangud, millele laieneb toiduainete andmise kohustus, samuti toidu- ja söödateravilja hulk, mis kuulub võõrandamisele igas kubermangus, määratakse kindlaks Toiduainete Rahvakomissariaadi poolt vastavalt saagi suurusele, tagavaradele ja tarbimise normidele...

§ 18—19. PUNAARMEE OTSUSTAVAD VÕIDUD.

Koltšaki pealetung. 1919. aasta kevadel seisis Nõukogudemaa kohal taas surmaoht. Intervendid ja valgekaartlased tungisid üheaegselt peale mitmest suunast. Idast tungis peale Koltšaki armee, lõunast tungisid peale Denikini väed, läänest valgepoolakad, Petrogradi peale tungisid Judenitši salgad, põhjast — inglise-ameerika intervendid ja valgekaartlased.

Pealöögi andis Koltšak. Pärast pealetungi läbikukkumist Vjatka suunas viis ta Uraalis ja Siberis läbi massilise mobilisatsiooni. Kulakud läksid meelsasti Koltšaki armeesse, keskmikud ja kehvikud aga pandi väevõimuga püssi alla. Antant varustas

seda armeed relvade, laskemoona ja vormiriietusega. Koltšakile anti üle 700 000 vintpüssi, üle 3000 kuulipilduja, ligi 600 suurtükki ja kümneid lennukeid. Koltšaki armee peamiseks arsenaliks olid Ameerika Ühendriigid.

1919. aasta märtsi alguses alustas Koltšak suurt pealetungi. Olles arvulises ülekaalus, liikusid tema väed kiiresti läände, vallutasid Kaama ja Belaja jõe basseini ning lähenesid Volgale. Revolutsiooni saatus otsustati uuesti Idas.

«Kõik võitlusse Koltšakiga!» 12. aprillil avaldati VK(b)P Keskkomitee teesid seoses olukorraga Idarindel. Teesid olid kirjutatud Lenini poolt. Neis oli visandatud konkreetne programm maa kõigi jõudude mobiliseerimiseks vaenlase purustamisele ja püstitatud võitlusloosung *«Kõik võitlusse Koltšakiga!»*.

Poolteise kuu jooksul mobiliseeriti Idarindele tuhanded kommunistid. Kommunistlik Noorsooühing saatis rindele üle kolme tuhande liikme. Paljud komsomoliorganisatsioonid läksid täies koosseisus rindele. Ametiühingumobilisatsioon andis üle 60 000 võitleja. Võitlusse Koltšakiga astusid maa idaosa rahvad: tatarlased, baškiirid, kasahhid, mordvalased, marid, tšuvašid.

Tuliselt vastas partei üleskutsele tööliisklass tagalas. Tööliste töökangelaslikkuse eredaks näiteks olid kommunistlikud laupäevakud, mis tekkisid pingelise võitluse päevadel Koltšakiga. 12. aprillil 1919. a. viisid Moskva—Kaasani raudtee Moskva Sorteerimisjaama depoo töölised-kommunistid läbi esimese laupäevaku. Jäänud ööseks tasuta tööle, remontisid 15 raudteelast kolm vedurit ešelonide saatmiseks Idarindele. Laupäeval, 10. mail tuli 205 Moskva—Kaasani raudtee raudteelast laupäevakule. Nad tõstsid tööviljakust kaks kuni kolm korda. Nende eeskuju järgisid paljude Moskva ja teiste linnade ettevõtete töölised. Lenin hindas kõrgelt seda tööliisklassi initsiatiivi, nimetades seda suureks algatuseks.

Tunduvalt kasvas relvastuse ja laskemoona tootmine. Vintpüsside väljalase suurenes 16 000-lt aprillis 43 000-ni juulis. Sama aja jooksul kasvas kuulipildujate ja padrunite väljalase kaks korda. Väga lühikese aja jooksul loodi vajalikud inim- ja materiaalsed reservid valgekaartlike armeede purustamiseks Idarindel.

Võit Koltšaki üle. Pealöögi andis Koltšakile Idarinde vägede lõunagrupp, eesotsas selle juhataja M. V. Frunze ja Sõjanõukogu liikme V. V. Kuibõševiga.

28. aprillil, vaatamata kevadisele teedelagunemisele, läksid Punaarmee üksused üle otsustavale pealetungile ja andsid vaenlasele ootamatu löögi. Mais vabastasid Nõukogude väed koltšaklastest Buguruslani, Bugulma ja Belebei.

Lõunagrupi vägede edu andis ka teistele Idarinde armeedele võimaluse üle minna pealetungile. Lenin kutsus üles kihutama

V. I. Lenin peab kõnet Punasel väljakul üldise sõjaväelise väljaõppe päeval. 1919. aasta mai.

vaenlast peatumatult Uraali mäeaheliku taha. «Kui me enne talve saabumist ei võida tagasi Uraali, siis pean ma revolutsiooni hukkumist möödapääsmatuks,»[1] telegrafeeris Lenin Idarinde Revolutsioonilisele Sõjanõukogule.

Lenini üleskutse innustas Idarinde vägesid ja nad jätkasid pealetungi arendamist.

Ööl vastu 8. juunit forsseeris 25. diviis V. I. Tšapajevi juhtimisel Belaja jõe ja alustas ägedaid lahinguid Ufaa pärast. Lahingute rajooni saabus M. V. Frunze ja viis isiklikult rünnakule Ivanovo-Voznessenski polgu. Aeroplaanilt heidetud vaenlase pomm tappis Frunze hobuse, Frunze ise sai põrutada. Kuid Frunze jätkas lahingu juhtimist. Rivisse jäi ka peast haavatud Tšapajev.

9. juuni hommikul võtsid koltšaklaste ohvitseride valikväeosad 25. diviisi positsioonidele ette «psüühilise rünnaku». Nad liikusid paraadvormis, tihedates ahelikes, lahtirullitud lippudega, lootes tšapajevlasi demoraliseerida. Kuid valgekaartlased arvestasid valesti. Lasknud nad ligidale tulla, avasid nõukogude sõjamehed tule kuulipildujatest ja vintpüssidest. Vaenlase rünnak takerdus. Kandes tohutuid kaotusi, põgenesid koltšaklased häbiga. Samal päeval hõivas Tšapajevi diviis Ufaa. Ülesnäidatud vapruse eest autasustati kõiki 25. diviisi polke ja ratsaväedivisjoni revolutsiooniliste punalippudega.

[1] V. I. Lenin, Teosed, 35. kd., lk. 340.

Idarinde väed jätkasid M. V. Frunze[1] juhtimisel edukalt pealetungi. Juulikuu jooksul vabastasid nad täielikult Uraali ja paiskasid koltšaklased Siberisse. Kirjas Leninile kirjutasid Idarinde võitlejad augusti alguses: «Kallis seltsimees ja meie kogenud, kindel juht! Sa käskisid Uraali talveks vallutada — me täitsime sinu lahingukäsu. Uraal on meie. Nüüd läheme me Siberisse...» Lahingutes Uraali vabastamise eest paistsid silma 5. armee võitlejad M. N. Tuhhatševski juhtimisel.

Suurt abi Punaarmeele osutasid Uraali tehaste töölised. Nad rikkusid tagalas koltšaklaste kommunikatsioone, purustasid nende väesalku, andsid pealetungivatele Nõukogude vägedele tähtsaid andmeid, aitasid neil vaenlasest vabastada linnu ja külasid.

Nii näiteks astusid pärast Tšeljabinski vabastamist tuhanded söekaevanduste töölised Punaarmee ridadesse ja läksid «Internatsionaali» lauldes surmapõlgavalt rünnakule valgekaartlaste vastu. Selle massilise kangelasteo eest autasustati tööliste-kaevurite kollektiivi Punalipu ordeniga.

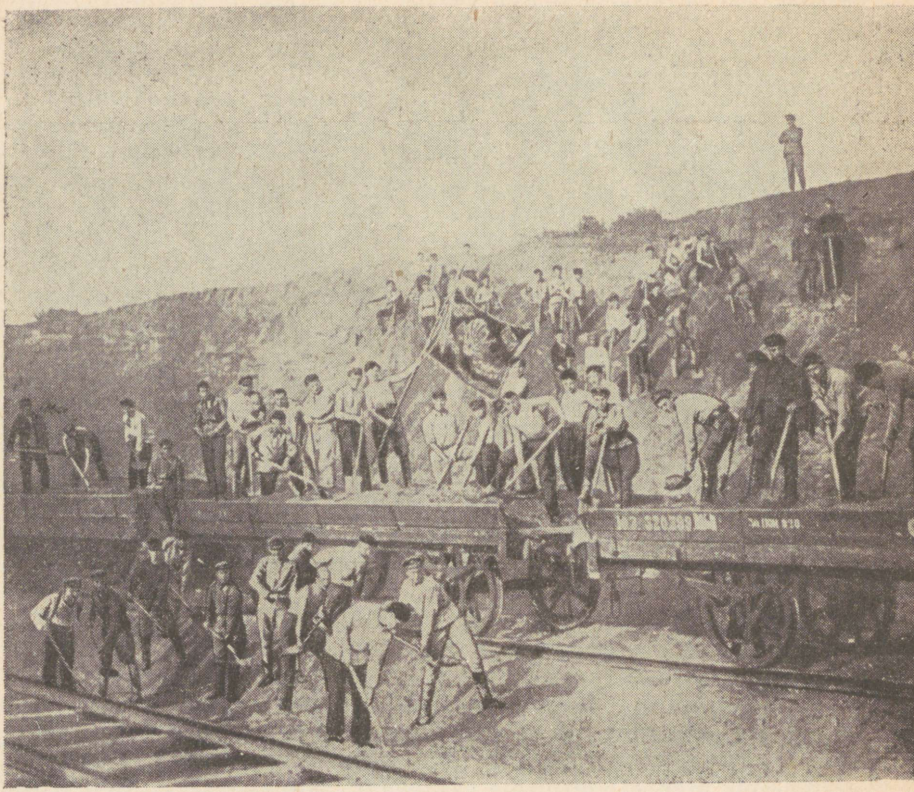
Augustis alustasid Nõukogude väed Siberi vabastamist. Seal arenes Koltšaki vastu võimas partisaniliikumine, mida juhtisid bolševikud. Siberi ja Kaug-Ida partisanisalkades võitles ligi 150 000 töölist ja talupoega. Partei Keskkomitee saatis partisaniliikumist juhtima kogenud parteitöötajaid. Kangelaslikud partisanid aitasid Punaarmeel anda valgekaartlastele hävitavaid lööke.

24. augustil, kui Punaarmee võidukas pealetung oli täies hoos, pöördus Lenin tööliste ja talupoegade poole üleskutsega pingutada kõiki jõude vaenlase hävitamiseks. Lenini üleskutse innustas nõukogude inimesi võitlusele valgekaartlaste ja interventide vastu. Edukalt edasi liikudes puhastasid 5. nõukogude armee väeosad partisanide abiga Siberi koltšaklastest. 6. jaanuaril 1920. a. langesid valgekaartlaste peajõud Krasnojarski all vangi. Koltšak arreteeriti ja lasti Irkutski Revolutsioonikomitee otsusel maha.

Denikini sõjakäik. 1919. aasta suvel, kui Punaarmee purustas Koltšaki peajõud, tegid imperialistid peamise panuse Denikinile, kes alustas pealetungi lõunast. Denikini väed koosnesid peamiselt vana armee kaadriohvitseridest ning Kubani, Doni ja Tereki jõukast kasakkonnast. Nii ühed kui ka teised vihkasid meeletult nõukogude võimu ja võitlesid Punaarmeega hukkumisele määratute meeleheitlikkusega. Antandi imperialistid relvastasid Denikini armeed lennukite, tankide, suurtükkide, kuulipildujate ja vintpüssidega. Siin teenisid instruktoritena sajad inglise ohvitserid ja kümned lendurid. Inglise sõjaminister Churchill ei nimetanud Denikini armeed juhuslikult «oma armeeks».

---

[1] 1919. aasta juulis määrati M. V. Frunze Idarinde juhatajaks S. S. Kamenevi asemel, kes asus riigi relvastatud jõudude ülemjuhataja kohale.

Kommunistlike noorte laupäevak Moskvas. 1920. aasta.

1919. aasta suvel vallutasid Denikini väed Donbassi, Harkovi, Tsaritsõni ja arendasid pealetungi Moskvale. Nõukogude väed osutasid pealetungivatele valgekaartlikele vägedele mehist vastupanu.

Vapralt võitles vaenlasega soomusrongi meeskond, mida juhtis Oktoobrirevolutsiooni kangelane, Balti laevastiku madrus, Anatoli Železnjakov. Denikin lubas Železnjakovi pea eest 400 000 rubla. Verhovtsevo jaama rajoonis sattus soomusrong piiramisrõngasse. Kuid meeskond jätkas ebavõrdset võitlust valgekaartlaste vastu. Silmapilgul, mil Železnjakov kummardus välja komandöriputkast ja avas nagaanist tule deniikinlaste pihta, haavas vaenlase kuul kangelast surmavalt. Surres hüüdis ta: «Soomusrongi mitte ära anda, seltsimehed!» Meeskond täitis oma armastatud komandöri käsu. Soomusrong murdis piiramisrõngast välja, ühines Nõukogude vägedega ja jätkas oma kangelaslikku võitlust. Tervelt kuu aega pidas vaenlase tagalas mehiselt lahinguid 12. armee vägede lõunagrupp I. E. Jakiri juhtimisel. Vahetpidamatult lahinguid pidades murdis ta läbi Punaarmee juurde.

Kuid Denikini väed liikusid edasi. Vabariiki ähvardas suurim oht. Septembris-oktoobris vallutasid deniikinlased Kurski, Orjóli ja Voroneži ning ohustasid Tuulat — Punaarmee arsenali. Vaenlane ähvardas Moskvat. Samal ajal asusid Judenitši väed uuesti pealetungile ja lähenesid Petrogradile. Läänest tungisid peale Poola väed.

«Kõik võitlusse Denikini vastu!» Partei organiseeris töölisi ja talupoegi võitlusse Denikini vastu. 9. juulil avaldati V. I. Lenini kirjutatud ja VK(b)P Keskkomitee poolt kinnitatud kiri «Kõik võitlusse Denikini vastu!».

Septembri ja oktoobri jooksul suunati Lõuna- ja Petrogradi rindele ligi 25 000 kommunisti. *Kokku oli Punaarmees 1919. aasta oktoobris 120 000 kommunisti.* VK(b)P Keskkomitee saatis Lõunarindele väljapaistvaid parteitöötajaid ja komandöre. Kommunistlik Noorsooühing viis läbi uue ülevenemaalise mobilisatsiooni, mis andis rindele 10 000 kommunistlikku noort. Samuti nagu võitluse ajal Koltšakiga, läksid paljud komsomoliorganisatsioonid täies koosseisus rindele.

Deniikinlaste poolt ümberpiiratud Kiievi tänavatele ilmus Kommunistliku Noorsooühingu linnakomitee üleskutse: «Iga kommunistlik noor on kohustatud ilmuma mobilisatsioonipunkti «Noorte Kommunistide Klubi», Kreštšatik nr. 1. Mitte mingi põhjus ei või olla mitteilmumise motiiviks.

Kõik relvade juurde sel raskel ajal! Noored kommunaarid, tõstke kõrgemale lipp! Revolutsioon nõuab Denikini hävitamist.»

Talupojad tõid Punaarmee võitlejaile toiduaineid.

Kõik Kiievi kommunistlikud noored, kes suutsid relva kanda, vastasid sellele üleskutsele ja läksid rindele. Samuti toimisid ka Harkovi, Odessa, Jekaterinoslavi ja paljude teiste linnade kommunistlikud noored. Töölisnoorsugu ja kommunistlikud noored olid haaratud suurest revolutsioonilisest entusiasmist, nende südamed leegitsesid pühas vihkamises revolutsiooni vaenlaste vastu. Noored Petrogradi proletaarlased kirjutasid: «Me oleme alles noorukid, kes 15-, kes 16- ja 17-aastane, kuid meis lõi lõkkele võitlusleek valgete parasiitide vastu ning me oleme valmis kas või nüüdsama minema lahingusse ... Ja me palume anda meile võimalus koos meie isadega kaitsta proletaarset kodumaad.»

Vastuseks partei üleskutsele «Kõik võitlusse Denikini vastu!» mobiliseerisid ametiühingud 35 000 Moskva, Petrogradi ja teiste tööstuskeskuste töölist.

Sõjatehaste töölised suurendasid relvade tootmist. Augustis sai rinne 35 000 vintpüssi, oktoobris aga 51 000. Vaenlase pealetungi ärevatel päevadel koondus tööliskiass veel tihedamalt armastatud Kommunistliku Partei ja nõukogude võimu ümber. 1919. aasta sügisel viidi maa tähtsamates tööstuslinnades ja armees läbi «parteinädal». *Siis astus parteisse üle 200 000 inimese.*

Lõunarindele paisati Budjonnõi ratsakorpus, mis peagi formeeriti Esimeseks ratsaarmeeks.

Denikini purustamine. 1919. aasta oktoobris läksid Lõunarinde väed (juhataja A. I. Jegorov, Revolutsioonilise Sõjanõukogu liige J. V. Stalin) pealetungile Orjol—Kromõ ja Voroneži suunas, et Donbassi kaudu läbi murda Rostovini Doni ääres ja purustada Denikini armee.

Ägedates lahingutes purustas Punaarmee Denikini «vabatahtliku» armee parimad jala- ja ratsaväeüksused ning vabastas 20. oktoobril Orjoli, 24. oktoobril Voroneži ja 17. novembril Kurski. Jälitades vaenlast, liikusid Nõukogude väed kiiresti lõunasse. Tähtsat osa etendas pealetungil Esimene ratsaarmee (komandör S. M. Budjonnõi, Revolutsioonilise Sõjanõukogu liikmed K. J. Vorošilov ja J. A. Štšadenko). Novembris-detsembris vabastati Harkov, Kiiev ja Donbass.

Kogu pealetungiteel toetas Punaarmeed tööliskiass ja töötav talurahvas. Põrandaaluste bolševistlike organisatsioonide juhtimisel arendasid nõukogude inimesed vaenlase tagalas partisanisõda valgekaartlaste vastu.

Detsembris pöördus Lenin Ukraina tööliste ja talupoegade poole kirjaga seoses võitudega Denikini vägede üle. Lenin kutsus üles koonduma veelgi tihedamalt nõukogude võimu ümber, igati tugevdama Ukraina ja Venemaa töötajate ühtsust: «Kes rikub suurvene ja ukraina tööliste ning talupoegade ühtsust ja kõige tihedamat liitu, see abistab Koltšakeid, Denikineid, kõigi maade kapitaliste-kiskjaid.» [1]

Lenini üleskutsele vastasid Ukraina töölised ja talupojad ning nõukogude sõjamehed uute löökidega vaenlase pihta. 9. jaanuaril

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 269—270.

1920. a. vallutasid Nõukogude väed Rostovi Doni ääres ja 7. veebruaril Odessa. Märtsis vabastati kogu Põhja-Kaukaasia. Denikinlaste riismed põgenesid Krimmi varjule. Nende juhtimine läks Wrangeli kätte. Denikin põgenes välismaale.

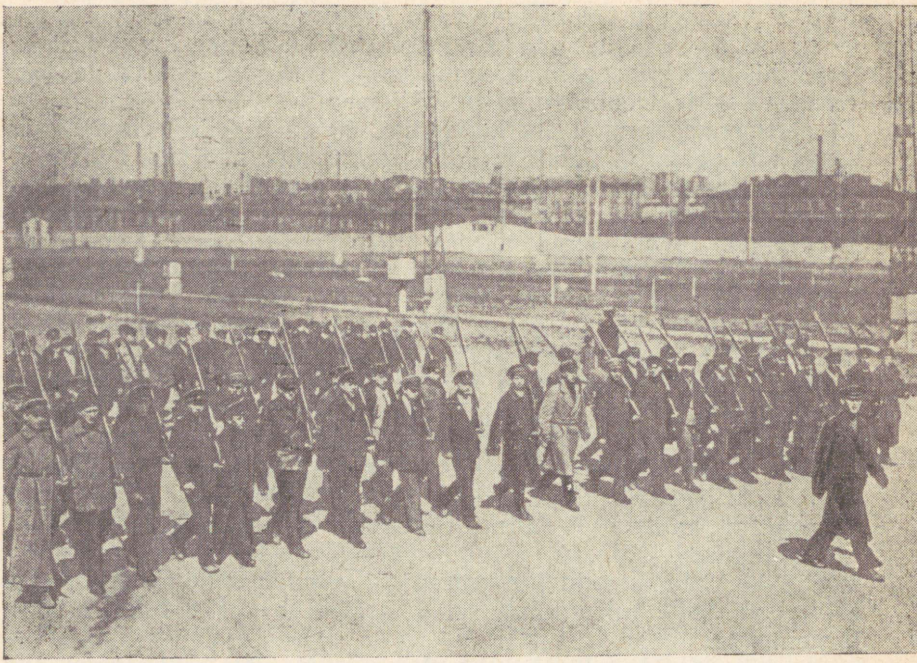
Petrogradi kangelaslik kaitsmine. Judenitši väed võtsid kaks korda ette pealetungi Petrogradile, ja iga kord just siis, kui Punaarmee pidas raskeid lahinguid kodusõja peamistel rinnetel. Seepärast õnnestus Judenitšil linna lähistele jõuda ja luua surmaoht proletaarse revolutsiooni hällile. 1919. aasta mais, Punaarmee otsustavate lahingute ajal Koltšakiga, liikusid Judenitši väed Petrogradi peale. Neid toetasid merelt Inglise laevastiku laevad, mis sõnamurdlikult olid tunginud Nõukogude vetesse, samuti kodanliku Eesti ja Soome väed. Judenitš ähvardas otseselt Petrogradi. «Nõukogude Venemaa ei või Petrogradi ära anda isegi mitte kõige lühemaks ajaks..., Kogu Nõukogude Venemaa peab minema Petrogradile appi!» Niisuguse üleskutsega pööirdus VK(b)P Keskkomitee 22. mail rahva poole. Petrogradi rindele saadeti täiendusi, mobiliseeriti Piiteri töölisi, loodi spetsiaalsed töölispolgud. Petrogradi kaitsva 7. armee arvuline koosseis kahekordistus. Linna töölised töötasid 16 tundi päevas, valmistasid rinde jaoks suurtükke, soomusautosid, remontisid soomusronge, lennukeid ja sõjalaevu. Selle tulemusena sai 7. armee vajalikku relvastust ja laskemoona.

Juunis võtsid valgekaartlikud väed ette uue pealetungi piki Soome lahe rannikut ja jõudsid «Krasnaja Gorka» fordini. Fordi komandant läks üle valgete poolele. Mässulise fordiga ühinesid fordid «Seraja Lošad» ja «Obrutšev». Kuid meremeeste rannakaitse ja Nõukogude jalaväegi, keda toetas soomusrongi ja lahingulaevade tuli, vallutasid 16. juunil fordi «Krasnaja Gorka». Samal päeval alistusid ka mõlemad teised mässulised fordid.

21. juunil läks 7. armee kogu rindel üle pealetungile. Augusti lõpuks löödi Judenitši väed puruks. Kuid neil õnnestus säilitada Gdovi (Oudova) platsdarm, mida nad kasutasid teiseks pealetungiks Petrogradile.

Balti laevastiku meremehed lõid tagasi Inglise laevastiku katsed läbi murda Kroonlinna ja Petrogradi juurde. Eriti paistis välja miinilaeva «Gavriil» meeskond, kes uputas kolm Inglise torpeedokaatrit. Samal ajal andsid Punaarmee väeosad löögi inglise-ameerika ja valgesoome interventidele, kes tungisid Petrozavodski ja Olonetsi peale. Põhja-Dvinaal löödi septembri alguses tagasi interventide ja valgekaartlaste pealetung Kotlasele.

Judenitši purustamine. Põhjarinde likvideerimine. 1919. aasta oktoobris, Denikini pealetungi ajal, tungis Judenitš valgesoomlaste, valge-eestlaste ja Inglise laevastiku toetusel uuesti Petrogradi peale ja jõudis linna lähistele. «Seltsimehed! Kaalul on Petrogradi saatus!... Võidelge viimse veretilgani, seltsimehed, kaitske iga jalatäit maad, pidage vastu kuni lõpuni, võit ei ole

Petrogradi kommunistlikud noored lähevad võitlusse Judenitši vastu.

kaugel! Võit jääb meile!»[1] Nende leegitsevate sõnadega pöördus piiterlaste poole Lenin. Kõik kommunistid ja kommunistlikud noored, kes suutsid relva kanda, läksid rindele. Koos nendega läksid rindele tuhanded parteitud Piiteri töölised. Sõjatehastes sepistati vahetpidamatult relvi. Rinne jõudis otse Ižorski tehase külje alla. Kuid töölised jäid tööpinkide juurde ega katkestanud tööd.

21. oktoobril läksid Petrogradi rinde väed üle otsustavale vastupealetungile. Kolm päeva kestsid ägedad lahingud Pulkovo, Tsarskoje Seloo ja Kolpino all. Nendes lahingutes paistsid eriti silma komandöride kursuste kursandid ja läti kütid. Arendades edukalt pealetungi purustasid Nõukogude väed Judenitši armee lõplikult.

Likvideeriti ka Põhjarinne. 1919. aasta lõpul toimus valgete vägede kiire laostumine, algas sõdurite massiline ületulek Punaarmee poolele. 1920. aasta veebruaris jõudsid Nõukogude väed Arhangelskisse, märtsis aga vabastati Murmansk — viimane valgete tugipunkt põhjas.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 49—50.

«Me võtsime Antandilt ära tema sõdurid.» Ajajärk 1919. aasta kevadest kuni 1920. aasta kevadeni oli otsustavaks perioodiks nõukogude rahva võitluses interventsiooni ja sisemise kontrrevolutsiooni vastu. Sel ajal lõppes rahvusvahelise imperialismi avalik sõjaline interventsioon Nõukogude Venemaa vastu täieliku krahhiga. Bolševistliku agitatsiooni mõjul ja ebaõnnestumiste tõttu rindel keeldusid paljud interventide sõdurid sõdimast Nõukogude vabariigi vastu. Imperialistid olid sunnitud oma väed Venemaalt ära viima. 1919. aasta kevadel lahkusid intervendid Nõukogude-maa lõunaosast ja suvel Kesk-Aasiast ning Taga-Kaukaasiast. Sügisel algas Antandi vägede evakueerimine Põhja-Venemaalt. 1920. aasta alguses viisid Ameerika Ühendriigid oma väed Kaug-Idast välja. «See võit, mille me saavutasime, sundides ära koristama Inglise ja Prantsuse sõjaväed,» rääkis Lenin, «oli kõige tähtsam võit, mille me Antandi üle oleme saavutanud. Me võtsime temalt ära tema sõdurid. Me vastasime tema piiritule sõjalisele ja tehniilisele üleolekule sellega, et võtsime ära selle üleoleku töötajate solidaarsusega imperialistlike valitsuste vastu.» [1]

1919. aastal ja 1920. aasta alguses lõi Punaarmee puruks ka sisemise kontrrevolutsiooni peajõud — Koltšaki, Denikini ja Judenitši valgekaartlikud armeed. *See tähendas nõukogude rahva otsustavat võitu kodusõjas.*

Rahulik hingetõmbeaeg 1920. aasta alguses. Tänu Punaarmee edusammudele paranes Nõukogude riigi rahvusvaheline olukord märgatavalt. 1920. aasta jaanuaris otsustas Antandi Kõrgem Nõukogu lõpetada Venemaa majandusliku blokaadi. Lõppes ka tema diplomaatiline isolatsioon. 1920. aasta veebruaris kirjutati alla rahuleping Eestiga, mõni aeg hiljem sõlmiti rahulepingud Leedu, Läti ja Soomega. Kuid Antandi riigid lükkasid Nõukogude valitsuse korduvad rahuettepanekud tagasi, lootes endiselt lämmatada nõukogude võimu sõjalisel teel.

Saabunud rahulikku hingetõmbeaega kasutas Nõukogude riik pakiliste majanduslike ülesannete lahendamiseks. Esmajoones tuli lahendada küttekriis ja taastada raudteetransport. Selleks otsustati kasutada osa sõjaväest, mis ajutiselt muudeti tööarmeeks. 1920. aasta alguses mobiliseeris VK(b)P Keskkomitee 5000 kommunisti tööle raudteetranspordis. Armeest ja mitmetest rahvamajandusharudest pöördusid tagasi kvalifitseeritud raudteelased. Kevadeks paranes transpordi töö. Ületati ka küttekriis.

Veebruaris võttis ÜKTK Lenini initsiatiivil vastu otsuse koostada Venemaa elektrifitseerimise plaan. «On vaja innustada tööliste ja teadlike talupoegade *massi suure* programmiga 10—20 aastaks,» kirjutas V. I. Lenin. Majandusliku ülesehitustöö juhtimise parandamiseks kujundati Tööliste-Talupoegade Kaitse-nõukogu ümber Töö ja Kaitse Nõukoguks V. I. Leniniga eesotsas.

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 187.

Kogu maal asusid töölised suure vaimustusega rahvamajanduse taastamisele. Moskvas, Petrogradis ja teistes linnades toimusid «töörinde nädalad», Uraalis ja mujal «töökuud». Töölised pikendasid oma tööpäeva vabatahtlikult kahe-kolme tunni võrra, töötasid pühapäeviti ning organiseerisid laupäevakuid. 1. mail 1920. a. organiseeriti ülevenemaaline laupäevak, millest võtsid osa kümned miljonid inimesed. Ainuüksi Moskvas tuli laupäevakule 450 000 töötajat. Laupäevakul Kremlis töötas koos sõjakooli kursantidega V. I. Lenin.

Kuid aprilli lõpul katkestas Nõukogudemaa rahuliku hingetõmbeaja kodanlik-mõisnikliku Poola kallaletung.

KÜSIMUSI.

1. Kuidas valmistati ette ja viidi läbi Koltšaki armee purustamine?
2. Milles seisab kommunistlike laupäevakute ajalooline tähtsus?
3. Missuguseks ohuks Nõukogude vabariigile oli Denikini armee ja kuidas see likvideeriti?
4. Miks oli 1919. aasta kodusõja otsustavaks aastaks?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

V. I. Lenini artiklist «Suur algatus».

Ajakirjandus toob palju näiteid punaarmeelaste kangelaslikkusest...

Mitte vähem tähelepanu väärib tööliste kangelaslikkus tagalas. Otse hiiglaslik tähtsus selles suhtes on *kommunistlikel laupäevakutel,* mida töölised korraldavad omaenda algatusel. Nähtavasti on see alles algus, kuid see on erakordselt suure tähtsusega algus. See on niisuguse pöörde algus, mis on raskem, olulisem, põhjalikum, otsustavam kui kodanluse kukutamine, sest see on võit omaenda inertsuse, lõtvuse, väikekodanliku egoismi üle, nende harjumuste üle, mis neetud kapitalism on jätnud päranduseks töölisele ja talupojale. Kui *see* võit kindlustatakse, siis ja alles siis luuakse uus ühiskondlik distsipliin, sotsialistlik distsipliin, siis ja alles siis muutub kapitalismi juurde tagasipöördumine võimatuks ning kommunism kujuneb tõesti võitmatuks.

17. mai «Pravda» avaldas sm. A. Ž. artikli «Revolutsiooniliselt töötamine (Kommunistlik laupäev)». See artikkel on niivõrd tähtis, et toome selle täielikult ära:

Revolutsiooniliselt töötamine.

(Kommunistlik laupäev.)

Revolutsioonilise töötamise kohta käiv VKP Keskkomitee kiri andis kommunistlikele organisatsioonidele ja kommunistidele tugeva tõuke. Üldine vaimustus viis paljud kommunistid-raudteelased rindele, enamus neist aga ei võinud lahkuda vastutavailt kohtadelt ja nad pidid otsima uusi viise, kuidas revolutsiooniliselt töötada. Kohtadelt mobiliseerimise alal tehtava töö aegluse kohta saabuvad teated ja kantseleilik asjaajamise venitamine sundisid Moskva—Kaasani raudtee allrajooni pöörama tähelepanu raudteemajanduse mehhanismile. Selgus, et tööjõu vähesuse ja töö nõrga intensiivsuse tõttu viibivad kiireloomulised tellimused ja vedurite kiire remont. 7. mail seati Moskva—Kaasani raudtee allrajooni kommunistide ja neile kaasatundjate üldkoosolekul üles küsimus, et Koltšaki üle võidu saavutamisele kaasaaitamise kohta käivatelt sõnadelt on vaja üle minna tegudele. Esitatud ettepanek kõlas järgmiselt:

«Silmas pidades rasket sise- ja välisolukorda, ülekaalu saavutamiseks klassivaenlase üle peavad kommunistid ja neile kaasatundjad jällegi oma jõudu pingutama ja pigistama oma puhkeajast veel ühe töötunni, s. o. pikendama tööpäeva ühe tunni võrra, need tunnid kokku liitma ja tegema laupäeval

korraga 6 tundi füüsilist tööd selleks, et otsekohe toota reaalset väärtust. Olles arvamisel, et kommunistid ei tohi säästa oma tervist ega elu revolutsiooni saavutuste heaks, tuleb töö teha tasuta. *Kommunistlik laupäev* seada sisse kogu allrajoonis kuni Koltšaki üle täieliku võidu saavutamiseni.»

Pärast mõningaid kõhklemisi võeti see ettepanek ühel häälel vastu.

Laupäeval, 10. mail kell 6 õhtul ilmusid kommunistid ja neile kaasatundjad nagu sõdurid tööle, rivistusid ja nad suunati meistrite poolt ilma sekeldusteta töökohtadele.

Revolutsiooniliselt tehtud töö andis *ilmseid* tulemusi.

V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 379—380.

2. M. I. Kalinini artiklist «Kommunistliku Noorsooühingu kuulsusrikas tee».

(ÜLKNÜ kahekümnendaks aastapäevaks.)

...Kodusõda võttis juba laia ulatuse, rahvusvaheline ja «isamaaline» kontrrevolutsioon tegi meeleheitlikke jõupingutusi sotsialistliku revolutsiooni lämmatamiseks.

Kogu oma töö allutas Kommunistlik Noorsooühing peamisele ülesandele — aidata noorel Nõukogude vabariigil kaitsta bolševike juhtimisel oma olemasolu. Partei ja Nõukogude valitsuse kutsel mobiliseeris Kommunistlik Noorsooühing kümneid tuhandeid liikmeid kodusõja lugematutele rinnetele... Komsomolitäiendus andis Punaarmeele uut jõudu, nakatas võitlejaid entusiasmiga, õhutas energiat, ennastsalgavust ja piiritut otsustavust võitluses vaenlastega.

Uhkusega võib öelda, et nõukogude noorsugu kirjutas palju eredaid leheküIgi sotsialistliku kodumaa eest peetud vene valgekaartlaste ja rahvusvaheliste interventide vastase võitluse ajalukku — jaapani militaristidest Kaug-Idas kuni Pilsudski valgete panide pataljonideni läänepiiril...

1920. aastal, pärast Odessa mahajätmist Punaarmee poolt, sattus valgekaartlaste küüsi 17 noort põrandaalust. Metsistunud valgekaartlased ei saavutanud kõigi mõnitamiste ja piinamistega midagi: noored kangelased vastasid kõigile küsimustele vaikimisega. Kohus lõppes üheksale seltsimehele surmaotsusega ja ülejäänutele sunnitööga.

Hukkamõistetud käitusid kangelaslikult. 24 tunni pärast toimus hukkamine. Purjus bande mõnitas metsikult noori kommuniste.

Järgmisel päeval pärast hukkamist ilmusid põrandaaluses ajalehes «Odessa Kommunist» hukatute surmaeelsed kirjad...

M. I. Kalinin. «Noorsoost», kirjastus «Molodaja Gvardija», 1939, lk. 216 (v. k.).

3. Ida Krasnoštšokina surmaeelne kiri.

Armsad, kallid!

Kahekümne nelja tunni pärast mind puuakse «õpetuseks järeltulevatele põlvedele».

Lahkun elust teadmisega, et olen täitnud oma kohuse revolutsiooni ees. Jõudsin vähe korda saata, kuid mis parata. Olen sügavalt veendunud, et 17 inimese protsessil on revolutsiooni jaoks suurem tähtsus kui üheksa inimese surmal nende hulgast.

Armas õde, ära kurvasta minu pärast, saa revolutsionääriks, rahusta ema. Pärandan sinu põngerjale teha seda, mida ma ise revolutsioonipõllul teha ei jõudnud.

Olen väga reibas, hämmastavalt rahulik, ja mitte ainult mina, vaid ka kõik teised. Laulame, vestleme poliitilistel teemadel. Pärast kaht nädalat aresti tundsin ennast kohe vabana. On ainult kahju ja kurb, et kohtuotsus oli liiga

karm. Olen 20-aastane, kuid tunnen, et selle ajaga sain palju vanemaks. Minu sooviks on praegu, et teie kõik, minu lähedased, suhtuksite minu surma nii, nagu suhtun mina — kergelt ja teadlikult!

Hüvasti.

Elagu kommunistlik revolutsioon!

Ida Krasnoštšokina.

§ 20. VALGEPOOLAKATE JA WRANGELI PURUSTAMINE.

Kodanlik-mõisnikliku Poola kallaletung Nõukogudemaale. 1920. aasta aprillis katkes rahulik hingetõmbeaeg kodanlik-mõisnikliku Poola kallaletungiga Nõukogudemaale. Poola kaotas oma riikliku sõltumatuse XVIII sajandi lõpul ja saavutas selle uuesti tänu Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidule Venemaal. 29. augustil 1918. a. tühistas Nõukogude valitsus kõik lepingud ja aktid Poola jagamise kohta, mis tsaarivalitsus oli sõlminud Preisimaa ja Austriaga. Nõukogude riik tunnistas poola rahva võõrandamatut õigust iseseisvusele ja ühtsusele.

Kuid võim läks Poolas kodanluse ja mõisnike kätte. «Riigipea», reaktsionäär Pilsudski, ja Poola valitsus olid Nõukogude riigi verivaenlased. Kodanlik-mõisniklik Poola oli täielikus sõltuvuses Antandi imperialistidest, eelkõige Ameerika Ühendriikidest ja Prantsusmaast. Nagu märkis Lenin, püüdsid imperialistid kasutada Poolat taraanina Nõukogude vabariigi vastu.

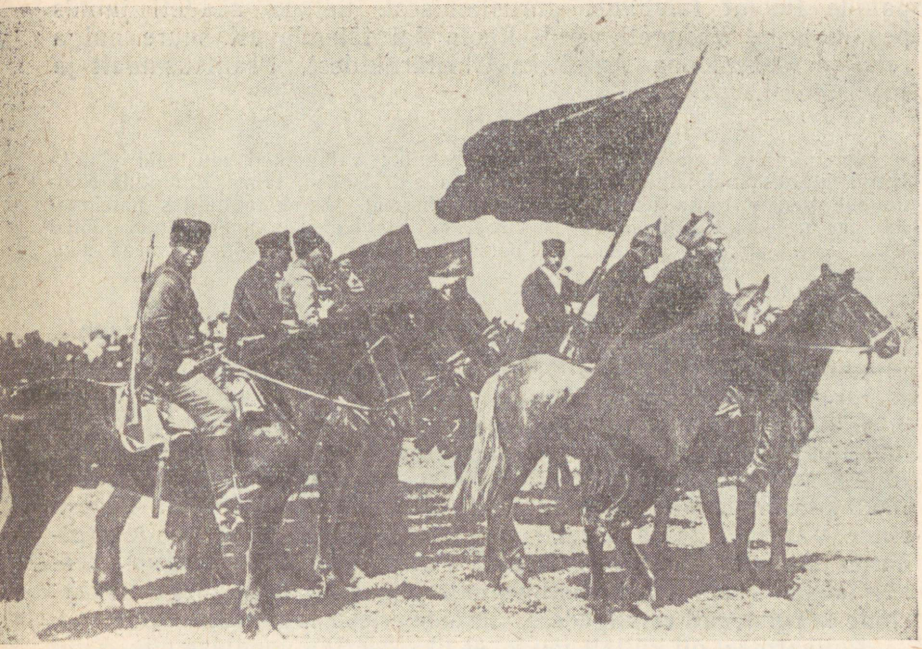
1919. aasta kevadel, kui Punaarmee pidas ägedaid lahinguid Koltšakiga, tungis Poola armee sõnamurdlikult meie piiridesse, vallutas Vilniuse, Bresti ja Baranovitši. Suvel, Denikini-vastase võitluse kriitilistel päevadel alustasid poola intervendid uuesti röövellikku sõda nõukogude rahva vastu ning vallutasid Minski ja Bobruiski.

Nõukogude valitsus pöördus korduvalt Poola valitsuse poole rahuettepanekutega, avaldades valmisolekut teha suuri territoriaalseid järeleandmisi. Kuid valgepoolakad, keda ässitasid ja toetasid Lääne imperialistid, ei võtnud neid ettepanekuid vastu.

Läänerriikide imperialistide abiga lõi Poola tugeva, hästi relvastatud armee. 1920. aasta kevadel koondas Poola väejuhatus Ukrainasse väed, mis arvuliselt tunduvalt ületasid seal asuvaid Nõukogude vägesid. 25. aprillil alustasid valgepoolakad pealetungi, liikusid kiiresti edasi ja vallutasid mais Kiievi.

Rahu sõlmimine Poolaga. 1920. aasta aprilli lõpus kinnitas VK(b)P Keskkomitee Poliitbüroo plaani poola interventide purustamiseks Lääne- (Valgevene) ja Edelarinde vägedega.

Edelarindele, mida juhatas A. I. Jegorov, paisati suured relvastatud jõud: Esimene ratsaarmee, 25. Tšapajevi diviis, G. I. Kotovski ratsaväebrigaad ja teised väekoondised. VK(b)P Keskkomitee saatis Edelarindele palju silmapaistvaid sõjaväelasi ja poliittöötajaid.

Esimene ratsaarmee Umani all. 1920. aasta mai.

1920. aasta mais avaldas VK(b)P Keskkomitee teesid «Poola rinne ja meie ülesanded». Teesides esitati üleskutse partei-, nõukogude ja ametiühinguorganisatsioonidele kõigi jõudude viivitamatuks mobiliseerimiseks Poola rindele. Keskkomitee üleskutsel läks ainuüksi mais-juunis Poola rindele üle 12 000 kommunisti ja 3000 kommunistlikku noort.

Jätnud selja taha tuhandekilomeetrise rännaku Põhja-Kaukaasiast Ukrainasse, andsid Esimese ratsaarmee väeosad 12. ja 14. armee toetusel juuni alguses Umani all löögi 2. Poola armeele ja murdsid läbi vaenlase rindest. Algas Nõukogude vägede hoogne vastupealetung. 12. juunil hõivasid nad Kiievi ning seejärel suurema osa Ukrainast.

Juuli alguses läksid pealetungile Läänerinde (Valgevene rinde) armeed M. N. Tuhhatševski juhatusel. 11. juulil löödi vastane välja Minskist ja kolme päeva pärast Vilniusest. Kuu aja jooksul kihutati intervendid välja kogu Valgevenemaalt ja sõjategevus kandus Poola territooriumile.

Läänerriikide imperialistid tegid suuri jõupingutusi, et päästa

panide Poolat täielikust purustamisest. Selleks saadeti juunis pealetungile Wrangeli väed. Poola sai täiendavalt suure hulga relvi ja laskemoona Ameerika Ühendriikidest, Prantsusmaalt ja Inglismaalt.

Poola valitsevad ringkonnad ning katoliku vaimulikud alustasid elanikkonna hulgas šovinistlikku propagandat ja agitatsiooni, laimasid alatult Nõukogude Venemaad ja tema Punaarmeed, õhutasid poolakate hulgas natsionalistlikke meeleolusid. Tunduv osa talupoegi, käsitöölisi ja mahajäänud töölisi uskus laimajaid. See võimaldas Poola valitsejatel järsult oma armeed suurendada.

Nõukogude väed, olles läbinud lahingutega peatumatult 500—600 km, olid äärmiselt kurnatud. Tugevasti hõrenenud eelväed eemaldusid vooridest ja tundsid seetõttu teravat puudust laskemoonast, toiduainetest ja varustusest. Jõudnud Varssavi alla, olid nad niivõrd kurnatud, et neil ei jätkunud jõudu edasiseks pealetungiks. Lisaks sellele polnud Lääne- ja Edelarinde vahel vajalikku koostööd. Nad tungisid peale erinevates suundades: Läänerinne Varssavi peale, Edelarinne Lvovi suunas ning nende eraldatus üha suurenes. Seda kasutas Poola väejuhatus. Augusti keskel läksid Poola väed vastupealetungile ja andsid löögi Läänerinde nõrgenenud eelvägedele, sundides need taganema.

Punaarmeel oli küllalt jõude, et likvideerida vaenlase edu. Kuid püüdes vältida sõja edasist venimist, teatas Nõukogude valitsus oma valmisolekust sõlmida Poolaga rahu. Kartes Punaarmee vastulööki, nõustusid Poola valitsejad rahuläbirääkimisi alustama. 18. märtsil 1921. a. kirjutati Riias alla rahulepingule, mille järgi Poolale jäi Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevenemaa. Tehes sõjast kokkuvõtteid, kirjutas Lenin: «... sõjast tulime me välja võitjatena. 1920. aastal me pakkusime poola mõisnikele ja kodanlusele rahu nendele soodsamatel tingimustel kui need tingimused, mis neil nüüd on. Siin said nad õppetunni ja kogu maailm sai õppetunni, mida keegi varem ei oodanud.» [1]

Wrangeli purustamine. Wrangeli valgekaartlik armee, mis oli loodud Krimmis Denikini vägede riismetest, koosnes ohvitseridest, kaadriallohvitseridest ja kasakatest. Antant varustas vrangellasi tankide, lennukite, suurtükiväe ja kuulipildujatega. Wrangeli käsutuses oli ligi 130 sõjalaeva, sealhulgas lahingulaevad, ristlejad ja miinilaevad. Teda toetasid imperialistlike riikide sõjalaevad. 1920. aasta juulis väljus Wrangeli armee Krimmist, ja ületanud Nõukogude vägede visa vastupanu, vallutas Melitopoli, Kahhovka ning peaaegu kogu Põhja-Tauria. Wrangeli armee ilmus valgepoolakate vastu sõdivate Nõukogude vägede tagalasse, kujutades endast vabariigile tõsist ohtu.

[1] V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 131.

Punaarmee võitlejad loevad puhkehetkel ajalehte.

1920. aasta juulis pöördus VK(b)P Keskkomitee kõigi parteiorganisatsioonide poole kirjaga, milles öeldi, et partei tähelepanu peab olema keskendatud Krimmi rindele, et võit Poola üle on võimatu ilma Wrangeli purustamiseta. Moodustati Lõunarinne. Rinde juhatajaks määrati M. V. Frunze, Revolutsioonilise Sõjanõukogu liikmeteks S. I. Gussev ja ungari kommunist Béla Kun.

Augustis vallutasid Nõukogude väed Kahhovka Dnepri vasakul kaldal ja lõid platsdarmi üldpealetungiks Wrangeli vastu. Sõjategevuse lõppemisega Poolas paisati Lõunarindele Esimene ratsaarmee ja teised väekoondised.

Tuginedes Kahhovka platsdarmile, läksid Nõukogude väed oktoobri lõpus üle otsustavale pealetungile. Ägedate lahingute käigus Wrangeli armee purustati. Kuid mõnedel vastase väeosadel õnnestus taanduda Krimmi võimsate Perekopi ja Tšongari kindlustuste varju.

Vastase peakaitseliiniks oli Türgi vall, mille pikkus oli 11 km, laius aluse juures üle 15 m ning kõrgus kuni 18 m. Valli ette oli kaevatud ligi 10 m sügavune ja üle 20 m laiune kraav. Kraavi ees kulges kaks rida kaevikuid traattõketega. Kolmas kaevikuteliin asus valli harjal. Sajad kahurid ja kuulipildujad takistasid pealetungijatel lähenemist vastase positsioonidele. Idast kattis Türgi valli Sivaš, läänest sõjalaevade tuli. 20—25 km kaugusel Perekopi maakitsuse taga kulges teine liin — Jušuni kindlustatud liin. Võimsad kindlustused püstitas vaenlane Tšongari maakitsusele.

«Kord on Wrangeli käes!» Plakat.

M. V. Frunze otsustas anda pealöögi üle Sivaši vaenlase tagalasse. Kasutades seda, et tuul ajas lahest vee merre, läksid Lõunarinde väed koolme kaudu ööl vastu 8. novembrit pealetungile. Teejuhiks oli talupoeg Ivan Olentšuk Stroganovka külast. Puhkes äge lahing. Kella kaheksaks hommikul olid valged Litovski poolsaarelt välja löödud. Nendes lahingutes sai oma kangelaslikkusega kuulsaks spetsiaalselt loodud ründekolonn, mis peaaegu täielikult koosnes kommunistidest. 8. novembril ründas 51. diviis V. K. Blücheri juhtimisel neli korda Perekopi kindlustusi, ja ületanud vaenlase meeleheitliku vastupanu, vallutas selle. 11. novembril lõid Nõukogude väed pärast veriseid lahinguid vastase välja Jušuni kindlustustest. 12. novembri hommikuks vallutati ka Tšongari kindlustused. Sel päeval telegrafeeris Frunze Leninile: «Olen tunnistajaks suurele vaprusele, mida ilmutas kangelaslik jalavägi tormijooksul Sivašile ja Perekopile. Väed liikusid mööda kitsaid läbikäike tapva tule all vastase traattõkete juurde. Meie kaotused on erakordselt rasked. Mõned diviisid kaotasid kolm neljandikku oma koosseisust. Üldised kaotused maakitsuste ründamisel on surnute ja haavatutena mitte vähem kui 10 000 meest. Rinde armeed täitsid oma kohuse vabariigi ees. Vene kontrrevolutsiooni viimane pesa on hävitatud ja Krimm saab jälle nõukogude maaks.»

Punased sõjamehed jõudsid Krimmi steppide avarustesse ja hakkasid hoogsalt vaenlast jälitama. Tagalast andsid vrangellastele lööke partisanid. 15. novembril hõivasid Nõukogude väed Sevastoopoli. Vrangellaste riismed evakueerusid Antandi ja Musta

mere laevastiku laevadel Türgisse. 16. novembril telegrafeeris Frunze Leninile: «Täna vallutas meie ratsavägi Kerči. Lõunarinne on likvideeritud.»

KÜSIMUSI.

1. Missugused abinõud võtsid Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus tarvitusele Poola kallaletungi tagasilöömiseks?
2. Miks tabas Punaarmeed Varssavi all ebaõnnestumine?
3. Missugused olid Nõukogude—Poola sõja tulemused?
4. Kuidas purustati Wrangeli armee?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. V. I. Lenini kõnest Poola rindele minevaile punaarmeelastele.

5. mail 1920.a.

Seltsimehed! Te teate, et poola mõisnikud ja kapitalistid, keda üles ässitab Antant, sundisid meile peale uue sõja. Pidage meeles, seltsimehed, et poola talupoegade ja töölistega meil tüli ei ole, me oleme tunnustanud ja tunnustame Poola iseseisvust ja Poola rahvavabariiki. Me pakkusime Poolale rahu tema piiride puutumatuse tingimusel, kuigi need piirid ulatusid palju kaugemale kui puhtpoola elanikkond. Me olime valmis tegema igasuguseid järeleandmisi ja igaüks teist pidagu rindel seda meeles. Tõestagu seal teie käitumine poolakate suhtes, et te olete tööliste ja talupoegade vabariigi sõdurid, et te ei lähe nende juurde kui rõhujad, vaid kui vabastajad... Meie kõik peame täna siin andma vande, peame pühalikult tõotama, et me kõik astume nagu üks mees välja selle eest, et mitte lasta poola panidel ja kapitalistidel võita. Elagu vaba iseseisva Poola vabariigi talupojad ja töölised! Maha poola panid, mõisnikud ja kapitalistid! Elagu meie Tööliste ja Talupoegade Punaarmee!

V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 104.

2. Ajalehe «Daily Herald» teatest Londoni töötajate protestidemonstratsiooni kohta, mis toimus panide Poola kallaletungi vastu Nõukogude Venemaale.

27. mail 1920. a.

Eile õhtul toimus demonstratsioon Poola kallaletungi vastu Nõukogude Venemaale. Demonstratsioon leidis aset Grosvenor Square'il Poola diplomaatilise missiooni hoone lähedal. Demonstratsioon oli organiseeritud komitee «Käed eemale Venemaa küljest!» Londoni sektsiooni poolt.

Kokkutulnud töölised võtsid vastu resolutsiooni, mis otsustavalt protesteerib Poola valitsuse kallaletungi vastu Venemaale. Edasi öeldakse resolutsioonis, et Poola valitsust toetavad kogu maailma kapitalistlikud valitsused, sealhulgas ka Inglise valitsus. Resolutsioon kutsub töölisi üles keelduma toiduainete ja varustuse saatmisest Poola valitsusele.

Järgnevalt märgib resolutsioon seda fakti, et Poola töölised ei tunne kaasa oma valitsusele ega jaga oma valitsuse poliitikat, ning teatab, et Inglismaa töölised lubavad toetada poola töölisi juhul, kui nad võtavad tarvitusele mingid abinõud praegu peetava sõja lõpetamiseks.

Kodusõja raskused ääremaades. Kesk-Aasias, Taga-Kaukaasias ja Kaug-Idas kulges kodusõda eriti rasketes tingimustes. Need Venemaa ääremaad langesid kõigepealt imperialistlike riikide kallaletungi ohvriks ja intervendid panid siin kauem vastu kui teistes rajoonides.

Äärealadel, kus tööliskiassi arv oli täiesti tähtsusetu, olid töötavad rahvahulgad vaimulikkonna ja kodanlike natsionalistide tugeva mõju all. See raskendas töötava rahva organiseerimist ja koondamist võitluseks kontrrevolutsiooni vastu. Pealegi võis Punaarmee neile appi tulla alles pärast peamiste valgekaartlike armeede purustamist.

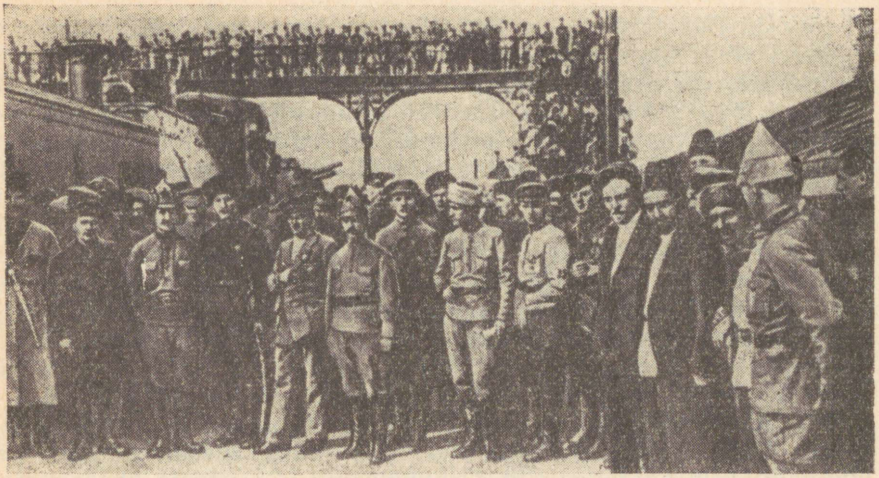
Kesk-Aasia vabastamine. Kesk-Aasia töötajad pidasid pikaajalist ja rasket võitlust inglise interventide, valgekaartlike kasakavägede ja basmatšide jõukude vastu. Võitluse raskust süvendas see, et Kesk-Aasia oli pikka aega ära lõigatud Kesk-Venemaast ega võinud sealt saada vajalikku abi.

Koltšaki peajõudude purustamisega sai Punaarmee võimaluse appi tulla Kesk-Aasia rahvastele. 1919. aasta augustis loodi iseseisev Turkestani rinne M. V. Frunze juhtimisel. 13. septembril ühinesid selle rinde väed Turkestani ANSV vägedega.

Detsembris alustas väegrupp, mille eesotsas oli rinde Revolutsioonilise Sõjanõukogu liige V. V. Kuibõšev, pealetungi Krasnovodskile — vaenlase tähtsaimale tugipunktile Taga-Kaspias. Et rünnata vaenlast ootamatult, võtsid Nõukogude väed ette tiibhaarangu läbi Karakumi kõrbe. See oli raske ja ohtlik retk. Kuid nelja ööpäeva jooksul läbisid nõukogude sõjamehed sada kilomeetrit ja purustasid valgekaartlased ootamatu löögiga Aidini jaama juures. Arendades edukat pealetungi, vallutasid Punaarmee väeosad 6. veebruaril Krasnovodski. 1920. aasta kevadeks oli Turkestan interventidest ja valgekaartlastest vabastatud.

Peale Turkestani ANSV asusid Kesk-Aasia territooriumil Hiiva khaaniriik ja Buhhaara emiraat. Nende elanikkond kannatas kohalike valitsejate, feodaalide, vaimulike ja välismaiste imperialistide kõige julmema rõhumise all. 1919. aasta novembris alustas Hiiva rahvas kommunistide juhtimisel ülestõusu verise valitseja Džunaid-khaani vastu ja kukutas ta Punaarmee abiga. 1920. aasta aprillis tuli kokku esimene rahvaesindajate kurultai (kongress), mis kuulutas Hiiva Horezmi Nõukogude Rahvavabariigiks. Suvel alustasid Buhhaara töötajad kommunistide juhtimisel ülestõusu Buhhaara emiiri vastu. Ülestõusnud pöördusid abipalvega Turkestani rinde vägede poole.

Punaarmee toetusel kukutasid Buhhaara töötajad septembri alguses emiiri terroristliku režiimi. 1920. aasta septembris kuulutas esimene ülebuhhaaraline kurultai välja Buhhaara Nõukogude

S. M. Kirov, G. K. Ordžonikidze ja A. I. Mikojan vabastatud Bakuus. 1920. aasta aprill.

Rahvavabariigi. Nii *toimusid Hiivas ja Buhhaaras rahvademokraatlikud revolutsioonid,* mille tulemusena tekkisid nõukogude rahvavabariigid. Kuid Kesk-Aasias jätkus veel kaua relvastatud võitlus basmatšide jõukudega, mis olid loodud kohalike ekspluataatorlike elementide poolt imperialistide toetusel.

Nõukogude võimu võit Taga-Kaukaasias. Peaaegu kolm aastat vaevlesid Taga-Kaukaasia töötajad kontrrevolutsiooniliste valitsuste rõhumise all, kes olid pandud võimu juurde välismaisi imperialiste teenivate kodanliknatsionalistlike parteide — gruusia menševike, armeenia dašnakkide ja aserbaidžaani mussavatistide poolt. Kodanlikud natsionalistid laostasid Taga-Kaukaasiat, õhutasid vaenu rahvaste vahel, ässitasid grusiinlasi armeenlaste vastu, armeenlasi aserbaidžaanlaste vastu jne.

Taga-Kaukaasia töötajad pidasid visa võitlust kontrrevolutsiooniliste valitsustega. 1920. aasta aprillis puhkes Aserbaidžaanis bolševike juhtimisel Bakuu tööliste ja sõjaflotilli madruste relvastatud ülestõus. Ööl vastu 28. aprilli saatsid ülestõusnud laiali mussavatistliku valitsuse, kuulutasid välja Aserbaidžaani Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ja moodustasid Ajutise Revolutsioonikomitee eesotsas Aserbaidžaani Kommunistliku Partei väljapaistva tegelase N. N. Narimanoviga. Revolutsioonikomitee pöördus V. I. Lenini poole palvega saata Aserbaidžaani Nõukogude Vabariigile appi Punaarmee. Seda abi osutatigi viivitamatult. 28. april-

lil jõudsid Bakuusse 11. armee väeosad, kes aitasid ülestõusnud töölistel võitu kindlustada.

Innustatuna aserbaidžaani rahva võidust, alustasid Armeenia töötajad 1920. aasta mai alguses relvastatud ülestõusu dašnakkide diktatuuri vastu. Kontrrevolutsioonilisel valitsusel õnnestus see maha suruda. Dašnakid õiendasid tööliste ja talupoegadega julmalt arveid. Kuid sügisel algas uus ülestõus. Dašnakkide diktatuur kukutati ja 29. novembril kuulutati välja Armeenia Nõukogude Sotsialistlik Vabariik. Võim läks Sõja-revolutsioonikomitee kätte eesotsas S. Kasjaniga. Revolutsioonikomitee pöördus abipalvega Nõukogude Venemaa poole. Aserbaidžaanist saabunud 11. armee väeosad aitasid dašnakkide diktatuuri lõplikult likvideerida ja kindlustada Armeenias nõukogude võimu.

1921. aasta jaanuaris algas Gruusias bolševike juhtimisel revolutsiooniline ülestõus menševike diktatuuri vastu. Veebruari keskel loodi Revolutsioonikomitee, kes juhtis ülestõusu. Sinna kuulusid F. Maharadze, M. Orahhelašvili, Š. Eliava ja teised. Revolutsioonikomitee pöördus abi saamiseks VNFSV valitsuse poole. V. I. Lenini juhendite kohaselt saadeti Gruusiasse ülestõusnutele appi 11. armee. 25. veebruaril jõudsid ülestõusnute salgad ja Punaarmee üksused Tiflisi (Tbilisisse). Samal päeval kuulutati välja Gruusia Nõukogude Sotsialistlik Vabariik. Kukutatud menševistlik valitsus põgenes välismaale. Juhtivat osa nõukogude võimu kindlustamisel Taga-Kaukaasias etendasid Kommunistliku Partei väljapaistvad tegelased S. M. Kirov, G. K. Ordžonikidze, A. I. Mikojan ja N. N. Narimanov.

Kodusõda Kaug-Idas. 1918. aasta sügiseks likvideerisid intervendid ja valgekaartlased nõukogude võimu kogu Kaug-Ida territooriumil ja moodustasid mitu kontrrevolutsioonilist «valitsust». Taga-Baikalis läks võim Jaapani käsilase, kasakajessauul Semjonovi kätte. Habarovskis haaras võimu Jaapani agent jessauul Kalmõkov. Need «valitsejad» tarvitasid elanikkonna kallal koletislikku vägivalda. Timukad piinasid surnuks tuhandeid töölisi ja talupoegi. Okupandid röövisid piirkonna rikkusi.

Kogu Kaug-Ida oli haaratud partisaniliikumise lainest. Sellest võtsid osa vene töölised ja talupojad ning kohalike rahvuste ja rahvusrühmade (burjaadid, korealased, evengid jt.) esindajad. Kaug-Ida partisaniliikumise juhtide hulgas paistis eriti silma tulihingeline võitleja Sergei Lazo. Aastail 1917—1918 võttis ta aktiivselt osa võitlusest nõukogude võimu eest Siberis. Tema juhtimisel võitlesid Taga-Baikali rinde väed Semjonovi bandedega. Seejärel siirdus Lazo Vladivostokki ja oli partisaniliikumise juhtimise eesotsas Primorjes.

1920. aasta jaanuaris tegi Kommunistliku Partei Kaug-Ida Komitee ettevalmistusi üldiseks ülestõusuks valgekaartlaste ja interventide vastu. Loodi Sõjalis-revolutsiooniline staap S. Lazo juhtimisel. Jaanuari lõpus algas ülestõus Vladivostokis ja lähe-

mates raudteejaamades. 31. jaanuaril tungisid Primorje partisanid Vladivostokki, kukutasid valgekaartlaste võimu ja moodustasid Primorje oblasti Ajutise Valitsuse eesotsas bolševikega. Partisanid vabastasid Blagoveštšenski, Habarovski ja Amuuri oblasti.

Ameerika intervendid evakueerisid oma väed Vladivostokist 1920. aasta alguses. Kuid jaapani anastajad püsisid visalt vallutatud territooriumidel. Ööl vastu 5. aprilli panid nad toime rööveliku kallaletungi Vladivostoki, Habarovski, Nikolsk-Ussuriiski, Spasski ja teiste Primorje linnade garnisonidele, areteerisid massiliselt bolševikke ja lasksid paljud neist maha. Intervendid ja valgekaartlased võtsid kinni Sergei Lazo ja tema võitluskaaslased — V. P. Sibirtsevi ja A. N. Lutski ning põletasid nad veduri küttekoldes. Partisanid taandusid taigasse.

Punaarmee, olles lõplikult purustanud Koltšaki väed, jõudis 1920. aasta aprillis Kaug-Ida piirile. Edasine pealetung oleks tähendanud avalikku kokkupõrget Jaapaniga. Kuid samal ajal algas sõda Poolaga ja Nõukogude valitsus püüdis vältida sõda kahel rindel. Seepärast kuulutati 1920. aasta aprillis Lenini ettepanekul töötajate ja partisanide kongressil Verhneudinskis välja Kaug-Ida Vabariik — iseseisev demokraatlik vabariik, mis sai puhverriigiks VNFSV ja Jaapani vahel.

Kaug-Ida Vabariigi valitsusse kuulusid peale bolševike ka menševikud ja esseerid, kuid juhtiv osa kuulus bolševikele. Punaarmee üksustest ja partisanisalkadest loodi Rahvarevolutsiooniline armee. VNFSV valitsus tunnustas ametlikult Kaug-Ida Vabariiki ja sõlmis temaga piirilepingu.

Jaapan tunnustas küll formaalselt Kaug-Ida Vabariiki, kuid tegi ettevalmistusi tema territooriumi vallutamiseks. 1921. aasta lõpul läksid intervendid ja valgekaartlased üle pealetungile ning vallutasid Habarovski.

1922. aasta veebruaris asus Rahvarevolutsiooniline armee vastupealetungile. Rahvarevolutsioonilise armee eesotsas olid armeekomandör V. K. Blücher ja Sõjanõukogu liige P. P. Postõšev. Otsustav lahing toimus Volotšajevka jaama juures.

Vaenlane püstitas siin võimsad kindlustused. Juurdepääsu jaamale valitses Jun-Korani sopka, kuhu kolme astmena oli paigutatud suurtükiväegi ja laskurid. 12-realised traattõkked ümbritsesid jaama lähiseid. 10. veebruaril alustasid Rahvarevolutsioonilise armee võitlejad 40-kraadilises külmas tormijooksu Volotšajevkale. Äge lahing kestis kolm päeva. Võitnud vaenlase meeleheitliku vastupanu, vallutasid rahvaarmeelased 12. veebruaril Volotšajevka ja kaks päeva hiljem ka Habarovski.

Lõplikult purustati vaenlane 1922. aasta oktoobris Spasski all, kus Rahvarevolutsioonilise armee võitlejad, ületanud tugevad kindlustused, lõid valgekaartlased täiesti puruks.

Pärast seda olid jaapani intervendid sunnitud Kaug-Idast lahkuma. 25. oktoobril 1922. a. sammus Rahvarevolutsiooniline armee

Vladivostokki. Novembris kuulutas Kaug-Ida Vabariigi Rahvakogu Kaug-Idas välja nõukogude võimu ja pöördus ÜKTK poole palvega taasühinemise kohta VNFSV-ga. 16. novembril rahuldas ÜKTK selle palve. Kodusõda lõppes võidukalt ka Kaug-Idas.

KÜSIMUSI.

1. Milles seisid kodusõja raskused Venemaa ääremaadel?
2. Missugust abi osutas Punaarmee Kesk-Aasia ja Taga-Kaukaasia töötajatele nende võitluses interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni vastu?
3. Miks moodustati Kaug-Ida Vabariik ja millal toimus tema taasühinemine VNFSV-ga?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Mladohivinski Revolutsioonikomitee üleskutse Venemaa töölistele ja talupoegadele.

14. veebruaril 1920. a.

Hiiva töölised ja talupojad kutsuvad teid appi proletariaadi — Hiiva kehvikute vabastamiseks khaanide ja bekkide ikkest.

Pärast seda, kui Venemaal puhkes revolutsioon, said Hiiva proletaarlased vabalt hingata. Kuid seda ei olnud kauaks. Inglise agent Džunaid-khaan haaras võimu enda kätte ja hakkas uuesti Hiiva proletariaati rõhuma.

Nüüd võtsid ülestõusnud Hiiva töölised ja talupojad Hiiva pealinna enda kätte. Nad loodavad, et Venemaa töölised ja talupojad aitavad neil lõplikult puhastada Hiiva valdused Inglise agentidest ja taastada seal tööliste-talupoegade diktatuur...

2. Armeenia Revolutsioonikomitee tervitus V. I. Leninile seoses nõukogude võimu väljakuulutamisega Armeenias.

30. novembril 1920. a.

Olgu teada maailmarevolutsiooni juhile, et Diližani ja Karavansarai rajoonide talupojad, kes on nördinud dašnakkide valitsuse kuritegelikust poliitikast ja üha suurenevast anarhiast riigis, tõstsid ülestõusulipu. Armeenia Kommunistlik Partei võttis otsekohe selle stiihilise liikumise juhtimise enda kätte ja moodustas Armeenia Revolutsioonikomitee, kuulutades Armeenia Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks. On antud esimene löök — Diližan on meie käes. Vaimustatud ülestõusnud sööstavad edasi vihatud vaenlase — Antandi agendi lõplikuks kukutamiseks. Ja täites nende tahet, liigume meie, olles loonud Revolutsioonikomitee, edasi kindlas lootuses, et Ida rõhutud rahvaste vabastaja — suure sotsialistliku Venemaa kangelaslik Punaarmee osutab meile reaalset abi meie raskes võitluses. Kõigi Armeenia tööliste ja talupoegade nimel palume me Rahvakomissaride Nõukogult seda abi.

Elagu Venemaa Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik! Elagu tema võidukas Punaarmee!

§ 22. SOTSIALISTLIK ÜLESEHITUSTÖÖ KODUSÕJA AASTAIL

Nõukogude riigi kindlustumine. Kodusõja aastail tugevnesid kõikjal riigis tööliste, talupoegade, kasakate ja soldatite saadikute nõukogud. Nad olid tihedalt seotud rahvaga ja said peamisteks keskusteks rahvahulkade mobiliseerimisel maa kaitsele ning võitlusele majanduslike raskustega. Kohtadel kutsuti süstemaatiliselt kokku nõukogude kongresse, toimusid nõukogude ümbervalimised.

Sotsialistliku revolutsiooni võidu ja *leninliku rahvuspoliitika* järjekindla elluviimise tulemusena said Ukraina, Valgevenemaa, Taga-Kaukaasia (Aserbaidžaan, Armeenia, Gruusia), Kesk-Aasia (Buhhaara, Hiiva) rahvad omariikluse ja moodustasid iseseisvad nõukogude vabariigid. VNFSV piirides elavad väikesed rahvad said autonoomia ning moodustasid nõukogude autonoomsed vabariigid ja autonoomsed oblastid. Kodusõja aastail loodi Turkestani, Baškiiria ja Dagestani autonoomsed vabariigid ning autonoomne Mägivabariik, samuti rida autonoomseid oblasteid.

Kuid paljudes Kesk-Aasia, Kasahstani, Põhja-Kaukaasia ja mõnedes teistes rahvuslikes rajoonides ilmnes ekspluataatorlike elementide ülevõim. Kasutades oma majanduslikku võimsust ja sugukondlikke igandeid, allutasid rikkad paljud kohalikud nõukogud oma mõjule.

Sotsialistliku sektori kasv. Muutused klassistruktuuris. Kodusõja kestel *laienes ja tugevnes majanduses sotsialistlik sektor.* Nõukogude riigi kätte läks peaaegu kogu tööstus, raudtee- ja veetransport. Tehti esimesed sammud põllumajanduse sotsialistlikul ümberkorraldamisel. 1917. aasta lõpul hakkasid kehvikud ja sulased, kes olid saanud mõisnike maa ja inventari, looma esimesi kommuune ja artelle. 1918. aasta novembris moodustas Nõukogude valitsus spetsiaalse fondi ühe miljardi rubla suuruses summas toetuste ja laenude andmiseks kollektiivmajanditele. See aitas kaasa nende arenemisele. 1920. aastal oli 10 500 kollektiivmajandit, mis ühendasid 0,5% talumajapidamisi. Kodusõja aastail loodi ligi 900 suurt sovhoosi.

Nõukogude võimu esimeste aastate jooksul muutus *ühiskonna klassistruktuur.* Nõukogudemaal likvideeriti täielikult mõisnike ja suurkodanluse klass, järsult vähenes kulakute, samuti linna kesk- ja väikekodanlaste arv.

Põhjalikult muutus töölisklassi pale. Ekspluateeritavast, tootmisvahenditest ilmajäetud klassist muutus Venemaa proletariaat ekspluateerimisest vabanenud uueks klassiks, sai oma riigi vahendusel peamiste tootmisvahendite valdajaks, kes töötab enda ja ühiskonna hüvanguks. Töölisklass sai ühiskonna ja riigi vahetuks juhtijaks. Sellel oli esmajärguline tähtsus revolutsiooni saatusele.

Ka talurahva olukord muutus. Talurahvas vabanes mõisnike ja

kapitalistide ekspluateerimise alt. Nõrgenes kulakute ike. Kadus talupoegade õigusetus ja poliitiline rõhumine. Nõukogude võimu agraaralaste ümberkujunduste tulemusena muutus maal sotsiaalsete rühmituste suhe. Enne revolutsiooni oli maaelanikkonna hulgas kehvikuid 65%, keskmikke 20% ja kulakuid 15%. Kodusõja lõpuks moodustasid kehvikud 35%, keskmikud 60% ja kulakud alla 5%. *Kõrvuti tööliskiassiga muutus töötav talurahvas nõukogude ühiskonna põhiklassiks.* Nende kahe klassi liit Kommunistliku Partei juhtimisel oli Nõukogude riigi põhialuseks.

Koos mõisnike ja kodanlusega lakkasid olemast ka nende parteid — oktobristid ja kadetid. Mis puutub menševike, esseeride, anarhistide ja natsionalistide väikekodanlikesse parteidesse, siis tegutsesid need kodusõja aastail avalikult koos interventide ja valgekaartlastega, organiseerisid kontrrevolutsioonilisi mässe nõukogude võimu vastu, külvasid segadust, õhutasid mahajäänud töölisi streikidele ja talupoegi Nõukogude-vastastele väljaastumistele. Niisuguse tegevusega paljastasid väikekodanlikud parteid ennast tööliste ja töötavate talupoegade silmis, kes hakkasid neid õiglaselt lugema kapitalistide ja mõisnike kannupoisteks ning rahvusvahelise imperialismi agentideks. Need parteid osutusid täielikult isoleerituiks ja neid tabas poliitiline krahh.

Rahvahulkade eesotsas oli Kommunistlik Partei. Kodusõja aastail Kommunistlik Partei kasvas ja tugevnes, omandas tohutuid kogemusi ning suurima autoriteedi tööliste ja talupoegade hulgas. 1920. aasta lõpuks oli partei ridades üle 650 000 kommunisti. Partei juhtimisel kasvas ja karastus kodusõja tules Kommunistlik Noorsooühing, mille ridades 1920. aasta lõpuks oli üle 400 000 liikme.

V. I. Lenini kõne Kommunistliku Noorsooühingu III kongressil. 1920. aasta oktoobris tuli kokku VKNÜ III ülevenemaaline kongress. Sellel tähtsal kongressil pidas V. I. Lenin oma ajaloolise kõne «Noorscoühingute ülesanded», mis sai aastakümneteks Kommunistliku Noorsooühingu tegevusprogrammiks.

Lenin esitas noore põlvkonna ees seisva suure ülesande — üles ehitada kommunistlik ühiskond. «See sugupõlv ..., kes praegu on 15-aastane, tema näeb kommunistlikku ühiskonda ja ise ka ehitab selle ühiskonna. Ja ta peab teadma, et kogu tema elu ülesandeks on selle ühiskonna ehitamine.» [1]

Selleks et edukalt ehitada kommunistlikku ühiskonda, rääkis Lenin, *tuleb visalt õppida kommunismi.* Vladimir Iljitš kutsus noorsugu omandama kogu teadmiste summat, mis inimkond on loonud, siduma õpetamist ja haridust praktilise tööga, osa võtma ühiskondlikult kasulikust tööst, kommunistliku ülesehitustöö ühisest üritusest. Lenin õpetas, et Kommunistlik Noorsooühing peab kasvatama noorsoos *kommunistlikku moraali, teadlikku distsipliini,* oskust allutada kogu oma elu rahva huvidele, ühisele võitlusele

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 267.

kommunismi eest. «Ainult ühises töös koos tööliste ja talupoegadega võib saada tõelisteks kommunistideks.»

VKNÜ III kongressil V. I. Lenini poolt antud targad nõuanded ja juhtnöörid said Kommunistliku Partei ja Kommunistliku Noorsooühingu kogu tegevuse aluseks noorte kommunismiehitajate kasvatamisel.

Kultuurialane ülesehitustöö. Vaatamata sellele, et sõda nõudis peaaegu kõiki jõude ja vahendeid, toimus aastail 1918—1920 kogu riigis suur kultuurialane ülesehitustöö. *Edukalt likvideeriti elanikkonna kirjaoskamatust.* Erilise dekreediga 26. detsembrist 1919. a., mis kandis Lenini allkirja, kohustas Rahvakomissaride Nõukogu kõiki kirjaoskamatuid alates 8 aasta vanusest kuni 50 aasta vanuseni õppima kirjaoskust kas oma emakeeles või vene keeles. Lugema ja kirjutama õppijate tööpäeva lühendati kahe tunni võrra ning neile säilitati täielik töötasu. Hoogsalt arenes kirjaoskamatuse likvideerimine Punaarmees. Aastail 1917—1920 likvideeris oma kirjaoskamatuse kokku ligi 7 miljonit inimest, sealhulgas 4 miljonit naist.

Neil aastail kujunes välja *ühtse nõukogude töökooli süsteem.* Endiste gümnaasiumide, reaalkoolide, kiriku-kihelkonnakoolide ja semstvokoolide asemele loodi ühtne kaheastmeline töökool: esimene aste 8 kuni 13 aasta vanustele lastele ja teine kuni 17 aasta vanustele noorukitele ja tütarlastele. Õppetöö ühendati töökasvatusega. Selleks avati koolides tisleri-, lukksepa- ja teised töökojad, kus õpilased omandasid tööoskust. Maakoolide õpilased töötasid kooliaedades.

Nõukogude valitsus laiendas koolivõrku, eriti rahvuslikes rajoonides. 1920. aastal suurenes koolide arv 1914. aastaga võrreldes 12 000 võrra, õpilaste arv aga 1,7 miljonit. Riigi poolt said õpilased osaliselt ka toidu, riietuse, jalanõud ja õpikud.

Vana Venemaa pärandas nõukogude võimule väga vähe spetsialiste. 1913. aastal oli kogu riigis ainult 136 000 kõrgema haridusega inimest, kes rõhuvas enamikus olid pärit varakate klasside hulgast.

Nõukogude võim vajas oma spetsialiste, kes oleksid rahvale piiritult ustavad. Vabariik asus niisuguse kaadri ettevalmistamisele oma olemasolu esimestest aastatest alates. 1918. aasta augustis kirjutas Lenin alla Rahvakomissaride Nõukogu dekreedile kõrgematesse õppeasutustesse vastuvõtmise uute eeskirjade kohta. Esimeses järjekorras võeti vastu töölisi, kehvtalupoegi ja nende lapsi. Naistele anti meestega võrdsed õigused. Kaotati õppemaks, puudustkannatavatele üliõpilastele anti riiklikku stipendiumi. Et aidata töölisnoortel ette valmistuda kõrgemas koolis õppimiseks, avati 1919. aastal kõrgemate õppeasutuste juures *töölisfakulteedid.* Neisse võeti vastu partei-, ametiühinguorganisatsioonide ja nõukogude täitevkomiteede lähetustega.

Vaatamata äärmisele vaesusele, eraldas Nõukogude riik suuri

Agitatsioonirongiga saabunud kirjanduse vastuvõtmine.

summasid *kõrgemate õppeasutuste rajamiseks.* Loodi palju uusi ülikoole, kõrgemaid tehnilisi, pedagoogilisi ja teisi õppeasutusi. 1920/1921. õppeaastal oli riigis 244 kõrgemat õppeasutust (1914. aastal oli neid 91), üliõpilaste arv aga kasvas revolutsioonieelse ajaga võrreldes peaaegu kahekordseks.

Väga suurt tähelepanu pöörati *poliitharidustööle ja töötajate kasvatamisele.* Esmajärgulist osa etendas selles bolševistlik ajakirjandus. Anti välja sadu ajalehti Venemaa rahvaste keeltes. Maal tehti suurt tööd lugemistaredes, mis said talupoegadele uuteks kultuuri- ja hariduskolleteks. Rahvahulkade poliitilisel kasvatamisel ja harimisel saatsid palju korda mööda maad kurseerivad ÜKTK agitatsioonirongid ja -laevad.

Laialdaselt arendati marksismi-leninismi propagandat. Suurtes tiraažides anti välja Marxi, Engelsi ja Lenini töid. Kommunistliku Partei IX kongressi otsusel algas V. I. Lenini Kogutud Teoste väljaandmine. 1920. aastal loodi spetsiaalne instituut Marxi ja Engelsi teoste uurimiseks ja kirjastamiseks.

Esimesi edusamme tegi *nõukogude teadus.* Kodusõja aastatel tekkis üle saja uue teadusliku asutuse, kus tehti mitmeid väärtuslikke avastusi. Teaduslikud instituudid aitasid tugevdada maa kaitsevõimet. 1918. aastal professor N. J. Žukovski juhtimisel loodud Aero- ja Hüdrodünaamika Keskinstituut etendas juhtivat osa Nõukogude lennunduse arengus. Grupp õpetlasi akadeemik N. D. Zelinski juhtimisel töötas välja meetodi aviobensiini saamiseks raskest solaarõlist ja petrooleumist. Sellel oli suur praktiline

tähtsus. 1918. aastal loodi Nižni Novgorodis väljapaistva õpetlase M. A. Bontš-Brujevitši juhtimisel raadiolaboratoorium, kus hakati esmakordselt korraldama katselisi raadioringhäälingu saateid.

Geoloogid P. P. Lazarev, I. M. Gubkin ja teised, kes olid alustanud Kurski magnetilise anomaalia uurimist, avastasid hiiglaslikud rauamaagilademed. 1920. aastal algas akadeemik A. J. Fersmani juhtimisel Koola poolsaare loodusrikkuste tundmaõppimine. Seal avastati tohutu suured Hibiinide apatiidi varud, millest hiljem hakati tootma väärtuslikke mineraalväetisi.

Nõukogude võim andis avarad võimalused loominguliseks tööks silmapaistvale bioloogile, looduse ümberkujundajale I. V. Mitšurinile. Suurt abi osutati suurele õpetlasele K. E. Tsiolkovskile, kes töötas välja reaktiivmootorite ja planeetidevaheliste lendude teooria.

Kodusõja aastail tekkisid tähtsad teaduslikud keskused rahvusvabariikides: Ukraina Teaduste Akadeemia, Kesk-Aasia Ülikool Taškendis ja mõned teised.

Eesrindlikud teadlased toetasid palavalt Nõukogude riigi loovat tegevust. Suur füsioloog K. A. Timirjazev kirjutas veidi aega enne oma surma: «Ma usun ja olen veendunud, et bolševikud, kes viivad ellu leninismi, töötavad rahva heaks ja viivad ta õnnele. Ma olin alati teie poolt ja koos teiega. Andke edasi Vladimir Iljitšile, et olen vaimustatud sellest, kui geniaalselt ta on lahendanud maailmaprobleemid teoorias ja praktikas.»

Proletariaadi diktatuuri esimestel aastatel hakkas kujunema *nõukogude kirjandus ja kunst*. Loova intelligentsi parimad esindajad andsid oma talendi rahva teenistusse. Vladimir Majakovski ülistas revolutsiooni suurepärases poeemis «150 000 000». Oma värsside ja plakatitega kutsus ta töörahvast otsustavasse lahingusse kodanluse ja rahvusvahelise imperialismi vastu. Demjan Bednõi laulud, valmid ja poeemid innustasid nõukogude sõjamehi võitlusele interventide ja valgekaartlaste vastu. Aleksander Serafimovitši olukirjeldused kodusõja rinnetelt said Leninilt kõrge hinnangu. Andekas poeet Aleksander Blok tuli üle revolutsiooni poolele ja ülistas seda poeemis «Kaksteist». Ilmusid Dmitri Furmanovi, Mihhail Svetlovi, Liidia Seifullina, Vsevolod Ivanovi ja teiste kirjanike esimesed teosed. 1918. aasta augustis organiseeriti Venemaa Proletaarsete Kirjanike Assotsiatsioon (РАПП) [1].

Ilmusid esimesed nõukogude näidendid. V. Majakovski kirjutas näidendi «Müsteerium-Buff». See näidend, mis kujutas rahva kangelaslikkust ja naeris välja vaenlasi, lavastati Oktoobrirevolutsiooni esimeseks aastapäevaks. Näitlejate brigaadid sõitsid kodusõja rinnetele. Rahvamajades ja massimiitingutel esinesid kuulsad

[1] РАПП — Российская ассоциация пролетарских писателей.

näitlejad ja lauljad Maria Jermolova, Fjodor Šaljapin, Leonid Sobinov, Antonina Neždanova ja teised.

1918. aastal esitas V. I. Lenin «monumentaalpropaganda» plaani, mille kohaselt tuli luua mälestussambaid suurtele revolutsionääridele ja kultuuritegelastele, samuti mälestustahvleid, mis propageeriksid revolutsiooni ja sotsialismi ideid. Selle plaani realiseerimisest võttis osa palju skulptoreid ja kunstnikke.

D. S. Moori, V. N. Deni ja teiste kunstnike loodud poliitilised plakatid kutsusid rahvast võitlusele interventide ja valgekaartlastega ning paljastasid revolutsiooni vaenlasi.

Kaitsti Oktoobri võite. Aastail 1918—1920 saavutasid Venemaa töölised ja talupojad mitmetel rinnetel palju võite. Kuid otsustavat tähtsust omas võit sõjarindel — välismaiste interventide väljakihutamine Nõukogudemaalt ja valgekaartlaste purustamine.

Missugused olid siis nõukogude rahva, tema armee võidu põhjused arvukate ja hambuni relvastatud interventide ja valgekaartlaste jõukude üle? Nõukogude rahvas võitis sellepärast, et ta pidas *õiglast sõda*, kaitses vabadust ja sotsialismi. Sõja õilsad eesmärgid andsid rahvale jõudu ennastsalgavuseks ja massiliseks kangelaslikkuseks. Juhtivaks jõuks kodusõjas oli töölisklass. Kolme sõja-aasta kestel läksid tuhanded ja tuhanded töölised Punaarmee ridadesse ja kaitsesid kangelaslikult nõukogude võimu. Töölised, kes jäid tagalasse, varustasid oma ennastsalgava tööga Punaarmeed relvastuse ja laskemoonaga.

Töölisklass koondas enda ümber töötava talurahva. Lenini sõnade järgi otsustaski see lõppkokkuvõttes sõja tulemuse ja kindlustas meile võidu. Nõukogude võim võitis *varem rõhutud rahvuste* töötavate hulkade usalduse ja toetuse ning ühendas nad oma lipu alla. Punaarmee ridades võitlesid kangelaslikult kõigi vennasrahvaste polgud ja diviisid.

Kommunistliku Partei ja suure Lenini tark juhtimine kindlustas nõukogude rahva võidu interventide ja valgekaartlaste üle. Partei viis tööliste ja töötavate talupoegade miljonilised hulgad ennastsalgavasse võitlusse. Kodusõja käigus kasvatas ta suurepäraseid väejuhte ja armee poliitjuhte, kes oskuslikult kasvatasid punaarmeelasi ja viisid neid kangelastegudele.

Võidu saavutamisel vaenlase üle on suuri teeneid *Leninlikul Kommunistlikul Noorsooühingul.* Kommunistlike noorte poolt kodusõja aastail ülesnäidatud kangelaslikkuse eest autasustati Kommunistlikku Noorsooühingut Punalipu ordeniga.

Punaarmee võitis ka sellepärast, et Nõukogudemaad *toetas kogu maailma proletariaat.* Kapitalistlike maade töölised organiseerisid streike, keeldusid laadimast relvi ja varustust valgekaartlaste ja interventide jaoks, moodustasid tegevuskomiteesid loosungi all «Käed eemale Venemaa küljest!». Imperialistlike maade sõdurid keeldusid sõdimast Venemaa tööliste ja talupoegade vastu.

Punaarmee poolel võitlesid arvukad internatsionaalsed pataljonid, mille koosseisus oli ungarlasi, poolakaid, jugoslaavlasi, tšehhe, hiinlasi, korealasi ja teiste rahvaste esindajaid. Kapitalistlike maade töötajate suur internatsionaalne solidaarsus nõukogude rahvaga etendas silmapaistvat osa rahvusvahelise imperialismi plaanide nurjaajamises, kes püüdis hävitada tööliste ja talupoegade esimest sotsialistlikku riiki maailmas.

KÜSIMUSI.

1. Missugust edu saavutati Nõukogude riigi kindlustamisel kodusõja aastatel?
2. Missugused muutused toimusid riigi sotsiaal-majanduslikus ja klassistruktuuris sotsialistliku revolutsiooni ja kodusõja tulemusena?
3. Mida tehti kodusõja aastail sotsialistliku kultuuri loomise valdkonnas?
4. Millised on Punaarmee võidu põhjused interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni üle?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Rahvakomissaride Nõukogu dekreedist «Kirjaoskamatuse likvideerimisest VNFSV elanikkonna hulgas».

26. detsembril 1919. a.

Eesmärgiga anda kogu vabariigi elanikkonnale võimalus teadlikuks osavõtuks riigi poliitilisest elust, Rahvakomissaride Nõukogu otsustas:

1. Kogu vabariigi elanikkond 8. kuni 50. eluaastani, kes ei oska lugeda või kirjutada, on kohustatud õppima kirjaoskust kas emakeeles või vene keeles, vastavalt soovile...
3. Hariduse Rahvakomissariaadile ja tema kohalikele organitele antakse õigus töökohustuse korras kaasa tõmmata kirjaoskamatute õpetamiseks kogu riigi kirjaoskaja elanikkond, kes ei ole kutsutud sõjaväkke...
5. Kirjaoskust õppivate palgatööliste tööpäeva lühendatakse kahe tunni võrra kogu õppimise ajaks töötasu säilitamisega.
6. Kirjaoskamatuse likvideerimiseks antakse Hariduse Rahvakomissariaadi organite kasutusse rahvamajad, kirikud, klubid, eramajad, sobivad ruumid vabrikutes ja nõukogude asutustes jne.

Rahvakomissaride Nõukogu esimees *V. Uljanov (Lenin).*
Rahvakomissaride Nõukogu asjadevalitseja
Vl. Bontš-Brujevitš.
Sekretär *S. Britškina.*

Küsimusi III peatüki kordamiseks.

1. Välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja põhjused.
2. Kuidas loodi kodusõja aastail tööliste ja talupoegade sõjalis-poliitiline liit ja missugune oli selle liidu tähtsus?
3. Miks oli 1919. aasta kodusõja otsustavaks aastaks?
4. Missugust majanduspoliitikat teostas Nõukogude valitsus kodusõja aastail ja millised on selle poliitika iseärasused?

5. Interventide ja valgekaartlaste üle saavutatud võidu põhjused.
6. Missugused olid kodusõja aastatel toimunud sotsialistliku ülesehitustöö peamised tulemused?
7. Nõukogude vabariigi poolt interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni ühendatud jõudude üle saavutatud võidu maailmaajalooline tähtsus.

Mida lugeda.

A. Tolstoi, Kannatuste rada, Tallinn, 1959.
D. Furmanov, Mäss, Tallinn, 1959.
V. Kuibõšev, Lehekülgi minu elust, Tallinn, 1958.
S. Jessenin, Ballaad kahekümne kuuest (raamatus «Loojumatu tund», Tallinn, 1966).

NSV LIIT SOTSIALISMI MAJANDUSLIKU VUNDAMENDI RAJAMISE PERIOODIL (1921—1932).

§ 23. ÜLEMINEK RAHULIKULE ÜLESEHITUSTÖÖLE NÕUKOGUDEMAAL.

Leninlik GOELRO plaan. Pärast kodusõja võidukat lõppu asus nõukogude rahvas rahulikule ülesehitustööle. Peamiseks, põhiliseks ülesandeks oli nüüd *sotsialismi majandusliku vundamendi rajamine.* 1921. aastal rääkis Lenin: «Üks kahest: kas kõigi nõukogude võimu poliitiliste saavutuste hukkumine või nendele majandusliku vundamendi rajamine. Seda praegu ei ole. Just selle kallale tuleb asuda.» [1]

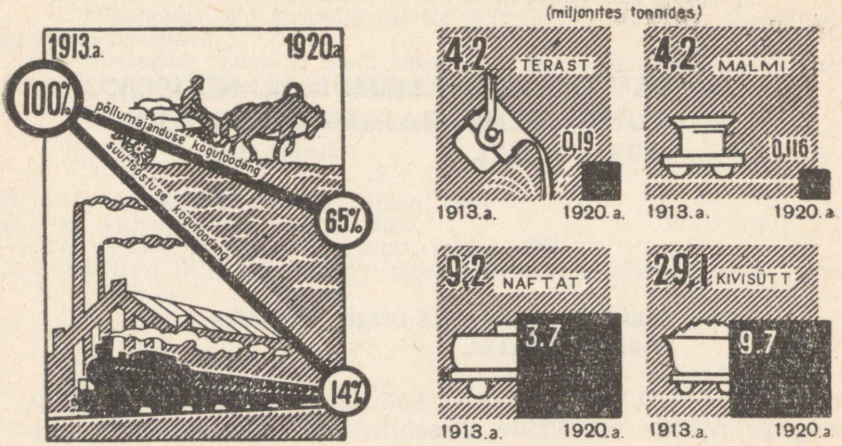
Kodusõja lõpul oli maa rahvamajandus väga viletsas olukorras. Tööstus ja transport olid purustatud. 1920. aastal andsid tehased ja vabrikud seitse korda vähem toodangut kui 1913. aastal. Põllumajanduse toodang oli vähenenud peaaegu kahekordselt.

Enamik ettevõtteid seisis. Selleks et elatuda, siirdusid paljud töölised maale või hakkasid tegelema kodutööndusega, vahetades oma pisitooteid (tulemasinaid jms.) leiva vastu. See tähendas, et oli toimumas töölisklassi killustumise protsess, mis nõrgendas proletariaadi diktatuuri klassibaasi.

Sotsialismi majandusliku vundamendi rajamiseks tuli taastada purustatud rahvamajandus, teostada Nõukogudemaa industrialiseerimine ja põllumajanduse kollektiviseerimine ning likvideerida selle baasil kapitalistlikud elemendid ja Nõukogude majanduse mitmesektorilisus, muuta sotsialistlik sektor ainukeseks majandussüsteemiks riigis.

Nõukogudemaa majandusliku taassünni ja arenemise konkreetseks plaaniks oli *Venemaa elektrifitseerimise plaan — GOELRO plaan*, mille V. I. Lenini initsiatiivil töötas välja riiklik komisjon eesotsas G. M. Kržižanovskiga ja kinnitas VIII ülevenemaaline nõukogude kongress 1920. aasta detsembris. 10—15 aasta vältel kavatseti ehitada 30 suurt rajoonielektrijaama koguvõimsusega 1 500 000 kilovatti, s. t. toota elektrienergiat poolteist korda rohkem, kui seda oli toodetud tsaari-Venemaa kogu eksisteerimise jooksul. GOELRO plaan nägi ette tööstuse taastamise, vanade

[1] V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 50—51.

Tööstus- ja põllumajandustoodangu langus 1920. a. (võrreldes 1913. a.).

tehaste varustamise uue tehnikaga ja tööstuse, iseäranis raske-tööstuse — metallurgia ning masinaehituse edasiarendamise. Kavatseti rajada uusi tööstusharusid, nende hulgas alumiiniumi ja elektrisulamite tootmist. Nõukogudemaa tööstustoodangu kogumaht pidi 1913. aastaga võrreldes kasvama kahekordseks. Plaanis oli raudtee- ja veetranspordi taastamine ja tehniline rekonstrueerimine ning elektrienergia laialdane kasutamine nii transpordis kui ka põllumajanduses.

V. I. Lenin pidas GOELRO plaani väga tähtsaks, nimetades seda *Kommunistliku Partei teiseks programmiks.* Kogu maa elektrifitseerimises nägi ta kõige tähtsamat vahendit sotsialismi ja kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomiseks. VIII nõukogude kongressil ütles Lenin: «Kommunism — see on nõukogude võim pluss kogu maa elektrifitseerimine.»

GOELRO plaani suurejoonelisus hämmastas kogu maailma. 1920. aasta sügisel vestles V. I. Lenin Venemaa elektrifitseerimisest tuntud fantastiliste romaanide autori Herbert Wellsiga. Inglismaale tagasi jõudnud, kirjutas Wells, et Lenin «on langenud elektriutoopiasse», ja nimetas teda «Kremli unistajaks». Kuid Wells eksis rängalt. Leninlik GOELRO plaan täideti enne tähtaega.

Nõukogude riigi välispoliitika aastail 1921—1922. Maa majandusliku taassünni hädavajalikuks tingimuseks oli *rahu säilitamine.* Rahu säilitamist ja täielikku võimalust suunata kõik jõud majanduse taastamisele pidas Lenin neil aastatel kõige kallimaks.

Meie maad ümbritsesid vaenulikud kapitalistlikud riigid. Seetõttu ei tohtinud unustada uue sõja ohtu ja tuli igati *tugevdada maa kaitsevõimet.*

Nõukogude valitsus võitles selle eest, et muuta rahulik hingetõmbeaeg kestvaks ja kindlaks rahuks. 1921. aastal olid Nõukogude Venemaal diplomaatilised suhted juba Afganistani, Eesti, Läti, Leedu, Soome, Poola, Iraani ja Türgiga. Aastail 1921—1922 sõlmis Nõukogude valitsus kaubanduslikke kokkuleppeid Inglismaa, Saksamaa, Itaalia ja teiste riikidega.

Majanduskriisi ning turgude järsu vähenemise olukorras otsustasid Antandi riigid kokku kutsuda üleeuroopalise konverentsi majandus- ja finantsküsimuste arutamiseks. Konverents toimus 1922. aasta aprillis Genovas (Itaalias). Nõukogude vabariikidest oli konverentsile kutsutud ainult Vene NFSV delegatsioon. Sellega seoses sõlmisid kõik nõukogude vabariigid omavahel diplomaatilise liidu ja volitasid Vene NFSV delegatsiooni Genova konverentsil neid esindama ja nende huve kaitsma. Nõukogude delegatsiooni juhiks määrati V. I. Lenin. Ent töörahva nõudel, kes kartis, et Leninile võidaks välismaal elu kallale kippuda, ei lubanud partei Keskkomitee Leninit Genovasse saata, delegatsiooni juhataja kohal asendas teda välisasjade rahvakomissar G. V. Tšitšerin.

V. I. Lenini juhendeid täites kaitses Nõukogude delegatsioon erinevate ühiskondlike süsteemidega riikide rahuliku kooseksisteerimise ideed ja tegi ettepaneku arutada relvastuse üldise vähendamise ja kõige barbaarsemate sõjapidamisviiside keelamise küsimust. Kuid Antandi maade esindajad keeldusid neid küsimusi arutamast.

Nõukogude delegatsioon pani ette arendada laialdast majanduslikku koostööd Nõukogude vabariigi ja kapitalistlike maade vahel. Vene NFSV valitsus nõustus tasuma osa ennesõjaaegseid võlgu tingimusel, et maksutähtaega pikendatakse 30 aastani ja meie maale võimaldatakse laene. Imperialistid lükkasid ka need ettepanekud tagasi. Nad püüdsid Nõukogude valitsusele peale suruda orjastavat kokkulepet, milles oli ette nähtud tsaarivalitsuse ja Ajutise Valitsuse, samuti Koltšaki, Denikini ja teiste valgekaartlike «valitsuste» kõikide võlgade tasumine, natsionaliseeritud ettevõtete tagasiandmine välismaa kapitalistidele, väliskaubanduse monopoli tühistamine ning kapitalistidele eriliste poliitiliste ja juriidiliste garantiide andmine. Nõukogude delegatsioon lükkas imperialistide taotlused otsustavalt tagasi ja nõudis omakorda interventide poolt Venemaale tekitatud materiaalsete kahjude hüvitamist. Imperialistlike riikide katsed meie maad orjastada olid läbi kukkunud.

Genova konverentsil ilmnesid teravad vastuolud võitnud riikide ja Saksamaa vahel. Nõukogude Venemaa astus välja imperialistlike pretensioonide vastu Saksamaa suhtes. Nõukogude valitsuse niisugune positsioon soodustas Nõukogude riigi ja Saksamaa lähenemist. Selle tulemusena kirjutati Rapallos (Genova eeslinnas) alla lepingule, millega seati sisse diplomaatilised suhted Nõukogude vabariigi ja Saksamaa vahel ning loobuti vastastikustest pretensioonidest. See oli Nõukogude välispoliitika suur saavutus. Kapitalistlike suurriikide ühisrinne Nõukogude Venemaa vastu murti läbi.

Kuigi Nõukogude riigi rahvusvaheline olukord muutus kindlamaks, oli see ikka veel küllalt raske. Kõik kapitalistlikud suurriigid (välja arvatud Saksamaa) keeldusid ametlikult tunnustamast Nõukogude valitsust ja temaga diplomaatilisi suhteid sisse seadmast.

Nõukogudemaa ulatab sõbrakäe Ida rahvastele. Ida mahajäänud rahvaste suhtes rakendas Nõukogude riik sõpruse ja koostöö poliitikat. Esimesena tunnustas ta 1919. aastal Afganistani sõltumatust ja kehtestas temaga diplomaatilised suhted. 1921. aasta veebruaris kirjutati alla sõpruslepingule Nõukogude Venemaa ja Afganistani vahel. Samal ajal sõlmiti ka Nõukogude-Iraani leping.

Nõukogude valitsus loobus vabatahtlikult kõigist tsaarivalitsuse poolt Iraanile pealesunnitud orjastavatest lepingutest, samuti kontsessioonidest Iraani territooriumil. 1921. aasta märtsis sõlmiti sõprus- ja vendlusleping Türgiga. See leping kindlustas Türgi rahvusvahelist positsiooni. Nõukogude Venemaa abiga saavutas Türgi võidu sõjas imperialistidega oma sõltumatuse eest.

Mongoolia revolutsioonilise rahvavalitsuse ja selle juhi Suhhe-Batori palvel tuli Nõukogude Venemaa 1921. aastal appi Mongoolia Rahvaarmeele, kes võitles parun Ungerni valgekaartlike jõukudega. Punaarmee abiga lõi Mongoolia sõjavägi valgekaartlased puruks. 5. novembril sõlmiti Mongoolia Rahvavabariigi ja Vene NFSV vahel leping vastastikuse tunnustamise ja saadikute vahetamise kohta. Nõukogude ja mongoolia rahva vahel kujunesid vääramatud sõbralikud suhted. Nõukogudemaa abiga asus äärmiselt mahajäänud Mongoolia mittekapitalistliku arenemise teele.

KÜSIMUSI.

1. Milline peaülesanne seisis Nõukogude riigi ees ülemineku rahulikule ülesehitustööle ja kuidas seda oli võimalik lahendada?
2. Miks hindas V. I. Lenin GOELRO plaani kui partei teist programmi?
3. Millised tulemused olid Nõukogude valitsuse võitlusel diplomaatiliste ja majanduslike suhete sisseseadmise eest teiste maadega aastail 1921—1922?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. G. M. Kržižanovski raamatust «Suure tee algus».

20. märtsil 1920. a. alustas tööd Venemaa Elektrifitseerimise (GOELRO) Riiklik Komisjon, mis oli loodud Lenini näpunäidetel. Vladimir Iljitš tundis algusest peale komisjoni töö vastu suurt huvi, ta andis nõu ning osutas komisjonile suurt abi ja toetust.

Ta tutvus isiklikult komisjoni liikmetega ning tal oli täpne ettekujutus igaühe osast meie keerulises ja vastutusrikkas töös. Komisjoni tegevuskava töötati välja Lenini vahetul osavõtul...

Meie komisjonil tuli töötada palavikulise kiirusega, et üheksakuulise tähtaja jooksul lõpetada ettekanne elektrifitseerimise kohta. Selle raamatu terveid peatükke tuli trükikotta saata otse kirjutusmasinast. Aga ootamas oli selle töö era-

kordselt tähelepanelik esimene lugeja — Vladimir Iljitš. Ta nõudis, et üks eksemplar korrektuurist läheks otse tema aadressil. Mäletan, kuidas ma olin nendel päevadel mures, kui ta vaatas läbi meie korrektuure, ja kuidas ma närvitsesin, oodates telefonihelinat.

Venemaa elektrifitseerimise leninlik plaan (GOELRO plaan) oli esimeseks teaduslikuks plaaniks maailmas, mis nägi ette sotsialismi vundamendi rajamist kõrge tehnika baasil...

2. VIII ülevenemaalise nõukogude kongressi määrus Tööpunalipu ordeni kohta.

Seoses tähtsamate sõjaliste operatsioonide lõppemisega, armee osalise demobiliseerimise algusega ja võimalusega keskenda vabariigi peamised ressursid majanduslike ülesannete lahendamisele, kutsub VIII nõukogude kongress Vene NFSV kogu töörahvast üles pingutama oma tahet, oma oskust ja oma jõudu tööstuse ja transpordi olukorra ning põllumajanduse organiseerimise parandamiseks.

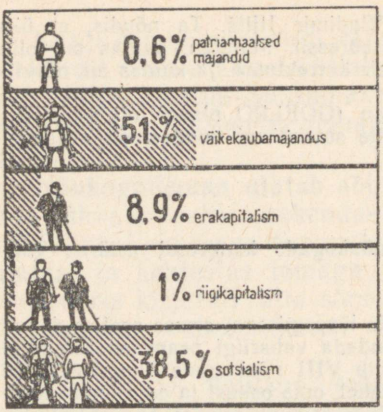
Selleks et esile tõsta kogu Nõukogude vabariigi ees neid töötajate rühmi ja üksikuid kodanikke, kes on ilmutanud erilist ennastsalgavust, initsiatiivi, tööarmastust ja organiseeritust majanduslike ülesannete lahendamisel, otsustab VIII nõukogude kongress asutada Tööpunalipu ordeni ja tema märgi.

§ 24. ÜLEMINEK UUELE MAJANDUSPOLIITIKALE.

Uus majanduspoliitika on vajalik. Rahuliku ülesehitustöö perioodi alguseks kerkisid Nõukogudemaa ette suured raskused, mis olid mitte ainult majanduslikku, vaid ka poliitilist laadi. 1921. aasta alguses suleti kütusepuuduse tõttu suurimad ettevõtted Petrogradis, Moskvas ja teistes linnades. Tõsised teitlusraskused tekitasid tööliste hulgas rahulolematust. Menševike ja esseeride agitatsiooni mõjul toimusid mitmel pool streigid. 1920. aasta lõpul hakati demobiliseerima Punaarmeed. Sajad tuhanded töölised ja talupojad pöördusid tagasi koju. Kõikjal valitses laos ja demobiliseeritud ei leidnud kohe tööd. Selline olukord tekitas nende hulgas rahulolematust.

Eriti ohtlik oli talupoegade massiline rahulolematus sõjakommunismi poliitikaga. Kui sõda oli lõppenud ja mõisnike tagasipöördumise oht möödunud, hakkasid talupojad avalikult nõudma toiduainete andmise kohustuse tühistamist. Nad tahtsid omada ülejääke, mida saaks vabalt turul müüa, et saadud raha eest osta vajalikke kaupu.

Talupoegade rahulolematust kasutades organiseerisid esseerid Ukrainas, Volgamaal, Siberis, Tambovi kubermangus ja mujal kulakute mässe, mida toetasid keskmiktalupoegade suured rühmad. Suurimaks hädaohuks kujunes Kroonlinna mäss, mis puhkes 1921. aasta veebruari lõpul. Esseeridel ja menševikel õnnestus kihutada Nõukogude-vastasele väljaastumisele ebateadlikku osa madrustest. Mässu organiseerijad seadsid üles kontrrevolutsioonilise loosungi «Nõukogude eest, kuid ilma kommunistideta!».

Erinevate majandussektorite osatähtsus rahvamajanduse kogutoodangus (1923—1924).

Talupoegade rahulolematus võis õõnestada tööliskiassi ja talurahva liidu aluseid. Oli ilmne, et *sõjalist ja poliitilist liitu, mis oli eksisteerinud kodusõja aastatel, oli vaja täiendada töölistele ja talupoegadele soodsa majandusliku liiduga.* Kuid majanduslikku liitu ei olnud võimalik rajada sõjakommunismi poliitikale. Toiduainete andmise kohustus jättis talupojad ilma õigusest käsutada ülejääke oma äranägemise järgi. Seetõttu ei olnud nad materiaalselt huvitatud tootmise laiendamisest.

Toiduainete andmise kohustus pidurdas tugevasti põllumajanduse arenemist. Kuid põllumajandust taastamata ei olnud võimalik taastada tööstust ja transporti, kindlustada töölisi toiduainetega ning kergetööstust toorainega.

V. I. Lenin jõudis järeldusele, et on vaja loobuda sõjakommunismi poliitikast ja asendada see teise majanduspoliitikaga. Alatised kohtumised ja vestlused tööliste ja talupoegadega ning sügav elutundmine aitasid Leninil õigesti kindlaks määrata tähtsaimat lüli, millest tuli alustada üleminekut uuele majanduspoliitikale. Selleks et saavutada põllumajanduse kiiret tõusu, oli vaja talupoegades äratada materiaalset huvi teraviljatootmise vastu, lubada neil vabalt müüa ülejääke ja osta tööstuskaupu. Selleks tuli *toiduainete andmise kohustus asendada toitlusmaksuga*, mille suurus tuli talupoegadele varem teatavaks teha. Kommunistlik Partei võttis selle targa leninliku ettepaneku vastu.

VK(b)P X kongress. 1921. aasta märtsis toimus Moskvas Kommunistliku Partei X kongress. Sel ajal peeti pingelist võitlust Kroonlinna mässajate vastu. Kongress määras oma koosseisust suure rühma delegaate, kes asusid kindlust ründavate võitlejate etteotsa. Mäss likvideeriti kiiresti.

Kongressi tähelepanu keskpunktis oli talupoegade suhtes teostatava poliitika küsimus. Kongress võttis üksmeelselt vastu leninliku resolutsiooni «Toiduainete andmise kohustuse asendamisest naturaalmaksuga». *Selle otsusega alustas kongress üleminekut sõjakommunismilt uuele majanduspoliitikale* (*nepile*). Suurt tähelepanu osutas kongress rahvusküsimusele. Tähtsaimaks ülesandeks oli üle saada minevikus rõhutud rahvuste majanduslikust ja kultuurilisest mahajäämusest, aidata neil kiiremini järele jõuda Kesk-Venemaale ja sellega likvideerida tegelik ebavõrdsus meie maa rahvaste vahel.

Ajalooline pööre uuele majanduspoliitikale ja tohutud raskused, mida maa läbi elas, nõudsid partei ridade ühtsuse ja monoliitsuse igakülgset tugevdamist. Kuid just kongressi eel sundisid Trotski, Buhharin ja «töölisopositsiooni» liidrid parteile peale tarbetu diskussiooni ametiühingute osa küsimuses ja hakkasid õõnestama partei ühtsust.

V. I. Lenin ja valdav enamus kommuniste nägi ametiühingutes *töölisklassi kõige massilisemat ühiskondlikku organisatsiooni*, mille eesmärgiks on töörahvast kaasa tõmmata sotsialistlikku ülesehitustöösse, õpetada teda riiki valitsema. Lenin rääkis, et ametiühingud «on kasvatuslik organisatsioon, kaasatõmbamise, õpetamise organisatsioon, see on kool, juhtimise kool, majandamise kool, kommunismi kool» [1]. Ametiühingute tegevuses on põhiliseks meetodiks veenmine, kasvatamine, organiseerimine, kuid mitte sundimine.

Täiesti teisiti hindas ametiühingute osa Trotski. Ta tegi ettepaneku muuta ametiühingud riiklikeks organeiks ja anda neile üle tootmise juhtimise funktsioonid. Ametiühingute tegevuses pidas Trotski peamiseks sundimist ja administreerimist. Ta kutsus üles tugevdama ametiühingulises töös erakorraliste, sõja-aastatel praktiseeritud meetodite kasutamist. Buhharin toetas Trotski positsiooni. Diskussiooni ajal väljaastunud «töölisopositsioon» nägi ametiühingutes töölisklassi kõrgemat organisatsioonivormi, asetas nad kõrgemale Kommunistlikust Parteist ja Nõukogude riigist ning nõudis, et rahvamajanduse juhtimine antaks üle ametiühingutele — «ülevenemaalisele tootjate kongressile».

Trotskistid, buhhaarinlased ja «töölisopositsioonist» osavõtjad arendasid partei vastu fraktsioonilist võitlust, hakkasid lõhkuma partei ühtsust. Diskussiooni käigus koondus valdav enamus kommuniste Lenini ümber. Diskussioonist kokkuvõtteid tehes kinnitas partei X kongress leninliku platvormi, mõistis otsustavalt hukka kõik opositsioonilised rühmitused ja nende fraktsioonilise võitluse ning võttis vastu Lenini poolt kirjutatud resolutsiooni partei ühtsuse kohta, asudes seisukohale, et partei kindla ühtsuse säilitamine on proletariaadi diktatuuri eduka olemasolu põhitingimuseks. Kongress tegi Keskkomiteele ülesandeks rakendada parteidistsipliini rikkujate ja fraktsionääride vastu karme abinõusid kuni parteist väljaheitmiseni.

Üleminek uuele majanduspoliitikale. Pärast partei X kongressi andis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee välja dekreedi toiduainete andmise kohustuse asendamise kohta toitlusmaksuga. 1921. aastaks määratud maks oli umbes kaks korda väiksem kui varem ettenähtud kohustus. Pärast maksu tasumist võis talupoeg turul vabalt müüa toodetud saaduste ülejääke. *Põhiliseks majanduslike sidemete vormiks linna ja maa vahel sai kaubandus.* Sel ajal riiklikku kaubandust veel ei olnud, kooperatiivne kaubandus aga arenes nõrgalt. Sellistes tingimustes hakkas kiiresti levima

[1] V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 2.

erakaubandus, mida Nõukogude riik lubas, kuid see toimus tema kontrolli all. Ühtlasi võeti tarvitusele abinõud riikliku kaubanduse organiseerimiseks ja kooperatiivkaubanduse laialdaseks arendamiseks.

Et kiirendada põllumajanduse taastamist ja suurendada põllumajandussaaduste tootmist, lubati talupoegadel anda maad rendile, kasutada palgatööd ja vabalt valida maakasutuse vormi. Suurt tähelepanu pöörati *mitmesuguste kooperatsioonivormide* (tarbijate, põllumajandus-, krediidi- jt. ühistute) arendamisele maal. Nõukogude riik nägi kooperatsioonis tähtsat vahendit põllumajanduse edasiarendamiseks ja talupoegade elutaseme tõstmiseks. Ühtlasi harjutas nende lihtsamate kooperatsioonivormide arendamine talupoegi *kollektiivse majapidamisega.*

Tööstuse alal väljendus üleminek uuele majanduspoliitikale selles, et riik, kes hoidis enda käes kogu suur- ja kesktööstust, andis elanikkonnale vajalike kaupade tootmise kiirema suurendamise eesmärgil paljud riiklikud väike-ettevõtted rendile kooperatiividele ja eraisikutele. Välismaa kapitalistidele anti kontsessioone mõnede tehaste ja vabrikute peale. Lubati väiksemate eratööstusettevõtete töö. Üldine töökohustus ja töömobilisatsioonid kaotati — tehaseid ja vabrikuid varustati tööjõuga tööbörsi kaudu. Töötasu maksti vastavalt kulutatud töö hulgale ja kvaliteedile. See tekitas töölistes materiaalset huvi tööviljakuse tõstmise vastu. Lõpetati toiduainete, tööstussaaduste ja korterite tasuta andmine ning tasuta kommunaalteenuste osutamine.

Üleminekuga uuele majanduspoliitikale avanes võimalus kapitalistliku sektori teatavaks kasvuks majanduses. Sellega käis kaasas terav võitlus kapitalistlike ja sotsialistlike elementide vahel põhimõttel «kes kelle välja tõrjub». Kuna aga juhtpositsioonid majanduses (maa, maapõuevarad, suurtööstus, transport, väliskaubanduse monopol jt.) jäid Nõukogude riigi kätte, siis tagas uus majanduspoliitika *sotsialismi võidu kapitalismi üle.*

Uus majanduspoliitika oli Nõukogude riigi jaoks ainus õige majanduspoliitika üleminekuepohhil kapitalismilt sotsialismile. See tagas suurtööstuse ja transpordi taastamise ning tõusu, talumajapidamiste taastamise, seega ka nende sotsialistliku ümberkujundamise tulevikus, kapitalistlike elementide täieliku väljatõrjumise ja likvideerimise ning majandusliku liidu tugevnemise töölisklassi ja talurahva vahel. Seepärast rõhutas Lenin, et uus majanduspoliitika kindlustab meie maal sotsialismi võidu majanduslikult ja poliitiliselt. Ta pidas sellist majanduspoliitikat vältimatult vajalikuks kõigile maadele, kes asuvad sotsialismi ülesehitamise teele.

Rahvamajanduse taastamise algus. Töölised ja talupojad võtsid uue majanduspoliitika rahuldustundega vastu ja asusid entusiasmiga rahvamajanduse taastamisele. Kevadine külvikampaania toimus 1921. aastal suure eduga. Kuid sel aastal tabas väga tugev

põud peamisi teraviljarajoone: Volgamaid, Ukrainat ja Põhja-Kaukaasiat. Nälgis üle 23 miljoni inimese.

Nõukogude valitsus võttis nälgijate päästmiseks tarvitusele kõik abinõud. Põuast haaratud rajoonidesse suunati kümneid miljoneid puudasid vilja. Eriti hoolitseti laste eest. Levis laialdane üldrahvalik liikumine loosungi all «Kümme söönut peavad toitma üht näljahädalist».

Riik võttis kirikutelt ära osa väärisasju (kulda, plaatinat jne.) ja ostis nende eest nälgijatele vilja. Reaktsiooniline vaimulikkond püüdis seda takistada ja kihutas usklikke üles Nõukogude-vastastele väljaastumistele. Kuid töötav rahvas ei võtnud reaktsionääre kuulda.

Suurt abi osutas näljahädalistele rahvusvaheline proletariaat. Kommunistliku Internatsionaali initsiatiivil loodi Töölisabi Rahvusvaheline Komitee eesotsas Clara Zetkiniga. Tööliste seas kogutud raha eest muretseti toiduaineid, mida saadeti näljahädalistele. Nälgijatele abi organiseerimisel tegid palju ära Lääne eesrindliku intelligentsi esindajad: kuulus norra polaaruurija F. Nansen, tuntud prantsuse kirjanikud H. Barbusse, A. France ja teised.

1922. aasta hea saak aitas põua tagajärgedest üle saada ja soodustas talupoegade ainelise olukorra paranemist.

1921. aasta kevadel algas tööstuse taastamine. Suure innuga taastasid töölised vabrikuid, tehaseid, kaevandusi ja raudteid. Kangelaslikult võideldi Donbassi taastamise eest. Suurtes kaevandustes täitsid lahtimurdjad sõjaeelseid töönorme. Edukalt töötasid Bakuu naftatöölised. 1922. aastal autasustati neid Tööpunalipu ordeniga edukate tulemuste eest naftatööstuse taastamisel.

1921/22. majandusaastal kasvas tööstustoodang 50 protsenti. Eriti kiiresti taastati kergetööstus. Rivisse astusid uued ettevõtted. 1922. aastal hakkas tegutsema Kašira elektrijaam Moskva lähedal. Oli käimas Volhovi ja teiste GOELRO plaanis ettenähtud elektrijaamade ehitamine.

KÜSIMUSI.

1. Miks oli vaja sõjakommunismi poliitikalt üle minna uuele majanduspoliitikale?
2. Milliseid küsimusi arutas Kommunistliku Partei X kongress ja milles seisis selle kongressi ajalooline tähtsus?
3. Milliseid majanduslikke abinõusid rakendati seoses üleminekuga uuele majanduspoliitikale?

1. Asendada toiduainete andmise kohustus toitlusmaksuga.

V. A. Karpinski mälestusi V. I. Leninist.

Mulle meenub talupoeg Ossip Ivanovitš Tšernov, alles noor, energiline, lühikeseks pöetud juuste ja pigimusta habemega. 1921. aasta veebruaris võttis ta ette teekonna Siberist Moskvasse ainult selleks, et vestelda Leniniga ühes «väga tähtsas küsimuses».

Vladimir Iljitš võttis ta vastu, teretas lahkesti ja küsis:

«Mida uut tõite kaasa Siberist, seltsimees Tšernov?»

«Seltsimees Lenin, ma panin oma mõtted paberile. Kas lubate ette lugeda?»

«Võtke istet, lugege!»

Võetigi istet — Tšernov laua otsas, Lenin laua kõrval.

«Lugege!»

Alguses kuulas Vladimir Iljitš ilma igasuguse huvita. Kas tal vähe tuli iga päev ära kuulata igasuguseid ettekandeid! Kuid peagi hakkas ta huvi tundma, pöördus mitmel korral Tšernovi poole ja silmitses teda teraselt.

Mis küsimus see siis oli, millest talupoeg sõitis Leninile ette kandma?

Selgus, et Ossip Tšernov sõitis Lenini juurde ettepanekuga asendada toiduainete andmise kohustus toitlusmaksuga.

Tšernov motiveeris oma ettepanekut väga lihtsalt. Toiduainete andmise kohustusega kui hädavajaliku abinõuga leppis talupoeg niikaua, kui käis sõda. Aga nüüd tahab talupoeg majandada kindla majandusliku arvestuse alusel. Tal on vaja ette teada, kui palju maksu võtab temalt Nõukogude riik ja kui palju talle endale jääb. Maks peab olema progressiivne.

Ettekande ära kuulanud, küsis Vladimir Iljitš Tšernovilt:

«Kes te niisugune olete?»

Tšernov vastas, et ta on talupoeg, pärit Vladimiri kubermangu Muromi maakonna Djakovo külast. Sattus Siberisse sunnitööle osavõtu eest 1905. aasta revolutsioonist. Praegu on tal Siberis oma majapidamine. On parteitu.

Vladimir Iljitš küsis:

«Aga millisena te kujutlete progressiivset maksustamist?»

Tšernov vastas, et mida suurem on talupoja sissetulek, seda kõrgem peab olema maks.

«Õigus,» ütles Vladimir Iljitš ja jäi mõttesse. Seejärel küsis ta:

«Kas te oleksite nõus oma kirjutist avaldama «Pravdas»?»

«Olen nõus.»

«Siis lisage, kuidas te mõistate progressiivset maksustamist ja kes te ise olete.»

Vladimir Iljitš viis Tšernovi vastuvõturuumi ning palus talle anda sulge ja tinti. Kuid Tšernov lausus, et ta ei oska sulega kirjutada. Vladimir Iljitš naeratas ja palus anda talle keemilise pliiatsi.

Siinsamas vastuvõturuumis täiendas Tšernov oma kirjutist. Hiljem, saabudes «Bednota» toimetusse, jutustas ta oma vestlusest Leniniga ja kordas vaimustatult:

«Ei, Lenin ei kuulanud muidugi mitte mind. Minu kaudu kuulas ta kogu töötavat talurahvast!»

Talupoeg Ossip Ivanovitš Tšernovi kirjutis avaldati artiklina «Pravdas» veidi enne bolševike partei X kongressi, mis Lenini ettekande põhjal võttis vastu otsuse asendada toiduainete andmise kohustus toitlusmaksuga.

2. Ternovo ja Gorki küla talupoegade kiri.

14. aprillil 1921. a.

Meie, Tuula kubermangu Kašira maakonna Jamsko-Slobodski valla Ternovo ja Gorki küla kodanikud, otsustasime koosolekul väljendada meid haaranud

sügavat tänulikkust Kašira Riiklikule Rajoonielektrijaamale, aga selle näol ka vabariigi kõrgemale organile — Kõrgemale Rahvamajanduse Nõukogule meie küladele elektrivalgustuse andmise eest. Nüüd meie ei istu pimedas, vaid töötame ka õhtul hilja kodus ereda valguse käes. Niisuguse suurepärase valgustuse sisseseadmist meie taredesse ei oodanud me mitte üheltki võimult. Kuid nõukogude võim tegi seda. On möödunud aeg, kus tuli muret tunda petrooleumi ja peergude pärast. Rahulikult ootad õhtut ja tundi, millal süttib tuluke ja valgustab meie onne. Nii lõbus ja mõnus hakkab hingel, et tahtmatult tahaks hüüda: «Imepärased on su teod, nõukogude võim!» Saagu teoks külade ja põllumajanduse elektrifitseerimine, maa tasub selle eest sajakordselt.

«Izvestija», 28. mai 1921. a.

§ 25. NSV LIIDU MOODUSTAMINE.

Vabariikide ühinemise hädavajalikkus. Väljapaistvaks poliitiliseks sündmuseks Venemaa rahvaste elus üleminekul rahulikule ülesehitustööle oli *Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu moodustamine 1922. aastal.*

NSV Liidu moodustamise dikteerisid eelkõige sisemised põhjused. Kõigil nõukogude vabariikidel oli ühesugune ühiskonna- ja riigikord, mis liidab rahvaid, oli ka ühine eesmärk — sotsialismi ülesehitamine.

Et kiirendada rahvamajanduse taastamist ja tagada selle edasine tõus, tuli vabariikidel ühendada oma reservid ja ressursid. See oli seda vajalikum, et maa erinevate majanduskeskuste vahel eksisteeris ajalooliselt kujunenud tööjaotus. Ukraina varustas Venemaad söe ja metalliga, Bakuu naftaga, Kesk-Aasia puuvillaga, tööstuslik keskrajoon tekstiilikaupadega, Petrograd masinate ja seadmetega jne. Vabariikide ühinemist kergendas ka asjaolu, et neil oli ühtne transpordisüsteem. Leninlik GOELRO plaan, mille alusel toimus rahvamajanduse taastamine ja edasiarendamine, oli ette nähtud kõigi nõukogude vabariikide jaoks, selle täitmine nõudis ühiseid jõupingutusi.

Ühinemine oli vajalik aga ka välispoliitilistel põhjustel. Imperialistlikud riigid rakendasid nõukogude vabariikide suhtes majanduslikku blokaadi ja diplomaatilist isolatsiooni, kasutasid kõiki vahendeid sotsialistliku ülesehitustöö õõnestamiseks Nõukogudemaal ja haudusid uue sõjalise interventsiooni plaane. Kõige selle tõttu oli tingimata vajalik, et nõukogude vabariigid ühineksid ühise armee ja laevastikuga liitriigiks, mis suudaks kõiki nõukogude vabariike kaitsta nii interventsiooniohu kui ka majandusliku ja diplomaatilise isolatsiooni eest.

Vabariikide ühinemisliikumine. Nõukogude vabariigid püüdsid ühinemise poole juba oma olemasolu esimestest päevadest peale. Kodusõja aastail sõlmisid vabariigid omavahel *sõjalise liidu.* Pärast sõda hakkasid vabariigid arendama omavahelisi *majanduslikke sidemeid* ja osutama üksteisele majanduslikku abi. Vene NFSV sõlmis teiste vabariikidega liidulepingud, mis nägid ette

mitte ainult ühist kaitset, vaid ka koostööd majanduse ülesehitamisel. Aastail 1921—1922 kujunes välja nõukogude vabariikide *diplomaatiline* liit.

Ühinemispüüde kasvamist soodustas suur abi, mida Vene NFSV osutas vennasvabariikidele majanduslikus ülesehitustöös. Näiteks aastail 1921—1922 andis Nõukogude Venemaa Taga-Kaukaasiale üle mitu tekstiilivabrikut ja trükikoda, vene rahva abiga ehitati Tbilisi lähedale hüdroelektrijaam jne.

Leninliku rahvuspoliitika järjekindel ellurakendamine tugevdas usaldust ja sõprust rahvaste vahel. 1922. aasta märtsis ühinesid Aserbaidžaani, Armeenia ja Gruusia nõukogude vabariigid föderatiivseks liiduks, millest seejärel moodustati Taga-Kaukaasia Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik.

NSV Liidu moodustamine. 1922. aasta augustis moodustas VK(b)P Keskkomitee komisjoni ettepanekute läbitöötamiseks nõukogude vabariikide vaheliste suhete edasiarendamise alal. Komisjon võttis vastu J. V. Stalini teesid, milles nähti ette, et Ukraina, Valgevenemaa, Aserbaidžaan, Gruusia ja Armeenia astuvad Vene NFSV koosseisu autonoomsete vabariikidena. Vene NFSV kõrgemad riigivõimuorganid pidid muutuma üldföderatiivseteks organiteks. Stalini poolt esitatud sõltumatute nõukogude vabariikide «autonomiseerimise» idee oli ekslik; see tähendas nõukogude rahvusvabariikide õiguste kitsendamist ega vastanud sotsialistlikus ülesehitustöös toimuva Nõukogude rahvaste sõpruse edasise tugevdamise ülesandele.

V. I. Lenin kritiseeris esitatud projekti nõukogude vabariikide «autonomiseerimisest». Ta esitas ainuõige ja targa ettepaneku: luua *uus liitriik* — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit kui võrdõiguslike suveräänsete vabariikide vabatahtlik ühendus. Igale vabariigile peab jääma täielik õigus NSV Liidust vabalt välja astuda. Uue liitriigi eesotsas peab seisma liidu nõukogude Kesktäitevkomitee, mis koosneb kõikide vabariikide esindajatest.

Oktoobris võttis VK(b)P Keskkomitee pleenum vastu Lenini ettepaneku Vene NFSV, Taga-Kaukaasia NFSV, Ukraina NSV ja Valgevene NSV ühinemise kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduks. VK(b)P Keskkomitee pleenumi otsust toetasid kõik nõukogude vabariigid. Igal pool peeti töötajate koosolekuid ja nõukogude pleenumeid, kus võeti vastu resolutsioone, mis kiitsid heaks sotsialistlike vabariikide ühinemise ühtsesse liitu.

Detsembris toimusid Ukraina, Valgevene, Taga-Kaukaasia ja Vene NFSV vabariiklikud nõukogude kongressid. Need toetasid üksmeelselt vabariikide liidu moodustamist ja valisid delegaadid NSV Liidu I nõukogude kongressile, mis avati 30. detsembril 1922. a. Moskvas. V. I. Lenin ei saanud kongressist osa võtta, sest ta oli raskesti haige. Kongress valis Vladimir Iljitši oma aujuhatajaks ja saatis talle palava tervituse.

Kongress otsustas moodustada Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu (NSVL) neljast vabariigist (Vene NFSV, Taga-Kaukaasia NFSV, Ukraina NSV ja Valgevene NSV); kongress võttis NSV Liidu moodustamise kohta vastu deklaratsiooni ning lepingu, milles esitati vabariikide liitriigiks ühinemise motiivid ja tingimused. Kongress valis NSV Liidu Kesktäitevkomitee. Selle esimeesteks valiti M. I. Kalinin (Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee esimees), G. I. Petrovski (Ukraina Kesktäitevkomitee esimees), A. G. Tšervjakov (Valgevenemaa Kesktäitevkomitee esimees) ja N. N. Narimanov (Taga-Kaukaasia NFSV Kesktäitevkomitee esimees).

NSV Liidu moodustamine oli maailmaajaloolise tähtsusega sündmus. Esmakordselt ajaloos loodi paljurahvuseline riik võrdõiguslike rahvaste vabatahtliku ühinemise alusel, riik, kus ei olnud rahvuslikku ebavõrdsust ja rõhumist. *NSV Liidu moodustamine tugevdas meie maa rahvaste sõprust ja vendlust, suurendas nende jõudu võitluses sotsialismi ülesehitamise eest.*

NSV Liidu Konstitutsioon. NSV Liidu Kesktäitevkomitee moodustas kõikide vabariikide esindajatest konstitutsioonikomisjoni M. I. Kalinini eesistumisel. Komisjon töötas välja NSV Liidu Konstitutsiooni projekti, mis kiideti heaks partei Keskkomitee pleenumi ja kõikide liiduvabariikide poolt. 1923. a. 6. juulil võttis NSV Liidu Kesktäitevkomitee teine istungjärk Konstitutsiooni vastu. Istungjärk kinnitas NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimese koosseisu eesotsas V. I. Leniniga. Konstitutsiooni lõplik kinnitamine toimus II üleliidulisel nõukogude kongressil 31. jaanuaril 1924. a.

Konstitutsioon sisaldas deklaratsiooni ning lepingu NSV Liidu moodustamise kohta. Vastavalt Konstitutsioonile kuulusid NSV Liidu kõrgemate riigivõimuorganite kompetentsi välispoliitika, sõja kuulutamine ja rahu sõlmimine, NSV Liidu ja vabariikide piirid, vastuvõtmine NSV Liitu, NSV Liidu relvastatud jõud, transport ja side ning rahvamajanduse planeerimine. Kõigi teiste küsimuste otsustamisel olid vabariigid suveräänsed. Igaüks neist säilitas õiguse NSV Liidust vabalt välja astuda. NSV Liidu koosseisu astumise õigus oli kõikidel nõukogude sotsialistlikel vabariikidel, nii olemasolevatel kui ka tulevikus tekkida võivatel.

Konstitutsiooni järgi oli NSV Liidu kõrgeimaks võimuorganiks üleliiduline nõukogude kongress. Selle kongressi delegaadid valiti kubermangude kongressidel; nendes vabariikides aga, kus kubermange ei olnud, vahetult vabariiklikel nõukogude kongressidel. Selleks et kindlustada töölisklassi juhtivat osa üleliidulisel nõukogude kongressil, määrati kindlaks esindusnorm: linnanõukogude ja linna tüüpi asulate nõukogude poolt 1 saadik iga 25 000 valija kohta ja nõukogude kubermangukongresside poolt — 1 saadik iga 125 000 elaniku kohta. Kongresside vaheajal kuulus kõrgem võim NSV Liidu Kesktäitevkomiteele. See koosnes kahest kojast — Lii-

dunõukogust ja Rahvuste Nõukogust. Et seadus võiks jõusse astuda, pidi see vastu võetama mõlema koja poolt. Sellise korralduse juures kajastasid NSV Liidu kõrgemad võimuorganid mitte ainult kogu liidu ühiseid huve, vaid ka üksikute vabariikide erihuve. NSV Liidu Kesktäitevkomitee täidesaatvaks ja korraldusi andvaks organiks oli NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu.

Usbeki NSV, Turkmeeni NSV ja Tadžiki NSV moodustamine ning nende astumine NSV Liidu koosseisu. NSV Liidu moodustamise momendil olid Kesk-Aasia territooriumil peale Turkestani ANSV, mis kuulus VNFSV koosseisu, Buhhaara ja Horezmi nõukogude rahvavabariigid. Viimased ei kuulunud tollal Nõukogude Liidu koosseisu, sest nad ei olnud veel sotsialistlikud vabariigid. Kuid juba 1923. aasta sügisel asus Horezmi vabariik sotsialistliku arenemise teele ja kuulutas enda sotsialistlikuks, 1924. aasta sügisel järgnes Buhhaara vabariik tema eeskujule.

Nüüd sai võimalikuks ja vajalikuks ühendada Kesk-Aasia rahvad nõukogude rahvusriikideks. Kuni selle ajani olid usbeki, turkmeeni ja tadžiki rahvad hajutatud ning kuulusid eraldi rühmadena kolme riigi — Turkestani ANSV, Buhhaara NSV ja Horezmi NSV koosseisu. Rahvaste tahtel viidi 1924. aasta sügisel läbi *rahvusriikide piiriajamine* Kesk-Aasias. Selle tulemusena moodustati uued rahvusriigid: Usbeki NSV ja Turkmeeni NSV, Usbeki NSV koosseisus olev Tadžiki autonoomne vabariik ning Vene NFSV koosseisu kuuluvad Kirgiisi ja Karakalpaki autonoomsed oblastid. Buhhaara NSV, Horezmi NSV ja Turkestani ANSV kaotati.

1925. aasta veebruaris võtsid Usbeki NSV ja Turkmeeni NSV nõukogude kongressid vastu otsuse astuda NSV Liidu koosseisu. 1925. aasta mais võttis III üleliiduline nõukogude kongress Usbeki NSV ja Turkmeeni NSV Nõukogude Liitu vastu.

1929. aastal astus Tadžiki ANSV, kus majanduse ja kultuuri ülesehitamisel oli saavutatud suurt edu, Usbeki NSV koosseisust välja, kuulutas enda iseseisvaks nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks ja astus liiduvabariigina NSV Liidu liikmeks. Tema vastuvõtmine NSV Liitu vormistati lõplikult VI üleliidulisel nõukogude kongressil 1931. aasta märtsis.

KÜSIMUSI.

1. Millistel põhjustel sai vajalikuks ja võimalikuks nõukogude vabariikide ühinemine liitriigiks?
2. Miks V. I. Lenin kritiseeris projekti vabariikide autonomiseerimisest? Millise plaani vabariikide ühinemiseks esitas V. I. Lenin?
3. Millal ja millistel põhimõtetel moodustati NSV Liit? Milles seisis NSV Liidu moodustamise ajalooline tähtsus?
4. Millised on NSV Liidu 1924. aasta konstitutsiooni põhiseisukohad?
5. Kuidas tekkisid Usbeki NSV, Turkmeeni NSV ja Tadžiki NSV ja millal nad astusid NSV Liitu?

NSV Liidu Kesktäitevkomitee Presiidiumi läkitusest 1923. a. 13. juulist «Kõigile maailma rahvastele ja valitsustele».

Hiljuti toimunud nõukogude kongressidel otsustasid nõukogude vabariikide rahvad üksmeelselt moodustada Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu, ühtse liitriigi. See võrdõiguslike rahvaste ühendus on vabatahtlik, ei tunnusta rahvuslikku rõhumist ega sunni ühtki rahvast jääma selle riigi piiridesse, andes igale vabariigile õiguse vabalt välja astuda liidust ja samal ajal avades vabatahtliku juurdepääsu kõigile sotsialistlikele nõukogude vabariikidele, ka neile, mis tekivad tulevikus...

Nõukogude vabariikide rahvaste vennaliku koostöö alusel loodud liitriik seab oma eesmärgiks rahu säilitamise kõikide rahvaste suhtes. Võrdõiguslikud rahvused hakkavad tihedas vastastikuses koostöös käsikäes arendama oma kultuuri ja heaolu ning ellu viima töötajate võimu ülesandeid.

Rõhutud rahvaste loomuliku liitlasena taotleb Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit rahulikke ja sõbralikke suhteid ning majanduslikku koostööd kõikide rahvastega. Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit seab oma eesmärgiks kaasa aidata kogu maailma töötajate huvidele. Tohututel avarustel Balti merest, Mustast ja Valgest merest kuni Vaikse ookeanini viib ta ellu vendlust rahvaste vahel ja töö valitsust, püüdes ühtlasi kaasa aidata kogu maailma rahvaste sõbralikule koostööle.

§ 26. V. I. LENINI VIIMASED ÕPETUSED.

V. I. Lenini haigus. Lenini viimased tööd. Titaanlik töö murdis V. I. Lenini tervise. Andsid tunda ka haavatasaamise rasked tagajärjed. Juba 1921. aasta talvel sundisid arstid korduvalt Leninit katkestama tööd ja sõitma lühiajalisele puhkusele. 1922. aasta mais tekkis Vladimir Iljitšil ajuverevalum. Pärast paranemist 1922. aasta oktoobri alguses asus Lenin jälle tööle. Ta töötas pingeliselt kaks ja pool kuud, siis aga ilmnes uuesti tugev üleväsimus.

12. detsembril 1922. a. töötas Vladimir Iljitš viimast korda oma kabinetis Kremlis. Ööl vastu 16. detsembrit tabas teda teine raske haigushoog. Niipea kui Lenin tundis ennast paremini, dikteeris ta 1922. aasta lõpus ja 1923. aasta alguses rea kirju ning artikleid: «Kiri kongressile», «Seadusandlike funktsioonide andmisest Riiklikule Plaanikomisjonile», «Küsimus rahvustest või «autonomiseerimisest»», «Lehekülgi päevikust», «Kooperatsioonist», «Meie revolutsioonist», «Kuidas reorganiseerida Tööliste ja Talupoegade Inspektsiooni», «Pigem vähem, aga paremini» jt. Nendes töötas ta lõplikult välja oma plaani, kuidas NSV Liidus üles ehitada sotsialism.

Industrialiseerimine — tähtsaim lüli NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise leninlikus plaanis. Sotsialismi ülesehitamise tähtsaimaks majanduslikuks tingimuseks pidas Lenin NSV Liidu muutmist *võimsaks tööstusriigiks*, mis suudab kõiki rahvamajanduse harusid varustada eesrindliku tehnikaga, tagada riigi majanduslikku iseseisvust ja kaitsevõimet ning rahuldada elanikkonna vajadusi tööstuskaupade järele. Eriti rõhutas Lenin elektrifitseerimise

ja rasketööstuse otsustavat osa. «... Ilma rasketööstust päästmata,» kirjutas Lenin, «ilma seda taastamata me ei suuda üles ehitada mingit tööstust, aga ilma selleta me kui iseseisev riik hukkume hoopis.» [1]

Lenin nägi selle ülesande lahendamisega seotud tohutuid raskusi. Kuid ta oli sügavalt veendunud, et nõukogude rahvas suudab raskused ületada, tuleb edukalt toime industrialiseerimisega, jõuab eesrindlikele maadele järele ajalooliselt lühima aja jooksul.

Lenini kooperatsiooniplaan. Sotsialismi ülesehitamise teiseks väga tähtsaks tingimuseks pidas Lenin *väikeste talumajandite üleviimist sotsialistliku suurtootmise rööbastele.* Lenin näitas, et kuni me elame väiketalupoeglikul maal, on kapitalismil kindlam baas kui sotsialismil, sest väiketalupoegiik majandus sünnitab stiihiliselt ja massiliselt kulaklikku, kapitalistlikku tootmist.

Kuidas võiks talupoegi üle viia sotsialismi teele? V. I. Lenin arvas, et seda tuleb teha töötavale talurahvale kõige kättesaadavamal ja soodsamal teel — *kooperatsiooni kaudu.* Tuleb alata kõige lihtsamate kooperatsioonivormide — tarbijate, põllumajanduslike, krediidi- jt. kooperatiivide arendamisest maal. Tarbijate kooperatiiv müüb talupoegadele odavamate hindadega tööstuskaupu, põllumajanduslik kooperatiiv aitab talupoegadel ühiselt rajada seemnekasvatuse, maaparanduse jt. tootvaid majandeid, ühiselt soetada põllutöömasinaid ja turustada oma majandite toodangut, krediidiühistu võimaldab talupoegadele majanduslikuks otstarbeks laene. Need lihtsad kooperatsioonivormid annavad talupoegadele teatavat materiaalset kasu ja demonstreerivad ühise majandamise eeliseid. Nii harjutavad nad talupoegi kollektiivselt asju ajama ja aitavad sellega kaasa talupoegade järkjärgulisele vabatahtlikule ühinemisele suurtesse tootmiskooperatiividesse (kolhoosidesse). Oma suurepärases artiklis «Kooperatsioonist» kirjutas Lenin: «... lihtne kooperatsiooni kasv on meie jaoks identne ... sotsialismi kasvuga ...» [2] ja kutsus üles igati toetama kooperatsiooni.

Sellised olid *leninliku kooperatsiooniplaani* põhiseisukohad, mis määrasid kindlaks põllumajanduse sotsialistliku reorganiseerimise tee.

Kultuurirevolutsioon — leninliku plaani koostisosa. Sotsialistliku ümberkujundamise tähtsaks orgaaniliseks osaks pidas Lenin kultuurirevolutsiooni teostamist.

Selleks et kultuurirevolutsiooni edukalt ellu viia, oli tarvis lahendada järgmised peaülesanded: likvideerida täiskasvanud elanikkonna seas täielik ja osaline kirjaoskamatus, kehtestada kogu kasvavale põlvkonnale üldine kohustuslik haridus, muuta meie kodumaa üldise kirjaoskusega maaks, ette valmistada arvukas rahva hulgast pärineva intelligentsi — inseneride, agronoo-

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 390.
[2] Sealsamas, lk. 434.

mide, arstide, kooliõpetajate, majandusteadlaste ja teiste spetsialistide kaader, arendada kõiki teadusharusid, luua laialdane teaduslike uurimisasutuste võrk, kasvatada üles rahva hulgast võrsunud nõukogude teadlaste kaader, õpetada elanikkond poliitiliselt kirjaoskajaks, kasvatada teda sotsialismi vaimus, sisendada temasse tööarmastust, austust sotsialistliku omanduse vastu, oskust asetada ühiskonna huvid kõrgemale isiklikest huvidest, kasvatada rahvas nõukogude patriotismi ja proletaarset internatsionalismi, kõigiti arendada kirjandust ja kunsti, rakendades need rahva kommunistliku kasvatamise teenistusse.

Kultuurirevolutsiooni elluviimise tähtsaimaks eelduseks oli see, et töölisklass oli kätte võitnud poliitilise võimu. Nõukogude võim oli esimeseks riigivõimuks ajaloos, mis tegi hariduse, teaduse ja kunsti kogu rahva omandiks. Ta kõrvaldas kõik, mis võis segada nõukogude inimeste kultuurilist arenemist, ning eraldas suuri summasid kultuuri ülesehitamiseks.

Kommunistlik Partei määratles kultuurialase ülesehitustöö ülesandeid, ühendas ja innustas kultuuritegelasi, kasvatas neid kommunistliku ideoloogia vaimus, tõmbas kultuuri ülesehitamisse kaasa kõige laialdasemaid töötajate hulki.

Sotsialistliku kultuuri arendamisest võtavad osa kõik nõukogude rahvad. Oma ideeliselt sisult on kõigi NSV Liidu rahvaste kultuur ühtne — tal on sotsialistlik iseloom. Kuid vormilt on ta erinev: iga rahvas arendab kirjandust ja kunsti oma keeles; iga rahva kultuuris kajastuvad sajandite jooksul kujunenud rahvuslikud traditsioonid. Varem mahajäänud rahvusvabariikides toimus kultuuri ülesehitamine arenenumate rahvaste, eeskätt vene rahva vennaliku abiga.

Nõukogude sotsialistlik kultuur koondas endasse kõige parema, eesrindlikuma, progressiivsema ja revolutsioonilisema, mis leidus meie kodumaa rahvaste ja kogu inimkonna rahvaloomingus ning parimate kultuurimeistrite pärandis.

Nõukogude riik — sotsialismi ülesehitamise peamine vahend. Lenin näitas, et sotsialismi ülesehitamise otsustavaks poliitiliseks eelduseks on Nõukogude riigi säilimine ja kindlustamine, selle organiseeriva ja kasvatusliku osa tugevdamine. *Nõukogude riigi jõud ja kindlus on tööliste ja talupoegade vankumatus liidus.* Seepärast kandis Lenin erilist hoolt selle liidu kindlustamise eest ja kutsus üles seda hoidma nagu silmatera. Tööliste ja talupoegade liidus nägi Lenin sotsialismi täieliku võidu tagatist. Nõukogude riigi jõud ja kindlus tugineb samuti sõprusele ja usaldusele rahvaste vahel, rahvaste ühtsusele. Selle sõpruse hoidmine ja pidev tugevdamine on sotsialismi eduka ülesehitamise üheks vältimatuks eelduseks. Vladimir Iljitš kutsus üles igati kaitsma ja tugevdama Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu, arendama usaldust ja sõprust rahvaste vahel.

Väga tähtsaks pidas Lenin riigiaparaadi täiustamist, selle

sidemete tugevdamist rahvaga. Nende ülesannete täitmisel etendas suurt osa õigesti organiseeritud *partei- ja riigikontroll.* V. I. Lenin pani ette moodustada ühine partei- ja riigikontrolli organ VK(b)P Keskkontrollkomisjoni ning Tööliste ja Talupoegade Inspektsiooni Rahvakomissariaadi, samuti nende kohalike organite ühendamise teel. Partei- ja riigikontrolli organite tegevusse tuli kaasa tõmmata kõige laialdasemaid töötajate kihte.

Lenin õpetas, et Nõukogude riik täidab oma osa võitluses sotsialismi ülesehitamise eest ainult sel juhul, kui tema eesotsas seisab Kommunistlik Partei — tööliisklassi avangard. Selleks et edukalt täita oma osa Nõukogude riigi juhtiva ja suunava jõuna, peab Kommunistlik Partei hoolitsema *oma ridade range ühtsuse eest,* väsimatult tugevdama sidemeid töötajate kõige laiemate hulkadega, õpetama rahvahulki ja ise neilt õppima, hoolikalt uurima rahvahulkade võitluse praktilisi kogemusi ning tõmbama kommunismi ülesehitamisele kaasa miljoneid ja kümneid miljoneid inimesi.

Oma viimastes töödes tõestas V. I. Lenin, et *meie kodumaal on olemas küllaldasel määral kõike, mis on vajalik sotsialistliku ühiskonna täielikuks ülesehitamiseks,* ja väljendas sügavat veendumust, et «... nepi Venemaast saab sotsialistlik Venemaa» [1].

Ilma Leninita leninlikul teel. 1923. aasta märtsis tabas V. I. Leninit kolmas, kõige raskem haigushoog, mille tagajärjeks oli kõnevõime kaotus ning parema käe ja jala halvatuse tugevnemine. Vladimir Iljitši tervisliku seisundi kohta hakati ajakirjanduses avaldama meditsiinilisi bülletääne. Kogu rahvas jälgis suure ärevusega armastatud juhi tervislikku seisukorda. Kõigist maanurkadest saabus Leninile kirju ja telegramme, milles sooviti kiiret paranemist.

Leninit ravisid parimad arstid. Mais muutus Lenini tervis mõnevõrra paremaks ja ta viidi Gorkisse. Erakordselt visalt võitles Vladimir Iljitš oma raske haigusega. Ta tervis paraneski tunduvalt. Ta hakkas kõndima ja lugema ning õppis vasaku käega kirjutama. 18. oktoobril sõitis Lenin Moskvasse, kus ta viibis oma korteris ja kabinetis Kremlis. Järgmisel päeval külastas Lenin põllumajandusnäitust ja pöördus siis tagasi Gorkisse.

Kõik lootsid, et Lenin asub varsti uuesti tööle. Ülevenemaalise nõukogude kongressi delegaadid võtsid 19. jaanuaril 1924. a. vaimustatud kiiduavaldustega vastu M. I. Kalinini poolt avaldatud teate, et arstid annavad lootust Vladimir Iljitši peatseks tagasipöördumiseks riikliku tegevuse juurde.

Kuid 21. jaanuaril 1924. a. Vladimir Iljitši tervislik seisund halvenes järsult ja õhtul kell 18.50 ta suri ajuverevalumi tagajärjel. Nõukogude rahvast tabas suur lein. Ta kaotas oma kõige kallima juhi ja sõbra. «Veel mitte kunagi pärast Marxi,» kirjutas VK(b)P

[1] V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 406.

V. I. Lenini matused 27. jaanuaril 1924. a. Punasel väljakul.

Keskkomitee oma läkituses parteile ja kõigile töötajaile, «ei ole proletariaadi suure vabadusliikumise ajalugu tõstnud esile niisugust hiiglaskuju nagu meie lahkunud juht, õpetaja ja sõber. Kõik, mis proletariaadis on tõeliselt suurt ja kangelaslikku — kartmatu mõistus, raudne, paindumatu, visa, kõikevõitev tahe, püha vihkamine, surmavaen orjuse ja rõhumise vastu, revolutsiooniline kirg, mis kõigutab mägesid, piiritu usk rahvahulkade loovatesse jõududesse, ülisuur organisatsiooniline geenius — kõik see leidis suurepärase kehastuse Leninis, kelle nimi on saanud uue maailma sümboliks läänest idani, lõunast põhjani.»

23. jaanuaril viidi puusärk Lenini põrmuga Gorkist Moskvasse ja paigutati Ametiühingute Maja Sammassaali. Viis päeva ja ööd liikusid Iljitši puusärgist katkematu vooluna mööda sügavalt leinavad töölised ja talupojad, mehed ja naised, töötajad kõikidelt kutsealadelt, Punaarmee võitlejad, noorsugu. Kõigist maanurkadest tõttasid Moskvasse töötajate delegatsioonid, et jätta hüvasti suure Leniniga.

26. jaanuaril toimus NSV Liidu II nõukogude kongressi leinaistung, kus kõnelesid partei ja valitsuse juhid ning tööliste, talupoegade, intelligentsi ja noorsoo esindajad. Nende kõned väljen-

dasid rahva suurt kurbust. Tööliste ja talupoegade nimel, surematu Lenini poolt loodud Kommunistliku Partei nimel andsid nad tõotuse viia Iljitši üritus võiduka lõpuni.

V. I. Lenini mälestuse jäädvustamiseks otsustas NSV Liidu II nõukogude kongress Petrogradi ümber nimetada Leningradiks, püstitada suuremates linnades Leninile mälestussambaid ja välja anda Lenini teosed. Lenini surmapäev kuulutati leinapäevaks. Kongress otsustas Moskvasse Kremli müüri äärde, revolutsioonivõitlejate vennaskalmude kõrvale ehitada mausoleumi Lenini põrmu säilitamiseks. Mausoleum otsustati avada rahvale külastamiseks.

27. jaanuaril 1924. a. Lenin maeti. Matuste ajal peatusid viieks minutiks rongid, katkestasid töö vabrikud ja tehased, pikalt ja ärevalt undasid vabrikuviled. Kogu maa saatis oma suurt juhti viimsele teekonnale. Kogu maailma töölisklass katkestas Lenini matusepäeval viieks minutiks töö. Kapitalistlike maade proletaarlased ja rõhutud rahvahulgad suhtusid Lenini surma kui suurimasse kaotusse. Linnades leidsid aset Vladimir Iljitš Lenini hellegele mälestusele pühendatud leinamiitingud ja -rongkäigud.

Pärast Lenini surma koondus Nõukogude Liidu töölisklass veel tihedamalt Kommunistliku Partei ümber. Tuhanded ja kümned tuhanded töölised hakkasid esitama avaldusi nende vastuvõtmiseks parteisse. VK(b)P Keskkomitee tuli eesrindlike tööliste liikumisele vastu ja kuulutas välja *leninliku kutse parteisse*. Lühikese aja jooksul astus VK(b)P ridadesse üle 240 000 töölise. Kommunistlikku Noorsooühingusse astus 150 000 noormeest ja neidu.

1924. aasta suvel kokkutulnud Kommunistliku Noorsooühingu VI kongress andis Kommunistlikule Noorsooühingule Lenini nime. Sellest ajast peale hakati Kommunistlikku Noorsooühingut nimetama Venemaa Leninlikuks Kommunistlikuks Noorsooühinguks (VLKNÜ). Seoses Lenini nime võtmisega õeldi kongressi manifestis kõigile kommunistlikele noortele, kogu töölis- ja maanoorsoole: «Me võtsime selle nime selleks, et kõigi NSV Liidu rahvaste kogu töötavat noorsugu ja selle eesrindlikku väesalka — Kommunistlikku Noorsooühingut — haaraks ühtne tahe ja kindel otsustavus õppida leninlikult elama, töötama ja võitlema ning viia ellu Lenini poolt meile jäetud õpetused.» Kongress andis vande täita Lenini õpetused ja hoida kõrgel Lenini lippu. Lenini nimi anti ka üleliidulisele pioneeriorganisatsioonile, mis oli loodud 1922. aastal.

Lenin suri, kuid tema üritus on surematu. Leninliku partei juhtimisel, juhindudes Lenini suurest õpetusest, ehitas nõukogude rahvas suure energia ja otsustavusega uut elu. *Kogu inimkonnale sotsialismile viivat magistraalteed rajades* on NSV Liidu töölised ja talupojad sammunud ilma Leninita, kuid mööda leninlikku teed.

KÜSIMUSI.

1. Mida pidas Lenin meie kodumaal sotsialismi ülesehitamise tähtsaimaks majanduslikuks tingimuseks?
2. Millise tee pani Lenin ette talumajapidamiste sotsialistlikuks ümberkorraldamiseks?
3. Milline osa sotsialismiehitamisel oli Lenini arvates Nõukogude riigil ja kuidas ta soovitas seda tugevdada?
4. Mis on kultuurirevolutsioon? Milliseid ülesandeid pidi ta lahendama?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

N. K. Krupskaja artiklist «Niisugune peab olema inimene».

Lenin kui inimene pakub noorsoole erakordset huvi. Tahan täna peatuda sellel küsimusel.

Lenin oli oma hinge põhjani revolutsiooniline marksist ja kollektivist. Kogu tema elu ja tegevus oli allutatud ühele suurele eesmärgile — võitlusele sotsialismi võidu eest. Ja see vajutas pitseri kõigile tema tunnetele ja mõtetele. Talle oli võõras igasugune väiklus, väiklane kadedus, tigedus, kättemaksuhimu, auahnus, mis on väga omased väikeomanikest individualistidele.

Lenin võitles, asetas küsimusi teravalt, kuid ei toonud vaidlusse kunagi isiklikke momente, vaid lähenes küsimustele asjalikult ja seetõttu seltsimehed tavaliselt ei solvunud tema teravusest. Ta vaatles inimesi väga teraselt, kuulas tähelepanelikult, mida nad rääkisid, ja püüdis neis leida kõige olulisemat. Selle tõttu oskas ta mõnede tühiste pisiasjade järgi tabada inimese olemust, oskas hämmastava peenetundelisusega inimestega käituda, avastada nendes kõik hea ja väärtusliku, mis võiks teenida ühist üritust...

Igaüks ei oska elult ja inimestelt õppida. Iljitš oskas. Ta ei kavaldanud kellegagi, ei ajanud diplomaatiat, ei puistanud kellelegi puru silma — ja inimesed tajusid tema siirust ja otsekohesust.

Tema iseloomulikuks jooneks oli hoolitsus seltsimeeste eest. Ta hoolitses nende eest nii vanglas istudes kui ka vabaduses viibides, sundasumisel, emigratsioonis, ja ka siis, kui ta sai Rahvakomissaride Nõukogu esimeheks...

Lenin on hea inimene, räägivad mõned. Kuid sõna «hea», võetuna vanast vooruseleksikonist, sobib vähe Iljitšile, see on kuidagi puudulik ja ebatäpne.

Mitte kunagi ei ilmutanud Iljitš perekondlikku ega kildkondlikku suletust, mis oli nii iseloomulik vanadele aegadele. Kunagi ei eraldanud ta isiklikku ühiskondlikust. See liitus tal üheks tervikuks...

Lenin püüdis minna rahvahulkadele nii lähedale kui võimalik, ja ta oskas seda teha. Läbikäimine töölistega andis väga palju talle endale. See andis tõelise arusaamise proletariaadi võitlusülesannetest igal etapil...

Mõista Iljitši kui inimest — see tähendab sügavamalt, paremini mõista, mis on sotsialismiehitamine, tähendab tunda sotsialistliku ühiskonnakorra inimese olemust.

2. «Olen samasugune nagu kõik teised».

V. D. Bontš-Brujevitši mälestusi V. I. Leninist.

Järgmisel päeval toimus Vladimir Iljitši kabinetis sündmus, mis on temale äärmiselt iseloomustav. Kella kümne paiku tuli ta kabinetti ja hakkas kohe ajalehti läbi vaatama. Mitte rohkem kui poole tunni pärast helises minu toas tema signaalkell mitu korda järjest. Arvasin, et temaga on midagi halba juhtunud ja sööstsin kabinetti.

Astun sisse ja näen: Vladimir Iljitš on väga kahvatu, vaatab mulle erutatult otsa ja lausub etteheitvalt:

«Mis see siis on? Kuidas te võisite seda lubada?... Vaadake, mida ajalehtedes kirjutatakse?... Häbi lugeda. Kirjutatakse minust, et ma olen niisugune ja naasugune, kõiges liialdatakse, nimetatakse mind geeniuseks, eriliseks inimeseks, ja siin on mingisugune müstika... Kollektiivselt tahetakse, nõutakse, soovitakse, et ma oleksin terve... Nii hakatakse minu tervise eest vist isegi palveid pidama... See on ju kohutav! Ja kust see on pärit? Kogu eluaja oleme ideeliselt võidelnud isiksuste ülistamise vastu, üksikisiku ülistamise vastu, ammugi oleme lahendanud kangelaste küsimuse, ja siin hakatakse jälle isikut ülistama! See ei kõlba kuhugi. Olen samasugune nagu kõik teised... Siin on aga hakatud mind niiviisi esile tõstma... See on ju õudne!»

Ma ei saanud sellele erutatud puhangule sõnakestki vahele poetada, ja kartes, et Vladimir Iljitš võib niiviisi erutudes enesele tugevasti kahju teha, hakkasin tasapisi, kui ta peatus, rääkima sellest, et rahvahulkade armastus on tema vastu piiritu... et Asjadevalitsusse ja mulle isiklikult sajab kaela lõpmatuid telefonilisi järelepärimisi, kirju, telegramme, vabrikute delegatsioone, tehaste, ühingute deputatsioone: kõik tahavad teada tema tervise kohta, ja see üldine tööliste, talupoegade, punaarmeelaste, madruste (kes on otsustanud välja saata sõjalaevadelt toimkonnad tema kaitseks) soov kajastub nagu fotoplaadil ajalehtedes, artiklites, kirjades, otsustes, vabrikute ja tehaste kollektiivide resolutsioonides

«Kõik see on ülimal määral liigutav... Ma ei teadnud, et põhjustasin niisugust erutust ja rahutust kõikjal... Kuid see tuleb sedamaid lõpetada, kedagi solvamata. Seda pole vaja, see on kahjulik... See on vastuolus meie vaadetega ja veendumustega üksikisikute suhtes... Teate, mis: kutsuge Olminski, Lepešinski ja tulge minu juurde. Ma palun, et te kolmekesi sõidaksite läbi kõigi suurte ja väikeste ajalehtede ja ajakirjade toimetused ja annaksite edasi, mis ma teile ütlen: et nad arukalt juba homsest päevast lõpetaksid selle kiitmise ja täidaksid ajalehe lehekülgi vajalikuma ning huvitavama materjaliga... Palun, tehke seda võimalikult kiiresti.»

3. Tõotus Iljitšile.

Antud vabriku «Proletarka» noorte üldkoosoleku poolt.

Meie, «Proletarka» noored töölised, suure klassi lapsed, kelle parimaks juhiks ja õpetajaks oli Iljitš, tõotame, et pühendame kogu oma elu ja jõu töörahva vabastamisele, Iljitši üritusele ja viime selle võiduka lõpuni.

Jääme ustavaks meie partei kuulsatele revolutsioonilistele traditsioonidele, koondame kõik oma jõud selle partei ümber, anname temale noore vahetuse, hoiame Iljitši loosungit — distsipliini ja ühtsuse kaudu võidule.

Säilitame leppimatu vihavaenu vaenlaste vastu, jääme ustavaks Iljitši võitluslipule — töö ja teadmiste kaudu kommunismile!

Jääme leninlasteks!

Kui maailma proletariaat tõuseb viimseks otsustavaks võitluseks kapitaliga, anname Iljitši ürituse eest oma elu.

§ 27. RAHVAMAJANDUSE EDUKAS TAASTAMINE.

Taastamisperioodi raskuste ületamine. Tehased, vabrikud, kaevandused ja elektrijaamad kerkisid varemetest. 1923. aastal andsid riiklikud ettevõtted toodangut kolm korda rohkem kui 1920. aastal. Tööviljakus kasvas rohkem kui poolteist korda. Raudteel hakkasid rongid normaalselt liikuma. Head saagid aastail

1922—1923 rahuldasid põhiliselt riigi viljavajaduse. Tööliste ja talupoegade elu muutus paremaks.

Siiski oli veel suuri raskusi. Palju suuri tehaseid, eriti metallurgiatehaseid, seisis tegevusetult, sest ei leidunud võimalusi nende taastamiseks. See raskendas tööpuuduse likvideerimist. 1924. aasta alguseks oli tööta rohkem kui miljon inimest. Töötute ridu täiendas osa maaelanikkonnast, kes siirdus linna teenistust otsima.

1923. aasta sügisel muutus majanduslik olukord järsult halvemaks. Selle põhjuseks oli tööstustoodete turustuskriis. Kriis tekkis tööstuskaupade hindade ülemäärase tõusmise ja põllumajandussaaduste hindade alanemise tagajärjel. Sellega ei olnud rahul talupojad. Nad vajasid tööstuskaupu, kuid ei suutnud neid osta. Linna ja maa vastastikune koostöö sattus ohtu.

Nõukogude riik võttis tarvitusele abinõud majanduslike raskuste ületamiseks ning rahvamajanduse taastamise kiirendamiseks. NSV Liidu Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu juhatajaks määrati F. E. Dzeržinski. Tööstuses hakati pidama visa võitlust tööviljakuse tõusu, range kokkuhoiurežiimi ja mittetootlike kulude vähendamise eest. Selle tulemusena alanes toodangu omahind, mistõttu 1925. aasta alguses sai võimalikuks alandada tööstuskaupade hindu ühe kolmandiku võrra. Edukalt arenes riiklik ja kooperatiivne kaubandus, mis tõrjus välja erakaubitsejaid ja spekulante.

Tähtsat osa majanduse tugevdamisel etendas 1924. aastal läbiviidud rahareform. Enne seda oli käibel kaks valuutat: kullaga kindlustatud tšervoonets ja nõndanimetatud nõukogude rahatähed (совзнаки) — ebakindel valuuta, mille ostujõud pidevalt langes. Viimased kõrvaldati käibelt ja tšervoonets sai ainsaks valuutaks. Vahetusrahana lasti käibele 1-, 3- ja 5-rublased riigikassapiletid. Tšervoonetsi väärtus võrdus 10 rublaga. Lasti käibele ka hõbe- ja vaskmündid. Nii sai maa ühtse, kindla valuuta.

Suurt abi osutas riik töötavale talurahvale. Tõsteti vilja kokkuostuhindu, põllumajandusmakse aga vähendati tunduvalt. Talupojad hakkasid tööstuskaupu ostma rohkem ja odavamate hindadega. Ka tööliste töötasu tõusis ja suurenes nende nõudmine kaupade järele. 1924. aasta suveks oli tööstustoodete turustuskriis ületatud ja tööstuse taastamine kiirenes.

Töölisklassi tööalase aktiivsuse tõus. Koos tööstuse kasvamisega lakkas töölisklassi killustumine. 1925. aasta lõpuks lähenes tööstustööliste üldarv 1914. aasta tasemele.

Töölisklassi tööalane aktiivsus suurenes. 1923. aastal tekkisid ettevõtetes uue nähtusena *tootmisnõupidamised,* mis seejärel omandasid laia leviku. Nendel nõupidamistel arutasid töölised aktiivselt tootmisküsimusi ja tegid ratsionaliseerimisettepanekuid, mille eesmärgiks oli tööviljakuse tõstmine ja toodangu kvaliteedi parandamine.

Aastail 1924—1925 arenes töölisklassis liikumine tööviljakuse

tõusu eest tööstuses. Eesrindlikud töölised tõstsid vabatahtlikult oma töönorme, hakkasid töötama korraga mitmel tööpingil, pidasid võitlust tööseisakute ja töödistsipliini rikkumiste vastu.

VLKNÜ Keskkomitee üleskutsel võitlesid kommunistlikud noored tehastes, vabrikutes ja kaevandustes töödistsipliini rikkujate ja tööluusijate vastu ning moodustasid lööktöörühmi ja näidisartelle, mis andsid eeskuju oma kõrge töödistsipliini ja -viljakusega.

Töölisklassi tööalase aktiivsuse tõus kiirendas tööstuse taastamise tempot. 1925.—1926. aastal ületas tootmise maht sõjaeelse taseme. Purustatud tööstuse taastamise üliraske ülesanne lahendati viie aastaga.

Küla taastamisperioodi lõpul. 1925. aastal viidi põhiliselt lõpule ka põllumajanduse taastamine.

Üldine külvipind saavutas 1913. aasta taseme. Teravilja kogusaak moodustas 82 protsenti 1913. aasta saagist. Kariloomade üldarv ületas sõjaeelse taseme. Maal arenesid edukalt kõige lihtsamad kooperatsioonivormid: 13 miljonit talumajapidamist olid tarbijate, põllumajanduslike ja krediidikooperatiivide liikmeks. 1925. aastal oli maal ümmarguselt 22 000 kolhoosi, mis ühendasid peaaegu 300 000 talumajapidamist. Riik osutas kooperatiividele igakülgset toetust.

Majanduslike edusammudega maal käis kaasas talurahva elatustaseme tõus. Keskmiktalupoegade rühm kasvas ja tugevnes kehvikute arvel, kellel Nõukogude riik aitas tõusta keskmike tasemele. Samal ajal aga muutusid kulakuteks need keskmikud, kes ekspluateerisid sulaseid ja tegelesid kaubitsemisega. Üks osa kehvikuid, kes ei leidnud võimalust iseseisvaks majapidamiseks, hakkas sulasteks. Talurahva kihistumine kutsus esile klassivõitluse teravnemise maal.

Kulaklus, kes omas tähelepanuväärset majanduslikku positsiooni, püüdis tugevdada ka oma poliitilist mõju, iseäranis külanõukogudes. Seoses valimiskampaaniaga 1924. aasta sügisel arendasid kulakud aktiivset võitlust, et külanõukogudesse sisse viia oma käsilasi. Mitmetes kohtades organiseerisid kulakud terroristlikke akte Kommunistliku Partei ja nõukogude võimu esindajate ning küla eesrindlike inimeste — maakirjasaatjate ja kooliõpetajate vastu. Näiteks 1924. aastal mõrvasid kulakud Ukrainas Dõmovka külas maakirjasaatja Grigori Malinovski. Üksikutes piirkondades püüdsid kulakud ja vaenulikud elemendid organiseerida Nõukogude-vastaseid mässe, näiteks Gruusias 1924. aasta augustis.

Tööliste ja talupoegade liidu kindlustumine. Kommunistliku Partei ette kerkis ülesanne: kindlustada töölisklassi liitu töötava talurahvaga ning isoleerida kulaklus. 1924. aastal *püstitas partei loosungi «Näoga küla poole!»*. Võeti tarvitusele abinõusid koha-

like nõukogude töö parandamiseks ja töötava talurahva laiade hulkade kaasatõmbamiseks nende tegevusse. Kuulutati välja otsustav võitlus nõukogude seaduslikkuse rikkumisega ja bürokratismiga. Külanõukogude ja kooperatiivide juurde moodustati kehvikute rühmad, et tihedamalt liita külakehvistu ridu võitluseks kulaklusega.

Suurt tähelepanu pöörati kohalike nõukogude töö parandamisele Kesk-Aasia ja Taga-Kaukaasia vabariikides ning Vene NFSV autonoomsetes vabariikides ja rahvuspiirkondades. Ilmnes, et Kesk-Aasia ja Kasahstani paljudes kohalikes nõukogudes võimutsesid baide hulgast pärinevad ekspluataatorlikud elemendid ja sugukonnajuhid. Mõnedes auulides ja kišlakkides ei olnud nõukogud veel tõelisteks proletariaadi diktatuuri organiteks. Seetõttu püstitas partei siin auuli ja kišlaki sovetiseerimise loosungi. See tähendas baide ja nende käsilaste minemakihutamist kohalikest nõukogudest, nõukogude muutmist tõelisteks proletariaadi diktatuuri organiteks.

Tööliste ja talupoegade liidu kindlustamises etendas tähtsat osa *tööstuskeskuste šeflustöö maal.* 1925. aastal loodi kõigis linnades vabatahtlikud šeflusühingud, millesse kuulus rohkem kui miljon inimest. Šefid tegid maal suurt poliitilist ja kultuurhariduslikku tööd. Nende abiga loodi lugemistaresid, raamatukogusid ja talurahvamaju ning ehitati ja remonditi koole. Töölised abistasid talupoegi kooperatsiooni arendamisel, masinalaenutuspunktide rajamisel, põllutöömasinate ja inventari soetamisel, elektrijaamade ehitamisel ja maakorraldustöödel. Kõik see kindlustas tööliste ja talupoegade liitu.

NSV Liidu rahvusvahelise seisundi kindlustumine. Koos rahvamajanduse eduka taastamisega ja Nõukogude riigi siseolukorra kindlustumisega muutus paremaks ka meie riigi rahvusvaheline seisund, kasvas tema autoriteet kapitalistlike riikide tööliste ja kõigi töötajate seas, kolooniate rõhutud rahvaste hulgas.

Kaua aega ei tunnustanud kodanlikud riigid Nõukogude Liitu ning keeldusid temaga pidamast diplomaatilisi suhteid, kuid 1920-ndate aastate keskel olid nad sunnitud oma positsiooni muutma. Imperialistide lootused nõukogude võimu hävitamisele varisesid kokku.

Muuhulgas veensid neid 1923. aasta sündmused. Mais saatis Inglise välisminister Curzon Nõukogude valitsusele noodi ultimatiivse nõudmisega kutsuda Iraanist ja Afganistanist ära Nõukogude saadikud, kes tegevat seal Inglismaavastast propagandat, vabastada Inglise traalerid, mis Nõukogude võimud olid kinni pidanud ebaseadusliku kalapüügi eest Murmani rannikul, ja muude põhjendamatute nõudmistega. Samal ajal mõrvati Lausanne'is Nõukogude diplomaat V. V. Vorovski. Imperialistid püüdsid NSV Liitu hirmutada ja sundida teda kapituleeruma. Kuid nad arvestasid valesti. Nõukogude valitsus lükkas Curzoni noodi tagasi. Ühtlasi teatas ta oma valmisolekust reguleerida kõik vaidlusalused küsimused Inglismaa ja NSV Liidu vahel. Arvukatel miitingutel ja demonstratsioonidel avaldas nõukogude rahvas palavat toetust oma valitsuse kindlale

rahuarmastavale poliitikale. Inglismaal ja paljudes teistes kapitalistlikes maades organiseerisid töölised NSV Liidu kaitseks miitinguid. Inglise valitsus oli sunnitud oma põhjendamatutest pretensioonidest loobuma. Konflikt reguleeriti.

Kodanlikud riigid jõudsid üha enam arusaamisele, et diplomaatiliste suhete puudumine takistab kaubavahetust Nõukogude riigiga. Nad olid aga huvitatud selle laiendamisest. Teiselt poolt nõudis kapitalistlike maade töörahvas oma valitsustelt üha järeleandmatumalt NSV Liidu tunnustamist ja normaalsete suhete sisseseadmist.

Aastail 1924—1925 tunnustasid ametlikult NSV Liitu ja seadsid temaga sisse diplomaatilised suhted paljud kapitalistlikud riigid: Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Jaapan, Austria, Rootsi, Norra, Taani jt. Suurriikidest hoidus üksnes Ameerika Ühendriikide valitsus kangekaelselt NSV Liitu tunnustamast.

1924. aasta mais kirjutati alla lepingule diplomaatiliste suhete sisseseadmise kohta NSV Liidu ja Hiina vahel.

NSV Liit kuulutas tühistatuks kõik tsaarivalitsuse poolt sõlmitud ebavõrdsed lepingud ja loobus Venemaale määratud kontributsioonidest, mida Hiina maksis pärast «bokserite ülestõusu» mahasurumist 1900. aastal. Venemaale kuuluva Ida-Hiina raudtee andis Nõukogude valitsus üle ühiseks haldamiseks ja ekspluateerimiseks mõlema riigi poolt.

KÜSIMUSI.

1. Millistel põhjustel tekkis tööstustoodete turustuskriis ja kuidas sellest üle saadi?
2. Mida tehti aastail 1924—1925 töölisklassi ja talurahva liidu edasiseks kindlustamiseks?
3. Milles väljendus NSV Liidu rahvusvahelise olukorra kindlustumine taastamisperioodi lõpul?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Suurbritannia Kommunistliku Partei Täitevkomitee manifestist kõigile inglise töölistele.

12. mai 1923. a.

Briti valitsus alustas uuesti kapitalistlikku pealetungi Venemaa töölisvabariigi vastu.

Kaubandussuhte suhete katkestamise eesmärgil läkitasid kapitalistid Venemaale provokatsioonilise noodi ja päästsid valla kõik Euroopa reaktsiooni ketikoerad, et provotseerida sõda Venemaaga.

...Oma ühiste pingutustega tegevuskomiteedes hoidsime meie, töölised, kord juba ära sõja Venemaa vastu. Jälle on saabunud tund, et ära hoida sõda, sest Vene kaubandusliku esinduse sulgemine oleks esimeseks sammuks sõja suunas. Jälle peame me viivitamatult tegutsema... Koonduge ja moodustage tegevuskomitee ühisrinne... Olge võitlusvalmis... Taotlege rahu Venemaaga.

Sundige Briti valitsust tingimusteta tunnustama Venemaad. Moodustage tegevuskomiteed.

Maha sõda töölisvabariigiga!

Kõik vajalik sotsialismi ehitamiseks on olemas. 1925. aastal lõpetas nõukogude rahvas põhiliselt rahvamajanduse taastamise. Kuid Nõukogudemaa oli endiselt mahajäänud agraarmaa. 1926. aasta rahvaloenduse andmeil elas NSV Liidus 147 miljonit inimest, kellest ainult viiendik elas linnades, ülejäänud aga maal. Tööstus andis vaid kolmandiku rahvamajanduse kogutoodangust. Ülekaalus oli kergetööstus, rasketööstus oli nõrgalt arenenud. Enamikus vabrikutes ja tehastes olid masinad ning seadmed vananenud ja kulunud. Põllumajandus kujutas endast käsitsitööle, hobuse veojõule ja primitiivsetele tööriistadele rajatud väiketalumajandite ookeani.

Selleks et rajada sotsialistlikku ühiskonda, oli vaja, nagu õpetas Lenin, industrialiseerida maa, kollektiviseerida põllumajandus ja selle alusel suruda kapitalistlikud elemendid majanduselust täiesti välja. Need olid väga keerulised ja rasked ülesanded. NSV Liit oli ainus maa, kes ehitas sotsialismi. Teda ümbritsesid vaenulikud kapitalistlikud riigid.

Sellistes tingimustes tuli Kommunistlikul Parteil anda nõukogude rahvale selge ja kindel vastus küsimusele, kas võib Nõukogudemaa oma jõududega ületada kõik raskused ja ehitada sotsialismi. Ja partei andis sellise vastuse — meil on olemas kõik vajalik sotsialismi ülesehitamiseks: määratu suur territoorium tooraine ja kütuse loendamatute varudega, palju inimtööjõudu, sotsialistlik riigikord. Taastatud rahvamajandus kujuneb maa industrialiseerimise baasiks, riigis endas on võimalik kokku hoida summad, mis on vajalikud suurtööstuse rajamiseks ja elektrifitseerimiseks. Töölisklass on täis otsustavust ületada mistahes raskused sotsialismi ülesehitamisel. Töölisklass on võimeline juhtima töötavat talurahvast ja aitama tal ühineda suurtesse sotsialistlikesse kollektiivmajapidamistesse ning varustama need eesrindliku tehnikaga.

Sellepärast kirjutaski partei XIV konverents (1925. aasta aprillis) oma otsustes, et sisemiste tingimuste seisukohalt on *riigis olemas kõik vajalik sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks*. Ühtlasi rõhutas konverents, et kuni säilib kapitalistlik ümbrus, ei või sotsialismi võitu meie maal lugeda lõplikuks, sest on olemas interventsiooni ja kapitalismi restaureerimise oht.

Kurss maa industrialiseerimisele. 1925. aasta detsembris kokkutulnud Kommunistliku Partei XIV kongress tegi kokkuvõtteid taastamisperioodist ja visandas sotsialismi edasise ehitamise programmi NSV Liidus. Kongress kirjutas oma otsustes, et võitlus sotsialistliku ülesehitustöö võidu eest NSV Liidus on partei ja rahva peamine ülesanne.

Kongress tegi partei Keskkomiteele ja valitsusele ülesandeks *võtta kurss industrialiseerimisele*, selleks et muuta NSV Liit masinaid ja seadmeid sissevedavast riigist masinaid ja seadmeid toot-

vaks riigiks, et kindlustada Nõukogude Liidule majanduslik iseseisvus, mis hoiaks ära Nõukogudemaa muutumise maailma kapitalistliku majanduse ripatsiks. Seepärast ongi partei XIV kongress läinud partei ajalukku *industrialiseerimiskongressina*. Kongress rõhutas, et erakordselt tähtis on säilitada ja kindlustada liitu keskmiktalupoegadega, sest ilma sellise liiduta ei ole võimalik industrialiseerida maad ega kollektiviseerida põllumajandust.

Kongressil astus partei peajoone vastu välja niinimetatud «uus opositsioon», mida juhtisid Zinovjev ja Kamenev. Opositsionäärid eitasid sotsialismi ülesehitamise võimalikkust NSV Liidus, ei uskunud töölisklassi liitu kesktalurahvaga ja astusid välja maa sotsialistliku industrialiseerimise kursi vastu. XIV kongress mõistis otsustavalt hukka «uue opositsiooni» kapitulantliku programmi, mõistis hukka tema parteivastased, fraktsioonilised tegutsemismeetodid, mis olid suunatud partei ühtsuse õõnestamisele.

Kuni XIV kongressini oli partei nimetuseks Venemaa Kommunistlik (bolševike) Partei. NSV Liidu loomisega muutus partei üleliiduliseks. Seepärast võttis kongress vastu otsuse VK(b)P ümbernimetamise kohta *Üleliiduliseks Kommunistlikuks (bolševike) Parteiks* (ÜK(b)P). 1926. aasta märtsis nimetas Kommunistliku Noorsooühingu VII üleliiduline kongress VLKNÜ ümber ÜLKNÜ-ks.

Sotsialistliku industrialiseerimise tähtsus. Sotsialistlik industrialiseerimine, mida Nõukogude Liit hakkas teostama alates 1926. aastast, toimus plaanipäraselt. Industrialiseerimise eesmärgiks oli *luua sotsialismi materiaal-tehniline baas* — üles ehitada esmaklassiline suurtööstus, varustada kõik rahvamajanduse harud uue, kaasaegse tehnikaga, kindlustada riigile tehniline ja majanduslik iseseisvus ning garanteerida tema kaitsevõime. Sellepärast tuli alustada maa industrialiseerimist rasketööstuse arendamisest. Kuid selliseks ehitustööks oli vaja tohutuid jõupingutusi ning rohkesti raha. Tööstuslikuks ehituseks vajalikke summasid võis Nõukogudemaa mobiliseerida ainult oma sisemiste allikate arvel. Laenu tegemist kapitalistlikelt riikidelt ei võinud arvestada. Industrialiseerimiseks tuli kasutada tööliste ja talupoegade tööga loodavat akumulatsiooni, tulusid natsionaliseeritud tööstusest, transpordist, kaubandusest, pankadest, ning rakendada elanikkonna hoiuseid — selline oli ainus väljapääs. Nõukogudemaa oli vaja industrialiseerida *kõige lühema aja jooksul*, sest imperialistid võisid iga hetk vallandada uue Nõukogude-vastase sõja. Sotsialistlik industrialiseerimine nõudis erakordseid jõupingutusi, suuri ohvreid ja loobumisi. Nõukogude rahvas, kes oli eluliselt huvitatud sotsialistlikust industrialiseerimisest, alustas ennastsalgavat võitlust selle teostamise eest.

Maa industrialiseerimine algas. Kohe pärast partei XIV kongressi algas võitlus maa industrialiseerimise eest. 1926. aasta 1. mai demonstratsioonile läksid rahvahulgad loosungitega: «NSV Liidu

industrialiseerimise kaudu sotsialismile!», «Vanad tehased on käiku lastud. Hakkame ehitama uusi tehaseid!», «Hoiame iga Nõukogude kopikat industrialiseerimise tarbeks!».

Maa industrialiseerimise eest võitlema asunud nõukogude rahva esirinnas sammus töölisklass. Ettevõtteis tekkisid esimesed löök-tööbrigaadid. 1927. aastal kuulutas Kommunistlik Noorsooühing välja noorsoo massilise kampaania tootmise ratsionaliseerimiseks, kõrge tööviljakuse saavutamiseks ja kõige rangema kokkuhoiurežiimi pidamiseks. Kommunistlikud noored korraldasid konkursse parima noore töölise nimele, võitlesid tehnika eeskujuliku hooldamise ja parema kasutamise eest, võitlesid praagi vastu. Entusiasm oli vallanud töölisi kogu maal. 1927. aastal ületas tööviljakus tööstuses sõjaeelse taseme 15% võrra. See oli akumulatsiooni peamiseks allikaks, mille arvel laekus raha uute tehaste, elektrijaamade ja raudteede ehitamiseks. 1927. aastal lasti välja industrialiseerimislaen 200 miljoni rubla ulatuses ja järgmisel aastal teine laen 500 miljoni rubla ulatuses. Mõlemad laenud realiseeriti suure eduga elanikkonna hulgas.

Kuid raha kogumisest üksi ei piisanud. Teda oli vaja mõistlikult kasutada. Partei võitles tööstusliku ehitustegevuse õige organiseerimise ning kõige rangema kokkuhoiurežiimi eest.

Laial rindel alustati vanade tehaste tehnilist rekonstrueerimist ja laiendamist. Nad hakkasid tootma uusi toodanguliike: traktoreid, autosid, uusi tööpingitüüpe, turbiine, generaatoreid. Rekonstrueeriti Bakuu naftatööstust.

Alustati Euroopa suurima hüdroelektrijaama — Dnepri hüdroelektrijaama ehitamist, Stalingradi traktoritehase, Rostovi põllutöömasinate tehase, Kertši metallurgiatehase, Turkestani—Siberi raudtee (Turksib) ning teiste ettevõtete ja ehituste rajamist. Industrialiseerimise esimestel aastatel lasti käiku Moskva elektrimasinatehas, mis oli suurim riigis; Volhovi, Šterovka (Donbassis), Zemo-Avtšali (Taga-Kaukaasias) elektrijaamad ja paljud teised uusehitused.

Klassivõitluse teravnemine linnas. Maa sotsialistliku industrialiseerimisega kaasnes erakapitalistlike tööstus- ja kaubandusettevõtete massiline sulgemine, sest nad ei suutnud võistelda riikliku tööstuse ja kaubandusega. Seepärast tugevdasid kapitalistlikud elemendid vastupanu sotsialistlikule ülesehitustööle.

1920-ndate aastate teisel poolel moodustas osa Nõukogudevastaselt meelestatud vanu spetsialiste rea kahjurlikke organisatsioone, mis tegutsesid mitmetes rahvamajanduse harudes ja üksikutes riigiaparaadi lülides. 1928. aastal avastati spetsialistide kahjurlus Donbassi söetööstuses. Nõukogude kohus karistas vaenlasi karmilt.

Kommunistlik Partei kutsus töölisi ja kõiki töötajaid üles tugevdama revolutsioonilist valvsust, julgemalt kritiseerima puudusi ning vigu nõukogude, majandus- ja ametiühinguorganite töös.

Võeti tarvitusele abinõud, et kiirendada inseneride ja tehnikute ettevalmistamist töölisklassi hulgast pärinevatest inimestest.

Kajastades kapitalistlike elementide huve, võitlesid trotskistid ja teised opositsionäärid ägedalt parteijoone vastu. 1926. aastal moodustasid nad parteivastase bloki kõigist varem puruks löödud antileninlikest rühmitustest. Selle bloki liikmed eitasid visalt Oktoobrirevolutsiooni sotsialistlikku iseloomu, sotsialismi ehitamise võimalikkust Nõukogudemaal, olid kesktalurahvaga liidu loomise poliitika vastu. See oli ideeline lahkulöömine leninismist ning asumine menševismi positsioonidele. Parteivastane blokk pidas visa fraktsioonilist võitlust ja asus rajama nõukogudevastast trotskistlikku parteid. Trotskistid asusid ka Kominterni ja teiste maade kommunistlike parteide lõhestamise teele.

Partei mõistis parteivastase bloki üksmeelselt hukka. 1927. aasta detsembris toimunud ÜK(b)P XV kongress kuulutas, et trotskistlikku opositsiooni kuulumine ja selle vaadete propaganda ei sobi kokku partei ridadesse kuulumisega. Parteivastase bloki organiseerijad ja selle aktiivsed liikmed heideti ÜK(b)P ridadest välja.[1]

Silmapaistvat osa Trotski-Zinovjevi bloki ideelises purustamises etendasid ÜK(b)P Keskkomitee peasekretär J. V. Stalin, M. I. Kalinin, S. M. Kirov, G. K. Ordžonikidze, V. V. Kuibõšev, G. I. Petrovski, S. V. Kossior ja teised.

KÜSIMUSI.

1. Miks ei võinud majanduse revolutsioonieelne tase olla sotsialismi majanduslikuks vundamendiks Nõukogudemaal?
2. Mis võimaldas ehitada sotsialistlikku ühiskonda NSV Liidus?
3. Missugune tähtsus oli partei kursil rasketööstuse kiirele eelisarendamisele?
4. Kust saadi maa industrialiseerimiseks vajalikke summasid?
5. Miks teravnes klassivõitlus linnas ja milles see väljendus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Opositsioonist. ÜK(b)P XV kongressi resolutsioonist.

2.—19. detsembril 1927. a.[2]

XV kongress, ära kuulanud komisjoni ettekande, kes hoolikalt läbi uuris kõik opositsiooni kohta käivad materjalid, konstateerib järgmist:

1. *Ideoloogiliselt* alal on opositsioon taktilist laadi lahkhelidelt üle läinud *programmilist* laadi lahkhelidele, revideerides Lenini vaateid ja langedes menševismi positsioonidele. NSV Liidus sotsialismi võiduka ülesehitamise võimalikkuse eitamine ja järelikult meie revolutsiooni sotsialistliku iseloomu eitamine; riikliku

[1] Trotski saadeti Nõukogude-vastase tegevuse eest 1929. aastal NSV Liidust välja.

[2] ÜK(b)P XV kongressi istungite aeg.

tööstuse sotsialistliku iseloomu eitamine; selle eitamine, et külas on võimalikud sotsialistlikud arenemisteed tingimustes, kus on olemas proletariaadi diktatuur ja kus sotsialistliku ülesehitustöö baasil teostatakse proletariaadi ja talurahva põhimasside liidu poliitikat; lõpuks, NSV Liidus proletariaadi diktatuuri faktiline eitamine («termidoor») ja sellega seotud kapituleerumise meeleolud — kogu see ideeline kurss on muutnud trotskistliku opositsiooni väikekodanliku demokraatia tööriistaks NSV Liidu piirides ja rahvusvahelise sotsiaaldemokraatia abiväeks väljaspool NSV Liidu piire.

2. *Taktikalisel* alal on opositsioon, muutes intensiivsemaks ja teravamaks oma parteivastast tööd, astunud üle mitte ainult partei põhikirjast, vaid ka nõukogude legaalsusest (illegaalsed koosolekud, illegaalsed trükikojad, illegaalne ajakirjandus, vägivaldne ruumide hõivamine jne.). Selle Nõukogude-vastase taktika viimaseks aktiks oli see, et opositsioon asus avalikult võitlema proletariaadi diktatuuri režiimi vastu, korraldades 7. novembril 1927. aastal partei ja Nõukogude valitsuse vastaseid tänavademonstratsioone. Opositsiooni Nõukogude-vastane taktika, mida kasutatakse ka välismaal ja mis on seotud NSV Liidu vastaste laimujuttude propageerimisega, on opositsiooni tegelikult seadnud ühte ritta proletariaadi diktatuuri maa avalike vaenlastega.

3. *Organisatsioonilise* küsimuste alal on opositsioon, tuginedes Lenini vaadete revideerimisele, fraktsioonsuselt üle läinud omaenda trotskistliku partei loomisele. Komisjon tegi täiesti vaieldamatult kindlaks, et opositsioonil on olemas oma keskkomitee, piirkonna-, kubermangu-, linna- ja rajoonikeskused, tehniline aparaat, liikmemaksud, ajakirjandus jne. jne. Välismaal on trotskistlik partei loonud sidemed mitte ainult antileninlike fraktsiooniliste rühmakestega, mis on olemas Kominterni parteides, vaid ka organisatsioonide, rühmade ja üksikisikutega, kes iialgi pole Kommunistlikku Internatsionaali kuulunud, samuti ka kommunistliku liikumise vaenlaste ja reetjatega, kes on Kominternist välja heidetud (Maslov, Ruth Fischer, Korsch, Souvarine, Rosmer, Roland-Holst, Liebers jne. jne.). Opositsiooni sellise *organisatsioonilise* praktika tulemuseks oli see, et NSV Liidu piirides astus opositsioon ühendusse parteitute kodanliku intelligentidega (Štšerbakov ja Ko), kes omakorda olid avalike kontrrevolutsionääridega seotud; väljaspool NSV Liidu piire aga sai opositsioon kõigi maade kodanluse väga laialdase toetuse objektiks.

Lähtudes kõigest ülalöeldust, on XV kongress seisukohal, et Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjon talitasid õigesti, kui nad 14. novembril 1927. aastal Trotski ja Zinovjevi ÜK(b)P ridadest ning teised Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni opositsioonilised liikmed viimati nimetatud organite koosseisust välja heitsid ja kogu opositsiooni küsimuse kongressile läbiarutamiseks esitasid.

Oma resolutsioonis, mis Keskkomitee aruande kohta vastu võeti, teatas kongress, et trotskistlikku opositsiooni kuulumine ja tema vaadete propageerimine ei sobi kokku ÜK(b) Parteisse kuulumisega.

«NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused», II osa, Tallinn, 1956, lk. 476—477.

§ 29. TINGIMUSTE LOOMINE TALUMAJAPIDAMISTE MASSILISEKS KOLLEKTIVISEERIMISEKS.

Kollektiviseerimine muutus eluliselt vajalikuks. Sellal kui sotsialistlik tööstus läks kiiresti ülesmäge, arenes põllumajandus äärmiselt aeglaselt. 1927. aastal moodustas teravilja kogusaak 95% 1913. aasta tasemest, kuid müügivilja tootmine oli kahanenud kaks korda. Vajadus põllumajandussaaduste järele kujunes märksa suuremaks nende tootmise tasemest. Nõukogude valitsus

oli 1928. aastal sunnitud kehtestama elanikkonna normeeritud varustamise toiduainetega kaardisüsteemi alusel. *Põllumajanduse mahajäämine hakkas pidurdama maa edasiarenemist.*

Põllumajanduse aeglase arenemise, madala saagikuse ja kaubalisuse peamine põhjus seisis põllumajanduse killustatuses ja mahajäämuses. Riigis oli ligemale 24 miljonit väikest talumajandit, kus töötati algelise tehnika alusel. 1927. aastal oli maal üle 5 miljoni puuadra, ligemale kolmandikul talumajapidamistest polnud mingeid künniriistu. 1928. aastal külvati käsitsi $^3/_4$ külvipinnast, peaaegu pool teravilja koristati sirpide ja vikatitega. Tööviljakus talumajandeis oli madal.

Ekspluateerimine kulakute poolt oli vähenenud, kuid selle all kannatasid veel kehvikud ja vaesed keskmikud. Nad olid sunnitud orjastavatel tingimustel laenama kulakutelt hobuseid ja inventari ning loovutama kulakutele osa oma jaosmaast, mida nad inventari ja veojõu puudumisel ise ei suutnud harida. Paljud vaesed talupojad olid kulakumajapidamistes sulasteks.

Maal oli tööjõu ülejääk ja miljonid talupojad suundusid igal aastal linnadesse tööd otsima, moodustades neil aastail tööpuuduse peamise allika.

Elu kinnitas seega Lenini poolt juba 1917. aastal öeldud sõnade õigsust: «Kui me jääme vana viisi istuma väikemajanditesse, kuigi vabade kodanikena vabal maal, siis ähvardab meid ikkagi vältimatu hukatus . . .» [1]

Väljapääs oli suurpõllumajanduse loomises. Ainult suurmajandid suutsid omandada ja efektiivselt kasutada traktoreid ning muid keerulisi masinaid, kasutusele võtta põhjendatud külvikorrad, järsult tõsta põllumajandussaaduste tootmist, rahuldada maa vajadused nende järele ja põhjalikult parandada talupoegade elujärge. Seepärast oli põllumajanduse kollektiviseerimine eluliselt vajalik talurahva ja kogu ühiskonna huvides.

Saabus aeg, millal maarahvas pidi asuma leninliku koopereerimisplaani ulatusliku teostamise teele. Sellepärast kirjutaski 1927. aasta detsembris toimunud ÜK(b)P XV kongress oma otsuses:

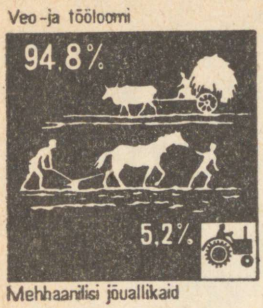
«Partei töös maal tuleb käesoleval ajajärgul *põhiülesandeks* seada ülesanne ühendada talupoegade väikesed individuaalmajandid ja muuta nad suurteks kollektiivideks.» [2] XV kongress kuulutas seega välja *partei kursi kollektiviseerimisele.*

Tingimuste ettevalmistamine massiliseks kollektiviseerimiseks. Pärast XV kongressi asuti riigis looma tingimusi, mis olid vajalikud üleminekuks talumajapidamiste massilisele kollektiviseeri-

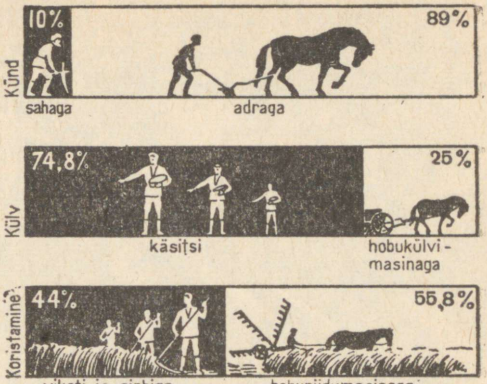
---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 464.

[2] «NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused», II osa, Tallinn, 1956, lk. 463.

Energiavõimsuste struktuur põllumajanduses (1928. a.).

Põllutööde mehhaniseerimise madal tase (1928. a.).

misele. Riik suurendas maa varustamist põllutöömasinate ja traktoritega (traktoreid veeti tollal peamiselt välismaalt sisse). Traktori edukaks rakendamiseks on vaja terveid maamassiive. Lapimaasüsteem seda ei võimalda. See aitas talupoegadel mõista nende majapidamiste ühendamise vajalikkust.

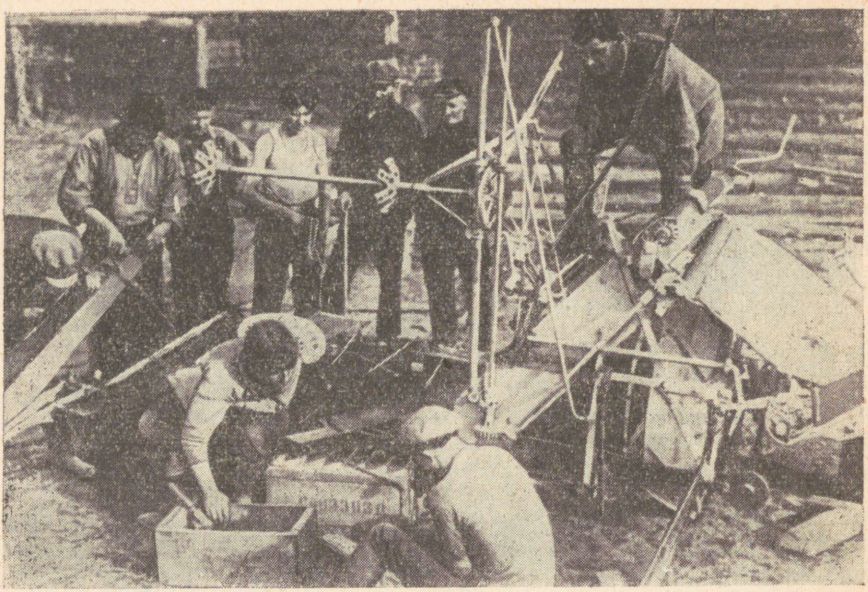
Vaadake, näiteks, mis juhtus Berjozovo rajoonis Odessa lähedal. Mitme küla kehvikud, kellel polnud hobuseid ega inventari, ei suutnud maad künda ega külvata vilja neile eraldatud maale ja olid sunnitud andma maa kulakutele rendile. 1927. aastal sõitis nende juurde Ukraina sovhooside ühenduse esindaja ja tegi ettepaneku harida jaosmaid traktoritega. Talupojad suhtusid sellesse ettepanekusse esialgu umbusklikult, kuid jäid siis nõusse. Kulakud sattusid ärevusse ja hakkasid kehvikuid hirmutama: «Tikute orjusesse! Taastate pärisorjust. Kaovad piirimärgid, oletegi maast ilma!»

Kuid kulakute laim ei mõjunud ja kehvikud sõlmisid sovhoosiga lepingu. Peagi hakkasid traktorid põllul mürisema. Sügisel aga said talupojad poolteist korda suurema saagi, kui saadi ümbruskonna majapidamistes. Kõik mõistsid traktori suurt tähtsust.

«Pärast seda traktorite tööd, mida meie nägime,» kirjutasid talupojad ajalehele «Izvestija», «ei taha me enam kehviku väikemajapidamist pidada, vaid otsustasime organiseerida ühistatud traktorimajandi, kus ei ole talupoegade üksikuid põllulappe. Traktorimajandi organiseerimise meie jaoks võttis juba enda peale Tarass Ševtšenko nimeline sovhoos, kellega me sõlmisime lepingu.»

Selle kogemuse alusel hakkas riik looma *masina-traktorijaamu* (*MTJ-e*) traktorite ja teiste põllutöömasinate efektiivsemaks kasutamiseks. Traktorijaamad teenindasid terveid külasid ja kollektiivmajandeid lepingute alusel. Esimene MTJ loodi Ševtšenko-nimelise sovhoosi baasil 1928. aasta novembris. Järgmisel aastal organiseeriti üle 150 MTJ-i ning nende arv kasvas kiiresti iga aastaga. MTJ-id kujunesid küla kollektiviseerimise tugipunktideks.

Alates 1928. aastast algas ulatuslik sovhooside rajamine, mis olid mitte ainult viljavabrikuteks, vaid ka mehhaniseeritud suur-

Tuula töölised aitavad talupoegadel põllumajandusinventari remontida.

tootmise organiseerimise koolideks. Tuhanded talupojad sõitsid sovhoosidesse suurmajapidamist õppima. Sovhoosid abistasid nende käsutuses olevate masinatega suuresti talumajapidamiste kollektiviseerimist.

Põllumajanduse koopereerimine algas kiiresti. 1929. aastal oli juba 165 000 põllumajanduskooperatiivi, see on kaks korda rohkem kui 1927. aastal. Põllumajanduskooperatsiooni kaudu müüs riik talupoegadele traktoreid ja teisi masinaid, andis krediiti, sõlmis lepinguid põllumajandussaaduste varumiseks-ostmiseks. Nõukogude riik toetas kõigiti kooperatsiooni, eriti kõige lihtsamaid tootmisühendusi. Need kõige lihtsamad kooperatiivsed ühendused, mis andsid talupoegadele suurt materiaalset tulu, soodustasid talupoegade üleminekut koopereerimise kõrgemale vormile — kolhoosidele.

Pärast ÜK(b)P XV kongressi suurendas Nõukogude riik kolhooside abistamist. Neile anti suuri krediite ja soodustusi põllumajandusmaksu tasumisel, neile müüdi esmajärjekorras ja soodustatud tingimustel masinaid ning mineraalväetisi. Loodi kursuste võrk kolhooside organiseerijate ja juhtijate ettevalmistamiseks. Sajad ja tuhanded töölisbrigaadid sõitsid maale, et aidata talupoegadel tugevdada vanu kolhoose ja rajada uusi. Tööstuslinnad võtsid põllumajanduslikud rajoonid oma šefluse alla ning saatsid sinna alalisele tööle töölisi-organisaatoreid. 1929. aasta lõpul sõitis

partei kutsel maale üle 25 000 eesrindliku töölise, et aidata talupoegadel uut elu ehitada. *«Kahekümneviietuhandelased»*, nagu neid nimetati rahva hulgas, esindasid väärikalt töölisklassi ja andsid tohutu panuse kolhooside rajamisel.

Tähtsat osa tingimuste ettevalmistamisel talumajandite massiliseks kollektiviseerimiseks Kesk-Aasia ja Kasahstani vabariikides etendas 1920-ndate aastate teisel poolel läbiviidud *maa- ja veereform.* Selle reformi tulemusena likvideeriti suured mõisamajandid, mis olid säilinud siin ka pärast Oktoobrirevolutsiooni. Mõisnikelt, kaupmeestelt ja liigkasuvõtjailt võeti ära sajad tuhanded hektarid maad, palju kariloomi ja inventari ning see kõik anti sulastele, kehvikutele ja vaestele keskmikele.

Maa- ja veereform parandas töötavate talupoegade olukorda ja soodustas nende poliitilise aktiivsuse kasvu. Feodaal-kulaklike elementide majandusliku võimsuse nõrgenemine tõi kaasa nende poliitilise mõju märgatava languse. See soodustas auulide ja kišlakkide sovetiseerimist.

Parteiorganisatsioonid maal tugevnesid, tihenesid nende sidemed talurahva massidega. Tunduvalt elavnes nõukogude tegevus. Võitluses põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise eest

Maa ja vee kasutamise akti kätteandmine kehviktalupojale (Fergana oblast). 1925. aasta.

tõusis nende osatähtsus. Partei- ja nõukogude organisatsioonid liitsid külakehvistut ja keskmikke ning tugevdasid pealetungi kulaklusele, kes ägedalt võitles kolhoosiliikumise vastu.

Klassivõitluse teravnemine maal. Ulatusliku ettevalmistustööga talumajapidamiste massiliseks kollektiviseerimiseks kaasnes surve kulaklusele. Suurendati külakodanluse maksukohustusi.

Klassivõitlus maal teravnes järsult. Kulaklus hakkas saboteerima riiklikku viljavarumist, lootes tekitada nälga riigis ja nurja ajada nõukogude võimu majanduspoliitikat. Kulakud intensiivistasid võitlust kolhooside vastu, nad süütasid kolhoosihooneid ja hukutasid ühiskarja loomi. Üha sagedamini rakendasid nad äärmist võtet — tapsid kolhooside organiseerijaid, küla eesrindlikke inimesi, nõukogude võimu esindajaid, kommuniste.

Vastusena nendele kulakute kuritegudele võttis Nõukogude riik tarvitusele otsustavad abinõud. Halastamatult suruti maha terroristid ja süütajad. Vilja varjajaid hakati kohtu alla andma. Kehvistu ja keskmikud toetasid neid samme.

Nõukogude riigi poolt kulakluse suhtes rakendatud otsustavate abinõude vastu astusid välja parempoolsed oportunistid (Buhharin, Rõkov jt.). Nad olid kolhooside ja sovhooside laialdase loomise vastu ega pooldanud riigi industrialiseerimise kiiret tempot. Partei mõistis oportunistide positsiooni karmilt hukka ja tunnistas, et nende vaated ei sobi kokku ÜK(b)P ridadesse kuulumisega.

KÜSIMUSI.

1. Miks kujunes põllumajanduse kollektiviseerimine eluliselt vajalikuks?
2. Mida tegid Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus talumajandite massilise kollektiviseerimise ettevalmistamiseks pärast ÜK(b)P XV kongressi?
3. Miks teravnes klassivõitlus maal ja milles see väljendus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. Töö ja Kaitse Nõukogu otsus 5. juunist 1929. a. masina-traktorijaamade organiseerimise kohta.

Märkides masina-traktorijaama töö positiivseid tulemusi Ševtšenko-nimelises sovhoosis, mis väljendusid talumajapidamiste kollektiviseerimise intensiivistumises, nende tootlikkuse suurendamises ning traktorite maksimaalses ärakasutamises, Töö ja Kaitse Nõukogu otsustab:

1. Tunnistada õigeaegseks üleminek masina-traktorijaamade laialdasele rajamisele kui üks põhilisi teid üksiktalumajandite reorganiseerimisel suurteks kollektiivmajanditeks.

2. Otsekohe asuda masina-traktorijaamade organiseerimisele, nii et 1929.—1930. a. lõpuks nende võrk hõlmaks mitte vähem kui 1 miljon hektarit talupoegade põllumaid. Seejuures tuleb masina-traktorijaamad organiseerida esmajoones rajoonides, kus kollektiivmajandite rajamisega ollakse kõige kaugemal.

§ 30. RAHVUSVAHELINE OLUKORD JA NSV LIIDU VÄLISPOLIITIKA AASTAIL 1926—1932.

NSV Liidu vastase uue sõja oht suurenemine. Maa sotsialistlik rekonstrueerimine toimus keerulises rahvusvahelises olukorras. 1920-ndate aastate teisel poolel tekkis imperialistide uue kallaletungi oht Nõukogudemaale. NSV Liidu industrialiseerimispoliitika esimesed edusammud tekitasid tõsist ärevust meie vaenlaste leeris. Nad kartsid sotsialismi positsioonide kindlustumist Nõukogude Liidus ja tahtsid nurja ajada sotsialistlikku ülesehitustööd.

Oli veel teinegi põhjus. Tollal tervanes järsult klassivõitlus kapitalistlikes riikides ning rahvuslik vabadusliikumine asumaades ja sõltuvates maades.

1926. aastal toimus Inglismaal grandioosne kaevurite streik. Nõukogude töölised abistasid vennalikult streikijaid, saates neile oma töötasu arvel üle 2 miljoni rubla. Kõige eredamaks näiteks rahvuslikust vabadusvõitlusest oli Hiina 1924.—1927. aasta imperialismi- ja feodalismivastane revolutsioon. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Jaapani imperialistid toetasid avalikult Hiina reaktsionääre ning valmistusid relvastatud interventsiooniks, et maha suruda revolutsiooni Hiinas. Nõukogude rahvas asus Hiina revolutsiooni kaitsma: loodi vahatahtlik ühing «Käed eemale Hiinast», koguti raha hiina rahva jaoks. Kantoni revolutsioonilise valitsuse palvel, keda juhtis Sun Yat-xien, saatis Nõukogude Liit Hiinasse rühma sõjalisi nõuandjaid eesotsas kodusõja kangelase V. K. Blücheriga.

Kõik see suurendas imperialistide raevu. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsus püüdsid visalt kokku klopsida kapitalistlike riikide ühisrinnet Nõukogude Liidu vastu. 1927. aasta mais katkestas Inglismaa valitsus diplomaatilised ja kaubanduslikud suhted NSV Liiduga. Juunis tapeti Varssavis roimarlikult Nõukogude Liidu saadik P. L. Voikov. Imperialistid lootsid, et see kutsub esile sõja NSV Liidu ja Poola vahel, keda asuksid abistama kapitalistlikud suurriigid. Mandžuuria diktaator Zhang Zuo-ling organiseeris imperialistide mahitusel kallaletungi Ida-Hiina raudteele. Hiina politsei teostas kallaletunge Nõukogude saatkonnale Pekingis ja NSV Liidu konsulaatidele Šanghais ning Tianjingis. Kantonis tapeti Nõukogude diplomaatilise missiooni töötajad.

«NSV Liidu vastu suunatud kontrrevolutsioonilise sõja oht on käesoleva ajajärgu kõige teravam probleem,» märkis 1927. aasta augustis toimunud partei Keskkomitee pleenum.

Kuid imperialistidel ei õnnestunud oma kuritegelikke plaane täide viia. Nõukogude Liit tugevdas kõigiti oma kaitsevõimet, teostas järjekindlalt rahupoliitikat, paljastas sõjaõhutajaid, võitles ühtse Nõukogude-vastase rinde loomise katsete vastu. Aastail 1926—1927 sõlmis NSV Liit sõprus- ja neutraliteedilepingud Saksamaa, Leedu, Türgi, Afganistani ja Pärsiaga. Paljud kapitalistlikud riigid, kes olid huvitatud majanduslike sidemete säilitami-

sest Nõukogude Liiduga, ei soovinud osa võtta Nõukogude-vastasest kampaaniast.

Ka rahvusvaheline proletariaat takistas imperialistidel uue sõja vallapäästmist Nõukogudemaa vastu. Üha valjemini ja otsustavamalt kõlas tema hääl Nõukogude Liidu kaitseks. 1927. aastal tähistas nõukogude rahvas pidulikult sotsialistliku revolutsiooni kümnendat aastapäeva. Nendeks pidustusteks saabusid Nõukogudemaale tööliste delegatsioonid 43 riigist. Inglise delegatsiooni initsiatiivil kogunesid kõik delegatsioonid 10. veebruaril Moskvasse *NSV Liidu sõprade rahvusvahelisele kongressile*. Kongress võttis vastu üleskutse kogu maailma töötajatele: «Võidelge, kaitske ja hoidke kõigi vahendite ja kõigi meetoditega NSV Liitu, töörahva kodumaad, rahu kantsi, vabaduse lätet, sotsialismi kindlust.»

Nõukogude-vastase avantüüri likvideerimine Kaug-Idas. Imperialistidel ei läinud korda organiseerida suurt sõda NSV Liidu vastu. Kuid väikese sõja nad provotseerisid. 1929. aasta suvel hõivasid Hiina militaristid koos vene valgekaartlaste salkadega Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Jaapani imperialistide mahitusel Ida-Hiina raudtee, areteerisid raudtee nõukogude administratsiooni ja rüüstasid ametiühinguorganisatsioonid. Sügisel aga tungisid nad Nõukogude territooriumile. Hiina militaristid ajasid nurja kõik katsed konflikti rahulikult lahendada.

Nõukogude piiride kaitseks loodi Kaug-Ida eriarmee V. K. Blücheri juhtimisel. 1929. aasta novembris andsid Nõukogude väed anastajaile purustava hoobi ja kihutasid nad Nõukogudemaalt välja. 22. detsembril 1929. a. kirjutati Habarovskis alla NSV Liidu ja Hiina kokkuleppele, mis täielikult taastas Nõukogude Liidu õigused Kaug-Idas.

Selleks ajaks likvideeriti ka Nõukogude Liidu ja Inglismaa konflikt. Oma rahva survel oli Inglise valitsus sunnitud taastama diplomaatilised ja kaubanduslikud suhted NSV Liiduga.

Imperialistide uued Nõukogude-vastased sepitsused nurjusid. 1929. aasta lõpul tabas kõiki kapitalistlikke riike oma tugevuselt ja ulatuselt seninägematu majanduskriis.

Kümned miljonid töölised heideti tänavale. Otsides kriisist väljapääsu, süvendasid imperialistid oma maa töölisklassi ja töötajate ekspluateerimist ning asumaade ja sõltuvate maade rahvaste riisumist. Teiselt poolt nägid nad väljapääsu sõja vallandamises Nõukogude Liidu vastu. Kodanlikud ajalehed tegid metsikut ja alatut Nõukogude-vastast propagandat. Nad süüdistasid valelikult NSV Liitu selles, nagu oleks ta dumpingu abil (oma kaupade müügiga maailmaturul madaldatud hinnaga) põhjustanud kapitalistlikes maades majanduskriisi. 1930. aastal keelasid Ameerika Ühendriigid, Prantsusmaa, Belgia, Kanada ja mõned teised kodanlikud riigid, tuues valelikult ettekäädeks võitluse «Nõukogude dumpinguga», paljude Nõukogude kaupade sisseveo, teistele aga kehtestasid kõrged tollimaksud. Levitati laimu usklike tagakiusa-

misest ja kirikute vägivaldsest sulgemisest NSV Liidus. 1930. aasta veebruaris kutsus katoliku kiriku pea, paavst Pius XI üles «ristisõjaks» NSV Liidu vastu.

1931. aastal okupeeris Jaapan Hiina kirdeprovintsid (Mandžuuria) ja hakkas siin looma platsdarmi kallaletungiks NSV Liidule. Jaapani sõjajõud paralüseerisid faktiliselt Ida-Hiina raudtee töö. Nõukogude valitsus tegi Jaapanile ettepaneku sõlmida mittekallaletungileping, kuid Jaapani valitsus lükkas selle ettepaneku tagasi.

Kuid imperialistide katsed organiseerida NSV Liidu majanduslikku blokaadi ja valla päästa uut Nõukogude-vastast sõda nurjusid. Nõukogude valitsus võttis tarvitusele vastuabinõud NSV Liidu majandusliku blokaadi vältimiseks. Järsult vähendati kaupade ostmist nendest riikidest, kes kitsendasid kaubandust Nõukogude Liiduga, ning lõpetati nende riikide kaubalaevastiku kasutamine. Need sammud kainestasid blokaadi organiseerijaid ja sundisid neid kaotama kitsendavad sätted NSV Liidu suhtes.

Oma järjekindla rahuarmastava välispoliitikaga ajas Nõukogude valitsus nurja kapitalistlike riikide Nõukogude-vastase ühisrinde loomise plaanid. Aastail 1931—1932 sõlmis Nõukogude Liit mittekallaletungilepingud Afganistani, Poola, Läti, Eesti ja Soomega. Prantsusmaa, tundes kasvavat ohtu Saksamaa poolt, püüdis samuti NSV Liidule läheneda. Prantsusmaa töötav rahvas nõudis seda lähenemist üha tungivamalt. 1932. aasta novembris kirjutas Prantsuse valitsus alla mittekallaletungilepingule Nõukogude Liiduga.

Nõukogudemaa jätkas visa võitlust desarmeerimise eest. Üldisel desarmeerimiskonverentsil 1932. aasta veebruaris esitas Nõukogude delegatsioon uuesti ettepaneku täieliku ja üldise desarmeerimise kohta. Kuid kodanlikud riigid ei toetanud seda.

Uue Nõukogude-vastase sõja plaanide läbikukutamises etendas määratu suurt osa rahvusvaheline proletariaat. 1930. aasta märtsis, kui tugevnes kallaletungioht Nõukogude Liidule, tuli Essenis (Saksamaal) kokku NSV Liidu sõprade teine rahvusvaheline kongress. Sellest võtsid osa enamiku kapitalistlike riikide delegatsioonid. Kongressist osavõtjad paljastasid oma sõnavõttudes imperialistide salakavalaid plaane ja väljendasid kogu maailma töötajate tahet tõkestada teed sõjale Nõukogude Liidu vastu. Kongress otsustas organiseerida ulatusliku liikumise NSV Liidu kaitseks. Delegaadid saatsid protestitelegrammi Rooma paavstile, NSV Liidu vastase «ristisõja» organiseerijale. Oma telegrammi lõpetasid nad hoiatava kõnekäänuga: «Kes mõõga tõstab, see ka hukkub mõõga läbi.»

Välismaa intelligentsi parimad esindajad, tuntud kirjanikud Romain Rolland, Bernard Shaw, Theodore Dreiser, Rabindranath Tagore, Jean Richard Bloch, Martin Andersen Nexø ja paljud teised, astusid otsustavalt välja Nõukogude Liidu kaitseks.

Rahvusvahelise proletariaadi ja kogu progressiivse inimkonna toetus aitas Nõukogude riigil nurja ajada Nõukogude-vastase sõja õhutajate plaanid ning pikendada rahulikku hingetõmbeaega. Nõukogude rahvas jätkas sotsialistlikku ülesehitustööd.

KÜSIMUSI.

1. Miks tugevnes 1920-ndate aastate teisel poolel NSV Liidu vastase sõja oht?
2. Kuidas aeti nurja uue Nõukogude-vastase kampaania organiseerijate plaanid?
3. Milles avaldus rahvusvahelise proletariaadi solidaarsus NSV Liidu töötajatega?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. NSV Liidu sõprade kongressi manifestist. 1927. aasta.

...Meie, tööliste, talupoegade ja kooperatsiooni esindajad, imperialismi poolt rõhutud rahvaste esindajad, meie, teaduse, kunsti, pedagoogika ja kultuuri alal töötajad, meie, sotsiaaldemokraadid, parteitud, kommunistid ja rahvuslik-revolutsiooniliste parteide liikmed, kes me oleme kogunenud NSV Liidu sõprade kongressile Moskvasse Suure Oktoobrirevolutsiooni kümnendal aastapäeval, loeme oma kohuseks avalikult öelda kogu maailmale järgmist.

Meie suhtume sõjasse NSV Liidu vastu kui häbistavasse kontrrevolutsiooni, kui kõige suuremasse kuriteosse töötava inimkonna vastu.

Sõda NSV Liidu vastu on sõda töölisklassi ja talurahva vastu mõisnike ning kapitalistide huvides. Sõda NSV Liidu vastu on ristisõda sotsialismi vastu kapitalismi huvides.

Sõda NSV Liidu vastu tähendab sõda kogu maailma töötava rahva vastu, tähendab kõige mustema rahvusvahelise reaktsiooni taotluste toetamist töölisliikumise hävitamiseks kõigis maades ja rõhutud rahvaste vabadusvõitluse mahasurumiseks...

Me pöördume kõigi sõja vastu olevate ausate inimeste poole, kõigi loomingulise ja vaimse töö tegijate poole üleskutsega pidada halastamatut võitlust NSV Liidu vastase sõja ettevalmistamise vastu, nagu ka igasuguse rünnaku vastu proletariaadi diktatuurile, kust see rünnak ka ei tuleks, kes teda ka ei toetaks ja missuguste ideoloogiliste loosungitega teda ka ei varjataks...

Kongress tervitab Nõukogude Liidu rahupoliitikat ja teatab, et ainult tänu tugevale rahutahtele, mida Nõukogude valitsus on ilmutanud, ei ole sõda seni puhkenud...

Kongress kiidab heaks Nõukogude valitsuse initsiatiivi, kes esitas tõelise rahu ja desarmeerimise programmi seoses Rahvasteliidu poolt kokkukutsutava desarmeerimiskonverentsiga...

2. Aserbaidžaani mäetööliste telegramm inglise mäetöölistele solidaarsusest streikijatega ja neile materiaalse abi osutamisest.

28. juulil 1926. a.

Meie, aserbaidžaani mäetöölised naftalinnast Bakuust, saadame palava tervituse ja oleme vaimustatud teie kangelaslikust võitlusest. Ära kuulanud Bakuu rajoonikonverentside otsuse streikivate kaevurite abistamise kohta, otsustas Mäetööliste Ühingu Aserbaidžaani Keskjuhatuse pleenum pöörduda kõigi 50 000 aserbaidžaani mäetöölise poole üleskutsega loovutada iga kuu veerand päevapalka kuni streigi lõpuni. Töölised reageerisid elavalt sellele üleskutsele. Meil on

juba 43 000 rubla teile saatmiseks. Pidage vastu, seltsimehed! Teadku lordid, et rahvusvaheline tööliste solidaarsus ei väljendu üksnes heades resolutsioonides, vaid ka jõukohases materiaalses toetuses.

Olgu tervitatud inglise mäetööliste streigi võit!

Mäetööliste Ühingu Aserbaidžaani Keskjuhatuse pleenum.

§ 31. VÕITLUS MAA INDUSTRIALISEERIMISE EEST ESIMESEL VIISAASTAKUL.

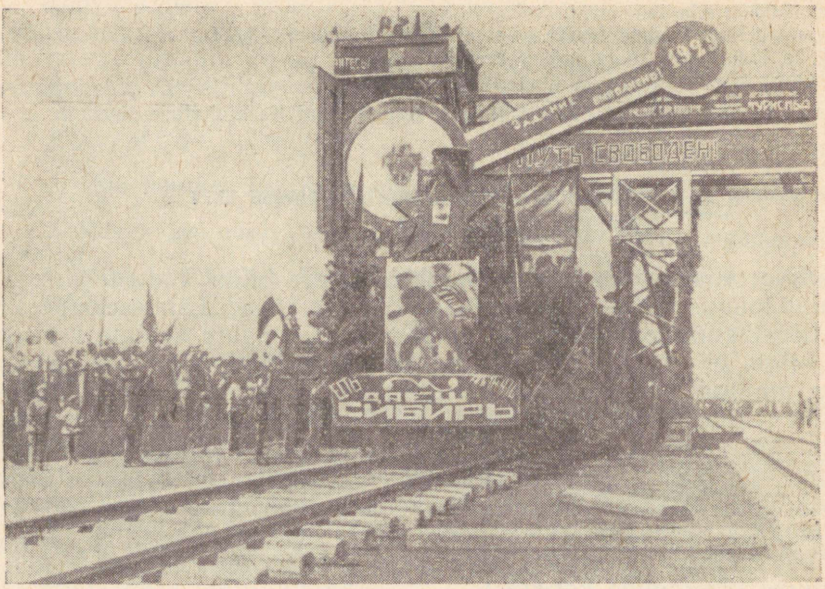
Esimese viisaastaku põhiülesanded. NSV Liidu industrialiseerimine toimus perspektiiv- ja aastaplaanide alusel. Esimeseks perspektiivplaaniks oli GOELRO plaan. Juba 20-ndate aastate keskel oli selge, et see täidetakse enne tähtaega. Selgusid võimalused maa majanduse kiiremaks arendamiseks. Seepärast asuti 1926. aastal välja töötama rahvamajanduse arendamise uut perspektiivplaani viieks aastaks. Selle plaani koostasid Riiklik Plaanikomisjon ja NSV Liidu Kõrgem Rahvamajanduse Nõukogu. 1929. aasta aprillis kiitis XVI parteikonverents heaks *NSV Liidu rahvamajanduse arendamise esimese viie aasta plaani aastaiks 1928/29—1932/33.* Kuu aja pärast kinnitas plaani lõplikult V üleliiduline nõukogude kongress.

Nõukogude rahvas pidi viie aastaga lahendama grandioossed ülesanded: looma kõrgetasemelise tööstuse, mis oleks võimeline tehnikaga varustama kogu rahvamajandust, viima suure osa talumajandeist masinate rakendamise alusel sotsialistliku tootmise teele, välja tõrjuma kapitalistlikud elemendid kõigist rahvamajanduse harudest, tagama varem mahajäänud rahvusvabariikide ja piirkondade majanduse ja kultuuri tõusu, tõstma rahva materiaalset ja kultuurilist elutaset ning kindlustama maa kaitsevõimet.

Massilise sotsialistliku võistluse algus. Töölisklass suhtus viisaastakusse vaimustusega ja alustas suurt võitlust selle ennetähtaegse täitmise eest. Kogu maad haaranud üldise tööaktiivsuse õhkkonnas avaldati esmakordselt 20. jaanuaril 1929. a. ajalehes «Pravda» Lenini artikkel «Kuidas organiseerida võistlust?». Selles 1917. aasta lõpul kirjutatud artiklis märkis Lenin, et võistlus peab kujunema peamiseks hoovaks, mis võimaldab rahvahulki kaasa tõmmata sotsialistlikule ülesehitustööle. Vastuseks Lenini artikli avaldamisele püstitas töölisklass loosungi: «Hakkame võistlema!»

1929. aasta märtsis pöördus Leningradi tehase «Krasnõi Võboržets» kollektiiv Nõukogudemaa kõigi tööliste poole üleskutsega alustada sotsialistlikku võistlust tööviljakuse suurendamiseks. Seda üleskutset toetasid sajad tööliskollektiivid. Ettevõtteis tekkis hulgaliselt *lööktööbrigaade,* kes võtsid endale kohustuse täita tootmisplaanid enne tähtaega, anda ainult kõrgekvaliteedilist toodangut ja alandada selle omahinda.

Partei XVI konverents pöördus töötajate poole spetsiaalse üles-

Turkestani—Siberi raudtee avamine.

kutsega — muuta võistlus peamiseks võitlusvahendiks viisaastaku ülesannete täitmise eest. Valitsuse otsuse kohaselt loodi ettevõtteis erifondid võistluses silmapaistnute premeerimiseks.

Sellal kui kogu maal laienes massiline sotsialistlik võistlus, püstitas töölisklass loosungi: «Viisaastak nelja aastaga!» Peaaegu üheaegselt võtsid «Krasnoje Sormovo» ja Luganski veduritehase töölised, Bakuu naftatootjad ja veel paljude teiste ettevõtete töölised endale kohustuse täita viisaastaku ülesanded nelja aastaga. 1929. aasta detsembris toimunud lööktööbrigaadide üleliiduline kongress toetas loosungit «Viisaastak nelja aastaga!». Kongress pöördus kõigi tööliste poole üleskutsega alustada võitlust selle teostamise eest. See loosung sai kogu töölisklassi lipukirjaks võitluses maa industrialiseerimise eest.

Massilise võistluse tulemused ilmnesid juba 1929. aastal: aprillist oktoobrini kasvas tööviljakus rohkem kui 20% võrra. Raskeetööstuse toodang suurenes viisaastaku esimesel aastal peaaegu 30% võrra, teisel aastal aga 46% võrra.

Tekkis üha uusi võistluse vorme. Artjomi-nimelise eesrindliku kaevanduse töölised Donbassis saatsid Oktoobrirevolutsiooninimelise mahajäänud kaevanduse abistamiseks kohale «ühiskondliku puksiiri» — oma parimate lööktööliste brigaadi. Sellele algatusele järgnesid paljude teiste ettevõtete töölised, tekkis «ühis-

kondliku puksiiri» liikumine. Leningradi tehastes — K. Marxi nimelises tehases, «Svetlanas» ja «Sevkabelis» koostasid töölised omapoolseid suurendatud ülesannetega tootmisplaane ja võtsid kohustuse seadmete parema kasutamise, materjalide kokkuhoiu ja tööviljakuse suurendamise teel plaaniülesanded ületada. 30-ndate aastate alguses levis vastusplaanide koostamise liikumine ulatuslikult üle kogu maa.

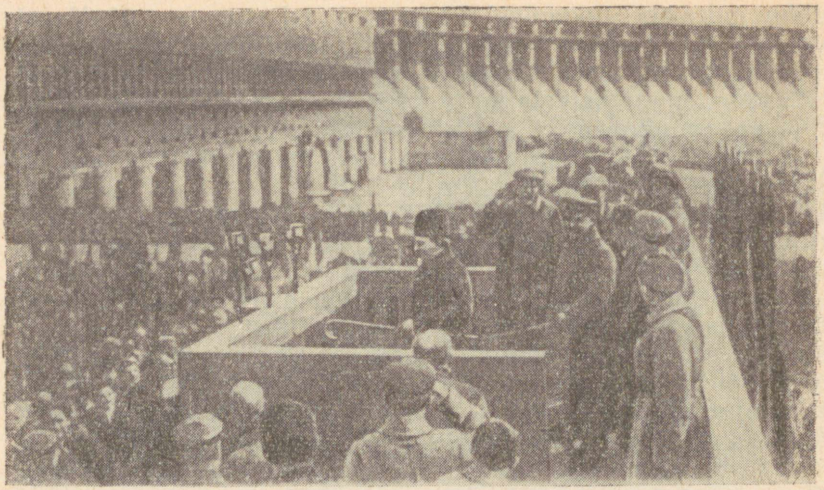
Viisaastaku hiiglased läksid käiku. Nõukogude Liit muutus tohutuks ehitusplatsiks, kus nii päeval kui öösel, suvel ja talvel kerkisid tööstushiiglased. Neil aastail oli väga vähe ehitusmehhanisme. Labidas ning käru olid ehitajate peamised tööriistad. Kuid nende algeliste vahenditegagi tegid töölised imet.

Stalingradi traktoritehase ehitajate kollektiiv võttis endale kohustuse ehitada tehas valmis aasta varem valitsuse poolt kindlaksmääratud tähtajast. Töölised, kellest üle poole oli noorsugu, töötasid määratu entusiasmiga, ületades kõiki norme. Ameerika firma «Kan» insenerid, kes viibisid konsultantidena ehitusel, planeerisid konstruktsioonide paigaldamiseks monteerimistsehhis 163 päeva. Ehitajad otsustasid lühendada seda tähtaega 52 päevale, tegelikult aga paigaldasid konstruktsioonid 28 päevaga. Tööde tempo ei langenud isegi neljakümnekraadilise pakasega. Ja ehitajad pidasid oma sõna: 17. juunil 1930. a. tuli tehase konveierilt esimene traktor, mille töölised saatsid Moskvasse kingituseks partei XVI kongressile. Tehasele anti F. E. Dzeržinski nimi.

Aasta enne tähtaega lõppes Turkestani—Siberi raudtee rajamine. 1930. aastal avati Turksibil rongiliiklus. Turksibi kollektiiviga võistlesid Dneprogessi ehitajad. Nad töötasid suure innuga ja saavutasid maailmarekordi betooni paigaldamisel. Esmakordselt maailma ehituspraktikas viidi siin edukalt läbi ulatuslikud betoneerimistööd talvetingimustes. Dneprostroilased pidasid oma sõna: nad püstitasid hiiglasliku elektrijaama aasta enne valitsuse tähtaega. 1932. aastal andsid Dneprogessi turbiinid voolu. Suure panuse võidu heaks Dnepril andis Kommunistlik Noorsooühing, mille eest teda autasustati Lenini ordeniga.

Kangelaslikult töötasid Euroopa suurimate, Magnitogorski ja Kuznetski metallurgiatehaste ehitajad. Mitte üksnes suvel, vaid ka talvel, käreda Siberi pakasega rajasid nad uut kivisöe- ja metallurgiabaasi riigi idaosas. Leninlik Kommunistlik Noorsooühing võttis ehituse oma šefluse alla. Kommunistliku Noorsooühingu läbetuskirjadega saabus Magnitka ja Kuznetski kõrgahjude ehitustöödele üle 12 000 noore ehitaja.

1930. aasta sügisel tekkis ähvardav olukord Harkovi traktoritehase ehitusel. Enne talve tulekut oli vaja betoneerida mehhaanikatsehhi korpus. Partei ja Kommunistlik Noorsooühing kutsusid töölisi üles pingutama kogu jõudu ja ülesandega toime tulema. Mahajäänud jaoskonnas nr. 8 töötas 60 kommunistlikust noorest koosnev brigaad. Nad nimetasid end «viisaastaku punakaartlaste

Dneprogessi käikulaskmisele pühendatud pidulik miiting. Tribüünil M. I. Kalinin, G. K. Ordžonikidze ja G. I. Petrovski.

pataljoniks» ja tõotasid mitte katkestada tööd enne, kui on paika pandud viimane kuupmeeter betooni. 18 päeva kestis kangelaslik võitlus. Lõpetanud vahetuse, jäid paljud kommunistlikud noored ehitusele, et vajaduse korral asendada seltsimehi. Ja nad võitsid. Tsehhi betoneerimine lõpetati 13 päeva enne tähtaega. Kustumatu kuulsuse omandasid kommunistlikud noored, kes ehitasid kauges taigas Komsomolski linna Amuuri ääres.

Töökangelaslikkuse eest, mida kommunistlikud noored ilmutasid viisaastaku ehitustel, silmapaistva initsiatiivi eest sotsialistliku võistluse ja lööktöö arendamisel autasustati Leninlikku Kommunistlikku Noorsooühingut 1931. aastal Tööpunalipu ordeniga. *See oli Kommunistliku Noorsooühingu teine orden.*

Uued tehased varustati eesrindliku tehnikaga. Käikulastud uued, samuti rekonstrueeritavad vanad tehased, varustati kõige eesrindlikuma tehnikaga. Suurem osa seadmeid saadi juba kodumaistest ettevõtetest. Eriti suur oli selles Leningradi osatähtsus. Leningradi tehased olid maa industrialiseerimise peamiseks baasiks.

Kodumaisest toodangust ei jätkunud aga üha kasvavate nõudmiste rahuldamiseks masinate ja seadmete, eriti tööpinkide osas. Nõukogude riik oli veel sunnitud neid suurel hulgal ostma välismaalt.

Seadmete ostmiseks oli vaja suuri summasid. Nende saamiseks suurendati kulla tootmist, metsamaterjali, mangaani, nafta jne. eksporti (väljavedu). Nõukogude riik vedas välismaale vilja, võid,

mune ja teisi põllumajandussaadusi, kuigi tol ajal oli Nõukogudemaal endal suuri raskusi toiduainetega ning kehtis kaardisüsteem leiva ja teiste toiduainete ostmiseks. Kuid nõukogude inimesed mõistsid, et teist väljapääsu ei ole, ning olid teadlikult nõus piirama oma tarvidusi, et oleks võimalik osta vajalikke seadmeid ning niiviisi kiirendada maa industrialiseerimist.

Sedamööda kuidas lasti käiku uusi tootmisriistu ja -vahendeid tootvaid tehaseid, vähenes masinate ja seadmete sissevedu välismaalt. Kui viisaastaku alguses veeti sisse ligemale kolmandik masinatest, siis 1932. aastal kaeti impordi (sisseveo) arvel vaid üks kaheksandik masinate vajadusest.

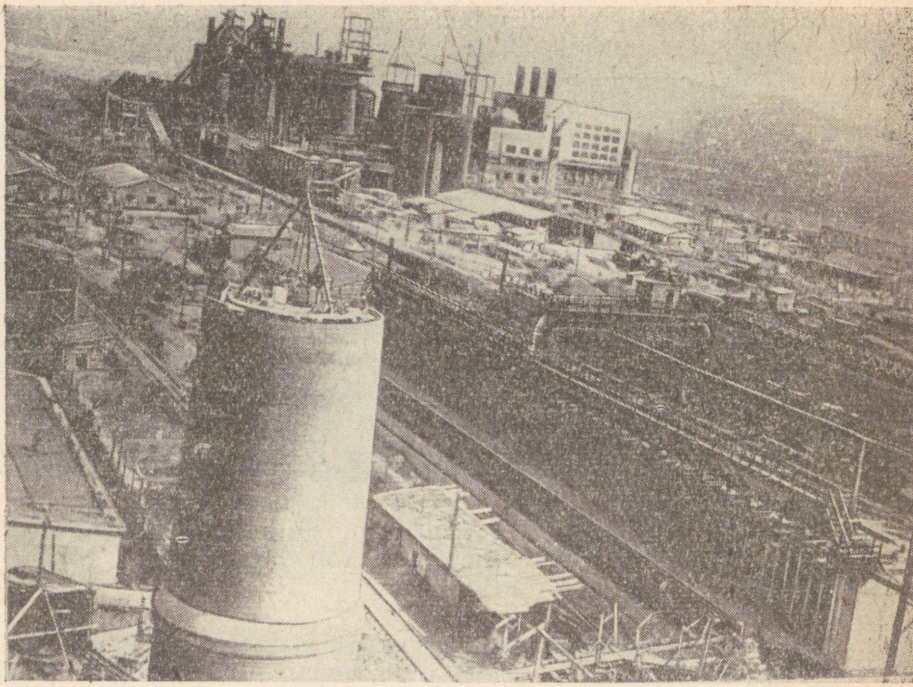
Töölisklass ja insener-tehnilised töötajad rakendasid kogu oma jõu, et Nõukogudemaa saavutaks kiiremini tehnilise ja majandusliku sõltumatuse. Tehastes koostati omapoolseid plaane, kuidas maksimaalselt vähendada seadmete ja materjalide sissevedu välismaalt ning korraldada nende tootmist kodumaal.

Võitlus eesrindliku tehnika tundmaõppimise eest. Kõige tähtsam ülesanne oli võimalikult kiiresti *uut tehnikat tundma õppida*, et korraldada tootmist ettevõtete kogu projekteeritud võimsuse ulatuses. Seda ülesannet lahendades tuli jagu saada suurtest raskustest.

Näiteks Stalingradi traktoritehas pidi tootma arvestuste kohaselt 144 traktorit ööpäevas. Kuid esimestel kuudel pärast käikulaskmist andis tehas 5—10 traktorit kuus. See seletub peamiselt sellega, et 80% tehase töölistest olid eilsed ehitajad, kellel puudus tehniline ettevalmistus. Tunda andsid ka suured puudujäägid tootmistöö organiseerimises, võrdsustamine töötasu osas ja teised põhjused. Samasugust olukorda võis kohata teisteski ettevõtetes.

Siia tuleb Magnitogorsk.

Magnitogorski metallurgiatehas on valmis. 1932. aasta.

Partei kutsus töölisi, insenere, tehnikuid ja majandusmehi üles tundma õppima tehnikat ning saavutama ettevõtete ettenähtud võimsus. Sotsialistliku tööstuse töötajad reageerisid elavalt sellele üleskutsele. Kõikjal asusid töölised visalt tehnikat tundma õppima. Käitistes loodi tootmistehniliste kursuste, tööliste tehnilise kirjaoskuse ja kvalifikatsiooni tõstmise ringide lai võrk. Kõrge kvalifikatsiooniga töölised võtsid uustulnukad oma šefluse alla, jagasid neile oma tootmiskogemusi ja aitasid tundma õppida keerulisi seadmeid. Selle märkimisväärse algatuse üheks initsiaatoriks oli Donbassi kaevanduse «Kotšegarka» eekaevur Nikita Izotov. Ta organiseeris kaevanduses 1932. aastal koolijaoskonna, kus õpetas ametit noortele eekaevuritele. *Izootovlik liikumine* levis laialdaselt söetööstuses ja teistes tööstusharudes.

1932. aastal kehtestas Nõukogude valitsus tehniliste teadmiste miinimumi kohustusliku õpetamise tööstuse juhtivate kutsealade töölistele, kellelt nõuti riikliku tehnilise eksami õiendamist. Töölised õppisid visalt tundma masinaid ja seadmeid. Ühtlasi rakendati

abinõusid tootmise organisatsiooni parandamiseks ja tehti lõpp töötasu võrdsustamisele. Kes töötas paremini ning tootlikumalt, see hakkas suuremat tasu saama.

Kõik see aitas tööstuse tööd paremaks muuta, saavutada äsja ehitatud ja esmaklassilise tehnikaga varustatud tehaste projekteeritud võimsuse.

Nõukogude tööstuse arendamisel etendas silmapaistvat osa rasketööstuse rahvakomissar Sergo Ordžonikidze, kes oli Lenini ustav õpilane, andekas organisaator ja juhtija. Ta tundis hästi tööstust, viibis sageli uusehitustel ja käitistes, oli tihedalt seotud tööliste, inseneride ning majandusmeestega.

Töölisklassi töökangelaslikkus ning tööstuse juhtimise ja tootmise organiseerimise parandamine *tagasid viie aasta plaani ennetähtaegse täitmise.* Nafta-, elektrotehnika- ja masinaehitustööstus täitsid oma viie aasta plaanid ennetähtaegselt juba 1931. aastal. Nõukogude Liidu tööstus tervikuna aga täitis viie aasta plaani 1932. aasta lõpuks, s. t. nelja aasta ja kolme kuuga.

Samal ajal aga sellistes tähtsates tööstusharudes nagu metallurgias, kivisöetööstuses ja mõnedes teistes, jäi tunduvalt puudu viie aasta plaani ülesannete täitmisest. See oli tingitud peamiselt tõsistest puudustest tootmise planeerimisel ja organiseerimisel nendes tööstusharudes.

KÜSIMUSI.

1. Missugused peamised ülesanded lahendas nõukogude rahvas esimesel viisaastakul?
2. Milles avaldus töölisklassi avangardne osa võitluses viie aasta plaani täitmise eest?
3. Missugust osa etendas Leninlik Kommunistlik Noorsooühing võitluses maa industrialiseerimise eest esimesel viisaastakul?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

V. I. Lenini artiklist «Kuidas organiseerida võistlust?».

25.—28. detsembril 1917. a.
(7.—10. jaanuaril 1918. a.)

Kodanlikud autorid on kirjutanud ja kirjutavad täis terveid paberimägesid, ülistades konkurentsi, eraettevõtlikkust ja muud kapitalistide ning kapitalistliku korra suurepäraseid voorusi ja võlusid. Sotsialistidele on pandud süüks, et nad ei taha aru saada nende vooruste tähtsusest ega arvestada «inimese loomust». Tegelikult on aga kapitalism ammu juba asendanud iseseisva väikekaubatootmise, kus konkurents võis vähegi *laias* ulatuses kasvatada ettevõtlikkust, energiat ja julget pealehakkamist, suure ja hiiglasliku vabrikutootmisega, aktsiaettevõtete, sündikaatide ja teiste monopolidega. Konkurents *niisuguse* kapitalismi tingimustes tähendab elanikkonna *massi*, selle hiiglaenamuse, töötava rahva üheksakümne üheksa sajandiku ettevõtlikkuse, energia ja julge pealehakkamise ennekuulmatult metsikut mahasurumist, tähendab samuti võistluse asendamist finantskelmuse, despotismi ja lõmitamisega sotsiaalse redeli tipul.

Sotsialism ei summuta võistlust, vaid vastupidi, loob esmakordselt võimaluse rakendada seda tõesti *laialdaselt*, tõesti *massilises* ulatuses, tõmmata töötajate enamus tõepoolest niisuguse töö areenile, kus nad võivad ennast avaldada, oma võimeid arendada, avastada talente, keda rahva seas on äraarvamatult palju ja keda kapitalism tallas, rõhus ja lämmatas tuhandete ja miljonite kaupa.

Praegu, kus võimul on sotsialistlik valitsus, on meie ülesanne organiseerida võistlust.

V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 373.

§ 32. SOTSIALISMI PEALETUNG KOGU RINDEL. SUUR REVOLUTSIOONILINE PÖÖRE PÕLLUMAJANDUSES.

Murrang külas. Heade kolhooside eeskuju veenis talupoegi üha enam kollektiivse majandamise kasulikkuses. Juba 1928. aastast alates hakkas kolhooside arv kiiremini kasvama. Kuid *murrang külas toimus 1929. aasta teisel poolel.* Siis läksid kolhoosi keskmikud, kes moodustasid talurahva enamiku. Varem astusid kolhoosi peamiselt sulased ja kehvikud. Nüüd algas keskmike massiline liikumine — nad läksid kolhoosidesse tervete külade ja isegi rajoonide kaupa.

Kolhoosiliikumise ulatusest annavad ülevaate järgmised andmed: 1929. aasta juulis oli kolhoosides 1 miljon talumajandit, 1. oktoobril aga juba 2 miljonit. Kahe-kolme kuu jooksul astus kolhoosidesse niisama palju talupoegi kui kogu eelnenud 12 aasta vältel. 1929. aasta kolme viimase kuu jooksul ühines aga kolhoosidesse veel 2,7 miljonit talumajapidamist.

See tähendas seda, et miljonid talupojad pöördusid uuele, sotsialistlikule teele. Oli jõudnud kätte aeg talumajapidamiste *üldise kollektiviseerimise läbiviimiseks.* Oli tekkinud võimalus asendada kulakute teraviljatoodang kolhooside ja sovhooside toodanguga.

Üleminek uuele poliitikale külas. Kolhoosiliikumise tormilist kasvu arvestades võttis ÜK(b)P Keskkomitee 5. jaanuaril 1930. a. vastu otsuse «Kollektiviseerimise tempost ja riigi abist kolhooside ülesehitamisel». Selles otsuses oli fikseeritud partei ja nõukogude võimu uus poliitika külas — talumajapidamiste *üldise kollektiviseerimise teostamine ja selle alusel kulakluse kui klassi likvideerimine.* Kulaklusega võitlemise abinõud üldise kollektiviseerimise piirkondades olid samuti kindlaks määratud NSV Liidu Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu spetsiaalse määrusega, mis võeti vastu 1930. aasta veebruaris.

Üldine kollektiviseerimine kavatseti lõpule viia põhiliselt esimese viisaastaku lõpuks (1933. aastaks). Kõige tähtsamad teraviljapiirkonnad (Põhja-Kaukaasia, Kesk- ja Alam-Volgamaa), kus oli palju kolhoose, sovhoose ja masina-traktorijaamu, pidid kollektiviseerimise läbi viima 1931. aasta kevadeks, ülejäänud teraviljapiirkonnad aga 1932. aasta kevadeks. ÜK(b)P Keskkomitee

soovitas talupoegadel luua põllumajanduslikke artelle, s. t. ühendada oma jaosmaa-põllusiilud, veoloomad ning põhiline inventar ühismajapidamiseks (kusjuures artelli liikmel säilib isiklik majapidamine, kuhu kuulub õueaiamaa, väikeinventar, lehm, väikesed koduloomad ja -linnud).

Üldise kollektiviseerimise piirkondades keelati maa rentimine ja palgatöö kasutamine eramajapidamistes. Nõukogudele anti õigus kulakutelt võõrandada maa, inventar, kariloomad ja muu vara, mis oli kogutud talupoegade ekspluateerimise teel, ning ümber asustada kulakuid teistesse elukohtadesse, kus nad peavad ausalt töötama. See tähendaski kulakluse kui klassi likvideerimist, s. t. kulakliku tootmise likvideerimist.

ÜK(b)P Keskkomitee pidas vajalikuks kiirendada traktoreid, kombaine ja muid põllutöömasinaid tootvate tehaste ehitamist, et anda kolhoosidele uut tehnikat, kergendada kolhoosnike tööd ja tõsta põllumajanduse tootlikkust. Kolhooside rajamiseks eraldati 1930. aastal 500 miljonit rubla.

Küla elas üle unustamatuid päevi. Kõikjal kogunes talurahvas koosolekutele, et otsustada peamist küsimust — kas ühineda kolhoosidesse või elada vana viisi. Vaieldi, veendi kõhklejaid. Koosolekutele tulid kolhoosnikud vanadest kolhoosidest ja tõendasid kolhoosikorra eeliseid oma kogemuste põhjal. 1930. aasta alguses saabusid maale tööliskassi lähetatud «kahekümneviietuhandelased» (tegelikult oli neid 35 000). Nendest 70% olid kommunistid ja 10% kommunistlikud noored. Töölised veensid talupoegi julgemini asuma uue elu teele. Ja talupojad uskusid neid. Iga päev tekkis üha uusi kolhoose. Sageli valisid talupojad tööliskassi saadikuid oma kolhooside esimeesteks.

Energiliselt tegutsesid külanõukogud. Linnade nõukogud saatsid neile appi ligi 10 000 oma rahvasaadikut. Pulbitsevat elu elasid partei- ja komsomoliorganisatsioonid, kes said samuti märkimisväärset täiendust linnast. Kõige paremad ja teadlikumad talupojad astusid Kommunistliku Partei ja Kommunistliku Noorsooühingu ridadesse.

Võitlus liialdustega kolhooside rajamisel. Küla hakkas elama uut, sotsialistlikku elu. Kogu Nõukogudemaa tundis rõõmu kolhoosiliikumise edusammudest. Kuid peagi hakkas paljudest kohtadest saabuma alarmeerivaid teateid partei joone jämedate moonutuste kohta kolhooside rajamisel. Kesk-Aasia ja Taga-Kaukaasia vabariikide, tööstusliku keskrajooni ja teiste oblastite juhtivad töötajad hakkasid forsseerima kollektiviseerimise tempot. Nad otsustasid kollektiviseerimise läbi viia 1930. aasta kevadeks.

Sageli sunniti talupoegi kolhoosi astuma, kasutades selleks administratiivseid abinõusid. Reas oblastites ühistati talumajandite kollektiviseerimise käigus mitte üksnes põhilised tootmisvahendid, vaid ka elamud, väikesed koduloomad ja -linnud.

Kolhoosikorra ülesehitamises tehtud vead on seletatavad eel-

Talupojad registreerivad end kolhoosi astumiseks.

kõige kogemuste puudumisega ning sellega, et alahinnati keskmiku kiindumist oma majapidamisse, samuti oskamatusega kainelt hinnata kollektiviseerimise esimesi edusamme.

Meie rahvas rajas Kommunistliku Partei juhtimisel esmakordselt ajaloos sotsialismi. V. I. Lenini väljenduse järgi tuli mõnikord liikuda «kobamisi», ületades tohutuid raskusi.

Kollektiviseerimine toimus terava klassivõitluse olukorras. Metsistunud kulaklus, see viimne ja kõige arvukam ekspluataatorite klass meie maal, püüdis vastuseks sotsialistliku ülesehitustöö arenemisele üle minna pealetungile. Kulakud tegid õelat kihutustööd kolhooside vastu, alustasid massilist terrorit partei, nõukogude ja kolhoosi aktivistide vastu.

Talupojad, olles nördinud kulakute tegevusest, võtsid sageli koosolekutel oma initsiatiivil vastu otsuseid kulakutelt maa äravõtmise kohta, nende tootmisvahendite konfiskeerimise ja külast väljaajamise kohta. Kuid osa talupoegi võttis kulakute juttu kuulda ja tappis kariloomi ning tekitas niiviisi põllumajandusele suurt kahju. Neis piirkondades, kus liialdustega mindi eriti kaugele, läks kulakutel korda provotseerida üksikuid talupoegade gruppe isegi Nõukogude-vastastele väljaastumistele.

Partei Keskkomitee võttis tarvitusele abinõud kolhooside rajamisel tehtud vigade likvideerimiseks. 1930. aasta veebruaris-märtsis vastuvõetud Keskkomitee otsustes hoiatati kõiki partei- ja nõukogude organeid, et on tarvis *rangelt kinni pidada leninlikust joo-*

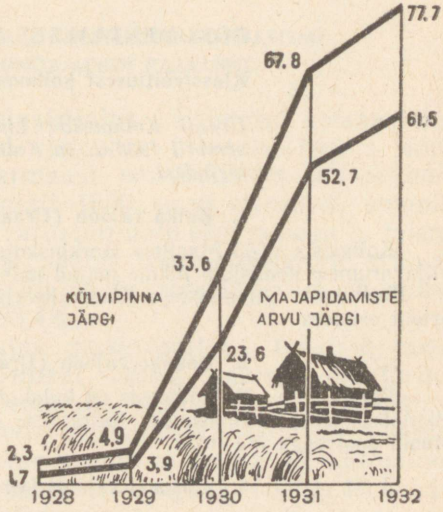
nest kolhooside rajamisel. Mõnedes oblastites ja kraides vallandati partei- ja nõukogude organisatsioonide juhte, kes olid teinud kolhooside loomisel jämedaid vigu ega olnud osanud neid kiiresti parandada. Selleks et kaasa aidata kolhooside tugevnemisele, andis riik neile uut suurt abi: kolhoosid vabastati kaheks aastaks loomade pealt võetavaist maksudest, suurendati rahalist toetust, puudustkannatavaile kolhoosidele anti seemnelaenu. Kiirendatud tempos rajati masina-traktorijaamu.

Kõigisse nendesse abinõudesse suhtusid talupojad rahuldustundega. Hoolimata sellest, et kolhoosidest lahkus osa talupoegi, kes olid kolhoosi astunud neile avaldatud surve tõttu, arenes kolhoosiliikumine edasi. 1. juuliks 1930. a. oli kolhoosidesse ühinenud 6 miljonit ehk 23,6% talumajapidamistest. Sel aastal sai riik kolhoosidelt üle poole kogu kaubateraviljast. See tähendas, et põllumajanduse saatust määrasid nüüdsest peale mitte üksiktalumajapidamised, vaid kolhoosid ja sovhoosid.

Sotsialismi pealetung kogu rindel. Üleminekuga üldise kollektiviseerimise ja kulakluse kui klassi likvideerimise poliitikale *algas sotsialismi pealetung kapitalistlikele elementidele kogu rindel,* linnas ja maal, kõigis rahvamajanduse harudes.

Konkreetse programmi sotsialismi laiahaardeliseks pealetungiks kogu rindel kavandas Kommunistliku Partei XVI kongress, mis toimus 1930. aasta juunis. Kongress tegi partei Keskkomiteele ülesandeks tagada ka edaspidi Nõukogudemaa industrialiseerimise kiire tempo, saavutada viie aasta plaani täitmine nelja aastaga, pöörata peatähelepanu rasketööstuse, eriti masinaehituse kui kogu rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise põhilise baasi arendamisele. Kongress püstitas tähtsa rahvamajandusliku ülesande — luua riigi idaosas teine kivisöe- ja metallurgiabaas Uraali maagi ja Siberi (Kuznetski) kivisöe ühendamise alusel.

Põllumajanduse edasise kollektiviseerimise küsimuses märkis XVI kongress, et on vaja kõige rangemalt täita talupoegade kolhoosi astumise vabatahtlikkuse printsiipi. Kollektiviseerimise peamiseks vormiks peab olema põllu-

Põllumajanduse kollektiviseerimine (%-des).

majanduslik artell, mahajäänud rahvuslikes piirkondades aga ühise maaharimise ühistud kui üleminekuvorm artellile.

Üldise kollektiviseerimise otsustavad edusammud. Nõukogudemaal jätkus kolhoosiliikumine. Sedamööda kuidas lasti käiku viisaastaku tööstushiiglasi, suurenes maale saadetavate traktorite, kombainide ja teiste põllutöömasinate arv. Riik ehitas üha uusi masina-traktorijaamu. 1931. aasta lõpuks oli neid 1400. Laias mastaabis valmistati riigi kulul ette kaadrit kolhoosidele. Kõik see tugevdas olemasolevaid kolhoose ja soodustas uute rajamist.

Erakordse kärsitusega ootasid miljonid talupojad esimest massilist kolhoosilõikust. Ja kui 1930. aasta sügisel kolhoosid said suurema saagi, kui üksikmajapidamistes saadi, tuli kolhoosidesse uusi sadu tuhandeid ja miljoneid talupoegi. Ka kolhoosnikud ise hakkasid talupoegi aktiivsemalt kolhoosidesse kutsuma. Nad moodustasid värbamisbrigaade ja initsiatiivgruppe, kes tegid üksiktalupidajate keskel agitatsioonitööd.

1931. aasta sügisel oli teraviljapiirkondades talumajapidamiste kollektiviseerimine põhiliselt lõpetatud ja selle alusel kulaklus kui klass likvideeritud. Seega oli suur *revolutsiooniline pööre külas* saavutanud otsustava võidu.

KÜSIMUSI.

1. Missuguse plaani üldise kollektiviseerimise teostamiseks kavandas ÜK(b)P Keskkomitee oma otsuses 5. jaanuarist 1930. a.?
2. Milles seisid moonutused kolhooside rajamisel ja missugused abinõud võeti tarvitusele nende kõrvaldamiseks?
3. Mida tähendas sotsialismi laiahaardeline pealetung kogu rindel?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Klassivõitlusest kolhooside rajamisel.

Uraali Kolhooside Liidu informatsioonibülletäänist 5. detsembril 1930. a. ja Kolhoositsentri 1930. aasta informatsioonikirjadest.

1. Butka rajoon (Uraal).

«Kolhoosis «Töö Maailm» Gorkinskoje külas on artelli juhatuse liikmete ja viljavarumise komisjoni liikme majad maha põletatud.

Portnikovo külanõukogu Konovalovaja külas löödi maha põllumajandusliku artelli esimees...»

2. Rokovo rajoon (Uraal).

«Popovskaja küla kolhoosis on kulakute kahjurlus omandanud suure ulatuse: rikutakse rehepeksumasinaid, torgatakse maasse raudorke, valatakse niidumasinaid soolveega üle jm.»

3. Turinski rajoon (Uraal).

«Usselino külanõukogus tapeti naine — külanõukogu liige — aktiivse tegutsemise pärast kollektiviseerimisel.

Kortino külanõukogus mürgistasid kulakud kolhoosi vilja.
Petrovskoje külanõukogus sokutavad kulakud kolhoosnike majadesse anonüümkirju ähvardusega tappa, kui kolhoosnikud kolhoosist välja ei astu.»

4. Siber.

«...Novosibirski ringkonnas jäi ühes asulas kulakute agitatsioonitöö tõttu 620 veisest alles 180.
Siberi Barabinski ringkonnas tapsid Kupino rajooni kolhoosid 50% ühiskarjast, sest kolhoosi etteotsa olid jäänud kulakud ja jõukad talupojad.»

5. Baškiiria.

«Kollektiviseerimise ulatus on tavatu, kuid vähem tugev pole ka kulakute vastupanu. Avalikke võitlusteid nad ei kasuta, kollektiviseerimislaine on juba liiga võimas, kuid jäävad varjatud teed. Kulak otsib abi naistelt, agiteerides neid kollektiviseerimise vastu. Kuid kulakute töö kõige tõsisemaks, kõige ohtlikumaks resultaadiks tuleb tunnistada kariloomade massiline hävitamine.
Kulakute agitatsioon, et kolhoosis tuleb kõik ära anda, viib selleni, et talupojad lausa hävitavad loomi.»

6. Ivanovo oblast.

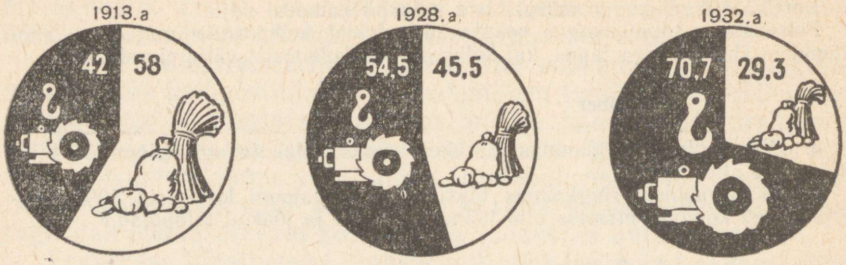
«Tööbrigaadide liikmed teatavad oma kirjades, et kõrvuti hooguvõtva kollektiviseerimisega on märgatavalt tugevnenud küla kulaklike ja jõukate elementide vastupanu. Nii esinesid kulakud avalikult Nerehta rajooni ja kolhoosi «XII Oktoober» real koosolekutel või siis saatsid kulakute sabarakke, kes hüüdsid: «Kolhoos on silmus, kolhoos koorib paljaks...» jne. ...Kulakute agitatsiooni esitatakse ka sellisel kujul: «Varsti tuleb sõda ja võimupööre. Kolhoosnikud puuakse üles.» Selle tulemusena seal, kuhu ilmub meie brigaad, tõstavad talunaised kõva kisa ja keelduvad igaviisi kolhoosi minemast.»

§ 33. ESIMESE VIISAASTAKU TULEMUSED. SOTSIALISMI MAJANDUSLIKU VUNDAMENDI RAJAMINE.

NSV Liidu muutumine industriaalriigiks. Esimese viisaastaku lõpuks oli põhiliselt lahendatud ajalooline ülesanne muuta Nõukogudemaa mahajäänud agraarmaast *eesrindlikuks industriaalmaaks*. Viisaastaku jooksul ehitati 1500 suurt ettevõtet, enamik vanu tehaseid ja vabrikuid aga varustati uute seadmetega ja laiendati. Tänu sellele tõusis 1932. aastal tööstustoodangu erikaal rahvamajanduse kogutoodangus 70,7%-le, tööstuses aga moodustas tootmisvahendite tootmine 53,4%.

Kõige suuremat edu saavutas masinaehitus. Tekkisid uued tootmisharud, mida Nõukogudemaal varem polnud: traktorite, kombainide, autode, lennukite, lennukimootorite, keeruliste tööpinkide, suurte turbiinide ja generaatorite, võimsate vedurite ja vagunite tootmine, seadmete tootmine mustmetallurgia ja kütteainetööstuse jaoks jne. 1932. aastal tootis Nõukogude tööstus 10 korda rohkem masinaid kui 1913. aastal.

Nõukogude rahvamajandus sai järjest enam kodumaise pärit-

NSV Liidu muutumine industriaalmaaks (suurtööstuse ja põllumajanduse toodangu vahekord).

oluga masinaid. NSV Liit lõpetas auru- ja elektrivedurite, autode, traktorite, põllutöömasinate, kõrgahjuseadmete, bluumingute, mootorite, turbiinide ja elektriahjude sisseveo välismaalt. Masinaid sissevedavast maast muutus NSV Liit masinaid tootvaks maaks. Masinate toodangu poolest tõusis Nõukogude Liit teisele kohale maailmas, jäädes maha vaid Ameerika Ühendriikidest.

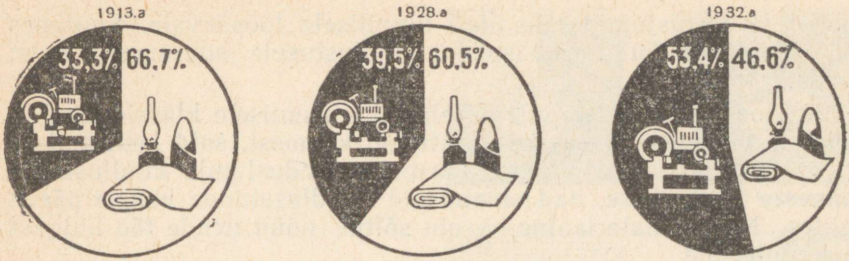
Suured olid edusammud ka teistes rasketööstuse harudes. Mustmetallurgia tootmisvõimsused kahekordistusid. Idas oli rajatud uus metallurgiabaas. Olid loodud suured värvilise metallurgia kombinaadid: Uraali vasekombinaat, Ridderi polümetallikombinaat, Volhovi alumiiniumikombinaat jt.

Täiesti uue tööstusharuna loodi keemiatööstus. Lasti käiku või olid ehitamisel Voskressenski, Neeva, Aktjubinski, Bobrii, Gorlovka, Berezniki jt. keemiakombinaadid. Koola poolsaarel Hibiinides kaevandati suures ulatuses apatiite ja kaaliumi soolasid mineraalväetiste tootmiseks. Esimesena maailmas organiseeris NSV Liit sünteetilise kautšuki tootmise, mis vabastas riigi vajadusest seda välismaalt sisse vedada.

Määratu samm astuti edasi elektrifitseerimise valdkonnas. GOELRO plaanis ettenähtud elektrijaamade ehitamine koguvõimsusega poolteist miljonit kilovatti sai teoks juba 1931. aastal. Elektrienergia toodang ületas 1932. aastal peaaegu seitsmekordselt 1913. aasta taseme.

1932. aastal ületas tööviljakus tööstuses 1913. aasta taseme kaks korda. Tööviljakuse kasvutempo osas jättis NSV Liit kõik kapitalistlikud riigid seljataha.

Esimesel viisaastakul *alustati kõigis varem mahajäänud vabariikides suurejoonelist tööstuse rajamist.* Seda tehti enam arenenud nõukogude vabariikide, eelkõige Vene NFSV vennaliku abiga. Valgevenemaal ehitati 40 uut käitist, nende seas põllutöömasinate tehas Gomelis, tööpingitehas Minskis, suur Ossinovka elektrijaam. Elektrienergia toodang suurenes peaaegu viis korda. Taga-

Tootmisvahendite tootmine tööstuse kogutoodangus.

Kaukaasia Föderatsioonis viidi lõpule Bakuu naftatööstuse ja Armeenia vasekaevanduste tehniline rekonstrueerimine. Gruusias rekonstrueeriti mangaanitööstus ja ehitati mitu elektrijaama. Kesk-Aasia vabariikides ehitati põllutöömasinate tehas Taškenti, puuvilla vabrikud Ferganasse ja Ašhabadi ning siidihaspeldamisvabrikud Samarkandi, Buhhaarasse ja Ferganasse; ehitati toiduainete tööstuse ettevõtteid, elektrijaamu jne. Kasahstanis lasti käiku ligi 40 käitist, nende hulgas väga tähtsad värviliste metallide kombinaadid ning NSV Liidu kolmas söekaevandamise baas Karagandas. Koos tööstuse kasvamisega kasvas ka töölisklassi rahvuslik kaader.

Ka külas on loodud baas sotsialismile. Viisaastaku jooksul ühines ligemale 15 miljonit talumajandit (61,5% nende üldarvust) 210 000 kolhoosi. *NSV Liit muutus sotsialistliku suurpõllumajanduse maaks.*

1932. aastal andsid kolhoosid ja sovhoosid 84% põllumajanduse kogu kaubatoodangust. See tähendas, et otsustav osa põllumajanduslikus tootmises kuulus sotsialismile. Kulaklik, kapitalistlik tootmine oli likvideeritud.

Tundmatuseni muutus maaharimise tehniline baas. Viisaastakul rajas riik ligikaudu 2500 masina-traktorijaama. 1932. aastal haris kolhooside ja sovhooside maad peaaegu 150 000 traktorit.

Kolhoosid ja sovhoosid harisid üles palju uusi maid, külvipind suurenes tunduvalt. Kuid teraviljade saagikus jäi veel endisele tasemele. Parem oli olukord tehniliste kultuuride osas. Puuvillakasvatajad suurendasid märgatavalt puuvilla tootmist. NSV Liit lõpetas puuvilla sisseveo välismaalt.

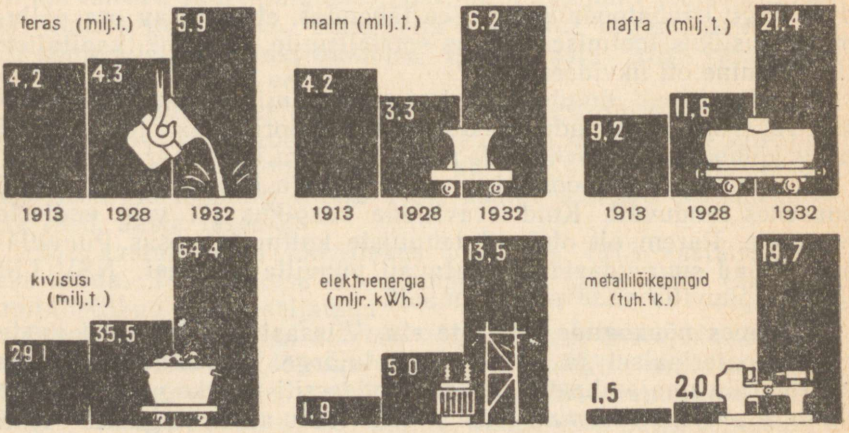
Paranes nõukogude inimeste elu. Viisaastak tõstis nõukogude rahva materiaalset ja kultuurilist elujärge. Sotsialismi võiduga kõigis rahvamajanduse harudes likvideeriti Nõukogudemaal *ühe inimese ekspluateerimine teise poolt.* 1931. aasta alguseks tehti NSV Liidus täielikult ja alatiseks lõpp tööpuudusele. Viisaastaku jooksul kahekordistus tööliste ja teenistujate arv. Valdav enamus

töölisi ja teenistujaid läks üle 7-tunnilisele tööpäevale. Suurenes töötasu. Riigi kulutused sotsiaalkindlustusele suurenesid kolm korda.

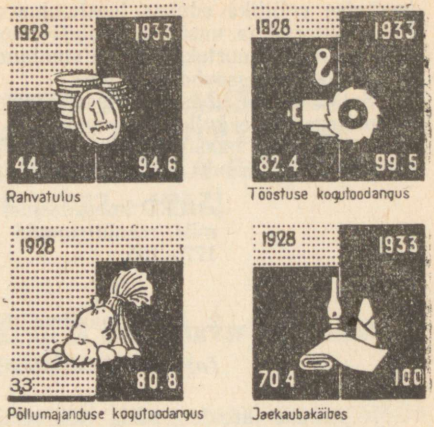
Kolhoosikord tegi lõpu talurahva kihistumisele klassideks, likvideeris viletsuse ja vaesuse. Astunud kolhoosi, said kehvikud ja vaesed keskmikud võimaluse tõusta majanduslikult kindlustatud inimeste seisundisse, nad omandasid kindlusetunde homse päeva suhtes. Nende materiaalne heaolu sõltus nüüd nende töö hulgast ja kvaliteedist.

Sotsialismi majanduslik alusmüür on rajatud. Viisaastaku lõpuks oli põhiliselt *üle saadud Nõukogude majanduse mitmesektorilisusest.* Kadusid riigikapitalism, erakapitalism ja patriarhaalne majandus. Väikekaubatootmise sektor oli põhiliselt muudetud sotsialistlikuks. Kuigi teatav osa üksiktalumajapidamisi jäi alles, etendasid need riigi majanduselus tühist osa. Sotsialistlik sektor oli mõõtmatult kasvanud ja laienenud ning oli kujunenud jagamatult valitsevaks sektoriks kõigis rahvamajanduse harudes.

Sellele vastavalt *muutus ka nõukogude ühiskonna klassistruktuur.* Kapitalistlikud elemendid linnas ja maal olid likvideeritud. Kolhoositeele asunud talurahvas oli muutunud sotsialistlikuks klassiks. Töölisklass oli kasvanud arvuliselt ja kvalitatiivselt. Kõik see tähendas, et küsimus «kes keda» oli lõplikult ja tagasipöördumatult otsustatud sotsialismi kasuks nii linnas kui ka maal. See tähendas, et NSV Liidus oli rajatud sotsialismi majanduslik vundament.

Rasketööstuse tähtsamate toodanguliikide tootmise kasv.

Sotsialistliku sektori osatähtsus (%-des).

«Linna ja maa kapitalistlikud elemendid on purustatud, sotsialistliku majanduse vundament on rajatud, sotsialismi võit NSV Liidus on tagatud» — nii tegi esimesest viisaastakust kokkuvõtte partei Keskkomitee pleenum 1933. aasta jaanuaris.

KÜSIMUSI.

1. Missugused olid Nõukogudemaa industrialiseerimise edusammud esimesel viisaastakul?
2. Missugused olid esimese viisaastaku kokkuvõtted põllumajanduse sotsialistlikul ümberkujundamisel?
3. Milline oli esimese viisaastaku peamine tulemus?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühise pleenumi resolutsioonist.

7.—12. jaanuaril 1933. a.

Esimese viisaastaku tulemused.

Industrialiseerimispoliitika järjekindla teostamise ja kogu rindel sotsialismi laiaulatusliku pealetungi läbiviimise tulemusel täitis NSV Liidu töölisklass bolševike partei juhtimisel edukalt viisaastaku põhiülesande — on loodud omaenda eesrindlik tehniline baas kogu rahvamajanduse sotsialistlikuks rekonstrueerimiseks...

Väiketalunduslikust mahajäänud maast, nagu seda oli vana Venemaa, tõusis NSV Liit tehniliselt ja majanduslikult kõige rohkem arenenud maade esiridadesse...

...*muutus NSV Liit agraarmaast industriaalmaaks*, mis tugevdas NSV Liidu majanduslikku sõltumatust, sest *NSV Liit sai võimaluse toota valdava enamiku vajalikust sisseseadest omaenda ettevõtetes*...

Ühelt poolt tööstuse kiire kasv ja teiselt poolt kulakluse kui klassi likvi-

deerimise poliitika edukas teostamine andsid võimaluse varustada põllumajandust traktorite ja uusimate põllutöömasinatega, ühendada talupoegade väikesed üksikmajandid suurteks kollektiivmajanditeks ja organiseerida ulatuslik teraviljaja loomakasvatussovhooside võrk...

Sotsialistliku tööstuse kasvu baasil, tähtsamate teraviljarajoonide põllumajanduse üldise kollektiviseerimise ja kulakluse kui klassi likvideerimise poliitikale üemineku baasil on lahendatud põhiküsimus «kes — keda», on lahendatud sotsialismi kasuks ja linna ning maa kapitalistlike elementide kahjuks...

«NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused», Tallinn, 1957, III osa, lk. 177—185.

2. Kogu maailma tööliste üritus.

Inglise tööliste delegatsiooni aruandest, 1932. a.

...Ainuke järeldus, mida võib teha kõige meie poolt nähtu alusel, on see, et vene töölised on saavutanud suure võidu mitte üksnes endi, vaid kogu maailma tööliste heaks. Nad näitasid teed, mida mööda peavad minema kõik teised maad varem või hiljem. Siin on tõepoolest tööliste riik ja progress tööliste jaoks, riik, kus pole tööpuudust, kus töötasu suureneb ja kus on olemas tõeline julgeolek tööliste jaoks. NSV Liidu kaitsmine ei ole ainult Venemaa, vaid kogu maailma tööliste üritus, kes ei tohi lubada, et neid kasutataks uue maailma, selle ainsa tööliste riigi progressi takistamiseks.

Meie, inglise delegatsioon, kohustume jutustama kogu tõde töölistele, kes meid valisid Venemaale sõitmiseks, et ümber lükata vale, mida levitab kapitalistlik ajakirjandus, ja selleks, et ühendada laiu rahvahulki tööliste isamaa toetamiseks.

Küsimusi IV peatüki kordamiseks.

1. Miks kehtestati uus majanduspoliitika? Missugused olid selle poliitika põhijooned ja tähtsus?
2. Miks ühinesid nõukogude vabariigid ühtseks liitriigiks? Milles seisab NSV Liidu moodustamise ajalooline tähtsus?
3. Leninlik plaan sotsialismi ülesehitamiseks NSV Liidus.
4. Millal ja miks kuulutas Kommunistlik Partei välja kursi maa industrialiseerimisele?
5. Miks kuulutas ÜK(b)P XV kongress välja kursi põllumajanduse kollektiviseerimisele? Mida tehti massilise kollektiviseerimise ettevalmistamiseks pärast XV kongressi?
6. Kuidas teostati maa industrialiseerimine? Missugust osa etendas töölisklassi tööaktiivsuse tõus industrialiseerimisel?
7. Kuidas teostati põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine? Kuidas abistas töölisklass töötavat talurahvast kolhoosielu rajamisel?
8. Missugused faktid andsid tunnistust, et NSV Liidus on rajatud sotsialismi majanduslik vundament?

Mida lugeda.

N. Krupskaja, Meie parim sõber. Mälestusi Leninist, Tallinn, 1969.
Tš. Aitmatov, Esimene õpetaja (raamatus «Kaameli Silm», Tallinn, 1963).
J. Drabkina, Mustad kuivikud, Tallinn, 1965.
P. Nilin, Karmus. Katseaeg. Tallinn, 1960.
N. Pogodin, Kremli kellad. Kolmas, pateetiline. (Kolm näidendit, Tallinn, 1960.)
T. Sjomuškin, Alitet läheb mägedesse, Tallinn, 1960.

RAHVAMAJANDUSE SOTSIALISTLIKU REKONSTRUEERIMISE LÕPULEVIIMINE. SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA PÕHILINE ÜLESEHITAMINE (1933—1937).

§ 34. NSV LIIDU VÕITLUS RAHU JA KOLLEKTIIVSE JULGEOLEKU EEST FAŠISTLIKU AGRESSIOONI VASTU.

Kahe sõjakolde kujunemine. Kapitalistlikus maailmas jätkus vastuolude teravnemine. Tugevnes võitlus müügiturgude ja tooraineallikate pärast, juba jaotatud maailma ümberjaotamise eest. Kasvas uue maailmasõja oht. Kõigepealt õhutasid sõda jaapani ja saksa imperialistid.

Juba 1931. aastal hõivas Jaapan Hiina kirdeprovintsid (Mandžuuria), lõi seal platsdarmi kallaletungiks Nõukogude Liidule ning edasiseks pealetungiks Hiinale ja Kagu-Aasia maadele. Nii tekkis Kaug-Idas ohtlik maailmasõja kolle.

Euroopa südames oli sõjakoldeks fašistlik Saksamaa. 30-ndate aastate alguseks oli Saksamaa Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa laenude varal suutnud taastada oma majandusliku võimsuse, luua esmaklassilise sõjatööstuse, mis võis massiliselt toota tanke, lennukeid ja muud sõjatehnikat. 1933. aastal aitasid saksa imperialistid võimule Hitleri fašistlikku partei. Fašistlik diktatuur purustas töölisklassi revolutsioonilised organisatsioonid, kihutas Saksamaa Kommunistliku Partei põranda alla, likvideeris demokraatlikud vabadused, mürgitas natsionalismimürgiga väikekodanluse laiad massid ja osa töölisklassi. Hitlerlik Saksamaa hakkas palavikuliselt relvastuma ja asus agressiooni teele, selleks et kehtestada oma ülevõimu maailmas.

Agressiooni teele asus ka fašistlik Itaalia. 1935. aastal vallutas ta Etioopia (Abessiinia). Järgmisel aastal organiseerisid Saksamaa ja Itaalia Hispaanias kindral Franco mässu ning seejärel sõjalise interventsiooni Hispaania vabariigi vastu ja lämmatasid selle. Saksamaa ja Itaalia sõlmisid omavahel sõjalise liidu, niinimetatud «Kominternivastase pakti», millega ühines Jaapan.

Pimestatuna leppimatust klassivihast sotsialismimaa vastu, ergutasid Ameerika, Inglismaa ja Prantsusmaa valitsevad ringkonnad fašistlikke agressoreid. Nende maade imperialistid lootsid, et neil läheb korda suunata Saksamaad, Itaaliat ja Jaapanit Nõukogude Liidu vastu. Seepärast ei reageerinud Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa rahvusvaheliste lepingute rikku-

mistele Saksamaa poolt, ei takistanud tema reivastumist, ei astunud välja fašistliku agressiooni ohvriks langenud Etioopia, Hispaania ega Hiina kaitseks.

NSV Liidu rahvusvahelise autoriteedi kasv. Nõukogude Liit esines ainsa järjekindla võitlejana rahu eest ja fašistlike agressorite vastu. Nõukogude Liidu rahvusvaheline autoriteet kasvas ja tugevnes iga aastaga. Kogu maailma töörahvas tundis uhkust tööliste ja talupoegade riigi edusammude üle sotsialismi ehitamisel. Kapitalistlike maade valitsevad ringkonnad olid sunnitud arvestama NSV Liidu kasvavat võimsust.

Üha suurem arv kodanlikke riike kehtestas Nõukogude Liiduga diplomaatilised suhted. 1933. aasta novembris kehtestati Ameerika Ühendriikide presidendi Franklin Roosevelti initsiatiivil diplomaatilised suhted NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide vahel. Lühinägelik ja mittearukas Nõukogude Liidu «mittetunnustamise» poliitika, mida eelmised Ameerika Ühendriikide valitsused olid ajanud 16 aasta vältel, lõppes läbikukkumisega.

NSV Liidu määratu suure rahvusvahelise autoriteedi näitajaks oli fakt, et 1934. aasta septembris pöördusid 30 riiki Nõukogude Liidu poole kutsega astuda Rahvasteliitu. Selles nägid nad kõige tähtsamat sammu Rahvasteliidu autoriteedi ja tema osatähtsuse tugevdamiseks rahvusvahelistes suhetes. Nõukogude valitsus otsustas selle kutse vastu võtta. Nõukogude valitsus lootis, et Rahvasteliit, vaatamata kõigile tema puudustele, võib etendada rahu tööriistana teatavat osa, seda enam, et kõige agressiivsemad riigid — Jaapan ja Saksamaa — olid 1933. aastal Rahvasteliidust välja astunud. Nõukogude Liit kasutas laialdaselt seda rahvusvahelist organisatsiooni võitluseks rahu eest. Rahvasteliidu kõnetoolilt kõlas korduvalt NSV Liidu välisasjade rahvakomissari, vana bolševiku M. M. Litvinovi hääl. Ta propageeris kirglikult rahu ja kollektiivse julgeoleku ideid, paljastas vihaselt fašistlikke agressoreid ja nende käsilasi. Nõukogude rahva saadiku häält kuulas kogu maailm.

NSV Liidu võitlus kollektiivse julgeoleku eest, fašistliku agressiooni vastu. Nõukogude valitsuse arvates võis fašistliku agressiooni ohtu kõrvaldada üksnes rahuarmastavate rahvaste pingutuste ühendamise ja *agressorile kollektiivse vastulöögi* organiseerimise teel. Seepärast tegi Nõukogude valitsus suuri jõupingutusi *kollektiivse julgeoleku süsteemi loomiseks.*

1933. aastal esitas Nõukogude valitsus rahvusvahelisele desarmeerimiskonverentsile arutamiseks deklaratsiooni projekti agressiooni määrangu kohta, mis välistas igasuguse võimaluse agressori õigustamiseks. Kuigi peamised kapitalistlikud riigid seda projekti vastu ei võtnud, kirjutas NSV Liit kümne riigiga alla pakti agressori määrangu kohta.

1935. aastal sõlmis Nõukogude Liit vastastikuse abistamise pakti Prantsusmaa ja Tšehhoslovakkiaga. Need lepingud oleksid

võinud etendada tähtsat osa fašistliku agressiooni ärahoidmisel. Kuid nagu näitasid hilisemad sündmused, teguisesid Prantsusmaa valitsevad ringkonnad ebasiiralt ega täitnud otsustaval momendil oma lepingulisi kohustusi.

NSV Liit nõudis Rahvasteliidus majanduslike sanktsioonide rakendamist Etioopiale kallaletunginud fašistliku Itaalia vastu. Ta astus otsustavalt välja Saksa-Itaalia interventsiooni vastu Hispaanias. Nõukogude valitsus nõudis sõjaliste sanktsioonide rakendamist fašistlike interventide vastu. Kuid Inglismaa ja Prantsusmaa survel seda ettepanekut vastu ei võetud.

Nõukogude rahvas ulatas abistava käe vabadustarmastavale hispaania rahvale, kes võitles kangelasliikult fašistlike mässajate ja interventide vastu. Sadu nõukogude vabatahtlikke võitles *internatsionaalsetes brigaadides,* mis loodi 54 maalt saabunud vabatahtlike-antifašistide poolt. NSV Liidust saadeti vabariiklikku Hispaaniasse tanke, lennukeid ja muud relvastust. NSV Liidu töötajad kogusid üle 47 miljoni rubla. Selle raha eest saadeti Hispaaniasse kümneid laevu toiduainete ja ravimitega.

1936. aasta märtsis, kui Jaapani imperialism valmistus röövellikuks kallaletungiks Mongoolia Rahvavabariigile, sõlmis Nõukogude Liit Mongooliaga vastastikuse abistamise lepingu ja teatas kategooriliselt, et ta ei jäta mongoolia rahvast hätta. See sundis jaapani imperialiste loobuma kallaletungist Mongoolia Rahvavabariigile. 1937. aastal abistas Nõukogude Liit hiina rahvast, kes oli langenud Jaapani uue kallaletungi ohvriks. 21. augustil kirjutas NSV Liit Hiinaga alla mittekallaletungilepingule, andis talle soodsatel tingimustel suure laenu, saatis lennukeid, tanke, relvastust ja kütust. Paljud nõukogude lendurid võtsid vabatahtlikult osa hiina rahva õiglasest sõjast jaapani interventide vastu.

NSV Liit demonstreeris kogu inimkonnale oma vankumatut otsust kaitsta rahu ja ohjeldada agressoreid.

KÜSIMUSI.

1. Missugused maailmasõja kolded kujunesid 30-ndate aastate alguses?
2. Mis andis tunnistust NSV Liidu rahvusvahelise autoriteedi kindlustumisest?
3. Miks astus Nõukogude Liit Rahvasteliitu ja missugust poliitikat ta seal teostas?
4. Missugust abi andis Nõukogude Liit fašistliku agressiooni ohvriks langenud maadele?

1. M. I. Kalinini pöördumisest ameerika rahva poole raadio teel.

29. novembril 1933. a.

Ühendriikide kodanikud!

Meie kahe riigi vahel normaalsete ametlike suhete kehtestamise momendil on mul hea meel Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide rahvaste nimel anda edasi südamlik tervitus Ameerika Ühendriikide rahvale. Nõukogude Liidu linna ja maa töötav rahvas demonstreeris möödunud 16 aasta jooksul kogu maailmale hiiglaslikku ülesehitustööd. Suurte jõupingutustega muutis ta lühikese ajaga meie maa mahajäänud agraarmaast eesrindlikuks industriaalmaaks ja just seepärast suhtuvad meie töölised ja talupojad suurima huvi ja tähelepanuga tehnilise progressi eesrindlikku maasse — Ameerika Ühendriikidesse.

Tehnilise progressi ja inimeste heaolu tagamise kõige tähtsamaks tingimuseks on rahu säilitamine ja kindlustamine rahvaste vahel. Ma olen veendunud, et kui kõrvaldatakse kõik kunstlikud tõkked täieliku ja mitmekülgse suhtlemise teelt meie kahe suure maa rahvaste vahel, siis toob see määratut kasu mitte ainult nende mõlema huvidele, vaid ka inimkonna majandusliku ja kultuurilise progressi ning üldise rahu kindlustamise üritusele.

2. NSV Liidu astumine Rahvasteliitu.

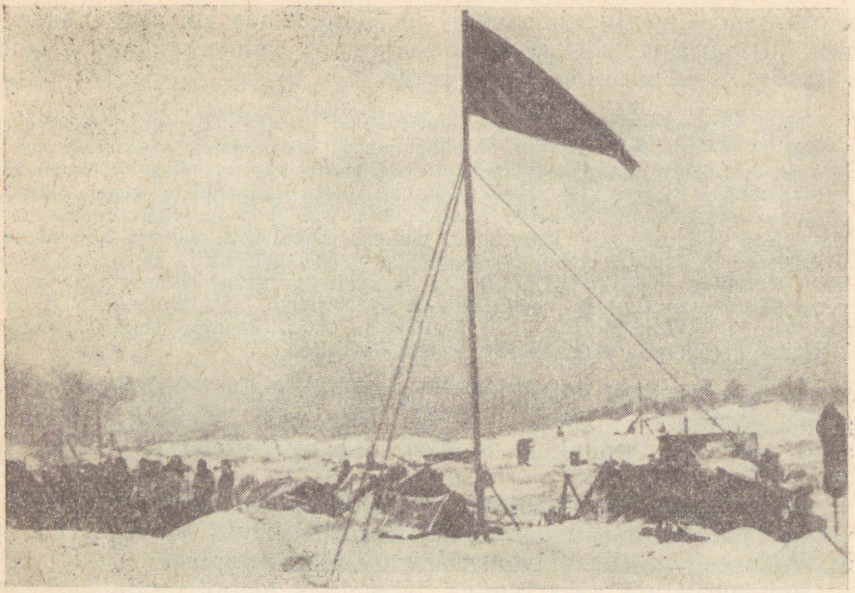
Nõukogude valitsuse vastusest rühma riikide läkitusele Nõukogude Liidu astumise kohta Rahvasteliitu. 15. septembril 1934. a.

Nõukogude valitsus sai Rahvasteliidu märkimisväärselt arvult liikmetelt... läkituse, milles nad märgivad, et Rahvasteliidu missiooniks on rahu organiseerimine ja et selleks on vaja tervikuna kõigi riikide koostööd, ning kutsuvad NSV Liitu astuma Rahvasteliitu ja temaga koos töötama.

Arvestades seda, et nimetatud läkitus, mille saatjaiks on Rahvasteliidu liikmete valdav enamus, esindab Rahvasteliidu tõelist rahutahet ja NSV Liiduga koostöö vajalikkuse tunnustamist, Nõukogude valitsus, kes peab rahu organiseerimist ja kindlustamist oma välispoliitika põhiülesandeks ja kes pole kunagi jäänud kurdiks ettepanekutele rahvusvaheliseks koostööks rahu huvides, on valmis kuulda võtma saadud läkitust ja saama Rahvasteliidu liikmeks, asudes selles temale sobivale kohale.

§ 35. TEISE VIIE AASTA PLAANI TÄITMINE TÖÖSTUSES.

Teise viisaastaku põhiülesanded. Teostanud edukalt esimese viisaastaku ülesanded, asus nõukogude rahvas täitma uut, veelgi grandioossemat *teise viie aasta plaani (aastaiks 1933—1937)*. Selle plaani kinnitas 1934. aasta jaanuaris ÜK(b)P XVII kongress. Teisel viisaastakul tuli lahendada järgmised põhiülesanded: teha täielikult lõpp Nõukogude majanduse mitmesektorilisusele, lõplikult likvideerida kapitalistlikud elemendid ja põhjused, mis neid sünnitavad, lõpule viia kogu rahvamajanduse tehniline rekonstrueerimine, kindlustada suurtööstuse, eelkõige rasketööstuse edasine, veelgi võimsam tõus (teisel viisaastakul oli kavas lasta käiku uusi ja rekonstrueeritud ettevõtteid 3,5 korda rohkem

Tšeljuskinlaste laager.

kui esimesel viisaastakul), mehhaniseerida põllumajandus, tehniliselt rekonstrueerida transport; viia lõpule põllumajanduse kollektiviseerimine ja saavutada kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevnemine, suurendada nende tootlikkust ja tulukust; lahendada põhiliselt rahvastevahelise faktilise ebavõrdsuse likvideerimise ajalooline ülesanne, tagada NSV Liidu kõigi rahvaste majanduse ja kultuuri kiire tõus, tagada kultuurirevolutsiooni otsustav edu, majanduse võimsa tõusu alusel tõsta rahva elatustaset.

Nende ülesannete teostamine pidi tagama *sotsialismi põhilise ülesehitamise NSV Liidus.*

Rahva poliitilise aktiivsuse tõus. 1934. aastal toimusid järjekordsed nõukogude valimised, millest võttis osa märksa rohkem valijaid kui eelmistel valimistel 1931. aastal. Kõige suuremat aktiivsust ilmutas töölisklass. Valimised demonstreerisid rahva kasvavat usaldust Kommunistliku Partei vastu. Miljonid töötajad võtsid osa nõukogude, nende sektsioonide ja saadikugruppide tegevusest. Suurenes ühiskondlike organisatsioonide osa riigiasjade juhtimisel. Ametiühingutele anti üle töökaitse ja sotsiaalkindlustus, millega kuni 1933. aastani tegeles Töö Rahvakomissariaat.

Kasvas nõukogude inimeste teadlikkus ja organiseeritus, suu-

renes nende loominguline aktiivsus. Kujunemas oli uus inimene, kes oli piiritult ustav kodumaale, mehine, võimeline jagu saama raskustest teel suure eesmärgi poole.

Neid suurepäraseid omadusi demonstreerisid ilmekalt ekspeditsioonist osavõtjad jäälõhkujal «Tšeljuskin». Tšeljuskinlased väljapaistva nõukogude teadlase O. J. Šmidti juhtimisel võtsid ette teekonna Leningradist Vladivostokki Põhjamereteed kaudu. 1934. aasta veebruaris läks jääpankade vahel puruksmuljutud «Tšeljuskin» Tšukotka meres põhja. 103 ekspeditsiooni liiget asusid jääle. Nad olid jääpangal kaks kuud, jätkates erakordselt rasketes tingimustes teaduslikku tööd. Kogu maailma hämmastas nende mehisus ja kartmatus. Nõukogude valitsus saatis tšeljuskinlaste päästmiseks laevu, lennukeid ja muid vahendeid. Lendurid M. V. Vodopjanov, J. V. Doronin, N. P. Kamanin, S. A. Levanevski, A. V. Ljapidevski, V. S. Molokov ja M. T. Slepnjov päästsid Arktika karmides tingimustes kõik ekspeditsioonist osavõtjad.

16. aprillil 1934. a. kehtestas NSV Liidu Kesktäitevkomitee kõrgeima autasu — *Nõukogude Liidu kangelase* aunimetuse. Esimesena anti see aunimetus lenduritele-kangelastele, kes päästsid tšeljuskinlased.

Võitlus tehnilise rekonstrueerimise lõpuleviimise eest. Teise viisaastaku põhiliseks majanduslikuks ülesandeks oli kogu rahvamajanduse *tehnilise rekonstrueerimise* lõpuleviimine.

Kõigepealt oli vaja tagada järsk tõus metallisulatamises ja kivisöetootmises, mis ei suutnud rahuldada maa vajadusi. Seepärast ehitati teise viisaastaku jooksul kiirendatud korras uusi kõrg- ja martäänahje ning kaevandusi. Metallurgia ja söetootmise ettevõtteis paranes töö organiseerimine ja tugevnes töödistsipliin. Paljud insenerid ja tehnikud siirdusid kontoritest kõrg- ja martäänahjude juurde ning kaevandustesse. Suurenes kaevurite ja metallurgide töötasu. Töölised omandasid tehnilisi teadmisi. Tootmise eesrindlased töötasid stahhaanovlikult.

Kiires tempos arenesid ka teised rasketööstuse harud — masina-, keemia- ja elektrotehnikatööstus. Käiku lasti üha uusi täiusliku tehnikaga varustatud esmaklassilisi käitisi: Uraali ja Kramatorski raskemasinatehased, Uraali vagunitehas, Tšeljabinski traktoritehas, Harkovi puurmasinate tehas ja palju teisi.

Üldse ehitati teise viisaastaku vältel 4500 suurt tööstusettevõtet — kolm korda rohkem kui esimesel viisaastakul.

Masinaehituse suur (kolmekordne) kasv aitas lahendada töömahukate ja raskete protsesside mehhaniseerimise ülesannet kõige tähtsamates tööstusharudes. Elektrienergia tootmise suurendamine teisel viisaastakul 2,7-kordseks võimaldas põhiliselt lõpule viia tööstuse elektrifitseerimise. Tööstuse elektrifitseerimise poolest jõudis NSV Liit ühele esimestest kohtadest maailmas.

Rahvamajanduse kõigi harude tehniline rekonstrueerimine kulges edukalt. Raudteetransport sai võimsaid vedureid ja suure kandejõuga vaguneid, kogu vagunipark viidi üle automaatpidurdusele, juurutati vagunite automaathaakimist ja automaatset blokeerimist. Elektrifitseeriti ligi tuhat kilomeetrit raudteed.

Teisel viisaastakul omandas suure ulatuse kapitaalehitus varem mahajäänud rahvusvabariikides. Just sel perioodil toimus edukalt nende industrialiseerimine.

Novaatorite liikumine tööstuses. Teise viie aasta plaani eduka täitmise eest peetava võitluse käigus tekkis 1935. aastal suurepärane tootmisnovaatorite liikumine, mida ühe tema algataja nime järgi hakati nimetama *stahhaanovlikuks liikumiseks.*

Ööl vastu 31. augustit 1935. a. laskus kaevanduse «Tsentralnoje Irmino» (Donbassis) eekaevur Aleksei Stahhanov kaevandusse ja raius kuue töötunni jooksul lahti 102 tonni sütt, ületades normi 14,5 korda.

Stahhanov organiseeris töö uut moodi. Tavaliselt eekaevur mitte üksnes ei raiunud sütt lahti, vaid toestas ise ka koristusee. Sellele tööle kulus tal pool ajast ja lahtiraievasar seisis sellal tegevusetult. Stahhanov organiseeris töö teisiti: ta ainult raius sütt lahti, kaks abitöölist aga toestasid tema järel koristusett. Seepärast töötas eekaevur tootlikult terve vahetuse vältel ja sütt toodeti vahetpidamata. Stahhanovi eeskujule järgnesid paljud eekaevurid ja saavutasid seninägemata tööviljakuse.

Teated Donbassi kaevurite tublist tööst levisid kiiresti üle kogu maa ja kutsusid ellu eesrindlike tööliste tähelepanuväärse liikumise vanade tehniliste normide ületamise ja tööviljakuse järsu tõstmise eest.

Gorki autotehase sepp Aleksander Bussõgin valmistas vahetuses normikohase 675 väntvõlli asemel 1050 väntvõlli. Vitšuga kangrud Jevdokia ja Maria Vinogradovad hakkasid teenindama 16—24 telje asemel kumbki 70—100 telge, seejärel aga 144 telge. Jalatsitööstuses täitis pealsetegija N. Smetanin töönormi kahekordselt. Vedurijuht P. Krivonoss (Donbassis) hakkas vedama kaubaronge kaks korda suurema kiirusega.

Stahhaanovlikku liikumist valmistas ette kogu varasem arenemine. Tema tekkimine oli võimalik seetõttu, et oli loodud uus tehnika ja oli kasvanud uus kaader, kes oli suuteline tehnikat efektiivselt kasutama. Kommunistlik Partei toetas stahhaanovlikku liikumist ja võttis tarvitusele abinõud, et muuta see massiliseks. 1935. aasta novembris toimus Moskvas stahhaanovlaste üleliiduline nõupidamine. Üle 3000 eesrindliku töölise arutasid koos partei ja valitsuse juhtidega küsimust, missuguseid abinõusid on tarvis rakendada, et kõik töölised saavutaksid eesrindlaste tööviljakuse taseme. Stahhaanovliku liikumise küsimustele oli pühendatud 1935. aasta detsembris toimunud partei Keskkomitee pleenum, mille tööst võttis osa ligikaudu 3000 eesrindlikku töölist, inseneri ja majandusmeest. Pleenumi otsuses rõhutati, et stahhaanovliku liikumise edasiarendamiseks on vaja kõrvalekaldumatult tõsta tööliste kultuurilist ja tehnilist taset, muuta tehnilise miinimumi õpetamine üldiseks ja kõigile töölistele kohustuslikuks. Tänu partei, ametiühingute ja Kommunistliku Noorsooühingu toetusele omandas novaatorite liikumine massilise iseloomu.

Tänu sotsialistliku võistluse ja stahhaanovliku liikumise hoogsale arenemisele tegi tööviljakus tööstuses järsu hüppe ülespoole:

ta suurenes teise viisaastaku jooksul plaanikohase 63% asemel 82% võrra. *Tööstus täitis teise viie aasta plaani üheksa kuud enne tähtaega.* See oli nõukogude töölisklassi uus silmapaistev saavutus.

Kapitalistlike maade proletariaat jälgis vaimustusega tootmisnovaatorite töökangelastegusid NSV Liidus. Selline liikumine polnud mõeldav kapitalistlikes riikides, sest seal oleks ta pöördunud tööliste endi vastu. Seda mõtet väljendas hästi rühm Belgia maetöölisi oma kirjas A. Stahhanovile. Paludes teda jagada oma töökogemusi, kirjutasid nad: «Me ei mõtlegi neid kogemusi siin rakendada. Kuninglikes kaevandustes on küllalt töötuid. Kui igaüks meist hakkab tootma poole rohkem, seab ta vallandamise ohtu seltsimehe.»

KÜSIMUSI.

1. Missugused olid teise viisaastaku peamised ülesanded?
2. Kuidas lahendati teise viisaastaku majanduslik põhiülesanne — rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise lõpuleviimine?
3. Mis oli stahhaanovliku liikumise tekkimise aluseks?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

P. P. Postõševi kõnest Kiievi stahhaanovlaste kokkutulekul.

13. november 1935. a.

... Stahhaanovlik liikumine pole mingi ootamatus. Seda liikumist valmistas ette sotsialistliku võistluse kogu varasem arenemine ja ta on selle kõige kõrgemaks astmeks.

Stahhaanovlik liikumine... on sotsialismiajastu sotsialistliku võistluse ja lööktöö kõrgeim vorm, mis ühendab endas sotsialistliku võistluse varasemate vormide kõiki jooni ja mis on rikastanud neid oma tootmisharu tehnika täiusliku valdamisega.

Stahhaanovlik liikumine on meie tööstuse ja põllumajanduse eesrindlike inimeste bolševistlik võitlus kõrge, tõeliselt sotsialistliku tööviljakuse eest, toodangu kõrge kvaliteedi eest, oma eesrindlike tootmiskogemuste edasiandmise eest tööliste ja kolhoosnike laiadele hulkadele, süstemaatilise töö eest oma tehniliste teadmiste süvendamiseks, üha täiuslikumate töövõtete, töö ja tootmise organiseerimise uute meetodite lakkamatu otsimise eest.

Te näete, et Stahhanovid, Krivonossid, Vinogradovad, Bussõginid, Demtšenkod on tõepoolest meie ajastu kõige eesrindlikumad inimesed, sest need inimesed ühendavad endas sotsialistliku teadlikkuse kõrge taseme ja piiritu andumuse sotsialismiüritusele tootmistehnika sügava tundmisega, loova suhtumisega oma töösse.

§ 36. KOLHOOSIKORRA VÕIT KÜLAS.

Kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevdamine. Teise viisaastaku jooksul saavutas kolhoosikord NSV Liidus täieliku võidu. Neil aastail oli partei tähelepanu keskpunktis kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine. Noored

kolhoosid ei saanud otsekohe tugevaks muutuda ega suutnud täiel määral realiseerida kolhoosikorras peituvaid suuri võimalusi. Suuri puudusi oli töö organiseerimises, tehnika kasutamisel ja tulude jaotamisel. Kolhooside organisaatoritel polnud veel küllaldasi kogemusi suurmajapidamise juhtimiseks. Mitmetes kohtades, eriti Põhja-Kaukaasias ja Ukrainas, oli paljudesse kolhoosidesse pugenud vaenulikku elementi, endisi kulakuid, kes püüdsid kolhoose seestpoolt õõnestada.

Kõik see nõudis kolhooside kindlustamist nii organisatsioonilises kui ka majanduslikus suhtes. See aga tähendas õigesti organiseerida tööd ja tehnika kasutamist, jaotada tulusid selliselt, et kolhoosnikud oleksid huvitatud ühistootmise kasvust, kasvatada oskuslike organisaatorite kaadrit.

Tundma õppinud ja üldistanud vanade kolhooside kogemusi, juhatas partei 30-ndate aastate alguses kolhoosidele parima töö organiseerimise vormi alalise kolhoosnike koosseisuga *tootmisbrigaadide* näol, kusjuures brigaadidele on kinnistatud alalised maatükid, kariloomad ja inventar.

Partei soovitas tulusid kolhoosides jaotada sotsialismi põhimõttel — töö hulga ja kvaliteedi järgi, arvestades seda *normipäevades*. Kuipalju kellelgi töö eest normipäevi koguneb, niipalju eest saab ta ka tasu.

See pidi äratama kolhoosnikes materiaalset huvi kolhoositootmise suurendamise vastu.

Kommunistlik Partei püstitas ülesande — *muutä kolhoosid bolševistlikeks ja kolhoosnikud jõukaks.* 1933. aasta veebruaris toimus I üleliiduline kolhoosnikute-löökTööliste kongress, kus arutati konkreetseid teid selle ülesande lahendamiseks.

Lakkamatu vooluna saadeti maale traktoreid, autosid ja muid masinaid. Masina-traktorijaamadesse, mille arv pidevalt kasvas, suunati insener-tehnilisi töötajaid ja agronoome. Riik õpetas välja tuhandeid traktoriste, kombainereid ja teisi põllumajanduse spetsialiste, samuti kolhoositootmise organisaatoreid — kolhooside esimehi, brigadire, põllutöölisi ja loomakasvatajaid.

Kolhooside ja sovhooside tugevdamiseks moodustas partei masina-traktorijaamade ja sovhooside juurde *poliitosakonnad.* ÜK(b)P Keskkomitee valis ja suunas poliitosakondadesse 25 000 paremat parteitöötajat. Masina-traktorijaamade poliitosakonnad tegid suurt poliitilist kasvatustööd rahvahulkades, aidates tõsta nende sotsialistlikku teadlikkust ja organiseeritust. Nad kasvatasid inimestes ausat suhtumist töösse ja ühiskondlikku omandisse, teadmist, et kolhoosi tähtsaimaks kohuseks on riiklike kohustuste täitmine. Poliitosakonnad juhtisid võitlust kolhoosidesse pugenud endiste kulakute hulgast pärineva vaenuliku elemendi paljastamiseks ja minemakihutamiseks. Kahe olemasoluaasta jooksul etendasid masina-traktorijaamade poliitosakonnad suurt osa kolhooside tugevdamisel.

Kolhoosielu põhikiri. Kolhoosikorra edasisele kindlustamisele aitas kaasa uus *põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri,* mis võeti vastu 1935. aasta veebruaris II üleliidulise kolhoosnikute-löökTööliste kongressi poolt.

Põhikiri ühendas õigesti kolhoosniku isiklikud huvid kogu artelli ühiskondlike huvidega. See oli suunatud kolhooside edasisele tugevdamisele. Põhikiri nägi ette kõigi artelli liikmete põllusiilude ühendamise ühtseks maamassiiviks, mida kasutati kollektiivselt. Maa kinnistati kolhoosidele tähtajata kasutamiseks, s. t. põliselt, mida kinnitati riikliku aktiga. Ühistati ka kõik veoloomad, põllumajandusinventar, seeme ja majandushooned, mis olid vajalikud kollektiivseks majandamiseks.

Kolhoosnik peab valdava osa oma tööajast pühendama ühismajapidamisele. Ta saab artelli tuludest oma osa vastavalt tema poolt väljatöötatud normipäevade arvule, mis on tema peamiseks elatusallikaks. Selle kõrval nägi põhikiri ette, et kolhoosnikul võis olla väike abimajand, mis koosneb õueaiamaast, väikeinventarist, eluhoonetest, kindlaksmääratud arvust koduloomadest jne.

Põhikirjas oli märgitud, et iga artelli liige on kohustatud hoidma kolhoosi ja riigi vara, pidama töödistsipliini ja rangelt silmas pidama riigi huve. Põhikirja järgi kuulus otsustav osa artelli elus kolhoosnike üldkoosolekule, kes valib artelli juhatuse ja esimehe, kinnitab artelli liikmeks vastuvõtmise jne.

Novaatorite liikumine maal. Linna eeskujul arenes tootmisnovaatorite liikumine ka maal. «Kui uudis Stahhanovi kohta jõudis meie kolhoosidesse, meie masina-traktorijaamadesse,» kirjutas kombainer-novaator F. I. Kolessov, «näis mulle ja teistele kombaineritele, nagu oleksime me seda uudist juba ammugi oodanud, nagu oleks Stahhanov meile ainult meelde tuletanud, mida me võime ja peame tegema.»

Üks novaatorite liikumise silmapaistvaid algatajaid traktoristide seas oli Praskovja Angelina — Starobeševo masina-traktorijaama (Ukraina NSV) traktorist. Angelina oli esimene naistraktorist. 1930. aastal istus ta traktorirooli taha ja organiseeris hiljem esimese naiste traktoribrigaadi NSV Liidus. 1935. aastal oli Angelina II üleliidulise kolhoosnikute-löökTööliste kongressi delegaadiks. Oma sõnavõtus kongressil andis ta lubaduse suurendada traktoritööde mahtu traktori kohta 1200 hektarini normikohase 300 hektari asemel. Selle kohustuse täitmiseks korraldas Angelina ümber brigaadi töö, seadis sisse traktorite hooldusremondi, korraldas kütuse ja vee õigeaegse kohaletoomise. See kindlustas edu: 1935. aastal tegi Angelina brigaadi iga traktor töid 1230 hektaril. Sellele algatusele järgnesid paljud teised traktoristid.

Eesrindlaste liikumise algatajaiks kombainerite seas olid K. Borin Lõuna-Ukrainas, F. Kolessov (Orenburgi oblastis) ja S. Polagutin (Saraatovi oblastis), kelle tööviljakus saagi koristamisel 1935. aastal ületas normi 4—6-kordselt. 1935. aastal algas

eesrindlike peedikasvatajate tähelepanuväärne liikumine. II kolhoosnikute-lööktööliste kongressi delegaat, Kiievi oblasti «Kominterni» kolhoosi lülivanem Maria Demtšenko saavutas 524-tsentnerilise hektarisaagi. Samasuguseid kõrgeid saake said ka M. Gnatenko, A. Švõdko, A. Koševaja ja teised kolhoosnikud. Nad panid aluse «viiesajalaste» silmapaistvale liikumisele.

Teise viisaastaku lõpuks ühendasid kolhoosid 93% kõigist talumajapidamistest. *Kolhoosikord oli saavutanud täieliku võidu.*

KÜSIMUSI.

1. Mida tähendas kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik kindlustamine?
2. Missugust osa etendasid masina-traktorijaamade poliitosakonnad kolhoosikorra kindlustamisel?
3. Missugused olid 1935. aastal vastuvõetud põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja peamised sätted?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Kolhoos «Idatäht».

Kolhoosi esimehe, kolmekordse sotsialistliku töö kangelase Hamrakul Tursunkulovi mälestustest.

Saabus 1936. aasta kevad... Me otsustasime esmakordselt külvata puuvilla masinaga. Ja juba roomasidki põldudel kõrvulukustava mürinaga traktorid, tolmupilved taga. Kišlakist jooksid kohale lapsed ja naised, tulid raugad. Sügisel veendusid kolhoosnikud mehhaniseeritud külvi ja vaheltharimise heades tulemustes. Kolhoos sai 13 tsentnerit puuvilla hektarilt, endisest saagist poole rohkem! See pidi paratamatult muutma kolhoosnike suhtumist tehnikasse.

Esmakordselt tasuti kolhoosis normipäeva eest enam-vähem rahuldavalt. Kišlakk hakkas tasapisi ümber kujunema. Kolhoosnikud nagu oleksid selja sirgu ajanud. «Saime meiegi hinge tõmmata,» võis kuulda kišlakis. Hakati rääkima savionnide remontimisest ja õuede koristamisest. Noorte seljas võis näha uusi kirjusid halatte ja peas ilusasti väljaõmmeldud tübeteikasid. 1936. aasta oli meie artellile tõeliselt murranguliseks aastaks. Kolhoos sai isegi uue nime — «Šark Juldu zi» («Idatäht»), mida ta auga kannab praegugi.

1938. aastal kogus kolhoos 28,6 tsentnerit puuvilla hektarilt. Tundus uskumatuna, et ainult kaks-kolm aastat tagasi andsid needsamad maad kõigest 5—7 tsentnerit puuvilla hektarilt.

Meie vastu hakkasid huvi tundma teised artellid, nad pärisid majandi tõusu «saladusi». Aga mingeid «saladusi» ei olnudki. Me seletasime oma edusamme paljude põhjustega. Kõigepealt oli muutunud kolhoosnike suhtumine artelli. Me tundsime pidevat toetust riigi poolt. Võitlust artelli tugevdamise eest asusid juhtima omad, kolhoosi kommunistid ja kommunistlikud noored.

Praegu elab kišlakis viieteistkümne rahvuse esindajaid: usbekke ja kasahhe, tadžikke ja kirgiise, venelasi ja ukrainlasi, valgevenelasi ja uiguure ning teisi. Kõiki neid liidab ühte suur rahvaste sõprus ning nad töötavad ennastsalgavalt kolhoosi «Idatäht» põldudel ja loomakasvatusfarmides, aedades ja viinamarjaistandustes.

Võitlus üldise kirjaoskuse eest. Viisaastakud olid *kultuurirevolutsiooni* otsustava edu aastad. Sotsialistlike ümberkorralduste tormiline protsess nõudis tungivalt tööliste ja talupoegade kultuurilise ja tehnilise taseme kiiret tõusu, arvuka intelligentsi loomist, teaduse ja kunsti osatähtsuse suurendamist sotsialistlikus ülesehitustöös. Ühtlasi olid industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise edusammud loonud vajalikud tingimused uuteks saavutusteks kultuuri alal.

Kultuurilise ülesehitustöö esmaseks ülesandeks NSV Liidus oli elanikkonna kirjaoskamatuse ja vähese kirjaoskuse likvideerimine. Seda ülesannet oli võimalik lahendada ainult haritud elanikkonna kõige laiemate hulkade aktiivsel osavõtul.

Nõukogude inimesed tulid oma riigile appi. 1923. aastal asutati vabatahtlik ühing «Maha kirjaoskamatus», mille esimeheks oli M. I. Kalinin. Ühingu read kasvasid iga aastaga; 1932. aastal oli tal üle 5 miljoni liikme. Ühingu tegevus kirjaoskuse õpetamisel omandas määratu ulatuse. Esimesel viisaastakul organiseeris Leninlik Kommunistlik Noorsooühing üleliidulise kultuuriretke maale kirjaoskamatuse likvideerimiseks. *Algas üldrahvalik liikumine kirjaoskuse omandamiseks.*

Kõigest 10 aasta jooksul (aastail 1929—1939) õpetati riigi ja nõukogude üldsuse jõupingutustega kirjaoskust rohkem kui 87 miljonile täiskasvanule, kellest üle 72 miljoni elas maal. 1939. aasta 17. jaanuari rahvaloenduse andmeil oli Nõukogudemaal iga tuhande elaniku kohta juba 812 kirjaoskajat.

Eriti silmatorkav oli edu kirjaoskamatuse likvideerimisel Venemaa varem mahajäänud rahvaste seas. Enne Oktoobrirevolutsiooni oli kirjaoskajaid kirgiise ja turkmeene alla ühe protsendi, usbekke umbes 1,5%, kasahhe umbes 2%. 1939. aasta rahvaloenduse andmeil oli aga nende rahvaste hulgas kirjaoskajaid 9. eluaastast alates 70% ja rohkem.

Nõukogude kooli loomine. Nõukogude riik püüdis selle poole, et kõik lapsed saaksid koolihariduse. Seda ei õnnestunud aga saavutada otsekohe. Rahuliku ülesehitustöö esimestel aastatel tuli kokku hoida kõiges, isegi koolide arvel, selleks et kiiremini taastada purustatud rahvamajandus, eelkõige rasketööstus. Sedamööda kuidas paranes Nõukogudemaa majanduslik olukord, arenes üldhariduslike koolide võrk ja kasvas õpetajate armee. See võimaldas kehtestada 1930. aastal *üldise kohustusliku alghariduse* emakeeles 8—9-aastastele lastele.

Nõukogude rahvas abistas kõigiti oma riiki selles töös. Töötajad ehitasid oma initsiatiivil koolimaju (eriti maal) ja muretsesid neile sisustust. Kolhoosnikud külvasid vilja üle plaani («kultuurhektareid»), kust saadav saak läks üldise koolikohustuse fondi, Leninlik Kommunistlik Noorsooühing kuulutas enese üldise kooli-

Õppused kirjaoskamatuse likvideerimise koolis.

kohustuse šefiks. Kümneid tuhandeid kommunistlikke noori suunati koolidesse õpetajaiks ja pedagoogilistesse õppeasutustesse õppima, kus nad valmistusid saama õpetajaiks.

Teisel viisaastakul seati linnades ja paljudes külades sisse *üldine seitsmeklassiline koolikohustus.* Suurt edu saavutati ka keskkoolide rajamisel; 1914. aastaga võrreldes oli nende arv 1939/40. õppeaastaks kasvanud kaheksa korda.

Rahvaintelligentsi loomine. 20-ndate aastate teisel poolel, kui algas võitlus riigi industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise eest, hakkas end tunda andma terav puudus insener-tehnilisest kaadrist, agronoomidest ja veterinaararstidest. Üldise koolikohustuse kehtestamisega tekkis tohutu vajadus õpetajate järele. Üha suuremal arvul oli vaja arste. Lisaks avastati neil aastail rida suuri kahjurlikke organisatsioone, mille oli loonud osa vanu spetsialiste.

Seepärast asuti esimesel ja teisel viisaastakul seninägematus mastaabis ette valmistama spetsialiste tööliste ja talupoegade hulgast. Kui 1914. aastal oli Venemaal 91 kõrgemat õppeasutust, kus õppis 112 000 üliõpilast, siis 1939. aastal oli NSV Liidus 750 kõrgemat õppeasutust, milles õppis ligi 620 000 üliõpilast. Veelgi rohkem suurenes kesk-eriõppeasutuste arv. Kõrgemad õppeasutused ja tehnikumid loodi eranditult kõigis rahvusvabariikides ja -piir-

kondades. Kõik NSV Liidu rahvad võisid omandada kõrgema ja keskhariduse, mis ei olnud enne revolutsiooni võimalik.

Kommunistlik Partei, Kommunistlik Noorsooühing ja Nõukogude ametiühingud saatsid igal aastal tuhandeid kommuniste, kommunistlikke noori ja eesrindlikke töölisi õppima kõrgematesse koolidesse ja tehnikumidesse. Esimesel viisaastakul suurenes peaaegu kuuekordseks töölisfakulteetide arv, kus töölisnoorsugu valmistus kõrgematesse õppeasutustesse astumiseks. Ligi kolmveerand kõigist üliõpilastest sai riiklikku stipendiumi. Kahe viisaastaku jooksul valmistasid kõrgemad õppeasutused ja tehnikumid ette ligikaudu kaks miljonit spetsialisti.

Nõukogude rahvaintelligentsi kaader kasvas ja kujunes välja ka partei-, riiklikul, majanduslikul ja ühiskondlikul tööl ning armees ja laevastikus. *NSV Liidus kujunes tõelise rahvaintelligentsi paljumiljoniline armee,* kelle ridades teise viisaastaku lõpuks oli üle 9 miljoni inimese. See oli kultuurirevolutsiooni üks tähtsamaid saavutusi.

Nõukogude teaduse arenemine. Hoolimata suurtest majanduslikest raskustest eraldas Nõukogude riik juba rahuliku ülesehitustöö esimestel aastatel märkimisväärseid summasid teaduse arendamiseks ning hoolitses teadlaste eest.

Näiteks 24. jaanuaril 1921. a. võttis valitsus vastu V. I. Lenini poolt allakirjutatud erilise määruse «Tingimustest, mis tagavad akadeemik I. P. Pavlovi teadusliku töö». Lenini korraldusel toetati suurt looduse ümberkujundajat I. V. Mitšurinit. Venemaa Teaduste Akadeemia koosseisus loodi uusi instituute: füüsikalise ja keemilise analüüsi instituut, raadiumi instituut, füüsika-matemaatika instituut jt.

1925. aastal tunnistati Venemaa Teaduste Akadeemia Nõukogude Liidu kõrgeimaks teaduslikuks asutuseks ja ta nimetati NSV Liidu Teaduste Akadeemiaks. Samal aastal asutas Nõukogude valitsus V. I. Lenini nimelised preemiad teadust tihedalt eluga seostavate teadlaste autasustamiseks.

NSV Liidu Teaduste Akadeemia kujunes suurimaks teaduslikuks keskuseks. Tema koosseisu kuulus kümneid teadusliku uurimise instituute ja laboratooriume, kus töötas ligi 5000 töötajat Nõukogudemaa silmapaistvate teadlaste juhtimisel. Paljudes vabariikides ja Vene NFSV oblastites loodi NSV Liidu Teaduste Akadeemia filiaalid ja baasid, Ukrainas ja Valgevenemaal aga olid oma teaduste akadeemiad. Teadusliku uurimise asutused tekkisid kõigis liidu- ja autonoomsetes vabariikides. Kõikjal sirgus teaduslike töötajate rahvuslik kaader. Kõik NSV Liidu rahvad andsid oma panuse nõukogude teaduse arendamiseks.

30-ndate aastate lõpuks oli NSV Liidus ligi 1800 teadusliku uurimise asutust. Teaduslike töötajate arv ületas 98 000. 1914. aastal oli aga Venemaal kõigest 289 teaduslikku asutust ja ainult 10 000 teaduslikku töötajat.

Nõukogude teadlased saavutasid 20-ndail ja 30-ndail aastail suurt edu paljude teadusharude arendamisel. I. P. Pavlov rikastas maailma teadust väärtuslike uurimustega inimese ja loomade kõrgema närvitegevuse tundmaõppimise alal. K. E. Tsiolkovski töötas välja reaktiivliikumise teooria, mis on aluseks kaasaegsele raketilennundusele ja kosmoselendudele. «Vene lennunduse isa» N. J. Žukovski ja S. A. Tšaplõgin, kes avastasid tiiva tõstejõu kujunemise seaduse, panid oma uurimustega aluse kaasaegse lennunduse arendamisele.

Akadeemik S. V. Lebedevi teaduslike uurimistööde põhjal organiseeriti Nõukogude Liidus esmakordselt maailmas sünteetilise kautšuki massiline tootmine. Tänu nõukogude füüsikute silmapaistvatele teaduslikele avastustele rakendati NSV Liidus juba 30-ndail aastail esmakordselt maailmas raadiolokatsiooni põhimõtteid. Akadeemik A. F. Joffe tööd panid aluse kaasaegsele pooljuhtide füüsikale, mis etendavad esmajärgulist osa tehnilises progressis. Nõukogude teadlased andsid 30-ndail aastail suure panuse aatomituuma ja kosmiliste kiirte uurimisse.

Akadeemik I. M. Gubkin ja tema kaastöölised tegid põhjalikke uurimistöid naftaleiukohtade geoloogia alal, mis viisid Teise Bakuu — uue ülirikka naftapiirkonna avastamisele Volga ja Uraali vahel.

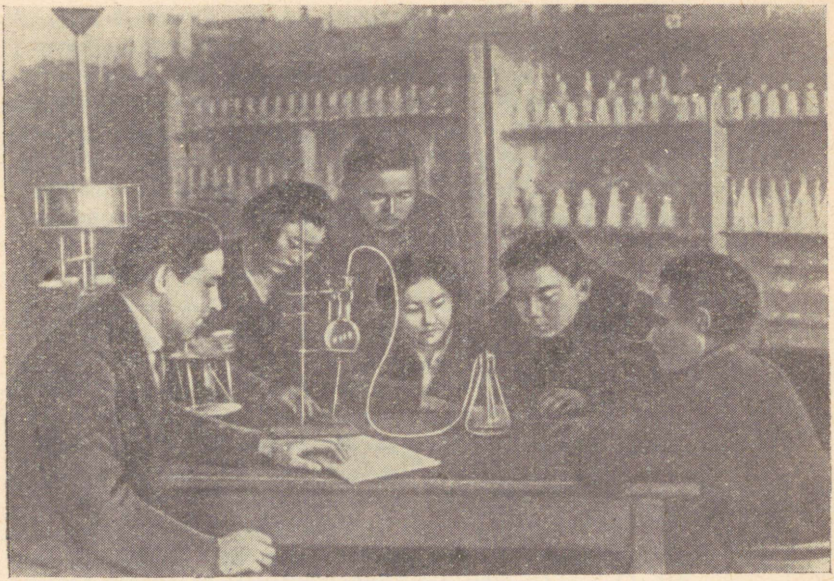
Silmapaistva looduse ümberkujundaja I. V. Mitšurini ja tema järglase D. N. Prjanišnikovi ning teiste tööd etendavad suurt osa põllumajanduse arendamisel.

Teadlased tegid rea suuri geograafilisi avastusi, eriti Kaug-Põhja tundmaõppimisel. Suure teene teadusele osutas 274 päeva kestnud triivimine jääpangal põhjapooluse ümbruses, mille 1937. aastal teostasid I. D. Papanin, E. T. Krenkel, P. P. Širšov ja J. A. Fjodorov.

Tõsiseid edusamme tegid ka ühiskonnateadused. Nõukogude ajaloolased tegid palju ära selleks, et valgustada marksistlikelt positsioonidelt Nõukogudemaa ja kogu inimkonna ajalugu.

Nõukogude teadus ja tehnika võimaldasid 30-ndail aastail luua esmaklassilisi lennukeid, millel nõukogude lendurid püstitasid lennukauguse ja -kõrguse maailmarekordeid.

1937. aastal sooritasid V. P. Tškalov, G. F. Baidukov ja A. V. Beljakov lennukil ANT-25 (konstruktor A. N. Tupolev) vahemaandumiseta lennu Moskvast Portlandi (Ameerika Ühendriikides) üle põhjapooluse, ületades rohkem kui 10 000-kilomeetrise vahemaa. Peagi sooritas sama trassi mööda veelgi pikema lennu — kuni Mehhiko piirini — lennuki ANT-25 meeskond M. M. Gromov, A. B. Jumašev ja S. A. Danilin. Nõukogude inimesed alustasid stratosfääri ründamist. 1933. aasta septembris tõusid stratostaadil «SSSR» stratosfääri G. Prokofjev, E. Birnbaum ja K. Gudov. Nad saavutasid kõrguse 19 000 m ja püstitasid kõrguse maailmarekordi. 1934. aasta jaanuaris, ÜK(b)P XVII kongressi ajal tõusid stratonaudid P. Fedossejenko, A. Vassenko ja noor teadlane, kommunistlik noor I. Ussõskin stratostaadil «Osoaviahim-1» rekordilisele kõrgusele — 22 000 m — ja viibisid mitu tundi stratosfääris teaduslikke vaatlusi

Kasahhi ülikooli üliõpilased õppetööl. 1934. aasta.

tehes. Kuid neil ei õnnestunud oma kangelastegu edukalt lõpule viia... Päike hakkas kalduma loojangule ja kiiresti jahtunud stratostaat kukkus alla. Kõik kolm kangelast hukkusid. Pealinn mattis nad auavaldustega Punasele väljakule.

Nõukogude teadus seostus üha tihedamini eluga ja etendas järjest suuremat osa sotsialistlikus ülesehitustöös.

Kommunismiehitajate kasvatamine. Lenin märkis, et meie jõu ja võitmatuse allikas peitub selles, et miljonilised töörahva hulgad võtavad teadlikult osa sotsialistlikust ülesehitustööst. Otsustava tähtsusega sotsialismi võiduks on see, et rahvas mõistab selgesti oma eesmärke, et sotsialismi ehitatakse teadlikult, et ta ei teki stiihiliselt.

Seepärast hoolitses ja hoolitseb Kommunistlik Partei väsimatult rahvahulkade kasvatamise ja poliitilise harimise eest, propageerib järjekindlalt ja laialdaselt Lenini suurt õpetust sotsialismi ja kommunismi ehitamise teedest, selgitab oma poliitikat, mis väljendab rahva elulisi huve, ja mobiliseerib rahvahulki võitlusele selle poliitika elluviimise eest. Partei pidas ja peab leppimatut võitlust hooletu suhtumise vastu töösse ja ühiskondlikku omandisse, isiklike ja ühiskondlike huvide vastandamise vastu, natsionalismi ja šovinismi vastu, bürokraatia ja asjaajamise venitamise vastu, altkäemaksuvõtmise ja teiste kapitalismi igandite vastu inimeste teadvuses.

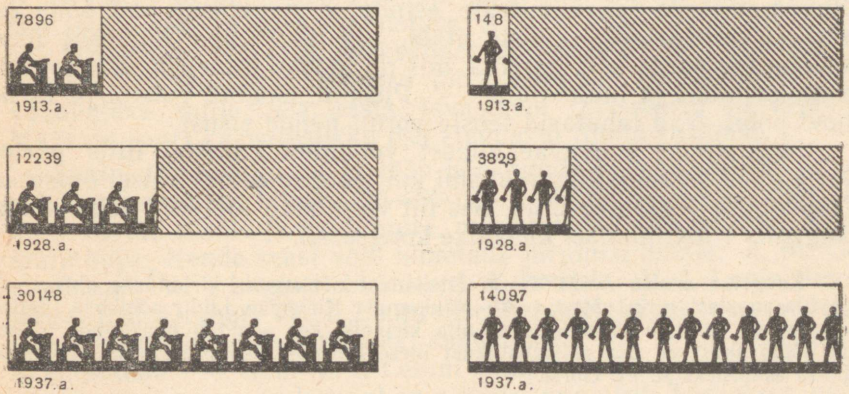
Rahva kasvatamiseks kasutati laialdaselt klubisid, lugemistaresid, raamatukogusid, muuseume, teatreid, kino, raadiot, ajalehti, ajakirju ja raamatuid. Nõukogude riik hoolitses väsimatult nende kultuurikollete arendamise eest.

1939. aastal oli NSV Liidus üle 111 000 klubi. Seda oli 500 korda rohkem kui enne revolutsiooni. NSV Liidus anti välja 9000 ajalehte — üle kümne korra rohkem kui 1914. aastal. Tohutu suurtes tiraažides trükiti teaduslikke, poliitilisi ja ilukirjanduslikke teoseid. 1939. aastal anti NSV Liidus raamatuid välja 111 keeles. Enne revolutsiooni ei olnud aga rohkem kui 40 NSV Liidu rahval oma kirja. Kultuurilise ja poliitilise haridustöö võimsaks vahendiks kujunes raadio, mille arendamist Lenin pidas erakordselt tähtsaks. 30-ndate aastate lõpuks oli Nõukogudemaal mitu võimsat raadiosaatejaama. Raadio tungis laialdaselt töötajate kodudesse.

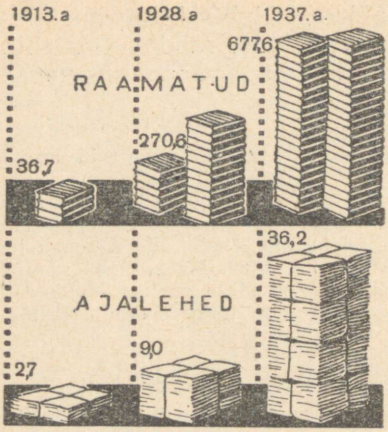
Kirjandus ja kunst. Rahva kommunistlikul kasvatamisel etendavad hindamatut osa nõukogude kirjandus ja kunst. Kirjaniku sule, kunstniku pintsli, skulptori peitli või näitleja andeka mänguga loodud mehiste, vankumatute sotsialismi eest võitlejate eredad kujud avaldavad suurt mõju laiadele rahvahulkadele.

Kommunistlik Partei kasvatas üles nõukogude kirjanike suure sõbraliku pere. Sellised silmapaistvad proletaarsed kirjanikud ja luuletajad nagu A. M. Gorki, V. V. Majakovski, A. S. Serafimovitš, Demjan Bednõi ja teised läksid Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest peale koos rahvaga.

Partei aitas paljudel vanadel kirjanikel üle saada oma kõhklustest ja asuda õigele teele. Tähelepanuväärne on selles suhtes A. N. Tolstoi saatus, kes algul suhtus revolutsioonisse vaenulikult ning sõitis Venemaalt minema. 1923. aastal tuli ta kodumaale tagasi. Nõukogude tegelikkus ja Kommunistliku Partei

Vasakul: *õpilaste arvu kasv koolides (tuhandetes).*
Paremal: *üliõpilaste arvu kasv kõrgemates õppeasutustes ja tehnikumides (tuhandetes).*

Raamatute ja ajalehtede tiraaž (miljonites eksemplarides).

hoolitsev suhtumine aitasid Tolstoil asuda rahva poolele, leida oma koht nõukogude kirjanike peres ja luua andekaid teoseid, mis said üldise tunnustuse osaliseks.

Partei kasvatas hoolega noori kirjanikke. Nende seast sirgusid sellised suurepärased sõnameistrid nagu Mihhail Solohhov, Aleksander Fadejev, Dmitri Furmanov, Aleksander Tvardovski ja Nikolai Ostrovski. Nõukogude kirjanike suures peres omandasid silmapaistva koha õitselepuhkevate rahvuslike kirjanduste esindajad: Janka Kupala, Jakub Kolas, Kondrat Krapiva (Valgevenemaa), Pavlo Tõtšina, Mikola Bažan, Maksim Rõlski (Ukraina), Šalva Dadiani (Gruusia), Sadriddin Aini (Tadžikistan), A. Tokombajev (Kirgiisia), Džambul Džabajev, S. Mukanov (Kasahstan), Suleiman Stalski (Dagestan) ja palju teisi.

Nõukogude kirjandus arenes teravas ideelises võitluses kodanliku ideoloogiaga ja mitmesuguste kirjanduslike rühmitustega (futuristid, imažinistid jt.), kes kajastasid vaenulike klasside mõju. Nende voolude ja rühmituste esindajad nimetasid end sõnades «revolutsionäärideks kunsti alal», tegelikult aga kutsusid üles heitma üle parda kõik parema, mis oli loodud mineviku silmapaistvate kirjanike ja luuletajate — Puškini, Gogoli, Tolstoi ja Tšehhovi poolt. Nad lahutasid teoste vormi nende sisust.

Jagu saades rahvavaenulikest vooludest kunstis, liitis partei kirjanikud sotsialistliku realismi kui loomismeetodi alusel ühtsesse Nõukogude Kirjanike Liitu. See liit vormistati lõplikult 1934. aasta augustis I üleliidulisel kirjanike kongressil.

Kongress arutas A. M. Gorki ettekannet nõukogude kirjanduse olukorrast ja ülesannetest ning võttis vastu Nõukogude Kirjanike Liidu põhikirja. Selles oli öeldud, et liidu liikmeks võib olla kirjanik, kes pooldab nõukogude võimu ja võtab aktiivselt osa sotsialistlikust ülesehitustööst. Kongress valis Kirjanike Liidu esimeheks A. M. Gorki.

Nõukogude kirjanikud ja luuletajad lõid andekaid teoseid, mis kajastasid sotsialistliku revolutsiooni, kodusõja ja Nõukogudemaa sotsialistliku ülesehitustöö kangelaslikku ajalugu. Nõukogude kir-

janduse kangelasteks on töölised ja talupojad — ajaloo loojad, uue ühiskonna ehitajad. Seepärast on nõukogude kirjandus sügavalt tõepärane, rahvale lähedane ja mõistetav ning avaldab määratut mõju kõige laiematele töörahva hulkadele.

Sellistes teostes nagu M. Šolohhovi «Vaikne Don», A. Serafimovitši «Raudne vool», D. Furmanovi «Tšapajev», N. Ostrovski «Kuidas karastus teras», A. Fadejevi «Kaotus», Vs. Ivanovi «Soomusrong 14-69» ja teised, ülistatakse surematut kangelaslikkust, mida nõukogude inimesed ilmutasid kodusõja aastail. F. Gladkovi «Tsement», Akop Akopjani poeem «Volhovstroi», M. Šaginjani «Hüdrotsentraal», V. Katajevi «Edasi, aeg!», J. Iljini «Suur konveier» kajastasid tööstuse taastamise kuulsusrikast aega, võitlust maa industrialiseerimise eest. Suur revolutsiooniline pööre külas kollektiviseerimise aastail peegeldus ilmekalt M. Šolohhovi suurepärases romaanis «Ülesküntud uudismaa».

Kommunistlik Partei koondas nõukogude võimu ümber arvuka kunstnike pere: heliloojaid, maalikunstnikke, skulptoreid, näitlejaid ja muusikuid ning innustas neid looma sügavalt ideelisi, kunstiliselt kõrgetasemelisi teoseid, mis kajastaksid rahva revolutsioonilist paatost ja sotsialismiehitajate kangelaslikkust, mis propageeriksid kommunismi üllaid ja humaanseid ideid.

Üha sagedamini lavastati nõukogude teatrites näidendeid nõukogude rahva kangelastegudest.

V. Bill-Belotserkovski «Torm», B. Lavrenjovi «Murrang», K. Trenjovi «Ljubov Jarovaja» ja Vs. Ivanovi «Soomusrong 14-69» on pühendatud revolutsioonile ja kodusõjale. N. Pogodini näidendis «Inimene relvaga» ja K. Trenjovi näidendis «Neeva kaldal» sai ereda lavalise kehastuse suure Lenini kuju.

Edukalt arenes nõukogude filmikunst. 1925. aastal loodi režissöör Sergei Eisensteini juhtimisel tummfilmkino parim film «Soomuslaev «Potjomkin»», mis sai erakordselt kõrge hinnangu kogu maailmas. 1926. aastal lavastas režissöör Vsevolod Pudovkin A. M. Gorki samanimelise romaani järgi suurepärase filmi «Ema», mis leidis ülemaailmse tunnustuse. Aastail 1929—1930 lõi silmapaistev ukraina režissöör Aleksander Dovženko filmid «Arsenal» ja «Maa». Ülemaailmse kuulsuse tõi nõukogude filmikunstile film «Tšapajev», mille 1934. aastal lavastasid režissöörid Vassiljevid. Määratu suurt kasvatuslikku osa etendasid filmid Leninist.

Lenini titaanikuju oli ja jääb nõukogude kunstimeistrite inspiratsiooni alatiseks lätteks. 20—30-ndail aastail on loodud rida silmapaistvaid maale ja skulptuure, mis annavad edasi Lenini surematu kuju. Nende seast võib nimetada järgmisi maale: A. M. Gerassimovi «V. I. Lenin tribüünil», I. I. Brodski «V. I. Lenin Smolnõis», I. E. Grabari «V. I. Lenin otseühendustelefoni juures». Nõukogude kunsti väljapaistvaks saavutuseks on N. A. Andrejevi «Leniniana» — suur V. I. Lenini skulptuurportreede sari. «Leniniana» parim teos on kuju «Lenin-juht», mis asub Tretjakovi galeriis. Suurepärase V. I. Lenini mälestussamba lõi andekas skulptor I. D. Šadr. See mälestusmärk püstitati Zemo-Avtšala hüdroelektri-

jaama Gruusias. S. D. Merkurovi loodud suurepärane Lenini skulptuur on paigutatud NSV Liidu Ülemnõukogu istungitesaali Kremlis.

Viljakalt töötasid nõukogude heliloojad R. M. Glier, N. J. Mjaskovski, S. S. Prokofjev, A. I. Hatšaturjan, T. N. Hrennikov, D. D. Šostakovitš ja paljud teised. Rahvusvabariikides loodi vene ja kohalike heliloojate loomingulise koostöö viljana rahvuslik ooper. R. Glier ja T. Sadõkov kirjutasid usbeki ooperi «Leili ja Medžnun», S. V. Vassilenko ja M. Ašrafi ooperi «Lumetorm», V. Vlassov, A. Moldõbajev ja V. Fere kirgiisi ooperi «Ai-Tšurek», aserbaidžaani helilooja U. Gadžibekov lõi ooperi «Ker-Oglõ», gruusia helilooja Z. Paliašvili ooperi «Daisi» jne.

Kõigis nõukogude vabariikides puhkes õitsele tõeliselt rahvalik kunst — sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik.

Kultuurirevolutsiooni võidu tulemusena muutus Nõukogude Liit peaaegu üldise kirjaoskusega ning kõige progressiivsema haridussüsteemiga maaks, eesrindliku teaduse ja kultuuri maaks.

KÜSIMUSI.

1. Missugused olid kultuurirevolutsiooni peamised ülesanded?
2. Kuidas saavutati NSV Liidu muutumine üldise kirjaoskusega maaks?
3. Kuidas lahendati rahvaintelligentsi loomise ülesanne?
4. Missugust osa etendab teadus nõukogude ühiskonnas? Missugused olid nõukogude teadlaste edusammud sotsialistliku ülesehitustöö aastail?
5. Missugust edu saavutasid kirjandus ja kunst?

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

1. V. I. Lenini artiklist «Kooperatsioonist».

Meie vastased on meile korduvalt ütelnud, et me üritame meeletut asja, püüdes juurutada sotsialismi mitte küllalt kultuursel maal. Nemad aga eksisid selles, et meie ei alanud sellest otsast, mida eeldab (igasuguste pedantide) teooria, ja et meil eelnes poliitiline ja sotsiaalne pööre sellele kultuurilisele pöördele, sellele kultuurirevolutsioonile, mille ees me praegu siiski vahetult seisame.

Meile piisab nüüd sellest kultuurirevolutsioonist, et saada täiesti sotsialistlikuks maaks, kuid see kultuurirevolutsioon valmistab meile uskumatuid raskusi nii puhtkultuuriliselt (sest me oleme kirjaoskamatud) kui ka materiaalselt (sest selleks, et olla kultuursed, on vaja materiaalsete tootmisvahendite teatavat arengutaset, on vaja teatavat materiaalset baasi).

V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 434—435.

2. A. M. Gorki kõnest Moskva parteikonverentsil.

18. jaanuaril 1934. a.

Meie sotsialistlikku kultuuri hakkas rajama töölisklass, ja see on tema orgaaniliseks tööks, tema energia, tema annete ja talentide kehastuseks, see tuleb just selline, või — seda ei tule, mis on võimatu. Meie kultuuri rajavad

imekspandavalt andekad ja julged inimesed — endised sulased ja töölised, mehed ja naised, nüüd juba oma ala meistrid. Nad on oma klassi liha ja veri. Nad pole salgajad, nad ei näe oma isades oma vaenlasi, vaid on juba isade õpetajad, sest isad näevad, et lapsed, kes on pärinud revolutsioonilise energia, oskavad teravdada ja tugevdada seda teaduse, filosoofia ja tehnikaga, ja et sellesse töösse lülituvad üha uued tuhanded kultuuritöötajad.

3. Teaduslike tööde eest antavate V. I. Lenini nimeliste preemiate asutamisest.

Rahvakomissaride Nõukogu määrus 23. juunist 1925. a.

Teadusliku töö edendamiseks V. I. Lenini ideedele kõige lähedasemas suunas, nimelt teaduse ja elu tiheda seostamise suunas, NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrab:

1. Asutada fond V. I. Lenini nimeliste preemiate väljaandmiseks teaduslike tööde eest...

2. Premeerimisele kuuluvad NSV Liidu kodanike teaduslikud tööd, millel on praktiline tähtsus ja mis on kirjutatud pärast 25. oktoobrit (7. novembrit) 1917. a. kõigis teadusharudes (loodus- ja täppisteaduste, tehnika, põllumajanduse, meditsiini ja ühiskonnateaduste alal).

3. Preemiad teaduslike tööde autoreile välja anda igal aastal vastavalt spetsiaalse ekspertide komisjoni määramisele, kelle organiseerib NSV Liidu Kesktäitevkomitee juures asuv Kommunistlik Akadeemia...

4. K. E. Tsiolkovski kirjast ÜK(b)P Keskkomiteele 13. septembril 1935. a.

Kogu elu olen ma unistanud inimkonda oma töödega kas või pisutki edasi viia. Enne revolutsiooni ei saanud mu unistus täituda. Alles Oktoober tõi tunnustuse iseõppija töödele; alles nõukogude võim ja partei osutasid mulle mõjusat abi. Ma sain tunda rahva armastust ja see andis mulle jõudu veel haigena jätkata tööd. Kuid praegu ei lase haigus mul alustatud asja lõpetada. Kõik omad tööd lennunduse, raketiasjanduse ja planeetidevahelise ühenduse alal annan üle bolševike parteile ja nõukogude võimule — inimkonna kultuuri progressi tõelistele juhtidele. Olen veendunud, et nad viivad need tööd edukalt lõpule.

§ 39. NSV LIIDU 1936. AASTA KONSTITUTSIOON. MAA POLIITILINE ELU.

NSV Liidu uue konstitutsiooni väljatöötamine ja kinnitamine. 1924. aastal vastuvõetud NSV Liidu Konstitutsioon vastas kapitalismilt sotsialismile ülemineku epohhi majandusele ja poliitikale. Sellest ajast alates olid toimunud Nõukogudemaal põhjalikud muudatused. Oli rajatud sotsialismi majanduslik alusmüür ja üle saadud majanduse mitmesektorilisusest, likvideeritud kõik ekspluataatorlikud klassid, talurahvas aga oli muutunud sotsialistlikuks kolhoositalurahva klassiks. Olid kujunenud ja õitsele puhkenud sotsialistlikud rahvused. Kõik see tähendas, et *NSV Liidus oli lõppenud kapitalismilt sotsialismile ülemineku epohh, et sotsialism oli põhiliselt üles ehitatud.*

ÜK(b)P Keskkomitee pleenum tunnistas 1935. aasta veebruaris vajalikuks teha muudatusi kehtivas konstitutsioonis vastavalt põh-

jalikele muudatustele riigis ning minna üle üldistele ja ühetaolistele valimistele. Mõne päeva pärast toetas seda ettepanekut VII üleliiduline nõukogude kongress. 7. veebruaril moodustas NSV Liidu Kesktäitevkomitee konstitutsioonikomisjoni eesotsas J. V. Staliniga. Konstitutsiooni projekti väljatöötamisest võtsid osa silmapaistvad partei- ja riigitegelased, eesrindlikud töölised ja kolhoosnikud, teadlased ja spetsialistid. ÜK(b)P Keskkomitee pleenum ja NSV Liidu Kesktäitevkomitee Presiidium kiitsid 1936. aasta juunis konstitutsiooni projekti heaks ja otsustasid selle ajakirjanduses avaldada üldrahvalikuks arutamiseks, konstitutsiooni lõplikuks kinnitamiseks aga otsustati kokku kutsuda nõukogude erakorraline üleliiduline kongress.

12. juunil 1936. a. avaldati uue konstitutsiooni projekt kõigis ajalehtedes. Pärast seda algas tema *üldrahvalik arutelu,* mis kestis viis ja pool kuud. Arutelust võttis osa üle 50 miljoni inimese. Ajalugu ei tundnud teist sellist näidet rahva osavõtust riigi konstitutsiooni väljatöötamisel.

Nõukogude rahvas kiitis konstitutsiooni projekti tuliselt heaks. Ühtlasi tehti üldrahvaliku arutelu käigus huigaliselt parandusi, täiendusi ja redaktsiooniliste muudatuste ettepanekuid, millest paljud võeti arvesse. 5. detsembril 1936. a. kinnitas nõukogude erakorraline VIII üleliiduline kongress uue konstitutsiooni. 5. detsember kuulutati konstitutsioonipäevaks, üldrahvalikuks pidupäevaks.

NSV Liidu ühiskondlik ja riiklik korraldus. Uus konstitutsioon *fikseeris seadusandlikus korras sotsialismi võidu* ja selle põhiprintsiibid. Konstitutsiooni esimeses paragrahvis on öeldud: «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit on tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik.» NSV Liidu *poliitiliseks aluseks* on töörahva saadikute nõukogud, *majanduslikuks aluseks* sotsialistlik majandussüsteem.

1936. aasta konstitutsioon kuulutas töö iga töövõimelise kodaniku kohuseks ja auasjaks — «kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma». Konstitutsioon fikseeris sotsialismi põhimõtte: «Igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi.»

Konstitutsioonis on kirja pandud, et NSV Liit on *liitriik,* mis on moodustatud vabatahtliku ühinemise alusel *võrdõiguslikest* nõukogude sotsialistlikest vabariikidest. Liiduvabariikide arv suurenes 11-ni. Likvideeriti Taga-Kaukaasia Föderatsioon, sest ta oli täitnud oma ajaloolise ülesande. Aserbaidžaani, Gruusia ja Armeenia NSV, mis kuni 1936. aastani kuulusid Taga-Kaukaasia Föderatsiooni koosseisu, läksid liiduvabariikidena vahetult NSV Liidu koosseisu. Varem Vene NFSV koosseisu kuulunud Kasahhi ja Kirgiisi autonoomsed vabariigid kujundati ümber iseseisvaiks nõukogude sotsialistlikeks vabariikideks, mis läksid liiduvabariikidena NSV Liidu koosseisu. Igale liiduvabariigile jäi õigus NSV Liidust vabalt välja astuda.

Nõukogude Liidu kõrgeimaks riigivõimuorganiks on *NSV Liidu*

Ülemnõukogu, mis koosneb kahest üheõiguslikust kojast: Liidunõukogust ja Rahvuste Nõukogust.

NSV Liidu Ülemnõukogu valitakse neljaks aastaks ja ta teostab seadusandlikku võimu NSV Liidus, valib NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja moodustab NSV Liidu valitsuse, mida nimetati NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukoguks, 1946. aastast alates aga NSV Liidu Ministrite Nõukoguks.

Liidu- ja autonoomse vabariigi kõrgeimaks riigivõimuorganiks on vastav ülemnõukogu, kohalikeks organeiks — töörahva saadikute nõukogud.

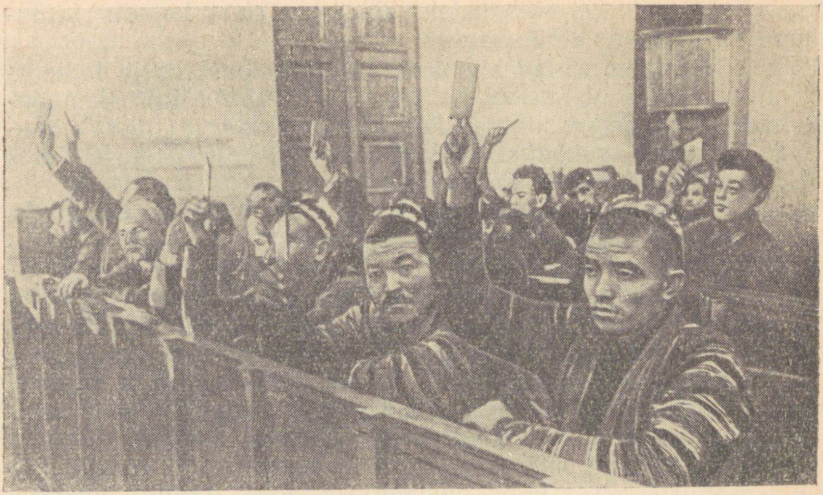
Kodanike põhiõigused ja kohustused. 1936. aasta konstitutsioon kindlustas NSV Liidu kodanikele suured õigused tööle, haridusele, puhkusele, ainelisele kindlustatusele nii vanaduses kui ka haiguse ja töövõime kaotamise korral. Naisele antakse mehega võrdsed õigused. NSV Liidu kodanike üheõiguslikkus, sõltumata nende rahvusest ja rassist, on vankumatuks seaduseks. NSV Liidu kodanikele kindlustatakse isiku- ja korteripuutumatus, kirjavahetuse saladus ning demokraatlikud vabadused: sõna-, trüki-, koosolekute ja miitingute, tänavarongkäikude ja demonstratsioonide vabadus, õigus ühineda ühiskondlikesse organisatsioonidesse: ametiühinguisse, kooperatiivkoondistesse, noorsoo- ja spordiorganisatsioonidesse, kultuurilistesse, tehnilistesse ja teaduslikesse ühinguisse; kõige aktiivsemad ja teadlikumad kodanikud töölisklassi ridadest ja töörahva teistest kihtidest ühinevad Nõukogude Liidu Kommunistlikku Parteisse, kes on töörahva eesmine väesalk tema võitluses kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest ja töörahva kõigi organisatsioonide juhtiv tuumik.

Ühtlasi kohustas Konstitutsioon NSV Liidu kodanikke seadusi täitma, töödistsipliini pidama, ausalt ühiskondlikku kohusesse suhtuma ja sotsialistliku ühiselu reegleid austama, hoidma ja tugevdama sotsialistlikku omandit, sotsialistlikku isamaad kaitsma.

Konstitutsioon kinnitas maailma kõige demokraatlikuma valimissüsteemi. Kõigi töörahva saadikute nõukogude valimised, alates küla- ja linnanõukogust ning lõpetades NSV Liidu Ülemnõukoguga, toimuvad üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel.

Selline on võitnud sotsialismi Konstitutsiooni põhiline sisu. Konstitutsioon tähistas Nõukogude riigi astumist uude arenemisfaasi: *algas proletariaadi diktatuuri riigi ülekasvamine üldrahvalikuks sotsialistlikuks riigiks.*

Riigi poliitiline elu. NSV Liidu uue konstitutsiooni vastuvõtmine oli pöördepunktiks riigi poliitilises elus. Arendati edasi demokraatlikke aluseid Kommunistliku Partei ja teiste ühiskondlike organisatsioonide tegevuses. 1937. aastal toimusid kõigis parteiorganisatsioonides parteiorganite ümbervalimised salajase hääletamisega. Samasugusel demokraatlikul viisil viidi läbi ametiühingu- ja komsomoliorganite ümbervalimised. Samal ajal valmis-

Nõukogude erakorralise VIII kongressi delegaadid võtavad vastu uue Nõukogude konstitutsiooni.

tus Nõukogudemaa uue valimissüsteemi alusel NSV Liidu Ülemnõukogu esimesteks valimisteks, mis toimusid 12. detsembril 1937. aastal. Kommunistlik Partei läks valimistele liidus parteitutega — ta otsustas seada koos nendega üles ühised saadikukandidaadid valimisringkondades. Nii loodi kommunistide ja parteitute *rahvalik valimisblokk.*

Ülemnõukogu valimised toimusid erakordselt edukalt, nad muutusid tõeliselt üldrahvalikuks pidustuseks. Neist võttis osa peaaegu 97% kõigist valijaist. Kommunistide ja parteitute rahvabloki kandidaatide poolt hääletas 90 miljonit valijat — 98,6% kõigist valimistest osavõtnuist. Kokku valiti 1143 saadikut, neist 42% olid töölised, 29,5% talupojad ja 28,5% teenistujad ning intelligents. Saadikud esindasid 62 NSV Liidus elavat rahvust ja rahvast.

NSV Liidu Ülemnõukogu esimesel istungjärgul valiti Ülemnõukogu Presiidiumi esimeheks M. I. Kalinin, NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimeheks määrati V. M. Molotov.

NSV Liidu uus konstitutsioon oli tõenduseks sotsialistliku demokraatia edasiarendamisest. Lepitamatus vastuolus sellega olid aga parteilise ja nõukogude demokraatia ning sotsialistliku seaduslikkuse jämeda rikkumise faktid, mis olid seotud Stalini isiku kultusega.

Olles pikemat aega partei Keskkomitee peasekretäriks, võitles J. V. Stalin koos teiste juhtivate tegelastega Lenini ideede elluviimise eest. Ta oli ustav marksismile-leninismile ja juhtis nii teoreetiku kui ka suure organisaatorina partei võitlust trotskistide,

parempoolsete oportunistide, kodanlike natsionalistide ja kapitalistliku maailma sepitsuste vastu. Selles poliitilises ja ideelises võitluses omandas Stalin suure autoriteedi ja populaarsuse. Kuid tema nimega hakati ebaõigesti siduma kõiki meie suuri võite. Sellises olukorras hakkas järk-järgult kujunema Stalini isiku kultus.

Suurt kahju sotsialistlikule ülesehitustööle, demokraatia arendamisele parteis ja riigis tõi Stalini ekslik tees selle kohta, nagu teravneks järjest klassivõitlus vastavalt Nõukogude Liidu edasiliikumisele sotsialismi poole. See tees, mis oli õige olnud ainult üleminekuperioodi teatud etappidel, kui oli otsustamisel küsimus «kes keda?», kui käis visa klassivõitlus sotsialismi aluste rajamise eest, tõsteti esiplaanile 1937. aastal, momendil, mil sotsialism oli Nõukogudemaal juba võitnud, kui ekspluataatorlikud klassid ja nende majanduslik baas oli likvideeritud. Tegelikkuses kujunes see ebaõige teoreetiline tees sotsialistliku seaduslikkuse kõige jämedama rikkumise põhjenduseks.

Isikukultuse tingimustes fabritseerisid riikliku julgeoleku organite eesotsas olnud karjerist Ježov ja poliitiline avantürist Beria igasuguseid süüdistusi partei ja riigi juhtivate töötajate kohta.

Valesüüdistuste alusel represseeriti paljud silmapaistvad partei- ja riigitegelased.

Isikukultus tekitas suurt kahju. Kuid ta ei suutnud peatada meie võidukat edasiliikumist, kuigi pidurdas sotsialistlikku ülesehitustööd.

Kangelaslik töölisklass, töötav talurahvas ja nõukogude intelligents ehitasid suure kommunistide partei juhtimisel surematu Lenini kavandatud plaani järgi võidukalt sotsialismi.

KÜSIMUSI.

1. Miks oli vaja uut NSV Liidu Konstitutsiooni?
2. Missugused sotsialismi põhimõtted on fikseeritud 1936. aasta konstitutsioonis?
3. Võrrelge 1936. aasta konstitutsiooniga kehtestatud valimissüsteemi tolle ajani kehtinud valimissüsteemiga.

DOKUMENTAALSET MATERJALI.

Töötajate sõnavõtte NSV Liidu Konstitutsiooni kohta.

Õigus õnnelikule ja rõõmukülllasele elule.

Me võime rahulikult ja kindlalt töötada oma imeilusal maal. Igaüks meist on kindlustatud, kedagi ei ähvarda viletsus ja nälg. See, kes töötab ausalt, annab kogu oma jõu ja oskuse sotsialistliku ülesehitustöö teenistusse, on meil ümbritsetud suure austuse ja tähelepanuga...

Õigust haridusele kasutame me juba väga laialt. Mina ise õpin praegu süstemaatiliselt. Tuhanded meie vabriku töölised omandavad samuti teadmisi...

N. Smetanin, tööline.

Unistuste teostumine.

Ma olen elektrik-energeetik. Töötan pool sajandit sellel mulle armsaks saanud alal. Palju aastaid tagasi, kui ma alles alustasin tööd, unistasin sellest ajast, millal energeetika hakkab minu kodumaal laialdasemalt arenema. Kuid aastakümneteks need unistused jäidki unistusteks.

Puhkes revolutsioon...

Minu kodumaa omandas uue näo! Minu noorpõlveunistused, inseneri paljude aastate unelmad on reaalselt ellu viidud. Aga mis kõige tähtsam — perspektiivid on grandioossed ja piiritud! Kas meie, insenerid-elektrikud, julgesime 30—40 aastat tagasi unistada neist grandioossetest horisontidest, mis avanevad meie ees praegu kolmanda viie aasta plaani alusel? Need perspektiivid sisendavad rõõmu ja uhkustunnet oma maa ja enese üle.

Prof. *M. Šatelen,* NSV Liidu
Teaduste Akadeemia korrespondentliige.

Suur harta.

Kaalukad, küpsed, sügavalt läbimõeldud valemid defineerivad meie maa elu põhialuseid. Paljudes meile tuntud vabadusehartades ja õiguste deklaratsioonides nimetatakse mitmesuguseid vabadusi — trüki-, sõna- ja koosolekute vabadust. Kuid mitte kunagi enne meie konstitutsiooni ei ole need vormelid seisnud kõrvuti lakoonilise ja ühemõttelise seadusega «kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma», «igaühelt tema võimete järgi, igaühele tema töö järgi».

Veel kunagi varem ei ole need vabadused olnud ühendatud inimese õigusega tööle. Nõukogude hartas puudub ainult üks «vabadus» — ekspluateerimise ja parasitismi vabadus.

S. Maršak, kirjanik.

Kodumaa on saanud meile emaks.

Minu kodupaik piirneb Põhja-Ameerikaga. Küttides mereloomi — viigreid, merihobuseid ja vaalu, kohtame me sageli eskimoküte Alaskalt. Varem me kadestasime neid, neil oli alati... hea jahivarustus.

Praegu aga kadestavad nemad meid. Neid riisuvad endist viisi ameerika kaupmehed-kuunariomanikud, aga meil Tšukotkal on rikaste kulakute asemel kõikjal jahinduskolhoosid. Varem käisime püügil aerupaatidega, nüüd on meil aga mootorpaadid. Meist sai kirjaoskaja ja terve rahvas. Meil on oma koolid, haiglad, klubid; rändtšuktšidel on punased jarangad.

S. Atsitahhin, Tšukotka
rahvusringkond

§ 40. SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA PÕHILINE ÜLESEHITAMINE NSV LIIDUS.

NSV Liit on muutunud eesrindlikuks tööstusriigiks. 1937. aastal täitis nõukogude rahvas ennetähtaegselt NSV Liidu rahvamajanduse arendamise teise viie aasta plaani. Teise viisaastakuga *lõppes üleminekuajastu kapitalismilt sotsialismile. Sotsialism oli Nõukogudemaal põhiliselt üles ehitatud.*

Missugused olid üleminekuajastu peamised tulemused?

Esimene väga tähtis tulemus seisnes selles, et Nõukogudemaa oli muutunud mahajäänud agraarmaast, milline ta oli enne revolutsiooni, eesrindlikuks tööstusriigiks. Tööstustoodangu mahult jõudis NSV Liit teisele kohale maailmas. Nõukogude rahvas oli loonud võimsa, uusima tehnikaga varustatud tööstuse. 1937. aastal andis NSV Liidu suurtööstus 8 korda rohkem toodangut kui tsaari-Venemaa 1913. aastal. Nõukogude Liit saavutas täieliku ja lõpliku tehnilise ning majandusliku iseseisvuse.

Arenenud rasketööstuse loomine võimaldas rahvamajandust põhiosas tehniliselt rekonstrueerida, kindlustada kaitsetööstuse kiire kasvu ja Punaarmee tehnilise ümberrelvastamise. See tugevdas Nõukogude Liidu kaitsevõimet.

Põhjalikult muutus tööstuse paiknemise geograafia. Endisel Venemaal oli kõigest 4—5 suurt tööstuspiirkonda (Kesk-Venemaa tööstuspiirkond, Petrograd, Donbassi—Krivoi Rogi piirkond, Bakuu). Kahe viisaastaku jooksul tekkis NSV Liidus palju uusi tööstuskeskusi. Riigi idaosas loodi teine metallurgiabaas. Enne revolutsiooni oli Venemaal tegelikult üksainus väljaarendatud kivisöebassein — Donetsi bassein. 30-ndate aastate lõpul oli igas peamises majanduspiirkonnas (Siber, Uraal, Kasahstan, Kaug-Ida, Kesk-Venemaa) oma suur kivisöebaas. Riigi idaosas rajati arenenud ja laia profiiliga masinatööstus, võimas energiabaas, keemiatööstus jne.

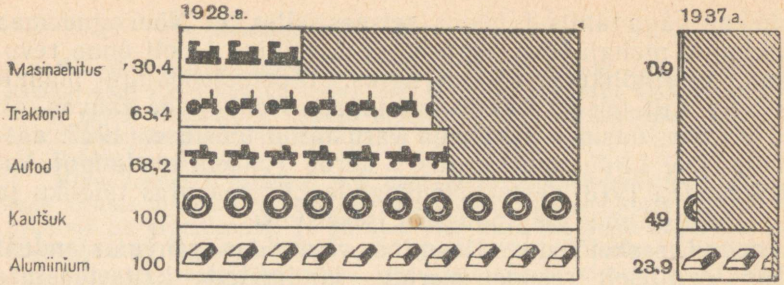
Seega oli lahendatud Lenini poolt püstitatud esmajärgulise tähtsusega ülesanne: maa oli põhiliselt industrialiseeritud, *oli loodud sotsialismi materiaal-tehniline baas.*

NSV Liit — kolhoosiriik. Teiseks üleminekuajastu väga tähtsaks tulemuseks oli sotsialistliku revolutsiooni kõige raskema ja keerulisema ülesande lahendamine — *töötava talurahva üleminek sotsialismi teele kooperatsiooni kaudu.*

Kahe viisaastaku jooksul võitis kolhoosikord meie maal täielikult ja lõplikult. 1937. aastal ühendasid kolhoosid 18,5 miljonit talumajandit (93%), neile kuulus 99% talupoegade kogu põllumaast. Otsustavat edu saavutati ka põllumajanduse varustamisel tehnikaga. Riigis oli 5818 masina-traktorijaama. Kolhoosi- ja sovhoosipõldudel töötas 456 000 traktorit, peaaegu 129 000 kombaini, 146 000 veoautot ja palju muud tehnikat.

Kuigi saagikus ja teravilja kogusaak kasvasid revolutsioonieelse perioodiga võrreldes vähe, siis tänu suurmajapidamise eelistele, kus kaubalisus on suurem, hakkas riik saama märksa rohkem teravilja. 1937. aastal varuti 2300 miljonit puuda teravilja — 1 miljardi puuda võrra rohkem, kui saadi kaubavilja 1913. aastal. Tunduvalt tõusis puuvilla (3,5 korda) ja suhkrupeedi (üle 2 korra) tootmine.

Kapitalismist mööda minnes sotsialismile. Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni toimudes olid Usbekistani, Turkmeenia, Tadžikistani, Kirgiisia, Kasahstani ja paljud teised rahvad feoda-

NSV Liit on saavutanud majandusliku sõltumatuse (impordi vähenemine %-des).

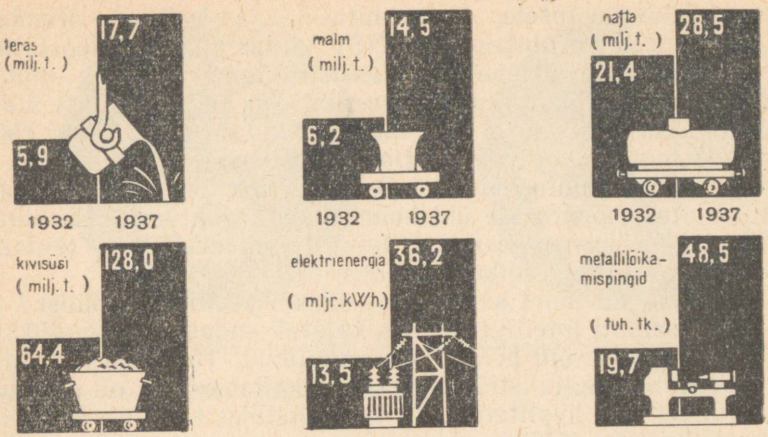
lismi ja kapitalismile ülemineku staadiumis. Sotsialistliku ülesehitustöö 20 aasta jooksul sooritasid need rahvad *ajaloolise hüppe feodalismilt sotsialismile, jättes vahele arenemise kapitalistliku staadiumi.* Suure vene rahva vennaliku abiga ehitasid nad oma maal üles sotsialistliku ühiskonna.

See oli võimalik eelkõige seepärast, et Oktoobrirevolutsiooni võidu ja Kommunistliku Partei poolt järjekindlalt teostatud leninliku rahvuspoliitika tulemusena lõid need rahvad oma nõukogude rahvusriikluse, mis oli peamiseks tööriistaks töörahvahulkade organiseerimisel ja koondamisel võitluseks feodaalsete ja kapitalistlike suhete vastu ning sotsialismi ülesehitamise eest. Nende riikide juhtivaks jõuks on liiduvabariikide kommunistlikud parteid, kes kuulusid ühtsesse Üleliidulisse Kommunistlikku (bolševike) Parteisse. Esmajärgulise tähtsusega oli nõukogude rahvusvabariikide kuulumine NSV Liidu koosseisu. Liiduriik osutas varem mahajäänud rahvastele määratut abi ja toetust ning eraldas suuri summasid nende majanduse ja kultuuri arendamiseks. Kahe viisaastaku jooksul loodi varem mahajäänud vabariikides esmaklassiline tööstus. Näiteks ehitati Usbeki NSV-s neil aastail 380 uut vabrikut ja tehast, Kasahstan muutus värviliste metallide, kivisöe ja nafta vabariigiks. Koos tööstuse arenemisega kasvas tööliskklassi rahvuslik kaader — sotsialistlike rahvuste alus.

Kõigis vabariikides kollektiviseeriti talumajapidamised ja mehhaniseeriti põllumajandus. Tänu kultuurirevolutsiooni võidule likvideeriti põhiliselt kirjaoskamatus, kehtestati üldine koolikohustus, sirgus rahvusliku intelligentsi arvukas kaader ning puhkes õitsele sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur.

See tagas sotsialismi võidu kõigis nõukogude vabariikides. Nõukogude-eelselt ajalt pärandiks saadud *NSV Liidu rahvaste faktilise ebavõrdsuse likvideerimise ajalooline ülesanne oli põhiliselt lahendatud.*

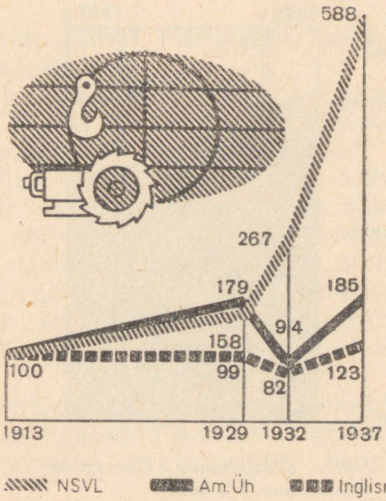
Töörahva elatustaseme tõus. Sotsialismi võit NSV Liidus tõi endaga kaasa tööliste ja talupoegade elatustaseme tõusu. Nõuko-

Rasketööstuse tähtsamate toodanguliikide tootmise kasv.

gude Liidus on igaveseks likvideeritud ühe inimese ekspluateerimine teise poolt, on kadunud tööpuudus ja hirm homse päeva ees, mis alaliselt rõhuvad proletaarlasi kapitalistlikes maades. Nõukogude töölised said 7-tunnilise tööpäeva — kõige lühema maailmas. Kolhoosikord avas talupoegadele tee jõukale elule.

Rahvuslik tulu — sotsialistliku ülesehitustöö ja rahva elatustaseme tõusu alus — oli 1937. aastal 3,5 korda suurem kui 1913. aastal. Selle alusel suurenesid tööliste ja teenistujate töötasu ning kolhoosnikute sissetulekud. Kõik nõukogude inimesed said tasuta arstiabi ja tasuta hariduse. Iga aastaga suurenesid riigi kulutused

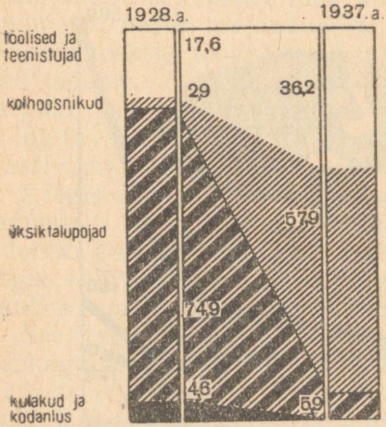
Tööstusliku tootmise kasvutempo (1913. a. = 100%).

sotsiaalkindlustusele, elamuehitusele ja kultuuri arendamisele. Suur kultuurirevolutsioon oli NSV Liidus põhiliselt teostatud.

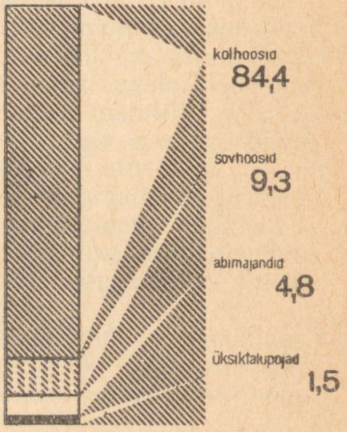
Nõukogude ühiskonna klassistruktuuri põhjalik muutumine. Maa sotsialistliku industrialiseerimise ja talumajandite üldise kollektiviseerimise alusel olid *likvideeritud kapitalistlikud elemendid ja üle saadud majanduse mitmesektorilisusest.* Sotsialistlik majandussüsteem muutus riigis ainuvalitsevaks. See tõi kaasa põhjalikke muudatusi nõukogude ühiskonna klassistruktuuris. Ekspluataatorlikud klassid — mõisnikud, linna- ja maakodanlus (kulakud) — olid täielikult ja lõplikult likvideeritud.

Nõukogudemaal säilis kaks sõbralikku klassi: töölised ja talupojad, samuti intelligents, kes kujutab endast ühiskondlikku vahekihti. Klassid olid põhjalikult muutunud. Töölisklass oli alatiseks vabanenud kapitalistlikust ekspluateerimisest, ta oli muutunud nii arvuliselt kui kvalitatiivselt. Sotsialistliku tööstuse tormilise kasvuga kaasnes tööliste arvu pidev suurenemine: 1939. aastal moodustasid nad (koos perekonnaliikmetega) peaaegu kolmandiku riigi rahvastikust. Mõõtmatult oli kasvanud töölisklassi kultuuriline ja tehniline tase, tõusnud tema poliitiline teadlikkus ja aktiivsus. Kommunistliku Partei suunamisel teostas töölisklass edukalt oma *juhtivat osa nõukogude ühiskonnas.*

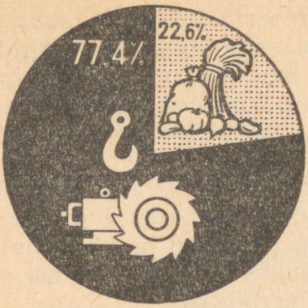
Põhjalikult oli muutunud ka talurahvas. Ta oli lakanud olemast väikeperemeeste klass, kes sünnitas stiihiliselt kapitalismi, ja *oli muutunud sotsialistlikuks kolhoositalurahva klassiks.* Alatiseks oli kadunud külaelanikkonna kihistumine sulasteks, kehvikuteks, keskmikeks ja kulakuiks. Talurahvas oli muutunud oma sotsiaalse koosseisu poolest ühtseks. Kolhoosikord avas tee ees-

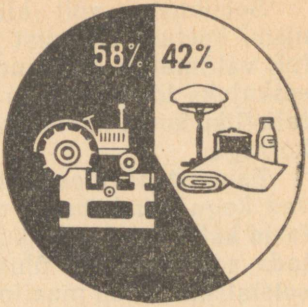

NSV Liidu elanikkonna klassikoosseisu muutumine (%-des).

Kes andis 1937. aastal põllumajandustoodangut (%-des).

Vasakul: *tööstuse ja põllumajanduse suhe rahvamajanduse kogutoodangus (1937. a.).*
Paremal: *rasketööstuse eelisarendamine (1937. a.).*

rindliku tehnika laialdaseks kasutamiseks põllumajanduses. See kergendas märksa talupoja tööd. Muutus talurahva ideoloogia. Nõukogude talupoegade sotsialistlik teadvus tugevnes.

Sotsialistliku ülesehitustöö aastail võrsus tööliste ja talupoegade ridadest mitmemiljoniline nõukogude intelligentsi armee. «Meie intelligentsil,» ütles M. I. Kalinin, «pole vaja korraldada «rahva sekka minekut», sest ta on ise rahva orgaaniliseks osaks, ta tunneb samu huvisid ja kirgi kui rahvaski.»

Teistsuguseks muutusid suhted rahvaste vahel. Rahvuslikku vaenu õhutanud ekspluataatorlike klasside likvideerimine, kõigi nõukogude vabariikide majandusliku ja kultuuritaseme tõus, faktilise ebavõrdsuse kaotamine nende vahel — kõik see tõi endaga kaasa kindla ja kõikumatu sõpruse ning vendluse tekkimise NSV Liidu rahvaste vahel.

Klassi- ja rahvuslikest vastuoludest vabastatud nõukogude ühiskonda liitis huvide vääramatu ühtsus.

NSV Liidus on sotsialism üles ehitatud. Kõik need suured muutused tähendasid seda, et NSV Liidus oli *sotsialism põhiliselt üles ehitatud.* Poliitiliselt võitis sotsialism meie maal 1917. aasta oktoobris, kui kukutati kodanluse ja mõisnike võim, kehtestati proletariaadi diktatuur ja loodi Nõukogude sotsialistlik riik. Maa võidukas industrialiseerimine, põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle alusel kapitalistlike elementide ja majanduse mitmesektorilisuse likvideerimine tähendasid sotsialismi majandusliku vundamendi ja materiaal-tehnilise baasi loomist. Kultuurirevolutsiooni teostamine tähendas sotsialismi võitu kultuuri ja ideoloogia valdkonnas.

Sotsialism oli muutunud tondist ja unistusest reaalseks tegelikkuseks. NSV Liidu töölised ja talupojad teostasid esmakordselt maailmas selle, mida Marx, Engels ja Lenin olid teaduslikult ennustanud.

Sotsialismi võit kinnitas ümberlükkamatult marksismi-leninismi õpetuse elulisust ja õigsust selle kohta, et kapitalism vahetub vältimatult kommunismiga. See võit on suureks innustavaks eeskujuks töötajatele ja rõhututele kogu maailmas võitluses kapitalistliku korra likvideerimise ja tema asendamise eest sotsialistliku korraga.

Esimestena üles ehitanud sotsialismi, rajasid NSV Liidu rahvad kogu inimkonnale magistraaltee sotsialismi juurde. Nad näitasid kätte need teed, kuidas kõige õigemini ja edukamalt üles ehitada sotsialistlikku ühiskonda. Selles on NSV Liidus saavutatud sotsialismi võidu maailmaajalooline tähtsus.

KÜSIMUSI.

1. Millal lõppes NSV Liidus kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajastu ja missugused olid selle peamised tulemused?
2. Kuidas muutus nõukogude ühiskonna klassistruktuur üleminekuajastu jooksul?
3. Missugune on NSV Liidus saavutatud sotsialismi võidu ajalooline tähtsus?

Küsimusi V peatüki kordamiseks.

1. Missuguses rahvusvahelises olukorras viis meie maa lõpule sotsialistliku rekonstrueerimise? Kuidas NSV Liit võitles rahu ja kollektiivse julgeoleku eest?
2. Mis oli aluseks stahhaanovliku liikumise tekkimisele ja milles seisab selle liikumise tähtsus?
3. Millal ja kuidas viidi lõpule põllumajanduse kollektiviseerimine?
4. Missugused ülesanded lahendas kultuurirevolutsioon NSV Liidus?
5. Miks võeti 1936. aastal vastu uus NSV Liidu Konstitutsioon ja mille poolest see erineb 1924. aasta konstitutsioonist?
6. Missugused faktid andsid tunnistust, et sotsialistlik ühiskond on NSV Liidus põhiliselt üles ehitatud? Missugune ajalooline tähtsus oli sotsialismi võidul NSV Liidus?

KRONOLOOGILINE TABEL.

1917, märts—oktoober	Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ülekasvamise periood Venemaal.
1917, 3. aprill	V. I. Lenin pöördub emigratsioonist Petrogradi tagasi.
1917, 4. aprill	V. I. Lenin esitab kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ülekasvamise eest peetava võitluse plaani (Aprilliteesid).
1917, 3.—5. juuli	Ajutine Valitsus laseb tulistada juulidemonstratsiooni Petrogradis. Revolutsiooni rahuliku arenemise perioodi lõpp.
1917, juuli lõpp—augusti algus	VSDT(b)P VI kongress. Partei võtab kursi relvastatud ülestõusule.
1917, 25. oktoober (7. november)	Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Relvastatud ülestõusu võit Petrogradis. Ajutise Valitsuse kukutamine.
1917, 25.—26. oktoober (7.—8. november)	II ülevenemaaline nõukogude kongress. Nõukogude valitsuse moodustamine V. I. Leniniga eesotsas.
1917, november — **1918,** veebruar	Nõukogude võimu võidukäik.
1917, november	«Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni» avaldamine.
1917, detsember	Ukraina Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine.
1918, jaanuar	«Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» avaldamine. Võeti vastu dekreet kiriku lahutamise kohta riigist ja kooli lahutamise kohta kirikust.
1918, jaanuar	Vene NFSV väljakuulutamine.
1918, 3. märts	Bresti rahu allakirjutamine.
1918, juuli	Vene NFSV esimese konstitutsiooni vastuvõtmine V ülevenemaalise nõukogude kongressi poolt.
1918, oktoobri lõpp — novembri algus	Kommunistliku Noorsooühingu ülevenemaaline kongress. Kommunistliku Noorsooühingu moodustamine.
1919, jaanuar	Valgevene Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine.
1919, märts	VK(b)P VIII kongress. Võeti vastu partei teine programm — sotsialismi ülesehitamise programm.
1919, aprill-mai	Esimesed kommunistlikud laupäevakud.
1919, oktoober —**1920,** märts	Punaarmee purustab Denikini valgekaartlikud väed.
1919, detsember	Vene NFSV Rahvakomissaride Nõukogu võttis vastu dekreedi elanikkonna kirjaoskamatuse likvideerimise kohta.

1920, aprill	Aserbaidžaani Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine.
1920, 2. oktoober	V. I. Lenini kõne «Noorsooühingute ülesanded» VKNÜ III kongressil.
1920, november	Wrangeli valgekaartliku armee purustamine.
1920, november	Armeenia Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine.
1920, detsember	GOELRO plaani vastuvõtmine.
1921, veebruar	Gruusia Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine.
1921, märts	VK(b)P X kongress. Üleminek uuele majanduspoliitikale.
1922, 30. detsember	NSV Liidu moodustamine.
1924, 21. jaanuar	V. I. Lenini surm.
1924, jaanuar	NSV Liidu Konstitutsiooni kinnitamine II üleliidulise nõukogude kongressi poolt.
1924, oktoober	Usbeki ja Turkmeeni nõukogude sotsialistlike vabariikide moodustamine.
1925, detsember	ÜK(b)P XIV kongress. Võetakse kurss maa industrialiseerimisele.
1927, detsember	ÜK(b)P XV kongress. Võetakse kurss põllumajanduse kollektiviseerimisele.
1928—1932	NSV Liidu rahvamajanduse arendamise esimene viie aasta plaan.
1929, sügis	Talumajapidamiste massilise kollektiviseerimise algus.
1929	Tadžiki Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine.
1930, juuni	ÜK(b)P XVI kongress — sotsialismi laiahaardelise, kogu rindel pealetungimise kongress.
1933—1937	NSV Liidu rahvamajanduse arendamise teine viie aasta plaan.
1936, 5. detsember	NSV Liidu uue konstitutsiooni vastuvõtmine NSV Liidu nõukogude erakorralise VIII kongressi poolt.

SISUKORD.

Sissejuhatus.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit ja sotsialismi ülesehitamine NSV Liidus (1917—1937).

I peatükk. **Venemaa üleminekuperioodil kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile.**

§ 1. Leninlik võitlusplaan sotsialistliku revolutsiooni võidu eest . . . 9
§ 2. Revolutsiooni arenemine kaksikvõimu tingimustes 15
§ 3. Kaksikvõimu lõpp 19
§ 4. Kornilovi mässu purustamine. Nõukogude bolševiseerumine . . . 24
§ 5. Revolutsioon on küps 27

II peatükk. **Sotsialistliku revolutsiooni võit ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine Venemaal.**

§ 6. Relvastatud Oktoobriülestõus 31
§ 7. Teine ülevenemaaline nõukogude kongress 37
§ 8. Nõukogude võimu võidukäik 41
§ 9. Nõukogude riigi ülesehitamine 47
§ 10. Sotsialistliku majanduse ja kultuuri ülesehitamise algus . . . 53
§ 11. Bresti rahu 58
§ 12. Sotsialistliku majanduse aluste rajamise leninlik plaan 61
§ 13. Sotsialistliku revolutsiooni arenemine külas. Esimene Nõukogude Konstitutsioon 65
§ 14. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus 70

III peatükk. **Nõukogudemaa imperialistliku sõjalise interventsiooni ja kodusõja aastail (1918—1920).**

§ 15. Sõjalise interventsiooni ja kodusõja algus 75
§ 16. Ähvardav kaheksateistkümnes aasta 81
§ 17. VK(b)P VIII kongress. Jõudude edasine mobiliseerimine vaenlase purustamiseks 87
§ 18—19. Punaarmee otsustavad võidud 92
§ 20. Valgepoolakate ja Wrangeli purustamine 104
§ 21. Kodusõda Venemaa ääremaades 110
§ 22. Sotsialistlik ülesehitustöö kodusõja aastail 115

IV peatükk. **NSV Liit sotsialismi majandusliku vundamendi rajamise perioodil (1921—1932).**

§ 23. Üleminek rahulikule ülesehitustööle Nõukogudemaal 123
§ 24. Üleminek uuele majanduspoliitikale 127
§ 25. NSV Liidu moodustamine 133

§ 26. V. I. Lenini viimased õpetused 137
§ 27. Rahvamajanduse edukas taastamine 144
§ 28. Sotsialistliku industrialiseerimise algus 149
§ 29. Tingimuste loomine talumajapidamiste massiliseks kollektiviseerimiseks 153
§ 30. Rahvusvaheline olukord ja NSV Liidu välispoliitika aastail 1926—1932 159
§ 31. Võitlus maa industrialiseerimise eest esimesel viisaastakul . . . 163
§ 32. Sotsialismi pealetung kogu rindel. Suur revolutsiooniline pööre põllumajanduses 170
§ 33. Esimese viisaastaku tulemused. Sotsialismi majandusliku vundamendi rajamine 175

V peatükk. **Rahvamajanduse sotsialistliku rekonstrueerimise lõpuleviimine. Sotsialistliku ühiskonna põhiline ülesehitamine (1933—1937).**

§ 34. NSV Liidu võitlus rahu ja kollektiivse julgeoleku eest fašistliku agressiooni vastu 181
§ 35. Teise viie aasta plaani täitmine tööstuses 184
§ 36. Kolhoosikorra võit külas 188
§ 37—38. Kultuurirevolutsioon NSV Liidus 192
§ 39. NSV Liidu 1936. aasta konstitutsioon. Maa poliitiline elu . . . 201
§ 40. Sotsialistliku ühiskonna põhiline ülesehitamine NSV Liidus . . . 206

Kronoloogiline tabel 213

Lisa: Värvilised kaardid

Илья Борисович Берхин. ИСТОРИЯ СССР ДЛЯ X КЛАССА. Издание 5-е. На эстонском языке. Перевели с русского К. Кала, Э. Тарвель, Э. Янверк и Э. Эпик. Художественное оформление Э. Тали. Издательство «Валгус». Таллин, Пярнуское шоссе, 10. Toimetajad E. Kaarde ja A. Haljamaa. Kunstiline toimetaja H. Keigo. Tehniline toimetaja A. Muna. Korrektorid H. Kull ja M. Pall. Laduda antud 11. II 1970. Trükkida antud 2. IV 1970. Kohila Paberivabriku trükipaber nr. 2, 60×90/16. Trükipoognaid 13,5 + 1,0 (kaardid). Arvestuspoognaid 17,21. Trükiarv 7000. Tellimuse nr. 910. Hans Heidemanni nim. Trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. I.

Hind 50 kop.

50 kop.

A
30627
7834528

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00783452 8